

การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือน
เกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์
จังหวัดนครศรีธรรมราช

**Livelihoods of Rubber Unsmoked Sheet Producing Households and Rubber
Latex Producing Households : A Case Study of Namorbun Sub-district,
Chulaporn District, Nakhon Si Thammarat Province.**

อารีย์ จันแก้ว

Aree Junkaew

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Science in Agricultural Development
Prince of Songkla University**

2553

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้เขียน นางสาวอารีย์ จันแก้ว

สาขาวิชา พัฒนาการเกษตร

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	คณะกรรมการสอบ
..... (รองศาสตราจารย์ ดร. บัญชา สมบูรณ์สุข)ประธานกรรมการ (รองศาสตราจารย์ ดร. สมยศ ทุงห้วย)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วมกรรมการ (รองศาสตราจารย์ ดร. บัญชา สมบูรณ์สุข)
..... (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาแว มะแส)กรรมการ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาแว มะแส)
..... (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกีตถวา บุญปรากฏ)กรรมการ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกีตถวา บุญปรากฏ)
กรรมการ (ดร. สุธาสินี บุญญาพิทักษ์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็น ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. เกริกชัย ทองหนู)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์	การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ อำเภอ จุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
ผู้เขียน	นางสาวอารีย์ จันแก้ว
สาขาวิชา	พัฒนาการเกษตร
ปีการศึกษา	2553

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) พัฒนาการรูปแบบผลผลิตยางพาราใน ตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช (2) ลักษณะการผลิต และการตลาดยาง แผ่นดิบ และน้ำยางสด (3) การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือน เกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด และ (4) ความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินกับ ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ ผลิตน้ำยางสด กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณที่ใช้ในการวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 187 ครัวเรือน จำแนกเป็น ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ จำนวน 70 ครัวเรือน และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด จำนวน 117 ครัวเรือน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ส่วนกลุ่ม ตัวอย่างเชิงคุณภาพ จำนวน 10 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สถิติที่ใช้ ในการวิจัย ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา และการทดสอบไค-สแควร์

ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราในตำบลนาหมอบุญ มีการพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบผลผลิตยางพาราอย่างต่อเนื่องทั้งที่เกิดจากการเรียนรู้ของ เกษตรกรเอง จากการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ เพื่อปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการ ของตลาด และการพัฒนาของอุตสาหกรรมยาง การพัฒนารูปแบบผลผลิตยางพาราในพื้นที่วิจัย สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค คือ 1) รูปแบบผลผลิตยางพาราในยุคป่ายาง 2) รูปแบบผลผลิต ยางพาราในยุคสวนยางสงเคราะห์ และ 3) รูปแบบผลผลิตยางพาราในยุค ลักษณะการผลิต และ การตลาดของครัวเรือนทั้งสองกลุ่มในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยครัวเรือน เกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีขั้นตอนการผลิตมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด เกษตรกร ส่วนใหญ่ขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางในพื้นที่

ด้านการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบประสบปัญหา การขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิต และขั้นตอนการผลิตยุ่งยาก ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดประสบปัญหาเปอร์เซ็นต์น้ำยาง และการรับรู้ข่าวสารทางพารา ครัวเรือนทั้งสองกลุ่มมีทุน/ทรัพย์สินของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านทุนมนุษย์ และทุนทางการเงิน ครัวเรือนทั้งสองกลุ่มได้รับนโยบายและการส่งเสริมไม่แตกต่างกัน ด้านกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกรมีความแตกต่างกันในกลยุทธ์การปรับรูปแบบและวิธีการผลิต สำหรับผลลัพธ์ของการดำรงชีพ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีรายได้ เงินออม และความสามารถในการชำระหนี้ มากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด แต่ครัวเรือนทั้งสองกลุ่มมีความเพียงพอในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในความเป็นอยู่

ความสัมพันธ์ระหว่างทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรกับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน พบว่า ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบที่มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน ได้แก่ ประสิทธิภาพการทำสวนยาง จำนวนแรงงานจ้างนอกครัวเรือน พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด รายได้รวมของครัวเรือน รายได้ในภาคเกษตรกรรม รายได้จากสวนยางพารา รายได้จากการเกษตรอื่น เงินออม และการเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่มต่าง ๆ ในท้องถิ่น ในขณะที่ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน ได้แก่ การศึกษา พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว รายได้จากสวนยางพารา รายได้นอกภาคเกษตร เงินออม และการเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่มต่าง ๆ ในท้องถิ่น

Thesis Title	Livelihoods of Rubber Unsmoked Sheet Producing Households and Rubber Latex Producing Households : A Case Study of Namorbun Sub-district, Chulaporn District, Nakhon Si Thammarat Province.
Author	Miss Aree Junkaew
Major Program	Agricultural Development
Academic Year	2010

ABSTRACT

The objectives of this research were to investigate: (1) the development of rubber production patterns in Namorbun Sub-district, Chulaporn District, Nakhon Si Thammarat Province; (2) the production and marketing characteristics of rubber unsmoked sheet and rubber latex; (3) livelihoods of households producing rubber unsmoked sheet and households producing rubber latex; and (4) the relationship of livelihood outcomes between debt and capital (or asset) in rubber unsmoked sheet producing households and rubber latex producing households. The sample size for quantitative investigation was 187 households of which 70 represented rubber unsmoked sheet producing households and 117 represented latex producing households. Quantitative data were collected by means of personal interview using structured questionnaire. The sample size for qualitative investigation was 10. Qualitative data were collected using semi-structured questionnaire. Descriptive statistics and Chi-square test were employed in the statistical analysis.

Findings revealed that rubber farmers in Namorbun Sub-district have developed and improved their rubber production patterns continuously through their self-learning and as a result of the state extension effort to change rubber production patterns in corresponding to the market demand and the development of rubber industry. The development of rubber production patterns in the study areas has evolved along 3 periods - (1) rubber forest period, (2) rubber replanting periods, and (3) industrial period. Currently, production and marketing characteristics of both households groups were similar. The majority households practiced monocropping of rubber. However, producing rubber unsmoked sheet involved more steps than producing rubber latex. They mainly sold their rubber products to local middlemen.

With respect to livelihoods of both household groups, the findings revealed that households producing rubber unsmoked sheet faced the problems of the shortage of water to be used in the production process and complicated production process, while latex producing households faced the problems of low dry rubber content in their rubber latex and lack of related information. Both groups of households had the same production related capitals/assets, but differed in human and financial capitals. They received indifferent policies and extension efforts. Their livelihood adaptation strategies differed with respect to adjustment of patterns and methods of production. For livelihood outcomes, rubber unsmoked sheet producing households had more savings and higher ability to pay their debt than rubber-latex producing households. Nevertheless, both households groups were equally satisfied in all aspects of living.

Statistical Test of relationships between capitals/assets in the household production system and livelihood outcomes with respect to debt revealed that among rubber unsmoked sheet producing households there were significant relationships between debt and the following variables: experience in rubber production; number of non-household hired labor; size of untapped young rubber plantation; overall household income; income from farming activities; savings; income from rubber plantation; income from other farming activities; and membership of local organizations and groups. While capital/asset variables which were significantly related to the debt among rubber-latex producing households included: educational attainment of household heads; size of tapped rubber plantation; income from rubber plantation; non-farm income; savings; and membership of local organizations and groups.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(3)
Abstract.....	(5)
กิตติกรรมประกาศ.....	(7)
สารบัญ.....	(10)
รายการตาราง.....	(13)
รายการภาพประกอบ.....	(15)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและที่มาของงานวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	5
สมมติฐานการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์.....	6
2 การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน.....	9
กรอบการทำงานตามแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน.....	11
การประยุกต์ใช้กรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนสำหรับการทำฟาร์มสวนยางพารา.....	16
ระบบการทำสวนยางพารา.....	17
พลวัตของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตยางพารา.....	19
นโยบายในการส่งเสริมของภาครัฐที่มีต่อเกษตรกรชาวสวนยาง.....	23
รูปแบบการผลิตยางพารา.....	27
วิธีการตลาดยางพารา.....	32
ปัญหาและข้อจำกัดที่เกี่ยวกับการผลิตยางพารา.....	35
แนวคิดการปรับตัว.....	38
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	43
	(10)

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	51
3 วิธีการวิจัย.....	57
การเลือกสถานที่ทำการวิจัย.....	57
ประชากรเป้าหมาย.....	57
การรวบรวมข้อมูล.....	59
เครื่องมือในการวิจัย.....	61
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	62
4 สถานที่ทำการศึกษา.....	67
ประวัติความเป็นมาของชุมชน.....	67
ข้อมูลด้านประชากร.....	74
กิจกรรมการผลิตในชุมชน.....	75
ระบบการตลาดผลผลิตทางการเกษตร.....	78
ด้านวัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญ.....	78
ด้านการรวมกลุ่ม กองทุน และองค์กรในชุมชน	79
5 ผลการวิจัย และอภิปรายผล.....	83
พัฒนาการรูปแบบผลผลิตยางพาราในตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัด นครศรีธรรมราช.....	83
ลักษณะการผลิต และการตลาดยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดของเกษตรกรชาวสวน ยางพาราในปัจจุบัน ในพื้นที่ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัด นครศรีธรรมราช.....	90
ลักษณะการผลิตยางพารา.....	90
การตลาดยางพารา.....	99
ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา.....	102
การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ ผลิตน้ำยางสด.....	106

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด.....	106
ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ.....	110
นโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต.....	134
กลยุทธ์ และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร.....	137
ความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการผลิต นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ กลยุทธ์ และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร.....	142
ผลลัพธ์การดำรงชีพ.....	147
การเปรียบเทียบความพึงพอใจในความเป็นอยู่.....	154
ความสัมพันธ์ระหว่างทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพในด้านการมีหนี้สินของครัวเรือน.....	160
อภิปรายผล.....	171
6 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	179
สรุปผลการวิจัย	179
ข้อเสนอแนะ.....	191
บรรณานุกรม.....	195
ภาคผนวก.....	205
ก แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก.....	206
ข แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย.....	208
ค การเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่.....	221
ประวัติผู้เขียน.....	237

รายการตาราง

ตาราง	หน้า
1 วิวัฒนาการการปรับตัวของระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็กของไทยในช่วง 100 ปี.....	21
2 แสดงจำนวนคร้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราจำแนกตามรูปแบบการผลิต ยางพารา.....	58
3 แสดงกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาระดับประถมศึกษาในพื้นที่ศึกษา.....	59
4 การใช้ที่ดินและการถือครองที่ดินของตำบลนาหมอบุญ ปี พ.ศ. 2550.....	72
5 ข้อมูลประชากรจำแนกตามเขตการปกครอง.....	75
6 แสดงกิจกรรมการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์.....	77
7 แสดงข้อมูลกลุ่ม องค์กรชุมชนภายในตำบลนาหมอบุญ แยกเป็นรายหมู่บ้าน.....	79
8 พัฒนาการรูปแบบผลผลิตยางพาราในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัด นครศรีธรรมราช.....	89
9 ที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินของคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และ น้ำยางสด.....	93
10 แสดงขั้นตอนการผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดในตำบลนาหมอบุญ.....	97
11 ลักษณะทั่วไปของคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด.....	104
12 ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการผลิตยางแผ่นดิบ และ น้ำยางสดในตำบลนาหมอบุญ.....	110
13 แสดงทุนมนุษย์ของคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด.....	115
14 แสดงทุนทางธรรมชาติของคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด....	120
15 แสดงทุนทางการเงินของคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด.....	127
16 แสดงทุนทางกายภาพของคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด.....	132
17 แสดงทุนทางสังคมของคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด.....	134
18 แหล่งเงินทุนในการทำสวนยางพาราของคร้วเรือนเกษตรกร.....	136
19 แสดงการประกอบอาชีพเสริมของคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และ น้ำยางสด.....	140

รายการตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
20 แสดงการเปรียบเทียบเงื่อนไขในการประกอบอาชีพเสริมของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดในตำบลนาหมอบุญ.....	140
21 ปัญหาและผลกระทบที่มีต่อทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพกลยุทธ์ และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร.....	144
22 แสดงหนี้สิน และความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด.....	148
23 แสดงความพึงพอใจในความเป็นอยู่ของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด.....	153
24 การเปรียบเทียบความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในแต่ละด้าน โดยใช้การทดสอบแบบ (T-Test).....	155
25 สรุปลักษณะการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดในตำบลนาหมอบุญ.....	157
26 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนมนุษย์ กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินของทั้งสองครัวเรือน.....	164
27 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนธรรมชาติ กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินของทั้งสองครัวเรือน.....	165
28 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางการเงิน กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินของทั้งสองครัวเรือน.....	166
29 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางกายภาพ กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินของทั้งสองครัวเรือน	168
30 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคม กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินของทั้งสองครัวเรือน.....	169
31 ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินของครัวเรือน.....	170

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบการทำงานการดำรงชีพอย่างยั่งยืน.....	15
2 ระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็กในภาคใต้ของประเทศไทย.....	18
3 ช่องทางการตลาดของยางแผ่นดิบ.....	33
4 ช่องทางการตลาดของน้ำยางสด.....	34
5 ปัญหาต่างๆ ที่พบในการทำสวนยางพาราในภาคใต้ กรณีศึกษาเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็กในจังหวัดสงขลา.....	38
6 ต้นแบบรูปแบบการปรับตัวของระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็กในประเทศไทย.....	42
7 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	54
8 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เชิงปริมาณ.....	55
9 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	73
10 แสดงแผนที่ชุมชน.....	81
11 ช่องทางการตลาดของยางแผ่นดิบ และเศษยางในอดีต.....	85
12 ช่องทางการตลาดของยางแผ่นดิบในอดีต.....	87
13 วิธีการตลาดยางแผ่นดิบในตำบลนาหมอบุญ.....	100
14 วิธีการตลาดน้ำยางสดในตำบลนาหมอบุญ.....	101
15 วิธีการตลาดยางก้อนถ้วยในตำบลนาหมอบุญ.....	102
16 รูปแบบการเปลี่ยนแปลงผลผลิตยางพารา.....	138
17 แสดงทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม..	178
18 Poster การนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ครั้งที่ 1 วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 ณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.....	236

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของงานวิจัย

ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชนิดหนึ่งของประเทศไทยที่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นมูลค่าไม่ต่ำกว่าปีละ 64,000 ล้านบาท ทั้งยังสร้างรายได้เลี้ยงชีวิตเกษตรกรชาวสวนยางมากกว่า 1 ล้านครัวเรือน และช่วยสร้างความมั่นคงด้านอาชีพให้กับเกษตรกรชาวสวนยาง เนื่องจากยางพาราเป็นพืชที่ให้ผลผลิตสม่ำเสมอตลอดปี ซึ่งมีอายุการให้ผลผลิตนานกว่า 20 ปี (อภิฤดี สมบุญตนนท์, 2543; อ่างโดย ประดับดวง คงเลิศ, 2547; บัญชา สมบูรณ์สุข, 2548 และ สถาบันวิจัยยาง, 2550) ในทางสังคม ยางพาราเป็นพืชที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ของคนในชุมชนและท้องถิ่น จึงอาจจะกล่าวได้ว่ายางพาราเป็น “พืช วัฒนธรรมและพืชอมสิน” ในด้านอุตสาหกรรม ยางพาราใช้เป็นวัตถุดิบหลักในการผลิตผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ยางรถยนต์ ยางรัดของ ถุงมือยาง ฯลฯ และในด้านการรักษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ การปลูกยางพาราเป็นการสร้างพื้นที่สีเขียว หรืออาจมองได้ว่าเป็นการสร้างสวนป่าลักษณะหนึ่ง ดังนั้นอาจจะสรุปได้ว่ายางพาราเป็นพืชที่มีความสำคัญมากต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย เพราะไม่เพียงแต่จะให้ผลผลิตที่เป็นน้ำยาง แต่ยังเป็นผลผลิตที่เป็นเนื้อไม้ อีกทั้งภายในสวนยางพารายังมีพืชอื่น ๆ ที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีพ และสามารถปลูกร่วมกับยางพาราได้ จึงทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพมากขึ้น (สัตตพงษ์ บุตรโยจินโท, 2547 และบัญชา สมบูรณ์สุข, 2548)

อย่างไรก็ตาม อาชีพการทำสวนยางพาราขึ้นอยู่กับภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศและของโลกเป็นสำคัญ กลไกราคาของยางพารามีผลอย่างสำคัญต่อการดำรงชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพารา กล่าวคือ ถ้าราคาของพาราลดต่ำลงจะส่งผลกระทบต่อฐานะความเป็นอยู่และพฤติกรรมการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราเป็นอย่างมาก นอกจากนี้อาชีพการทำสวนยางยังเกี่ยวข้องกับฤดูกาล โดยฤดูกาลที่ทำให้ชาวสวนยางหยุดกรีดยางมี 2 ฤดูคือ ฤดูฝนและ ฤดูแล้ง (ประดับดวง คงเลิศ, 2547) จึงทำให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราว่างงานในช่วงดังกล่าวได้ หากไม่มีงานอื่นทำควบคู่กันไป สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับภาวะการณ์ตลาดของยางพารา คือ ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีรายงานว่าความต้องการบริโภคยางพาราของโลกเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วเป็น 6-7 เท่า (สุภา แก้วบริสุทธิ์, 2547) ยิ่งความต้องการบริโภคยางพารามากขึ้นเท่าใด เกษตรกรชาวสวน

ยางพาราซึ่งต้องเพิ่มการผลิตเพื่อสนองความต้องการบริโภคยางพารามากขึ้นเท่านั้น นับว่าเกษตรกรชาวสวนยางพาราไทยยังมีความโชคดีที่มีการนำผลผลิตยางพาราไปจำหน่ายหลากหลายรูปแบบ เช่น น้ำยางสด และยางแผ่นดิบ เป็นต้น ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางพารามีทางเลือกในการเลือกรูปแบบการผลิตตามภาวะราคาของผลผลิตยางพาราที่มีราคาสูงในขณะนั้น อีกทั้งยังเป็นการช่วยปรับสมดุลของอุปทานอุปสงค์ของตลาดยางแต่ละประเภทในขณะนั้น ได้ด้วย ดังนั้นยางพาราจึงเป็นพืชที่มีโอกาสในการสร้างรายได้ที่สำคัญแก่เกษตรกรไทย

การดำรงชีพ (Livelihoods) ของครัวเรือนเกษตรกรในภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Rapid Change) อันเป็นผลจากการพัฒนาตามกระบวนการทันสมัย (Modernization) ครัวเรือนเกษตรกรจะต้องประสบปัญหาหลายประการ ทั้งในการประกอบอาชีพและการใช้ชีวิตทั่วไป การทำความเข้าใจถึงการปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกรในภาวะเช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยแนวคิดหรือทฤษฎีเป็นกรอบในการอธิบายว่า การที่ครัวเรือนเกษตรกรจะสามารถดำรงชีพอยู่ได้ดีเพียงใดในภาวะดังกล่าว และมีความเกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง อาชีพเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญมากตัวหนึ่ง ทั้งนี้เพราะอาชีพไม่เพียงแต่เป็นที่มาของรายได้ แต่ยังเกี่ยวข้องกับการจัดหาปัจจัยยังชีพอื่น ๆ อีก อาชีพทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การประมง หรือเก็บเกี่ยวทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัวเป็นยุทธวิธีการดำรงชีพที่สำคัญสำหรับครัวเรือนเกษตรกรในชนบท ในขณะที่เดียวกันสมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรอาจจะประกอบอาชีพอื่นๆ ควบคู่ไปด้วย เพื่อลดความเสี่ยงที่มักจะพบในอาชีพเกษตร จากความแปรปรวนของภูมิอากาศและภาวะการตลาด อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์ที่ครัวเรือนเกษตรกรประสบอยู่มีความไม่แน่นอนอยู่ไม่น้อย ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมักจะตกอยู่ในภาวะอ่อนแอ (Vulnerable) ตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework) เมื่อครัวเรือนเกษตรกรตกอยู่ในภาวะที่อ่อนแอ การที่จะสามารถดำรงชีพต่อไปได้อย่างยั่งยืนจะต้องฝ่าฟันความอ่อนแอ เหล่านี้และพัฒนาต่อไป คุณภาพชีวิตและผลประโยชน์อื่นๆก็จะตามมา ในที่สุดความมั่นคง (Security) ก็จะเกิดขึ้นได้ การดำรงชีพเป็นกระบวนการทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและครัวเรือน เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตได้ตามที่ตนเองปรารถนา ตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน อาชีพ เป็นกิจกรรมหลักของปัจเจกและครัวเรือนที่เป็นเครื่องมือนำไปสู่การอยู่รอดและการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (อาแว มะแส และคณะ, 2550; Somboonsuke *et al.*, 2003 และ Masae, 2007)

โดยปกติแล้วอาชีพเป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนเป็นตัวเงินหรือในรูปแบบอื่นๆที่จะนำไปสู่ความมั่งคั่งด้านเศรษฐกิจ (Wealth) ของครัวเรือน หรืออย่างน้อยให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างไม่ลำบาก อย่างไรก็ตามการดำรงชีพอาจจะมียุทธวิธีอื่นๆประกอบด้วย ซึ่งยุทธวิธีเหล่านี้อาจจะแตกต่างกันไปตามสถานะของครัวเรือนและปัจเจก แม้ยุทธวิธีเหล่านี้จะ

ไม่ได้มุ่งแสวงหาผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินทั้งหมด แต่ก็เป็นวิธีการที่มุ่งหวังที่จะให้สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ในการแสวงหาปัจจัยยังชีพ บุคคลหรือครัวเรือนจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรต่างๆหลายด้าน ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) เพื่อนำมาใช้ในการผลิตซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญของครัวเรือน และทรัพยากรด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรที่เป็นตัวเงิน (Financial Resources) ทรัพยากรทางสังคม (Social Resources) ทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Resources) และทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) โดยที่ครัวเรือนจะพยายามแปลงเปลี่ยน ทรัพยากรเหล่านี้ให้อยู่ในรูปของปัจจัยยังชีพที่จำเป็น (Needs) และความประสงค์อยากได้ (Aspirations) หากสามารถดำเนินการที่ตอบสนองทั้งสองอย่างนี้ ก็จะทำให้บรรลุถึงความอยู่ดีมีสุข (Wellbeing) การแปลงเปลี่ยนทรัพยากรต่าง ๆ มีลักษณะที่ซับซ้อน และอาจจะมีหลายขั้นตอน ยิ่งในภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความซับซ้อนจะยิ่งมีมากและอาจจะลำบากสำหรับการปรับตัวของบุคคลหรือครัวเรือนที่จะดำเนินการได้โดยลำพัง แรงบีบที่มาจากภายนอกที่รุนแรงทำให้ชุมชนตนเองอาจตกอยู่ในภาวะที่ช่วยเหลือตัวเองได้ไม่มาก จึงเป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจเป็นกรณีพิเศษถึงสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพและลักษณะการประกอบอาชีพในสภาพดังกล่าวนี้ เพื่อให้เกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็กสามารถดำรงชีพอยู่ได้ รวมไปถึงแนวทางในการช่วยเหลือและส่งเสริมอาชีพเพื่อเป็นทางเลือกและนำไปสู่การประกอบอาชีพที่มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น (อาแว มะแส และคณะ, 2550; Masae, 2007; บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ, 2549 และ Somboonsuke *et al.*, 2003)

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีรากฐานการผลิตมาจากเกษตรกรรม และเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตร้อน มีสภาพแวดล้อมเหมาะสมต่อการปลูกยางพารา เฉพาะอย่างยิ่งทางภาคใต้ ในปี 2549 ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกยางพารา จำนวน 14,338,046 ไร่ พื้นที่ปลูกยางพาราส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้ จำนวน 10,955,548 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 14 จังหวัด คือ สงขลา นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ตรัง นราธิวาส ยะลา กระบี่ พังงา พัทลุง ปัตตานี สตูล ชุมพร ภูเก็ต และระนอง สำหรับจังหวัดนครศรีธรรมราชมีพื้นที่ปลูกยางพาราเป็นอันดับสามของภาคใต้ รองจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดสงขลา จากข้อมูลวิชาการยางพารา ปี 2550 ของสถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการ เกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พบว่า จังหวัดนครศรีธรรมราชมีพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งหมด จำนวน 1,368,042 ไร่ และเป็นพื้นที่ที่ให้ผลผลิตแล้ว จำนวน 1,087,729 ไร่ เป็นจังหวัดที่มีบทบาททางเศรษฐกิจมากจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย โดยมีพืชเศรษฐกิจที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัด คือ ยางพารา มะพร้าว และไม้ผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอำเภอจุฬาภรณ์ ที่ตำบลนาหมอบุญมีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด จำนวน 41,450 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกยางพารา จำนวน 35,233 ไร่ มีปริมาณผลผลิต 8,808.25 ตันต่อปี คิดเป็นมูลค่า 396.37 ล้านบาท (ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

ตำบลนาหมอนบุญ, 2550) จะเห็นได้ว่าการผลิตยางพารามีความสำคัญต่อเกษตรกรตำบลนาหมอนบุญมาก เพราะเกษตรกรยึดเป็นอาชีพหลักในการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ในอดีตเกษตรกรชาวสวนยางพาราในตำบลนาหมอนบุญมีการผลิตยางพาราของยางแผ่นดิบในสัดส่วนที่สูงกว่าการผลิตน้ำยางสด จากการสอบถามและรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรอำเภอจุฬาภรณ์ พบว่า ในปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่หันมาผลิตน้ำยางสดมากกว่าการผลิตยางแผ่นดิบ ซึ่งถือเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่ผู้วิจัยมีคำถามขึ้นมาว่า สภาพปัญหาของการผลิตยางแต่ละรูปแบบ ทรัพย์สินในระบบการผลิต นโยบายแผนงาน และระบบการส่งเสริม มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในการเลือกผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดอย่างไร และเมื่อประสบปัญหาเกษตรกรมีการปรับตัวอย่างไร การปฏิบัติที่ตามมาจะส่งผลต่อการดำรงชีพที่แตกต่างหรือไม่และ อย่างไรระหว่างเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม โดยผลการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในการรับรู้ทั้งข้อดี และข้อจำกัดของการปรับตัวและพัฒนาพฤติกรรมดำรงชีพให้เหมาะสม รวมถึงการวางแผนในการประกอบอาชีพหลัก และการจัดสรรเวลาเพื่อประกอบอาชีพเสริม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตยาง และการส่งเสริมอาชีพเสริมเพื่อยกระดับการดำรงชีพให้แก่กลุ่มเกษตรกรอย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการรูปแบบผลผลิตยางพาราในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาลักษณะการผลิต และการตลาดยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในปัจจุบัน ในพื้นที่ตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. ศึกษาการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินกับทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทำให้ทราบเกี่ยวกับระบบการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด และการตลาดของยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด และความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ทำให้ทราบถึงภาวะการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด
3. เพื่อเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในการปรับตัว และการเลือกรูปแบบการผลิตยางพาราที่เหมาะสม รวมถึงการวางแผนในการประกอบอาชีพหลักและการจัดสรรเวลาเพื่อประกอบอาชีพเสริม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผลลัพธ์การดำรงชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพารา
4. สำนักงานเกษตรกร และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต และการส่งเสริมอาชีพเสริมให้แก่กลุ่มเกษตรกรที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และความเป็นอยู่ของเกษตรกรมากยิ่งขึ้น

สมมติฐานการวิจัย

จากแนวคิดเชิงทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานในงานวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

สมมติฐานข้อที่ 1 : ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตในด้าน ทุนมนุษย์ ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ และทุนทางสังคมของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน

สมมติฐานข้อที่ 2 : ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตในด้าน ทุนมนุษย์ ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ และทุนทางสังคมของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึง ลักษณะการผลิต และการตลาดยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในพื้นที่ตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนกับการผลิต ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต นโยบาย แผนงานและระบบการส่งเสริมของภาครัฐที่มีต่อเกษตรกรชาวสวนยางพารา รวมทั้งวัฒนธรรม ค่านิยม และองค์กรท้องถิ่นที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกกลยุทธ์ และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด และการศึกษาผลลัพธ์การดำรงชีพ โดยศึกษาเฉพาะในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณทั้งสิ้นจำนวน 187 ครัวเรือน ซึ่งแบ่งเป็นครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบจำนวน 70 ครัวเรือน และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดจำนวน 117 ครัวเรือน ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งสิ้นจำนวน 10 ราย วิธีการศึกษามีทั้งการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสังเกต สถิติที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา และการทดสอบไค-สแควร์ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการแยกแยะประเด็นหาความเชื่อมโยงและความสอดคล้องตามกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยผู้วิจัยได้เริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2551 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2552

นิยามศัพท์

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของตัวแปรและผลการวิจัย ดังนี้

1. การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา หมายถึง การกระทำต่าง ๆ ที่ดำเนินไปเพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ หรือปัจจัยในการใช้ชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด
2. รูปแบบผลผลิตยางพารา หมายถึง ยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด
3. ยางแผ่นดิบ หมายถึง ยางแผ่นดิบที่ผลิตขึ้น โดยครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางโดยตรงยังไม่ผ่านการรมควัน
4. น้ำยางสด หมายถึง น้ำยางที่กรี๊ดได้จากต้นยางพารา โดยยังมีได้ผ่านกระบวนการใด ๆ มีลักษณะเป็นของเหลวสีขาว

5. ทรัพย์สินในระบบการผลิต หมายถึง ทุนที่มีอยู่ในครัวเรือน โดยพิจารณาถึงความสามารถในการครอบครอง เข้าถึง และใช้ประโยชน์จากทุนนั้น ๆ สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ได้แบ่งทุนที่ศึกษาออกเป็น 5 ประเภท คือ

6.1 ทุนมนุษย์ หมายถึง ตัวบุคคล ทักษะความรู้ และความสามารถของบุคคล สำหรับในการวิจัยนี้ ทุนมนุษย์ ประกอบด้วย ระดับการศึกษา จำนวนแรงงาน ทักษะในการประกอบอาชีพ โดยที่

1) ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนสูงสุดที่จบ ทั้งการศึกษาที่เป็นทางการในระบบโรงเรียนและการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ

2) จำนวนแรงงาน หมายถึง จำนวนแรงงานในครัวเรือน และจำนวนแรงงานจ้างจากภายนอกครัวเรือน

3) ทักษะในการประกอบอาชีพ หมายถึง ระดับความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถที่มีเกี่ยวกับอาชีพการทำสวนยางพาราของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา

6.2 ทุนธรรมชาติ หมายถึง หมายถึง ทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ทำการศึกษาทุนธรรมชาติ 2 ประเภท ได้แก่ ขนาดพื้นที่ถือครอง และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยที่

1) ขนาดพื้นที่ถือครอง หมายถึง จำนวนที่ดินของตนเองที่ใช้ในการผลิตยาง ได้แก่ พื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด พื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ (พื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ หมายถึง ใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำสวนผลไม้ ทำนา ทำไร่ และปลูกผัก)

2) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของชัดเจน แต่ครัวเรือนเกษตรกรสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้

6.3 ทุนทางการเงิน หมายถึง เงิน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการไหลเวียนของรายได้ และการสะสมมูลค่า สำหรับในการวิจัยนี้ เน้นศึกษาทุนทางการเงิน 2 ประเภท คือ รายได้และเงินออม โดยที่

1) รายได้ หมายถึง จำนวนเงินทั้งหมดที่ได้จากการประกอบอาชีพ ทั้งในภาคการเกษตร และนอกภาคการเกษตรในรอบปีที่ผ่านมา

2) เงินออม หมายถึง จำนวนเงินทั้งหมดที่ได้จากการเก็บออมในรอบปีที่ผ่านมา

6.4 ทูทางกายภาพ หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกในการผลิตยางพารา สำหรับในการวิจัยนี้ เน้นศึกษาทูทางกายภาพ 1 ประเภท คือ การคมนาคม โดยที่ การคมนาคม หมายถึง การคมนาคมขนส่งผลผลิตยางพาราจากสวนยางไปยังแหล่งจำหน่ายประเมินจากเส้นทาง ถนนว่าสามารถใช้พาหนะใดในการเดินทาง

6.5 ทูทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งอาจรวมถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ค้าและผู้ซื้อในตลาด กลุ่ม เครือข่าย ประชาสังคม เป็นต้น สำหรับในการวิจัยนี้ เน้นศึกษาทูทางสังคม 1 ประเภท คือ การเป็นสมาชิกองค์กร และกลุ่ม โดยที่ การเป็นสมาชิก องค์กร และกลุ่ม หมายถึง การเป็นสมาชิกขององค์กร และกลุ่ม รวมถึงบทบาทหน้าที่ในองค์กร และกลุ่ม

6. ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนกับระบบการผลิต หมายถึง ปัญหาและข้อจำกัดของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด เช่น ปัญหาเรื่องคุณภาพ และราคาผลผลิตต่ำ ขาดแคลนแรงงาน ขาดเงินในการลงทุน ขาดความรู้ในเรื่องการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานไม่สะดวก การส่งเสริมขาดประสิทธิภาพ และการขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารการตลาดและราคาขาย

7. นโยบาย แผนงานและระบบการส่งเสริม หมายถึง นโยบาย แผนงาน และการส่งเสริมที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนยางพารา เช่น การปลูก การจัดการฟาร์ม การกรีด และการจำหน่ายผลผลิต เป็นต้น โดยเกิดจากหน่วยงานของราชการ และเอกชน ซึ่งอาจหมายความรวมถึง วัฒนธรรม ค่านิยม และองค์กรท้องถิ่นที่สนับสนุนและส่งเสริมการทำสวนยางพาราของชาวสวนยางพารา

8. เทคนิค และวิธีการปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนยางพารา หมายถึง เทคนิค วิธีปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตยางพารา การทำอาชีพเสริม โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มรายได้ และความพึงพอใจในความเป็นอยู่ เป็นสำคัญ ซึ่งอาจรวมถึง การพัฒนาทางด้านทรัพย์สินในระบบการผลิตให้สอดคล้องกับปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบ

9. ผลลัพธ์การดำรงชีพ หมายถึง ความสำเร็จของการตัดสินใจเลือกรูปแบบการผลิตยางพารายางแผ่นดิบ หรือน้ำยางสด ซึ่งนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการดำรงชีพ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ เน้นทำการศึกษาผลลัพธ์การดำรงชีพ 3 ประเภท คือ (1) การมีหนี้สิน (2) ความสามารถในการชำระหนี้ และ (3) ความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ 6 ด้าน ได้แก่ (3.1) ความเพียงพอ ด้านการบริโภคอาหาร (3.2) ความเพียงพอด้านเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม (3.3) ความเพียงพอด้าน สิ่งอำนวยความสะดวก (3.4) ความเพียงพอด้านรายได้ (3.5) ความเพียงพอด้านการศึกษาของบุตรหลาน และ (3.6) การได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่ดีพอ

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการตรวจเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แยกการตรวจเอกสารเป็นส่วนต่าง ๆ ได้แก่ 1) แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน 2) กรอบการทำงานตามแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน 3) การประยุกต์ใช้กรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนสำหรับการทำฟาร์มสวนยางพารา 4) ระบบการทำสวนยางพารา 5) พลวัตของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตยางพารา 6) นโยบายในการส่งเสริมของภาครัฐที่มีต่อเกษตรกรชาวสวนยาง 7) รูปแบบผลผลิตยางพารา 8) วิธีการตลาดยางพารา 9) ปัญหาและข้อจำกัดที่เกี่ยวกับการผลิตยางพารา 10) แนวคิดการปรับตัว และ 11) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาค้างนี้

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Approach)

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำกิจกรรมทางการเกษตรและระบบการดำรงชีพของคนในชนบท ซึ่งจะสนับสนุนโอกาสในการปรับปรุงระบบการดำรงชีพเพื่อบรรเทาความยากจน (DFID, 1997 อ้างใน ตำราญ สระภู โน, 2545) โดยกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนพัฒนามาจากพื้นฐานแนวคิดซึ่งเชื่อว่ามนุษย์นั้นมีศักยภาพที่มีอิสระในการตัดสินใจ (Norman, 1984 อ้างใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2550)

DFID (1997 อ้างใน ตำราญ สระภู โน, 2545) ได้กล่าวถึงการดำรงชีพ (Livelihoods) ว่าหมายความครอบคลุมถึง งาน กิจกรรม (Activities) ความสามารถ (Capabilities) ทรัพย์สิน (Assets) ทั้งเป็นวัตถุและส่วนประกอบในสังคม ซึ่งมนุษย์ดำเนินการและปรับใช้เพื่อการมีชีวิตอยู่ โดยที่มนุษย์ต้องอาศัย ความสามารถ ทรัพย์สิน (เครื่องมือใช้สอยที่จำเป็น ทรัพยากร สิทธิและการเข้าถึง) และกิจกรรมที่ต้องการสำหรับนำไปแปรเปลี่ยนให้ได้มาซึ่งสิ่งที่จำเป็น หรืออยากได้เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ตามปกติและมั่นคงอันเป็นสภาพที่สามารถรับมือกับปัญหาได้ดี สามารถลดความตึงเครียด และผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ อีกทั้งการดำรงไว้หรือปรับปรุงความสามารถ และทรัพย์สิน และการจัดหาโอกาสในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนสำหรับรุ่นถัดไป (Robert and Gordon, 1992 ; อ้างโดย ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2550 และ DFID, 1999) ซึ่งนิยามการดำรงชีพนั้นเน้นความสัมพันธ์ระหว่างทุนทรัพยากร และทางเลือกที่มีที่คนจนเลือกใช้เพื่อความอยู่รอด หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่ง

คือ ชุดทางเลือกในการเป็นอยู่และการกระทำที่คนสามารถจะบรรลุได้ด้วยคุณลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และคุณสมบัติส่วนตัวของเขา (Frank, 2000 อ้างใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2550)

สำหรับการดำรงชีพอย่างยั่งยืน หมายถึง การแสดงออกถึงศักยภาพในการต่อสู้ หรือรับมือกับความตึงเครียดหรือผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยดำรงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ หรือ ความมั่นคงของระบบนิเวศน์ ทรัพยากรธรรมชาติ และความเสมอภาคในสังคม ซึ่งเป็นการใช้ โอกาสการดำรงชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งโดยไม่รุกรานคนอีกกลุ่มหนึ่งทั้งในปัจจุบันและอนาคต หรือ อีกนัยหนึ่งหมายถึงความสามารถของมนุษย์ที่จะมีชีวิตอยู่และปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ปราศจากการ สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ทั้งในปัจจุบันและอนาคตโดยระดับความยั่งยืนของวิถีการดำรงชีพใช้ เกณฑ์พิจารณา คือ ความยืดหยุ่นได้เมื่อเกิดผลกระทบ ไม่ขึ้นกับการสนับสนุนจากภายนอก รักษา ผลิตภาพของทรัพยากรไว้ได้นาน ไม่ทำลายวิถีการดำรงชีวิตผู้อื่น หรือสามารถประนีประนอม ร่วมกันได้ ก่อให้เกิดความยั่งยืนของการใช้สภาพแวดล้อม ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครัวเรือน สังคม และสถาบัน (DFID, 1997 อ้างใน สำราญ สระโน, 2545)

แนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืนต้องอาศัยแนวความคิดหลัก 6 ประการ ดังนี้ (DFID, 1997 อ้างใน สำราญ สระโน, 2545)

1. คนเป็นศูนย์กลาง (People-Centered) เริ่มจากการวิเคราะห์การดำรงชีพของ เกษตรกร วิธีการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนโยบาย การ จัดองค์กร ที่เกิดกับคน การถือครอง มิติของความยากจน และการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดย เน้นความสำคัญของอิทธิพลด้านนโยบาย และการจัดการสถาบันที่เกี่ยวกับความยากจน นำมาปรับ ในการทำงานสนับสนุนคน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ซึ่งเชื่อว่าความยากจน จะลดลงหากการสนับสนุนจากภายนอกทำงานสอดคล้องกับแนวทางของวิถีการดำรงชีพ สภาพแวดล้อมทางสังคม และความสามารถในการปรับใช้

2. ความเป็นองค์รวม (Holistic) ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันไม่ แยกส่วนตามลักษณะภูมิศาสตร์ และกลุ่มสังคม สำคัญในอิทธิพลหลากหลายที่มีต่อมนุษย์ การทำ ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลเหล่านี้ และผลกระทบที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีพ สำคัญ ในหน้าที่ที่หลากหลาย ขอมรับวิถีการดำรงชีพที่หลากหลาย การทำความเข้าใจเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ หลากหลายของการดำรงชีพ

3. การเป็นพลวัต (Dynamic) ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้จากการ เปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะสามารถสนับสนุนผลทางบวก บรรเทาผลทางลบ ที่จะเกิดขึ้นจากผลกระทบ ภายนอก

4. การสร้างบนความเข้มแข็ง (Building on Strengths) หลักการสำคัญ คือ การเริ่มวิเคราะห์ความเข้มแข็งมากกว่าความต้องการ

5. การเชื่อมโยงมหภาคและจุลภาค (Macro-Micro Links) การศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ต้องการที่จะเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างระดับนโยบาย สถาบัน ถึงระดับชุมชน และบุคคล

6. ความยั่งยืน (Sustainability) เป็นการประเมินความยั่งยืนจาก 4 องค์ประกอบหลัก คือ สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และสถาบัน

กรอบการทำงานตามแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework)

การศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืนเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 5 ประการ ที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการดำรงชีพ (ภาพที่ 1) ซึ่งประกอบด้วย

1. **องค์ประกอบด้านบริบทของความอ่อนแอและความไม่แน่นอน (Vulnerability Context)** เป็นภาวะที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อทรัพย์สิน และผลลัพธ์ จากวิธีการดำรงชีพ ได้แก่

1.1 **ภาวะที่เกิดผลกระทบอย่างทันทีทันใด และรุนแรง (Shocks)** ส่งผลเสียหายต่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะในองค์ประกอบของทรัพย์สิน เช่น ภัยธรรมชาติ การขาดเงินใช้จ่าย ความขัดแย้งในสังคม ปัญหาสุขภาพ

1.2 **แนวโน้ม (Trends)** ภาวะแนวโน้มของการเคลื่อนไหวของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อวิธีการดำรงชีพ เช่น แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากร การเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากร เศรษฐกิจ รัฐบาล นโยบาย และเทคโนโลยี

1.3 **การเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล (Seasonality)** ได้แก่ วัฏจักรต่าง ๆ เช่น วัฏจักรราคา ผลผลิต สุขภาพ โอกาสการจ้างงาน เป็นต้น (DFID, 1999)

Swift (1989) จำแนกปัจจัยที่มีผลต่อความอ่อนแอและความไม่แน่นอนออกเป็นสองประเภท คือ ปัจจัยใกล้เคียง และปัจจัยเบื้องต้น โดยปัจจัยเบื้องต้นอาจประกอบด้วยความเสี่ยง น้ำท่วม ราคาพืชผลตกต่ำ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะมีผลกระทบต่อครัวเรือนแตกต่างกัน ขึ้นกับปัจจัยใกล้เคียงของแต่ละครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วย การผลิต การแลกเปลี่ยน และกระบวนการของทุน/ทรัพยากร Carole (1999) เสนอว่าภาวะความอ่อนแอและความไม่แน่นอนนั้นเกี่ยวกับความไม่มั่นคง ความอ่อนไหวต่อภาวะความเป็นอยู่ที่ดีในการเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนความยืดหยุ่นและความสามารถของครัวเรือนในการสนองตอบต่อความ

เสี่ยง แนวโน้มและวงจรของฤดูกาล และต่อโอกาสต่าง ๆ ที่มีบริบทบางประการอาจมีนัยยะในแง่บวกได้ เช่น แนวโน้ม และฤดูกาล ทั้งนี้ขึ้นกับโอกาสและการปรับใช้ เช่น เทคโนโลยีที่เหมาะสมอาจช่วยเพิ่มศักยภาพในการสร้างความมั่นคงให้กับการดำรงชีพ ทั้งนี้การให้ความสำคัญกับบริบทความอ่อนแอและความไม่แน่นอน ไม่ได้หมายความว่ารายได้และการบริโภคจะไม่มีมีความสำคัญ หากแต่เพื่อต้องการเน้นประเด็นความอ่อนแอและความไม่แน่นอนที่เชื่อมโยงกับความไม่มั่นคงในชีวิต และนำไปสู่ความยากจน อันเนื่องมาจากการไม่สามารถใช้หรือจัดการทรัพยากรเมื่อต้องเผชิญกับความยากลำบากได้

2. ทุน/ทรัพยากรในการดำรงชีพ (Livelihoods Assets) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญหรืออีกนัยหนึ่ง คือ เป็นทุนที่เกษตรกรนำมาใช้ในกระบวนการดำรงชีพ (Livelihoods Process) ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเกิดผลลัพธ์ มีผลต่อโอกาสการเลือกวิถีการดำรงชีพ (Livelihoods Strategies) ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากบริบทความอ่อนแอและความไม่แน่นอน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง และสถาบัน ได้แก่

2.1 ทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถด้านแรงงาน คุณภาพแรงงาน ศักยภาพการเป็นผู้นำ และความสุขภาพดี ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยให้คนสามารถดำเนินยุทธศาสตร์การดำรงชีพและบรรลุผลเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้ ในระดับครัวเรือนนั้น ทรัพยากรมนุษย์มีความแตกต่างกันตามขนาดของครัวเรือน ระดับของทักษะ สถานะทางสุขภาพ เป็นต้น โดยทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีค่าสำคัญและมีคุณค่ามากที่สุดที่สามารถใช้หรือสนับสนุนทรัพยากรประเภทอื่นได้

2.2 ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) หมายถึง ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยทุนทางธรรมชาติเหล่านี้เป็นทั้งแหล่งที่มาของการดำรงชีพ และบริบทของความอ่อนแอและความไม่แน่นอน ซึ่งทุนธรรมชาติในสภาวะปกติจะช่วยสนับสนุนทุนมนุษย์ (เป็นแหล่งอาหาร และช่วยเพิ่มพูนสุขภาพ) แต่ก็สามารถเพิ่มความอ่อนแอและความไม่แน่นอนได้ในภาวะภัยพิบัติ

2.3 ทุนการเงิน (Financial Capital) หมายถึง เงินสะสมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ และเงินไหลเวียน ทุนประเภทนี้ถือว่ามีค่าที่ยืดหยุ่นที่สุด เพราะสามารถแปลงสภาพเป็นทุนประเภทอื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย และใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้โดยตรง เช่น การซื้ออาหารเพื่อลดความไม่มั่นคงทางอาหาร

2.4 ทุนกายภาพ (Physical Capital) หมายถึง โครงสร้างพื้นฐาน และสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น การคมนาคมขนส่ง ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง สิ่งอำนวยความสะดวก และวัสดุที่ใช้ในการผลิต เป็นต้น ทรัพยากรเหล่านี้เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สนับสนุนให้การดำรงชีพ

เป็นไปได้ด้วยดี ในบางกรณี โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของชุมชนที่จะร่วมพัฒนาได้เอง แต่ในหลายกรณีสิ่งเหล่านี้มีราคาแพงและจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

2.5 ทุนสังคม (Social Capital) หมายถึง กลุ่ม เครือข่าย ประชาสังคม การเป็นสมาชิก ความสัมพันธ์ หน้าที่ในสังคม และภาวะผู้นำ เป็นต้น อย่างไรก็ตามทุนทางสังคมนั้นเกี่ยวข้องกับ อายุ ฐานะ เพศ ชนชั้น และอาจแตกต่างกันแม้ภายในครัวเรือนเดียวกัน (Carole, 1999) ส่วน Carney (1999) กล่าวว่าหัวใจของทุนทางสังคมซึ่งมี 3 องค์ประกอบ คือ (1) ความสัมพันธ์ของความไว้วางใจ เชื่อใจ การแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนระหว่างบุคคล (2) ความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เครือข่าย และกลุ่ม รวมถึงการเข้าถึงสถาบันทางสังคมที่กว้างกว่าภายในชุมชน และ (3) กฎเกณฑ์ร่วม บรรทัดฐาน สิ่งที่ดีตกลงร่วมกัน และสืบทอดต่อกันมาในชุมชน Leo J (2000) อ้างใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2550) ได้เสริมว่า ทุนทางสังคมรวมถึงความร่วมมือและช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน องค์กรทางศาสนา กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากร กลุ่มทางการเมืองต่าง ๆ

3. การเปลี่ยนผ่านโครงสร้างและกระบวนการ (Transforming Structures and Processes) เป็นองค์ประกอบที่มีผลกระทบต่อโดยตรงที่ทำให้เกิดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนในกระบวนการ และส่งผลต่อการเลือกวิถีการดำรงชีพ มีส่วนประกอบย่อย 2 ส่วน คือ

3.1 โครงสร้าง (Structures) หมายถึง รากฐานที่วาง และใช้นโยบายและกฎหมายในการให้บริการ ซื่อ ค้ำ และดำเนินการในทุก ๆ หน้าที่ที่มีผลต่อการดำรงชีพ โครงสร้างมี 2 ระดับ คือระดับสาธารณะ และระดับเอกชน เช่น รัฐบาล องค์กร ประชาสังคม เป็นต้น

3.2 กระบวนการ (Processes) หมายถึง ส่วนขับเคลื่อน ของโครงสร้าง เช่น นโยบาย กฎหมาย ข้อกำหนด สถาบัน วัฒนธรรม เป็นต้น กระบวนการที่ดีอาจช่วยสร้างแรงจูงใจให้กับประชาชนในการสร้างทางเลือกของตน และอาจช่วยให้คนสามารถปรับใช้ทุนต่าง ๆ ได้ยืดหยุ่นมากขึ้น เช่น การปรับเปลี่ยนและทดแทนทุนประเภทต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่น ส่วนโครงสร้างและกระบวนการที่เป็นปัญหาห่อหุ้มสร้างอุปสรรคในการประยุกต์ใช้ทุนประเภทต่าง ๆ เช่น (สุรพงษ์ กองจันทิก, 2553) จึงชี้ให้เห็นว่าการไม่สามารถใช้ความรู้ท้องถิ่นของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนได้อย่างเต็มที่เนื่องจากไม่ได้รับการรับรองหรือสนับสนุนจากนโยบายรัฐในไทย เป็นต้น

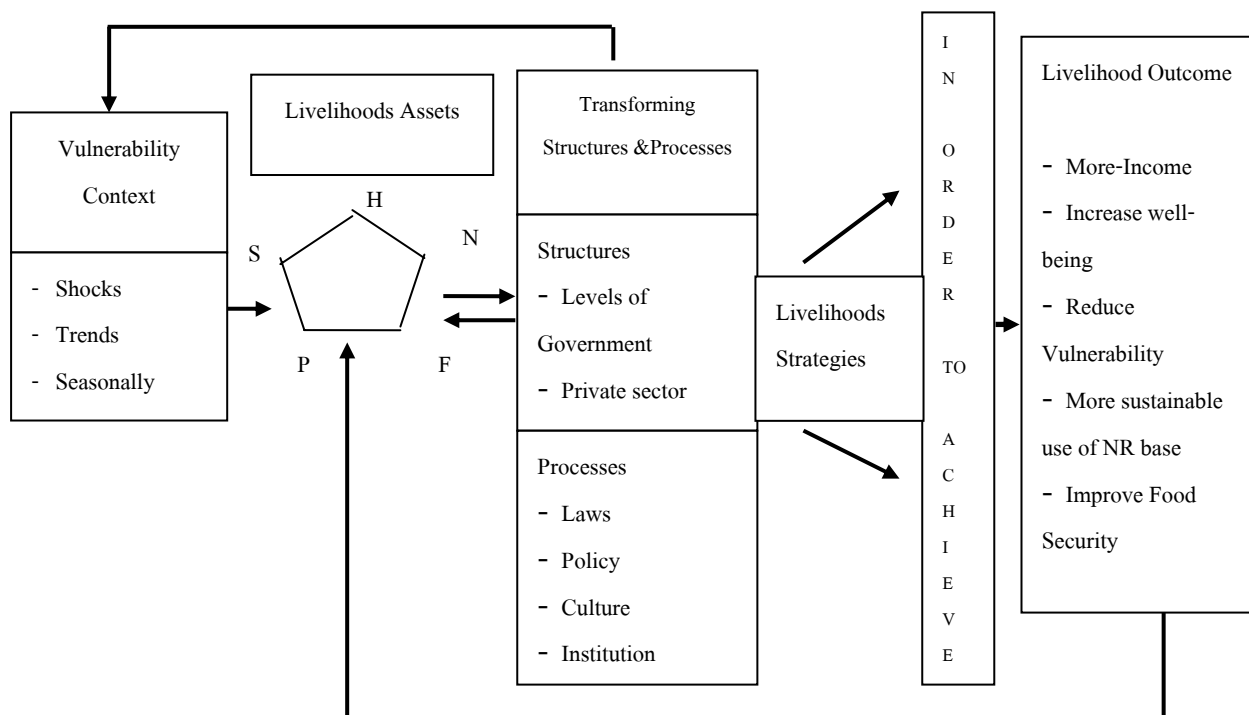
4. ยุทธศาสตร์การดำรงชีพ (Livelihoods Strategies) เป็นทางเลือก หรือโอกาส ที่เกษตรกรใช้เป็นกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะมีความหลากหลาย (Diversity) ตามลักษณะพื้นที่ภูมิประเทศ ที่ดินที่ถือครอง และช่วงเวลา เป็นลักษณะที่เป็นพลวัต (Dynamic) กระจายหลายสถานที่ (Straddling) และมีความเชื่อมโยง (Linkage) กับทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่และบริบทของพื้นที่ ภายใต้บริบทต่าง ๆ ที่แวดล้อมครอบครัวและปัจเจกบุคคล การดำรงชีพอยู่ได้จำเป็นต้องพัฒนากลวิธีต่าง ๆ เพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้แล้ว

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพยังมีความแตกต่างกันไปภายในครัวเรือนเดียวกันอีกด้วย ในขณะที่โครงสร้างและกระบวนการเชิงโครงสร้างนั้นมีผลต่อสถานภาพการครอบครองทรัพยากรหรือทุน และสถานะภาพดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อความสามารถในการเลือกใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพประเภทต่าง ๆ

ยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพนั้นเป็นได้ทั้งแนวทางที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และทั้งทางเลือกที่ปรับใช้ในการรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจคาดเดาได้ ซึ่งครัวเรือน หรือปัจเจกจึงมีฐานะเป็นเสมือน “ผู้จัดการแผนอันซับซ้อน” ที่ซึ่งทรัพยากรต่างก็เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ทั้งทุนเสริม หรือทดแทนซึ่งกันและกัน (Moser, 1998 อ้างใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2550) ในการพิจารณาการดำรงชีพในฐานะการจัดการทรัพยากร (Rakodi, 1999) ได้ยกตัวอย่างทางเลือกที่คนจนใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน คือ การลงทุน เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับทุน/ทรัพยากรที่มีอยู่ หรือเพิ่มช่องทางให้กับทุนใหม่ ๆ เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในระยะยาว ป้องกันความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนเป็นการสร้างการไหลเวียนของรายได้ หรือการผลิต การลงทุนดังกล่าวอาจเป็นไปได้ทั้งการใช้ทุนที่มีอยู่อย่างเข้มข้นมากขึ้น หรือด้วยวิธีการที่หลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้การจำหน่ายทุนที่มีเพื่อชดเชยภาวะการณับริโภคที่ไม่เพียงพอ หรือเพื่อการลงทุนเพิ่มเติม เช่น การขายที่ดิน หรือทรัพย์สินอื่น ๆ ที่มีการเสียดสทรัพย์สินเช่นนี้เป็นยุทธศาสตร์ที่อาจพบในภาวะวิกฤติของครัวเรือน เช่น การให้บุตรหลานออกจากโรงเรียน เพื่อมาช่วยงานในไร่นา เนื่องจากขาดแคลนแรงงาน หรือไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการศึกษาได้ เป็นต้น

5) ผลลัพธ์การดำรงชีพ (Livelihoods Outcomes) ผลลัพธ์การดำรงชีพ คือความสำเร็จที่ได้จากการใช้ยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพ ได้แก่ การมีรายได้เพิ่มขึ้น (More Income) การเพิ่มการเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุ จิตใจ สุขภาพ การเข้าถึงบริการต่าง ๆ การถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความอ่อนแอและความไม่แน่นอนที่ลดลง เช่น ความยืดหยุ่นที่เพิ่มมากขึ้นจากสถานภาพในทรัพยากรที่เพิ่มมากขึ้น ความมั่นคงด้านอาหารที่เพิ่มมากขึ้น เช่น ฐานทรัพยากรอาหารที่สมบูรณ์ขึ้น รายได้เพียงพอต่อการซื้ออาหารที่จำเป็น การใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืน เช่น มีสิทธิเพิ่มมากขึ้นในการจัดการทรัพยากร เป็นต้น โดยผลลัพธ์จากการดำรงชีพช่วยให้เห็นที่มาและที่ไปของการตัดสินใจในการเลือก และการกระทำตลอดจนเหตุผลในการให้ความสำคัญต่อทางเลือกต่าง ๆ ที่มีอยู่ นอกจากนี้แล้วผลลัพธ์การดำรงชีพยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อทุน/ทรัพยากรตลอดจนพลวัตการเปลี่ยนแปลงของทุน/ทรัพยากร ทั้งนี้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และความสำเร็จในการรับมือกับวิกฤตต่าง ๆ ย่อมส่งผลต่อแนวทางการเลือกใช้ทุน/ทรัพยากรต่อไป (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2550)

ดั่งภาพประกอบ 1

[Livelihood assets : H= Human Capital, N= Natural Capital, F= Financial Capital, P= Physical Capital, S= Social Capital]

ภาพประกอบ 1 กรอบการทำงานการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework)

ที่มา : Department for International Development (DFID), 1999 : 10-26.

จะเห็นได้ว่ากรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน เริ่มต้นจากบริบทของความอ่อนแอและความไม่แน่นอนซึ่งคนครัวเรือนหรือปัจเจกเผชิญอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่ขณะเดียวกัน ครัวเรือนหรือปัจเจกก็ยังสามารถเข้าถึงทรัพยากรของตนได้ ขณะเดียวกันการเลือกใช้ทรัพยากรตลอดจนการให้ความหมายกับทรัพยากรนั้นกระทำผ่านสถาบัน และกระบวนการทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง บริบทดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่ครัวเรือนหรือปัจเจกเลือกใช้เพื่อการบรรลุผลลัพธ์การดำรงชีพของตน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ,2550)

การประยุกต์ใช้กรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนสำหรับการทำฟาร์มสวนยางพารา

จากทฤษฎีการดำรงชีพอย่างยั่งยืนสามารถนำกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์การดำรงชีพสำหรับระบบการทำฟาร์มสวนยางพารา ซึ่ง Somboonsuke, *et al.* (2003) ได้ศึกษาเรื่อง การดำรงชีพอย่างยั่งยืนของระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็ก กรณีศึกษาของระบบการทำฟาร์มสวนยาง-ไม้ผล ในชุมชนเขาพระ ภาคใต้ของประเทศไทย พบว่า สาเหตุของปัญหาหรือข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิต ในระบบการทำสวนยางขนาดเล็กที่มีไม้ผลร่วม ได้แก่ (1) ราคาผลผลิตต่ำ รวมถึงคุณภาพของผลผลิตต่ำ (2) ขาดเงินทุนในการลงทุน (3) โรคและศัตรูพืชระบาด (4) ขาดความรู้ในการจัดการ (5) สภาพอากาศไม่เหมาะสม (6) โครงสร้างพื้นฐานไม่สะดวก (7) ขาดแคลนแรงงานใน และ (8) การส่งเสริมขาดประสิทธิภาพ ซึ่งเมื่อประเมินปัญหาหรือข้อจำกัดระบบการผลิตดังกล่าวข้างต้นพบว่า ปัญหาต้นทุนการผลิตสูงมีความจำเป็นและเร่งด่วนที่จะต้องแก้ไขก่อน หากสามารถแก้ปัญหาต้นทุนการผลิตสูงได้ ก็จะเกิดประโยชน์ต่อระบบการผลิตในระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็กที่มีไม้ผลร่วมมากที่สุดแสดงให้เห็นว่าหากมีการแก้ปัญหาในเรื่องต้นทุนปัจจัยการผลิตที่สูงให้ต่ำลงได้ โดยเฉพาะราคาปุ๋ย สารปราบศัตรูพืช และค่าจ้างแรงงานในการผลิต ทำให้เกษตรกรประหยัดค่าใช้จ่ายอันจะส่งผลต่อการเพิ่มรายได้ของระบบฟาร์มด้วย

นอกจากนี้ปัญหาดังกล่าวยังจะส่งผลกระทบต่อทรัพย์สิน การวางแผน และยุทธวิธีการจัดการที่เหมาะสม ซึ่งมีอิทธิพลต่อความสำเร็จ และนำไปสู่ความยั่งยืนของฟาร์ม โดยองค์ประกอบที่สำคัญที่เป็นทุนให้เกษตรกรได้นำมาใช้ในการดำรงชีพ ประกอบด้วยทรัพย์สิน 5 ประเภท ที่เกี่ยวข้องในที่นี้คือ

- (1) ทุนธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรน้ำสำหรับกิจกรรมในฟาร์ม ประสิทธิภาพในการใช้ที่ดิน สภาพอากาศ (อุณหภูมิ, ปริมาณน้ำฝน และความชื้น) และลักษณะดิน
- (2) ทุนทางสังคม ประกอบด้วย การเข้าร่วมกลุ่มทางสังคม การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในระดับกลุ่ม
- (3) ทุนทางกายภาพ ประกอบด้วย ขนาดของฟาร์ม (ขนาดการถือครองที่ดิน) และสภาพพื้นที่
- (4) ทุนทางการเงิน ประกอบด้วย เงินลงทุนของฟาร์ม เงินออม และหนี้สินของฟาร์ม

(5) ทุนมนุษย์ ประกอบด้วย สมรรถภาพของฟาร์ม และความสามารถในการจัดการและภารกิจในฟาร์ม เช่น อายุ ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ แรงงานภายในฟาร์ม และความรู้ในการจัดการ

สำหรับนโยบายและแผนกลยุทธ์ สามารถแบ่งนโยบายได้ 3 ระดับด้วยกัน คือ แผนและนโยบายระดับชาติ แผนและนโยบายระดับภูมิภาค และนโยบายระดับฟาร์ม โดยเป้าหมายของแผนและนโยบายมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรชาวสวนยางพารา ตลอดจนเพิ่มศักยภาพ และความสามารถในการผลิตของเกษตรกรชาวสวนยางพาราเป็นสำคัญ

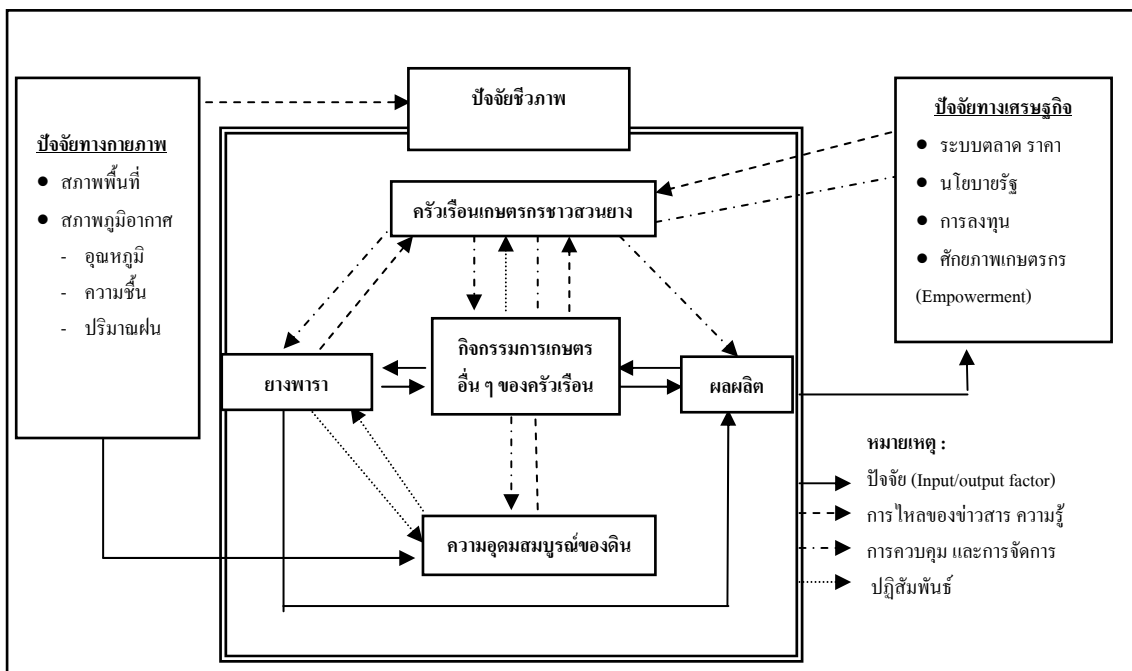
ในส่วนของการปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ในระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็กที่มีไม้ผลร่วม เกษตรกรต้องลดปัญหาหรือข้อจำกัดของฟาร์ม โดยการทำการเกษตรแบบผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยงในการจัดการฟาร์ม นอกจากนี้ปัจจัยอื่น ๆ ที่เกษตรกรชาวสวนยางพาราในระบบนี้มีผลต่อการปรับตัวของระบบฟาร์ม ได้แก่ ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ศักยภาพของเกษตรกร (Empowerment) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในองค์กรที่ตนเองสังกัดอยู่ ระบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ขนาดฟาร์มที่เหมาะสมกับแรงงาน และระดับการใช้เครื่องมือที่เหมาะสม ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนช่วยให้ลดความเสี่ยงในการจัดการฟาร์ม ซึ่งนำไปสู่ศักยภาพและความสามารถในการผลิตของฟาร์ม เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายสุดท้าย คือ การเพิ่มรายได้ของฟาร์มอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการปรับตัวของระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็กที่มีไม้ผลร่วมคือ ระบบสนับสนุน คือ ข้อเสนอแนะแนวนโยบายต่าง ๆ ที่ช่วยสนับสนุนระบบการผลิตของฟาร์ม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ คือ ระบบการตัดสินใจของเกษตรกร (Decision Making Process) เนื่องจากเกษตรกรต้องนำข้อเสนอแนะไปพิจารณาและตัดสินใจเลือกใช้ข้อเสนอแนะ และแนวนโยบายที่คิดว่าเหมาะสมกับการผลิตตนเอง ภายใต้องค์ประกอบของระบบฟาร์มที่เป็นอยู่ เพื่อให้การดำเนินการผลิตของฟาร์มมีประสิทธิภาพ (Somboonsuke, *et al.*, 2003)

ระบบการทำสวนยางพารา

ในปี พ.ศ. 2549 ประเทศไทยมีเนื้อที่ปลูกยางทั้งหมด 14, 2335,440 ไร่ โดยปลูกกระจายอยู่ทั่วประเทศ (นุชนารถ กังพิศดาร และอรรวรรณ ทองเนื่องาม, 2550) ซึ่งกรมวิชาการเกษตร (2547) ได้แบ่งขนาดของพื้นที่ปลูกไว้ 3 ขนาด คือ (1) สวนยางขนาดเล็ก เป็นสวนยางที่มีพื้นที่ระหว่าง 2-50 ไร่ มีประมาณ 1,037,990 ไร่ หรือร้อยละ 93.18 ของจำนวนสวนยางทั้งหมด

และมีขนาดพื้นที่สวนยางเฉลี่ย 13 ไร่ (2) สวนยางขนาดกลาง เป็นสวนยางที่มีพื้นที่ระหว่าง 51 - 250ไร่ มีประมาณ 7,300 ราย หรือร้อยละ 6.55 ของจำนวนสวนยางทั้งหมด และมีขนาดพื้นที่สวนยางเฉลี่ย 60 ไร่ และ (3) สวนยางขนาดใหญ่ เป็นสวนยางที่มีพื้นที่มากกว่า 250ไร่ มีประมาณ 3,000 ราย หรือร้อยละ 0.27 ของจำนวนสวนยางทั้งหมด และมีขนาดพื้นที่ สวนยางเฉลี่ย 395 ไร่ (สถาบันวิจัยยาง, 2545) เกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่ร้อยละ 95 ของสวนยางทั้งประเทศอยู่ในภาคใต้ ซึ่งเป็นเจ้าของสวนยางขนาดเล็ก และมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ยต่อครัวเรือน 13-25 ไร่ ส่วนเกษตรกรร้อยละ 3.40 มีพื้นที่ถือครองต่อครัวเรือนมากกว่า 50 ไร่ (พงษ์เทพ ขจรไชยกูล, 2538)

ในมุมมองเชิงระบบ Somboonsook, *et al.* (2002) ได้เสนอแนวคิดเชิงระบบเกี่ยวกับระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็ก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบทางกายภาพชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม เป็นองค์ประกอบภายนอกของระบบการทำสวนยางพาราโดยเฉพาะการทำสวนยางพาราขนาดเล็กที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แต่หัวใจสำคัญของระบบดังกล่าวอยู่ที่ตัวเกษตรกรเป็นหลัก ซึ่งหมายถึง กระบวนการตัดสินใจของเกษตรกร การรับรู้และแลกเปลี่ยนข่าวสารหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ตลอดจนการควบคุม กำหนดรูปแบบการผลิตของตนเอง และการจัดการที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดหมุนเวียนองค์ประกอบต่าง ๆ ในระบบให้อยู่ในสถานะสมดุล (ภาพประกอบ 2)

ภาพประกอบ 2 ระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็กในภาคใต้ของประเทศไทย

ที่มา : Somboonsook, *et al.*, 2002

พลวัตของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตยางพารา

การศึกษาของ อยุทท์ นิศสภา และคณะ (2537) ในเรื่องวิวัฒนาการด้านรูปแบบสวนยางพาราตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถเทียบเคียงกับการปรับตัวของระบบการผลิต การตลาดและอุตสาหกรรมยางพารา โดยผลการศึกษาได้แบ่งวิวัฒนาการตามช่วงเวลาได้ 4 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 : ป่ายาง เป็นการพัฒนารูปแบบแรกเมื่อนำยางพาราเข้ามาปลูกในประเทศไทย ปลูกโดยใช้เมล็ดโดยมากเป็นพันธุ์ Tjirl ที่มีต้นเกิดกำเนิดจากประเทศอินโดนีเซีย การปลูกยางพาราในรูปแบบนี้เป็นการปลูกยางพาราแทนป่าไม้ โดยการโค่นล้มไม้ยืนต้นซึ่งเป็นพืชพันธุ์เก่า แล้วทำการปลูกยางด้วยเมล็ดหรือต้นกล้าเพาะจากเมล็ด โดยปลูกกระจายทั่วไปภายในพื้นที่แบบไม่เป็นแถวเป็นแนว ปล่อยให้ยางพาราเจริญเติบโตแข่งกับพืชอื่น ๆ ที่ปลูกไว้เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน เช่น มันเทศ และข้าว เป็นต้น เมื่อต้นยางเจริญเติบโตกระทั่งเปิดกรีดได้ เกษตรกรจะดำเนินการกรีดเพื่อเป็นรายได้แก่ครัวเรือน ขณะเดียวกันไม้ยืนต้นที่สามารถใช้ประโยชน์ในการทำที่อยู่อาศัยได้เกษตรกรทำการตัดไม้เพื่อทำที่อยู่อาศัย ส่วนไม้ยืนต้นที่เป็นไม้ผล เช่น สละ ตอง เนียง เกษตรกรจะเก็บผลผลิตเพื่อใช้ประโยชน์ในการบริโภคในครัวเรือน ชาวบ้านเรียกรูปแบบการปลูกยางแบบนี้ว่า "ป่ายาง" ซึ่งเป็นปลูกยางพาราในระยะเริ่มแรกและเป็นการแสดงความเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์ในที่ดินดังกล่าว ซึ่งเดิมเป็นป่าธรรมชาติ

รูปแบบที่ 2 : สวนยางพันธุ์ดี เมื่อยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ มีผลตอบแทนในทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรมแก่เกษตรกรประกอบกับมีการพัฒนาวิชาการเกษตรแผนใหม่ โดยการปลูกยางจากเมล็ดยางซึ่งได้รับการคัดเลือกทำให้ผลผลิตสูง มีการปลูกเป็นแถวเป็นแนวและให้จำนวนต้นต่อพื้นที่ปลูกมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการปราบวัชพืชรวมถึงการโค่นไม้ยืนต้นที่แข่งขันการเจริญเติบโตต้นยาง และมีการใส่ปุ๋ยบ้างเป็นครั้งคราว เกษตรกรเรียกการทำสวนยางในรูปแบบนี้ว่า "สวนยางพันธุ์ดี"

รูปแบบที่ 3 : สวนยางสงเคราะห์ เป็นการทำสวนยางสมัยใหม่เนื่องจากวิชาการด้านการปรับปรุงพันธุ์ยางซึ่งให้ผลผลิตสูง และการขยายพันธุ์ป้องกันการกลายพันธุ์โดยการติดตาเกิดขึ้น ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ด้วยการสนับสนุนให้ปลูกยางพันธุ์ดีที่ได้รับการปรับปรุงพันธุ์ซึ่งให้ผลผลิตสูงเพื่อทดแทนยางพันธุ์พื้นเมืองโดยการติดตา มีการนำวิชาการแผนใหม่มาใช้ในการจัดการสวนยางพาราอย่างเต็มที่ไม่ว่าจะเป็นการกำจัดวัชพืชด้วยใช้สารเคมีหรือแรงงานคน มีการใส่ปุ๋ยอย่างเป็นระบบ เป็นการปลูกยางพาราเชิงเดี่ยว ซึ่ง

จะต้องไม่มีพืชชนิดอื่นอยู่ในสวนยางเลย รูปแบบนี้เกษตรกรเรียกว่า “สวนยางสงเคราะห์” เนื่องจากได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง

รูปแบบที่ 4 : สวนยางที่พัฒนาจากรูปแบบที่ 1 ถึงรูปแบบที่ 3 เมื่อมองถึงสถานการณ์ปัจจุบันแล้ว ส่วนมากเป็นสวนยางสงเคราะห์ อย่างไรก็ตามยังมีระบบสวนยางพันธุ์ดีเหลืออยู่บ้างในสัดส่วนน้อย แม้ในปัจจุบันจะมีการผ่อนผันกฎ ระเบียบของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางให้มีการปลูกพืชยืนต้นหลายชนิดร่วมกับยางพาราได้ แต่ในทางปฏิบัติยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร เกษตรกรยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งตัวเกษตรกรคำนึงถึงเป็นอันดับแรกมากกว่าเรื่องระบบนิเวศน์หรือสภาพแวดล้อม โดยภาพรวมรูปแบบการทำสวนยางพาราในลักษณะนี้ทำให้การปลูกพืชร่วมยางในภาคใต้มีความหลากหลายขึ้น โดยความหลากหลายดังกล่าวขึ้นอยู่กับอยู่การจัดการของเกษตรกร สภาพภูมิประเทศ ตลอดจนการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบและระบบการปลูกยางพาราในภาคใต้มีความหลากหลายมากขึ้น

Somboonsuke, *et al.* (2002) ได้ศึกษาวิวัฒนาการการปรับตัวของระบบการผลิต การตลาด และอุตสาหกรรมยางพาราในภาคใต้ โดยแบ่งช่วงเวลาเป็น 5 ช่วง คือ (1) ช่วงเริ่มต้น ตั้งแต่ยางพาราเข้ามาปลูกจนถึง ปี พ.ศ. 2502 เป็นช่วงที่ระบบการผลิตยางพาราเป็นแบบดั้งเดิม (2) ช่วงปฏิวัติเขียวระหว่าง ปี พ.ศ. 2503-2512 ช่วงของการเริ่มต้นระบบการผลิตยางพาราสมัยใหม่ (3) ช่วงปี พ.ศ. 2513-2522 เป็นช่วงของการนำระบบการผลิตยางพาราสมัยใหม่มาใช้ (4) ปี พ.ศ. 2523-2532 เกิดระบบการผลิตยางพาราทางเลือก และ (5) ปี พ.ศ. 2533-ปัจจุบันเป็นช่วงที่เน้นระบบอุตสาหกรรมยาง ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 วิวัฒนาการการปรับตัวของระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็กลงของไทยในช่วง 100 ปี

ช่วงเริ่มต้น-2502	ช่วงปฏิวัติเขียว (2503-2512)	ช่วงระบบการผลิต ยางสมัยใหม่ (2513-2522)	ช่วงระบบการผลิต ยางทางเลือก (2523-2532)	ช่วงการผลิต อุตสาหกรรมยาง (2533-ปัจจุบัน)
<ul style="list-style-type: none"> - พันธุ์ดั้งเดิมให้ผลผลิตต่ำ เช่น Tjir 1 และ PB 86 - ประสิทธิภาพได้จากบรรพบุรุษ - ใช้เทคโนโลยีดั้งเดิมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น - รูปแบบยางแผ่นดิบมากกว่า 90 % - ตลาดมีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้า - เป้าประสงค์ของฟาร์มส่วนใหญ่เพื่อยังชีพ 	<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มใช้พันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง เช่น RRIM 623, PB 5/51, RRIM 600 เป็นต้น - สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (ORRAF) และสถาบันวิจัยยาง (RRIT) ทำให้เริ่มนำเทคโนโลยีใหม่เข้ามา - รูปแบบยางแผ่นดิบมากกว่า 90 % - เกษตรกรเริ่มขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้น - ยังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างขาย การรวมกลุ่มน้อย 	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้ยางพันธุ์ให้ผลผลิตสูง เช่น RRIM 600 มากขึ้น - หน่วยงานสนับสนุนปัจจัยการผลิตมากขึ้น - มีการขยายเนื้อที่การปลูกมากขึ้น - เกษตรกรมีอำนาจต่อรองมากขึ้น - เนื่องจากมีการรวมกลุ่ม - รูปแบบยางแผ่นดิบมากกว่า 80 % แต่เริ่มทำน้ำยางสดมากขึ้น - เริ่มใช้เครื่องมือทุนแรง - เริ่มคิดทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับเปลี่ยนพันธุ์ยางให้ผลผลิตสูง - เกษตรกรรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น - มีระบบทางเลือกและกิจกรรมเสริมให้เกษตรกรมากขึ้น การรวมกลุ่มมีมากขึ้นทำให้มีอำนาจต่อรอง - รูปแบบผลผลิต : มียางแผ่นดิบ และน้ำยางสด - การขายในรูปกลุ่มมากขึ้น - รัฐโดยสำนักงานกองทุนสงเคราะห์ (ORRAF) ให้การสงเคราะห์อย่างเต็มที่ 	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐมุ่งเน้นระบบอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มการใช้ภายในประเทศ - พันธุ์ยางให้ผลผลิตสูงจากสถาบันวิจัยยาง (RRIT) ผู้เกษตรกรแต่เกษตรกรยังเชื่อในพันธุ์ RRIM 600 - นโยบายมุ่งสู่อุตสาหกรรมมากขึ้น - เกษตรกรเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากยางแผ่นเป็นน้ำยางสด - การรวมกลุ่มเข้มแข็งขึ้น (กลุ่มน้ำยางสด) - ราคาขายผันผวนมาก จึงมีนโยบายช่วยเหลือเกษตรกรมากในช่วงนี้

ที่มา : Somboonsuke, *et al.*, 2002

จากตารางจะเห็นได้ว่า ในอดีต คือในช่วงที่ (1) และ ช่วงที่ (2) เกษตรกรชาวสวนยางพารา มีการผลิตยางพาราในรูปแบบของยางแผ่นดิบมากกว่าร้อยละ 90 ต่อมาในช่วง

ที่ (3) เกษตรกรชาวสวนยางพาราเริ่มลดการผลิตยางแผ่นดิบลง และเริ่มมีการผลิตน้ำยางสดเพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาของ บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ (2548) ที่อธิบายว่า ผลผลิตยางพาราของไทยมีความหลากหลายมากกว่าเมื่อ 20 ปีที่แล้ว ซึ่งเป็นผลจากความต้องการวัตถุดิบยางพาราในภาคอุตสาหกรรมที่เปลี่ยนไป อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตและการพัฒนาของภาคเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกษตรกรชาวสวนยางต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของตนเองให้มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของภาคอุตสาหกรรม โดยในปัจจุบันรูปแบบผลผลิตยางพาราสามารถจำแนกตามผู้ผลิตแต่ละระดับได้ดังนี้ คือ (1) ในระดับฟาร์ม ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกยางพารา รูปแบบผลผลิตที่พบคือ ยางแผ่นดิบ (Unsmoked Sheet) น้ำยางสด (Rubber Latex) ยางก้อนถ้วยหรือเศษยาง (Cup Lump) ยางแผ่นรมควัน (Smoked Sheet) ยาง ADS ยางแผ่นผึ่งแห้ง และขี้ยาง (2) ในระดับของโรงงานอุตสาหกรรมยาง รูปแบบของผลผลิตที่พบได้แก่ น้ำยางข้น ยางเครฟ ยางแท่ง และ ยางแผ่นรมควัน เป็นต้น การพัฒนาที่เน้นทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญได้ส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมยางพาราของประเทศเจริญเติบโตมากยิ่งขึ้น เนื่องจากปริมาณความต้องการยางพาราในภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้นรวมทั้งลักษณะหรือรูปแบบผลผลิตที่ภาคอุตสาหกรรมต้องการก็เปลี่ยนแปลงไป เช่น ยางแผ่นดิบที่ภาคอุตสาหกรรมต้องการมากในอดีตแต่ในปัจจุบันกลับมีความต้องการลดลง โดยต้องการผลผลิตในรูปน้ำยางสดมากยิ่งขึ้น ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของตนเองให้ตอบสนองความต้องการของภาคอุตสาหกรรมตามไปด้วย ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลผลิตยาง (Rubber Production) ได้คือ (1) จุดรับซื้อน้ำยางสดในท้องถิ่นมีมาก และสะดวกต่อเกษตรกรในการเข้าถึงมากกว่ายางแผ่นดิบ (2) มีการแข่งขันกันสูงของผู้รับซื้อ โดยเกษตรกรสามารถเลือกขายผลผลิตของตัวเองให้กับแหล่งรับซื้อที่ให้ราคารับซื้อดีกว่า และ (3) ปัญหาจากการขาดแคลนแรงงาน พบว่า สาเหตุจากการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากท้องถิ่นมากขึ้น และปัญหาที่ระบบการศึกษาสูงขึ้น เปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้เรียนในระดับที่สูง ทำให้ค่านิยมของรุ่นลูกหลานไม่นิยมทำงานในภาคเกษตร ส่งผลให้โครงสร้างของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราเปลี่ยนไป เหลือแต่รุ่นพ่อแม่ที่ยังคงทำงานในท้องถิ่น เมื่อแรงงานไม่พอประกอบกับสังขาร/อายุมากทำงานหนักไม่ค่อยไหว แนวคิดที่จะทำให้ตนเองสะดวกขึ้นในธุรกรรมต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนการผลิตยางแผ่นดิบที่ยุ่งยากและใช้แรงงานมาก มาผลิตน้ำยางสดซึ่งสามารถลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ระดับหนึ่ง

หลักชัย กิตติพล (2550) นายกษมาคมยางพาราไทย ได้กล่าวถึงสถานการณ์การปรับเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยาง ว่าจากการที่ราคาผลิตภัณฑ์ยางเกือบ

ทุกชนิดได้ปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอุตสาหกรรมยางพารา กล่าวคือ โครงสร้างหลักของอุตสาหกรรมยางพารา ซึ่งประกอบด้วย ชาวสวนยาง โรงงานน้ำยางข้น โรงงานผลิตยางแผ่นรมควัน โรงงานผลิตยางแท่ง และโรงงานผลิตถุงมือยาง ขณะนี้ โรงงานผลิตยางแผ่นรมควันซึ่งมีสัดส่วนมากที่สุด เนื่องจากที่ผ่านมามีประเทศไทยเป็นผู้ผลิตและส่งออกรายใหญ่ ปรากฏว่าขณะนี้ โรงงานผลิตยางแผ่นรมควันทั้งของภาคเอกชนและสหกรณ์การเกษตรต้องเลิกกิจการ ส่วนที่ยังดำเนินกิจการอยู่เดินเครื่องผลิตเพียงร้อยละ 50 เท่านั้น โดยสาเหตุที่โรงงานยางแผ่นรมควันต้องเลิกกิจการ หรือลดกำลังการผลิตมี 2 สาเหตุที่สำคัญ คือสถานการณ์ของผู้ใช้ยางในตลาดโลกเปลี่ยนไป จากเดิมผู้ใช้ยางโดยเฉพาะผู้ผลิตยางรถยนต์จะใช้ยางแผ่นรมควันเป็นวัตถุดิบ แต่ปัจจุบันได้หันมาใช้ยางแท่ง เพราะมีราคาถูกกว่า ประการที่สองคือจากการที่ราคาน้ำยางสดอยู่ในเกณฑ์สูง ทำให้ชาวสวนยางส่วนใหญ่เลิกทำยางแผ่นดิบ เพราะการทำยางแผ่นดิบต้องใช้เวลา ในขณะที่น้ำยางกรีดยางแล้วขายได้ในทันที แล้วยังได้ราคาดีและรวดเร็วกว่า ดังนั้นชาวสวนยางจึงขายเป็นน้ำยางสดให้กับโรงงานผลิตน้ำยางข้น จากเดิมจะผลิตเป็นยางแผ่นดิบป้อนโรงงานยางแผ่นรมควัน จึงทำให้โรงงานยางแผ่นรมควันไม่มีวัตถุดิบป้อนโรงงานหรือมีวัตถุดิบเมื่อผลิตเป็นยางแผ่นรมควันแล้วตลาดรองรับแคบลง ส่งผลให้โรงงานต้องปิด เพราะไม่สามารถปรับมาเป็นโรงงานยางแท่งหรือโรงงานน้ำยางข้นได้ นอกจากนี้ยังมีโรงงานของสหกรณ์การเกษตรทั่วประเทศ ที่รัฐบาลเคยสนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันตั้งโรงงานยางต้องปิดกิจการไปจำนวนมากเช่นเดียวกัน

นโยบายในการส่งเสริมของภาครัฐที่มีต่อเกษตรกรชาวสวนยาง

การปลูกยางพาราของเกษตรกรไม่ได้ขึ้นอยู่กับความตั้งใจของเกษตรกรเพียงอย่างเดียว แต่จะขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐที่ควบคุม กำกับ ดูแลหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย พัฒนาส่งเสริม และสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางด้วย ที่ผ่านมารัฐมีนโยบายที่ส่งเสริมต่อเกษตรกรชาวสวนยาง ประกอบด้วยประเด็นที่สำคัญ คือ

1. การปฏิรูประบบการพัฒนายางพาราไทย

กรมพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (2550) ได้รายงานถึงการส่งออกยางธรรมชาติของประเทศไทยว่ามีปริมาณการส่งออกเป็นอันดับหนึ่งของโลก แต่เกษตรกรชาวสวนยางพารายังขาดความมั่นคงในอาชีพการทำสวนยาง เนื่องจากราคายางยังผันผวนอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ หลายประการจำเป็นต้องมีการแก้ไขกรณีเร่งด่วนพร้อม ๆ กัน เพื่อให้สถานะยางพาราของไทยมีความมั่นคง สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาที่ได้มีการ

นำเสนอมี 3 ประเด็นที่สำคัญได้แก่ สาเหตุของเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ยังคงยากจนอยู่ สาเหตุที่มีการผลิตยางได้จำนวนมากแต่มีรายได้น้อย และ สาเหตุของตลาดยางเป็นของผู้ซื้อ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 สาเหตุของปัญหา คือ ด้านการบริหารจัดการ โดยมีหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ทำให้เกิดการซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน เนื่องจากการขาดการประสานงาน โครงสร้างขององค์กรขาดความยืดหยุ่น กฎระเบียบไม่มีความทันสมัย ขาดทิศทางและเป้าหมายในการดำเนินงานเฉพาะด้าน และนโยบายขาดความต่อเนื่อง และขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงานตามนโยบาย

1.2 ปัจจัยการผลิตไม่เต็มประสิทธิภาพ เช่น การใช้แรงงานในครัวเรือน และการใช้ประโยชน์จากสวนยางไม่เต็มที่ เช่น การปลูกพืชแซม การเลี้ยงสัตว์ไม่มากนัก

1.3 มูลค่าเพิ่มต่ำ เนื่องจากผลิตภัณฑ์แปรรูปมีน้อย ไม่มีความหลากหลาย และหน่วยงานของรัฐไม่ได้มีการสนับสนุนการใช้ผลิตภัณฑ์ยางธรรมชาติอย่างจริงจัง นอกจากนี้การทดสอบและรับรองผลิตภัณฑ์อย่างไม่ครอบคลุมทุกผลิตภัณฑ์

1.4 ด้านการตลาดยังมีการพึ่งตลาดต่างประเทศเป็นหลัก ต้องอาศัยกลไกการแทรกแซงตลาดยาง และที่สำคัญข้อมูลข่าวสารที่เกษตรกรได้รับไม่มีความทันสมัย ทำให้เกิดการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง

1.5 ขาดข้อมูลการวิจัย และการพัฒนาเชิงรุก ทางด้านข้อมูลการวิจัยยังไม่มี ความสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร และภาคอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหายางพาราได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูประบบการพัฒนายางพารา ครอบคลุมทั่วทุกด้าน ซึ่งทางภาครัฐได้มีการกำหนดแนวทางการปฏิรูประบบการพัฒนายางพาราไทย โดยลักษณะการดำเนินงานเพื่อให้ระบบยางพาราไทยตรงตามเป้าหมายของวิสัยทัศน์ คือ ทำให้อย่างพาราของไทยเป็นอุตสาหกรรมหลักของชาติ เป็นเสมือนหัวใจอุตสาหกรรมเศรษฐกิจ และสังคมไทย และพันธกิจ คือ ต้องมีการวางแผน และปรับแนวทางในการดำเนินงานใหม่ มีลักษณะการดำเนินงานดังนี้

1.5.1 ปฏิรูประบบและสถาบันการจัดการยางพาราใหม่ทั้งหมด ทั้งด้านการจัดการให้มีการปรับระบบการทำงานใหม่ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว และเกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ประกอบกับให้มีการกำหนดเป้าหมายงานที่ชัดเจน มีแผนงาน มีการติดตามการดำเนินงาน และมีการประเมินผลอย่างเป็นระบบ เพิ่มการประสานงานในแนวราบ ที่สำคัญใช้การวิจัยและการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการบริหารงานอย่างต่อเนื่อง

1.5.2 การยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา และทำให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราใช้ประโยชน์จากสวนยางอย่างเต็มที่ ทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดพื้นที่ปลูกสร้างสวนยางในพื้นที่ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม โดยจะต้องสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของไทยและของโลก และเน้นการสร้างสวนยางพันธุ์ดีที่ให้ผลผลิตสูง ทั้งโดยการปลูกแทน และการปลูกใหม่ ทั้งนี้ให้ส่งเสริมการทำสวนยางอย่างยั่งยืน ตามมาตรฐานสากล และมุ่งเน้นการลงทุนการผลิตในระดับฟาร์ม ส่งเสริมการปลูกพืชแซม และเลี้ยงสัตว์ในสวนยาง เพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ ลดความเสี่ยงจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว

1.5.3 การทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐานสากลอย่างหลากหลายจากทุกระดับของสังคม เช่น ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ยาง และรวบรวมข้อมูลผลิตภัณฑ์ยางที่ทำการผลิตภายในประเทศและต่างประเทศ ศึกษาวิเคราะห์เทคโนโลยี และการตลาดของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ กำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายในประเทศ พัฒนาอุตสาหกรรมที่ทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ยางพารา

1.5.4 การปฏิรูประบบการวิจัยและพัฒนายางพารา โดยการกำหนดทิศทางเป้าหมายการวิจัยตามความต้องการของผู้ใช้งานวิจัย เช่น ชาวสวนยางพารา และผู้ผลิตในภาคอุตสาหกรรม เป็นต้น รวมทั้งกำหนดนโยบายและสร้างนักวิจัยให้เพียงพอ เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมยางไทยให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้นในอนาคต การติดตามและประเมินผล การประยุกต์ความรู้ในแง่มุมต่าง ๆ เกี่ยวกับยางพาราจากภูมิปัญญาของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

1.5.5 ปฏิรูประบบการตลาดยางพาราทุกด้าน โดยผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางธุรกิจค้ายาง ผลิตภัณฑ์ยาง และผลิตภัณฑ์ไม้ยางพาราของโลก รวมทั้งจัดตั้งตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย เพื่อเป็นแหล่งซื้อขายยางให้เป็นรูปธรรมโดยเร็ว จัดตั้งองค์กรความร่วมมือด้านยาง 3 ประเทศ คือ ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เพื่อช่วยรักษาเสถียรภาพราคายางพารา ที่สำคัญจัดตั้งองค์กรชาวสวนยางทั้งที่เป็นนิติบุคคล และไม่เป็นนิติบุคคล ให้เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งขององค์กร และพัฒนาคุณภาพสินค้า

1.5.6 สร้างฐานข้อมูลยางพาราให้ครบถ้วน ถูกต้อง และเชื่อถือได้ โดยใช้ข้อมูลของประเทศผู้ใช้อย่าง และสถานะทางเศรษฐกิจ เกี่ยวกับการผลิต การใช้ยางธรรมชาติชนิดต่าง ๆ และราคายาง เป็นต้น

1.5.7 สร้างเมืองยาง (Rubber City) เพื่อเป็นศูนย์กลางของผลิตภัณฑ์ยางพารา โดยการสร้างนิคมอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยาง สร้างแรงจูงใจให้นักธุรกิจต่างประเทศและในประเทศมาลงทุน รัฐบาลลงทุนเรื่องการบำบัดน้ำเสีย และจัดหาน้ำจืดให้มีใช้อย่างเพียงพอ ซึ่ง

นายอุทัย สอนหลักทรัพย์ (2552) ประธานกรรมการสภาการยางแห่งประเทศไทย กล่าวว่า ในฐานะที่เข้าไปดูแลพระราชบัญญัติการยางแห่งประเทศไทย จะผลักดันให้องค์การสวนยางเป็นเมืองยางให้ได้ เนื่องจากองค์การสวนยางเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีพื้นที่ปลูกยางมากที่สุดของประเทศไทย เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ที่สนใจในเรื่องของยางพาราทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นปลูกสร้างแปลงขยายพันธุ์ยางที่ได้มาตรฐาน ไปจนถึงการแปรรูปยาง

1.5.8 ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรชาวสวนยาง และวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในทุกด้าน เช่น การกำหนดนโยบายระดับชาติ ทั้งด้านการผลิต การแปรรูปอุตสาหกรรมยาง และการตลาด สร้างโอกาสให้เกษตรกรชาวสวนยางและวิสาหกิจชุมชนมีความสามารถในการผลิต การตลาด ตลอดจนการส่งออกยางดิบ และผลิตภัณฑ์ผ่านระบบสหกรณ์โดยการสนับสนุนของภาครัฐ

2. นโยบายการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ราคายางตกต่ำ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2551) ได้รายงานหลังจากการประชุมคณะกรรมการบริหารองค์การสวนยาง (อสย.) และคณะกรรมการบริหารสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) ผลการประชุมของบริษัทร่วมทุนยางระหว่างประเทศ จำกัด มีมติเห็นชอบให้ทั้ง 3 ประเทศ คือ ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ร่วมมือกันแก้ปัญหาราคายางตกต่ำโดยมาตรการเร่งด่วนที่ทำการตกลงกันมี 4 มาตรการ ได้แก่

2.1 ปลูกต้นยางใหม่ทดแทนต้นยางเก่ารวมทั้ง 3 ประเทศ จำนวน 1.06 ล้านไร่ ซึ่งจะทำให้ปริมาณยางในตลาดในปี พ.ศ.2552 หายไปประมาณ 215,000 ตัน ในส่วนของประเทศไทยมีเป้าหมายในการปลูกยางใหม่ทดแทนยางเก่าประมาณ 400,000 ไร่

2.2 ชะลอการขยายพื้นที่ปลูกยางใหม่ สำหรับประเทศไทยจะหาพืชชนิดอื่นมาปลูกแทนการปลูกต้นยางใหม่

2.3 ให้รัฐบาลของทั้ง 3 ประเทศ สนับสนุนให้เกษตรกรชะลอการกรีดยาง

2.4 การประสานงานด้านการตลาดระหว่างประเทศ เพื่อสร้างความมั่นใจเรื่องการไม่บิดพลิ้วสัญญาซื้อขาย โดยมีมาตรการเบื้องต้น คือ ขึ้นบัญชีดำผู้ที่บิดพลิ้วสัญญา มีการส่งเสริมให้มีการเจรจาและใช้อินญาโตตุลาการในกรณีพิพาท และไม่เห็นด้วยกับการลดราคาสินค้าหรือยกเลิกสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ล่วงหน้า

องค์การสวนยาง (2552) ได้รับมอบหมายจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้ดำเนินการตามโครงการจัดตั้งศูนย์เครือข่ายถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านยางพาราครบวงจร เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยง และร่วมมือเป็นเครือข่ายธุรกิจยางพาราครบวงจร เนื่องจากปัจจุบันได้มีภาวะที่ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพทำสวนยางพาราและธุรกิจยางพารา โดยในช่วงปี 2545-2550 ราคา

ยางมีเสถียรภาพ เกษตรกรหันมาปลูกยางพารามากขึ้น เกษตรกรกรีดยางพาราในขณะที่ต้นยางยังเล็กไม่ได้ขนาด และกรีดยถี่ ส่งผลให้เปลือกกรีดหมดเร็วเกินกำหนด ผลผลิตลดลง อายุของต้นยางก็ลดลงด้วย แต่ในช่วงปลายปี 2551 ถึงปัจจุบัน ราคายางได้ลดต่ำลง เนื่องจากความต้องการใช้ยางลดลง องค์การสวนยาง ได้มีการพัฒนาความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ให้เกษตรกรได้รับทราบ และในปี 2552 ได้เตรียมดำเนินการจัดตั้งศูนย์เครือข่ายถ่ายทอดเทคโนโลยียางพาราครบวงจร โดยเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกร สถาบันเกษตรกร ด้านยางพาราครบวงจรในพื้นที่ปลูกยาง 60 จังหวัด เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ระหว่างหน่วยงานรัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับเกษตรกร สถาบันเกษตรกร ในด้านการศึกษาปัญหา นำไปสู่การมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายธุรกิจยางพาราครบวงจร ส่งเสริมพัฒนาให้เชื่อมโยงเครือข่ายอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งองค์การสวนยางได้เริ่มดำเนินการตามโครงการจัดตั้งศูนย์เครือข่ายถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านยางพาราครบวงจร โดยเร่งจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเชื่อมโยงเครือข่ายฯ ให้เสร็จสิ้นภายในปีงบประมาณ 2552 กลุ่มเป้าหมายเกษตรกรเข้าร่วมโครงการฯ จำนวน 20,000 คน ใน 60 จังหวัด ของประเทศที่มีพื้นที่ปลูกยางพารา โดยได้เริ่มดำเนินการไปแล้วตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2552 จนถึงวันที่ 23 มีนาคม 2552 รวม 5 จังหวัด มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการดังกล่าวแล้ว จำนวน 2,893 คน แยกเป็น จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 331 คน จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 499 คน จังหวัดน่าน จำนวน 531 คน จังหวัดชัยภูมิ 530 คน จังหวัดจันทบุรี จำนวน 612 คน และจังหวัดระยอง จำนวน 390 คน

รูปแบบการผลิตยางพารา

ชุมสิน ทองมิตร (2550) รายงานว่าผลผลิตยางของประเทศไทย ได้แก่ ยางแผ่นดิบ น้ำยางสด และยางก้อนถ้วย ซึ่งการผลิตยางของครัวเรือนเกษตรกรสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ โดยในแต่ละรูปแบบจะได้รับความนิยมแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด โดยส่งผลให้ราคาที่ได้จากการตัดสินใจเลือกในแต่ละรูปแบบแตกต่างกันไป ในที่นี้จะขอกกล่าวถึงรูปแบบ ลักษณะการผลิตยาง 2 รูปแบบ ที่พบในประเทศไทย

1. ยางแผ่นดิบ เป็นรูปแบบการผลิตที่เกษตรกรชาวสวนยางนิยมผลิตมากที่สุดในอดีตช่วงเริ่มต้นตั้งแต่ยางพาราเข้ามาปลูกในประเทศไทย (ตารางที่ 1) เนื่องจากทำตามที่ต้องการ ซึ่งมีการรับซื้อกระจายทั่วไป เกษตรกรจะรวบรวมน้ำยางสดที่กรีดยได้ในแต่ละวันมากรอง แยกสิ่งสกปรกและสิ่งเจือปนออก เดิมสารทำให้น้ำยางจับตัว ริดเป็นแผ่นแล้วทำให้แห้ง โดยอาจทำเป็นยางแผ่นดิบ ยางแผ่นผึ่งแห้ง หรือยางแผ่นรมควัน ราคาภายในท้องตลาดแตกต่างกันตามคุณภาพ

ของแผ่นยางที่ผลิตได้ ซึ่งสถาบันวิจัยยาง (2550) ได้เสนอแนะการทำยางแผ่นชั้นดีที่มีหลักการง่าย ๆ คือ ทำยางให้สะอาด ริดแผ่นยางให้บาง สีของแผ่นยางสม่ำเสมอ ใช้น้ำและน้ำกรดถูกอัตราส่วน ซึ่งมีขั้นตอนการทำดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 : การเก็บรวบรวมน้ำยาง เกษตรกรควรเช็ดด้วยยางให้สะอาดก่อนรองรับน้ำยาง ทำความสะอาดถังเก็บน้ำยางก่อนใช้ทุกครั้ง 3 อย่าใส่ขี้ยางหรือใบไม้ลงในถังเก็บน้ำยาง จะทำให้ยางสกปรก จับตัวเป็นก้อนเร็ว กรองน้ำยางได้ยาก และถังเก็บน้ำยางควรมีฝาปิดเพื่อป้องกันมิให้น้ำยางล้นออกมานอกถังในระหว่างนำไปยังโรงทำยางแผ่น

ขั้นตอนที่ 2 : การทำความสะอาดเครื่องมือ นั่นคือเกษตรกรจะต้องทำความสะอาดเครื่องมือทำยางแผ่นทุกชนิดก่อนและหลังจากใช้งานแล้ว เครื่องมือการทำยางแผ่นควรให้เปียกน้ำทุกครั้งก่อนใช้เพื่อความสะดวกในการทำความสะอาดหลังใช้เสร็จเครื่องมือที่จำเป็นในการทำยางแผ่น เครื่องมือที่จำเป็นในการทำยางแผ่น ประกอบด้วย (1) เครื่องกรองลวดเบอร์ 40 และ 60 (2) ตะกวด (3) ถังสำหรับใส่น้ำและน้ำยาง (4) โตะขนาดยาง (5) เครื่องรีดชนิดกลิ้งและชนิดดอก (6) โรงเรือนหรือเพิงอย่างง่าย ๆ (7) กระจับป่องตวงน้ำยางและน้ำ (8) ใบบายสำหรับกวนน้ำยาง (9) ภาชนะผสมน้ำกรด

ขั้นตอนที่ 3 : การกรองน้ำยาง เกษตรกรควรกรองน้ำยางด้วยเครื่องกรองลวดเบอร์ 40 และ 60 เพื่อเอาสิ่งสกปรกออก โดยวางเครื่องกรองซ้อนกัน 2 ชั้น เบอร์ 40 ไว้ข้างบน และเบอร์ 60 ไว้ข้างล่าง

ขั้นตอนที่ 4: การตวงน้ำยางใส่ตะกวด ให้ตวงน้ำยางที่กรองแล้ว ใส่ในตะกวดที่สะอาด ตะกวดละ 3 ลิตร

ขั้นตอนที่ 5: การผสมน้ำกับน้ำยาง เติมน้ำสะอาดลงในตะกวดที่ใส่น้ำยางไว้แล้ว ตะกวดละ 2 ลิตร จะได้อัตราส่วนผสมระหว่างน้ำยางกับน้ำในอัตรา 3 ส่วนต่อ 2 ส่วน (อัตราส่วนผสมอาจเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากน้ำยางเจือจางบ้างแล้ว เช่น กรณีที่ฝนตกขณะเก็บน้ำยางหรือจากเหตุอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ 6 การเลือกใช้น้ำกรดและการผสมน้ำกรด เพื่อให้ยางแข็งตัวและได้ยางแผ่นที่คุณภาพดี ตรงตามความต้องการของผู้ซื้อหรือโรงงานอุตสาหกรรม ควรเลือกใช้กรด “ฟอร์มิก” ชนิดความเข้มข้นร้อยละ 90 ซึ่งมีคุณสมบัติแตกต่างจากกรดชนิดอื่นคือ ไม่มีสี กลิ่นฉุนจัด และละลายน้ำได้ดีมาก การผสมกรดฟอร์มิก เพื่อให้ยางแผ่นแข็งตัวในเวลา 30 - 45 นาที ควรผสมกรดฟอร์มิกในอัตราส่วนกรดฟอร์มิก 30 มิลลิลิตร (2 ช้อนแกง) ผสมน้ำสะอาด 1,170 มิลลิลิตร (3 กระจับป่องนม) แล้วกวนให้เข้ากันโดยเทกรดลงในน้ำ และควรใช้ภาชนะที่เป็นกระเบื้องเคลือบหรือ แกลลอนพลาสติกในการผสม

ขั้นตอนที่ 7 การใช้น้ำกรดผสมน้ำยาอง ควรใช้ใบพายกวนน้ำยาองในตะกุง 1 - 2 เที้ยว แล้วตวงน้ำกรดที่ผสมแล้ว 390 มิลลิลิตร (1 กระป๋องนม) เทลงในน้ำยาองให้ทั่วตะกุง ขณะที่เทน้ำกรดใช้ใบพายกวนน้ำยาองไปประมาณ 6 เที้ยว

ขั้นตอนที่ 8 การกวาดฟองน้ำยาอง ในขณะที่กวนน้ำยาองจะมีฟองเกิดขึ้น ใช้ใบพาย กวาดฟองออกจากตะกุงให้หมด เก็บรวบรวมใส่ภาชนะไว้ขายเป็นเศษยางชั้นดี ฟองน้ำยาอง ถ้าไม่ กวาดออก เมื่อน้ำยาองไปรมควันจะทำให้เห็นรอยจุดอากาศในแผ่นยาง ทำให้ได้ยางชั้นต่ำกว่าที่ควร จะเป็น

ขั้นตอนที่ 9 การใช้วัสดุปิดตะกุง ควรใช้แผ่นสังกะสีหรือวัสดุอื่นใดก็ได้ปิดตะกุง เพื่อป้องกันมิให้ฝุ่นละอองหรือสิ่งสกปรกตกลงในน้ำยาองที่กำลังจับตัว ทิ้งไว้ประมาณ 30 - 45 นาที

ขั้นตอนที่ 10 การนวดแผ่นยาง เมื่อยางจับตัวแล้ว ก่อนนำไปนวดควรรินน้ำสะอาด หล่อไว้ทุกตะกุงเพื่อสะดวกในการเทยางออกจากตะกุง การนวดยางควร นวดแผ่นยางบนโต๊ะที่ สะอาด ซึ่งปูด้วยอลูมิเนียมหรือแผ่นสังกะสี นวดด้วยมือ หรือ ไม้กลมแล้วแต่นัด นวดยางให้หนา ประมาณ 1 เซนติเมตร

ขั้นตอนที่ 11 การรีดแผ่นยางด้วยเครื่องรีดสั้น โดยนำยางแผ่นที่นวดแล้ว เข้าเครื่อง รีดสั้น 3-4 ครั้ง ให้บางประมาณ 3-4 มิลลิเมตร

ขั้นตอนที่ 12 การรีดแผ่นยางด้วยเครื่องรีดดอก หลังจากนำแผ่นยางเข้าเครื่องรีด สั้นแล้วก็นำยางเข้าเครื่องรีดดอกจะช่วยให้แผ่นยางแห้งเร็วขึ้น

ขั้นตอนที่ 13 การล้างแผ่นยาง แผ่นยางที่รีดดอกแล้ว ควรล้างด้วยน้ำสะอาดเพื่อ ล้างน้ำกรดและสิ่งสกปรกที่ติดอยู่ตามผิวของแผ่นยางออกให้หมด

ขั้นตอนที่ 14 การผึ่งแผ่นยาง แผ่นยางที่ล้างด้วยน้ำสะอาดแล้ว ควรนำมาผึ่งไว้ในที่ รม ไม่ควรนำออกไปผึ่งหรือตากไว้กลางแจ้ง เพราะจะทำให้ยางแผ่นเสื่อม คุณภาพได้ง่าย อย่างไรก็ตาม แผ่นยางบนพื้น หรือพาดแผ่นยางในที่ที่มีฝุ่น หรือถูกสิ่งสกปรกได้ง่าย

ขั้นตอนที่ 15 การเก็บยางแผ่นเพื่อรอจำหน่าย หลังจากผึ่งยางแผ่นไว้ประมาณ 6 ชั่วโมง ให้เก็บรวบรวมยางแผ่น โดยพาดไว้บนราวในโรงเรือนเพื่อรอจำหน่าย

โดยลักษณะของยางแผ่นคุณภาพดี คือ 1) แผ่นยางสะอาด ไม่มีรอยคราบน้ำกรด หรือเหนียวเยิ้ม เมื่อยกแผ่นยางขึ้นส่องดูต้องไม่มีสิ่งสกปรกหรือจุดดำเจือปนในเนื้อยางและต้อง ไม่มีจุดฟองอากาศ 2) แผ่นบาง ความหนาของแผ่น 2.8-3.2 มิลลิเมตร แผ่นยางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความกว้าง 40-45 เซนติเมตร ยาว 80-85 เซนติเมตร 3) เนื้อยางแห้งใส สีของยางสม่ำเสมอเป็นสี เดียวกันตลอดแผ่น ไม่ดำง้ำหรือสลับลาย หรือมีสีคล้ำจนเกินไป และ 4) แผ่นยางมีลายดอกนูน เด่นชัด มีความยืดหยุ่น เมื่อดึงแผ่นยางออกดู เนื้อยางจะต้องไม่ขาดง่าย หรือเป็นรูพรุน (สถาบันวิจัย

ยาง, 2550) ซึ่งสอดคล้องกับ ประสาน กณานนท์ (2549) ที่พบว่า การทำยางแผ่นดิบต้องทำตามที่ตลาดต้องการ คือ สะอาด แห้ง สีสวย ไม่มีฟองอากาศ ส่วนในการทำยางแผ่นให้สวย ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความชำนาญและเทคนิคของเกษตรกรแต่ละคน สำหรับข้อดีของการผลิตยางแผ่นดิบ สุรศักดิ์ สุทธิสงค์ (2542) กล่าวว่ายางแผ่นดิบมีข้อดีหลายประการ คือ สามารถเก็บไว้ได้นานโดยไม่เสียหาย ดังนั้นจึงสามารถที่จะรอเลือกเวลาที่จำหน่ายในราคาที่น่าพอใจได้ และหากเป็นยางแผ่นที่ผึ่งไว้แห้งสนิทแล้วถ้าความหนาอยู่ระหว่าง 3.0-4.0 มิลลิเมตร เวลาขายจะถูกหักความชื้นไม่เกินร้อยละ 1.50

ส่วนการกำหนดคุณภาพชั้นยางจะดูจากความชื้นและความหนา คือ ยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 1 ความชื้นไม่เกินร้อยละ 1.50 มีน้ำหนักเฉลี่ยต่อแผ่น 800-1,000 กรัม ยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 2 มีความชื้นไม่เกินร้อยละ 2.00 มีน้ำหนักเฉลี่ยต่อแผ่น 1,000-1,200 กรัม ยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 3 มีความชื้นไม่เกินร้อยละ 3.00 มีน้ำหนักเฉลี่ยต่อแผ่นไม่เกิน 1,500 กรัม และยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 4 มีความชื้นไม่เกินร้อยละ 4.50 มีน้ำหนักเฉลี่ยต่อแผ่นไม่เกิน 1,500 กรัม (สถาบันวิจัยยาง, 2550) โดยยางแผ่นดิบสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ 2 ทาง คือ ใช้เป็นส่วนผสมของวัตถุดิบผลิตยางแท่ง STR 10 หรือ STR 20 ซึ่งมีอยู่ประมาณร้อยละ 30 ส่วนอีกร้อยละ 70 ใช้เป็นวัตถุดิบผลิตยางแผ่นรมควัน (สถาบันวิจัยยาง, 2549)

2. น้ำยางสด การทำสวนยางในอดีตเกษตรกรชาวสวนยางต้องแปรรูปน้ำยางสดเป็นยางแผ่นดิบจึงจะขายได้ แต่ในปัจจุบันตลาดน้ำยางสดมีการขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากน้ำยางสดสามารถแปรรูปเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมยาง และอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางหลายประเภท เช่น น้ำยางข้น ยางแท่ง ยางแผ่น และยางเครพชั้นดี ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากน้ำยางข้น ได้แก่ ถุงมือแพทย์ ถุงยางอนามัย ลูกโป่ง เป็นต้น โดยน้ำยางสดที่ได้มาจากการกรีดจากต้นยางพารา มีลักษณะเป็นของเหลวสีขาวหรือสีครีม โดยมีอนุภาคยางแขวนลอยอยู่ในตัวกลางที่เป็นน้ำ น้ำยางสดเป็นสารที่มีชีวิตจะประกอบด้วย เนื้อยาง โปรตีนคาร์โบไฮเดรต ไขมัน เกลือแร่ และเป็นน้ำส่วนใหญ่ (เสาวนีย์ ก่อวุฒิกุลรังสี, 2546 และ สถาบันวิจัยยาง, 2550)

น้ำยางสดมักเก็บไว้ได้ไม่นานก็จะเกิดการบูดซึ่งจะ คล้าย ๆ กับน้ำนม เนื่องจากจุลินทรีย์ที่ปะปนในน้ำยางจะย่อยสลายสารอาหารเกิดเป็นกรด และจะบูดเน่าในที่สุด ปกติแล้วน้ำยางสดจะมีปริมาณเนื้อยางแห้งเพียงร้อยละ 30-35 เท่านั้น การรักษาสภาพน้ำยางสด เมื่อได้น้ำยางสดจากต้นยางหากไม่มีการรักษาสภาพน้ำยางจุลินทรีย์ในอากาศ จะปะปนในน้ำยางและใช้สารกลุ่มน้ำตาล เป็นอาหารทำให้เกิดความเป็นกรด นั่นคือมีอนุมูลบวกเกิดขึ้นและเกิดปฏิกิริยาสะเทินกับอนุมูลลบรอบ ๆ ผิวอนุภาคยาง ทำให้น้ำยางเสียสภาพก่อนจะนำไปแปรรูป ดังนั้นจึงต้องมีการรักษาสภาพน้ำยางโดยการเติมสารเคมี เช่น สารละลายแอมโมเนีย ร้อยละ 0.05 ต่อน้ำหนักน้ำยาง

หรือการเติมสารละลายโซเดียมซัลไฟท์ ร้อยละ 0.02 – 0.05 ต่อน้ำหนักน้ำยางอุตสาหกรรมแปร
รูปน้ำยางสดเพื่อผลิตเป็นวัตถุดิบของอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางสามารถแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ
การผลิตน้ำยางข้นและการผลิตยาง น้ำยางสดจากสวนมีปริมาณเนื้อยางเฉลี่ยประมาณร้อยละ 33 ทำ
ให้การขนส่งและการซื้อขายไม่สะดวก นอกจากนั้นยังไม่เหมาะสมที่จะนำไปเข้ากระบวนการผลิต
เพื่อทำผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพสม่ำเสมอได้ ดังนั้นต้องทำน้ำยางสดให้อยู่ในรูปของน้ำยางข้นที่มีเนื้อ
ยางอย่างน้อยร้อยละ 60 (สถาบันวิจัยยาง, 2550)

ส่วนวิธีการขายน้ำยางสดทำได้ง่ายและสะดวก เกษตรกรส่วนใหญ่จะม
ีความคุ้นเคยกับการขายน้ำยางสดเป็นอย่างดี โดยเกษตรกรจะนำน้ำยางที่กรี๊ดได้ในแต่ละวันไปขาย
ให้กับพ่อค้าในท้องถิ่นที่มาตั้งจุดรับซื้อในบริเวณใกล้ ๆ สวนยาง โดยมีวิธีการซื้อขายในลักษณะ
ของการคำนวณจากเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง โดยมีเครื่องมือวัดเปอร์เซ็นต์น้ำยาง และคำนวณออกมา
เป็นเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง โดยการหาปริมาณเนื้อยางแห้ง (Dry Rubber Content หรือ DCR) ที่นิยม
ในปัจจุบันมี 2 วิธี คือ

1) การหาปริมาณเนื้อยางแห้งโดยการวัดจากเมโทรแลค ซึ่งต้องใช้เครื่องมือที่
เรียกว่า เมโทรแลค และกระบอกตวง โดยนำน้ำยางสด 1 ส่วนผสมกับน้ำ 2 ส่วน เทลงในกระบอก
ตวงจนน้ำยางล้นกระบอกตวงแล้วเป่าฟองบนผิวเหนือกระบอกตวง ค่อย ๆ จุ่มก้านเมโทรแลคลงไป
จนหยุดนิ่งจากนั้นอ่านค่าบนก้านเมโทรแลค กดเมโทรแลคลงไปอีกครั้งจนลอยตัวขึ้นมาและหยุด
นิ่ง แล้วอ่านค่าอีกครั้ง จากนั้นใช้ค่าเฉลี่ยที่อ่านได้ทั้งสองครั้ง คูณด้วย 3 ซึ่งผลคูณที่ได้คือปริมาณ
เนื้อยางแห้ง มีหน่วยเป็นกรัมต่อลิตร ตัวอย่างเช่น ได้ค่าเฉลี่ย 100 คูณด้วย 3 จะได้ผลลัพธ์คือ 300
กรัม จึงนำปริมาณเนื้อยางแห้งไปคูณจำนวนน้ำยางสดที่นำมาขาย เช่น น้ำยางสดที่นำมาขาย 80 ลิตร
ผลลัพธ์ที่ได้คือ 24,000 กรัมหรือ 24 กิโลกรัม นั่นคือ น้ำยางสด 80 ลิตร มีปริมาณเนื้อยางแห้ง 24
กิโลกรัม นำปริมาณเนื้อยางแห้งคูณด้วย ราคา น้ำยางสดจะได้เป็นจำนวนเงิน การหาปริมาณเนื้อยาง
แห้งโดยวัดจากเมโทรแลค เป็นวิธีที่นิยมใช้ตามจุดรวมน้ำยาง ซึ่งสามารถจ่ายเงินให้กับเกษตรกร
ในทันที เป็นวิธีที่ง่าย สะดวก รวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่าย แต่มีความคลาดเคลื่อนค่อนข้างสูง

2) การหาปริมาณเนื้อยางแห้งโดยการชั่ง วิธีการคือ ตักน้ำยางสดใส่ถ้วยอลูมิเนียม
ชั่งด้วยเครื่องชั่งละเอียดให้ได้น้ำหนัก 50 กรัม จับตัวด้วยกระดาษชิตติกเข้มข้น 2 % เมื่อยางจับตัวดี
นำไปรีดให้มีความหนาไม่เกิน 2 มิลลิเมตร จากนั้นนำไปล้างด้วยน้ำให้สะอาด 2-3 ครั้ง นำแผ่นยาง
อบให้แห้งในตู้อบอุณหภูมิ 70 องศาเซลเซียส ประมาณ 16 ชั่วโมง ปล่อยให้เย็นในโถแก้ว
สุญญากาศ ที่มีสารดูดความชื้นประมาณ 15 นาที นำตัวอย่างยางที่แห้งแล้วชั่งด้วยเครื่องชั่งชนิด
ละเอียด ให้เท่าไรห้คูณด้วย 2 ผลลัพธ์ที่ได้คือ เปอร์เซนต์เนื้อยางแห้ง จากนั้นนำไปหาปริมาณเนื้อ
ยางแห้งโดย ปริมาณเนื้อยางแห้ง = % เนื้อยางแห้ง × น้ำหนักน้ำยางสด ÷ 100 การหาปริมาณเนื้อยาง

แห้งด้วยวิธีนี้จะให้ค่าที่แม่นยำ แต่ใช้เวลานานกว่าจะทราบผล อย่างไรก็ตามก็ดีเกษตรกรชาวสวนยางที่ขายน้ำยางสดมักเกิดความไม่มั่นใจในการหาปริมาณเนื้อยางแห้งของผู้รับซื้อว่าจะถูกต้องเป็นกรรมหรือไม่ ซึ่งปกติแล้วน้ำยางสดจะมีปริมาณเนื้อยางแห้งเพียง 20-45 % แต่โดยเฉลี่ยจะอยู่ที่ประมาณ 35% แต่อย่างไรก็ตามปริมาณเนื้อยางแห้งในน้ำยางสดจะเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล สภาพอากาศ สภาพดิน พันธุ์ยาง และระบบการกรีด ดังนั้นการบำรุงต้นยางให้สมบูรณ์อยู่เสมอด้วยการใส่ปุ๋ยตามคำแนะนำของสถาบันวิจัยยาง และใช้ระบบกรีดที่เหมาะสม เช่น กรีดวันเว้นวัน จะทำให้มีปริมาณเนื้อยางแห้งสูงนั่นเอง (ชุมสิน ทองมิตร, 2550)

สุรศักดิ์ สุทธิสงค์ (2542) กล่าวว่า เนื่องจากน้ำยางสดจะเริ่มจับตัวตามธรรมชาติ ภายหลังจากกรีด 2-4 ชั่วโมง ซึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณกรดที่แบคทีเรียในธรรมชาติสร้างขึ้น ดังนั้นชาวสวนยางจะต้องกรีด เก็บ และนำน้ำยางไปขายให้แล้วเสร็จภายใน 4 ชั่วโมง โดยจำแนกเป็นเวลากรีด 2 ชั่วโมงครึ่ง เก็บน้ำยาง 1 ชั่วโมง และขนส่ง 1 ชั่วโมง โดยขึ้นอยู่กับระยะทาง และภายในเวลา 2 ชั่วโมงครึ่งเกษตรกรคนหนึ่ง ๆ จะสามารถกรีดยางได้ 400-500 ต้น หรือประมาณ 6-7 ไร่ ได้น้ำยางประมาณ 60-70 ลิตร โดยได้เนื้อยางแห้งประมาณ 18-21 กิโลกรัม

วิธีการตลาดยางพารา

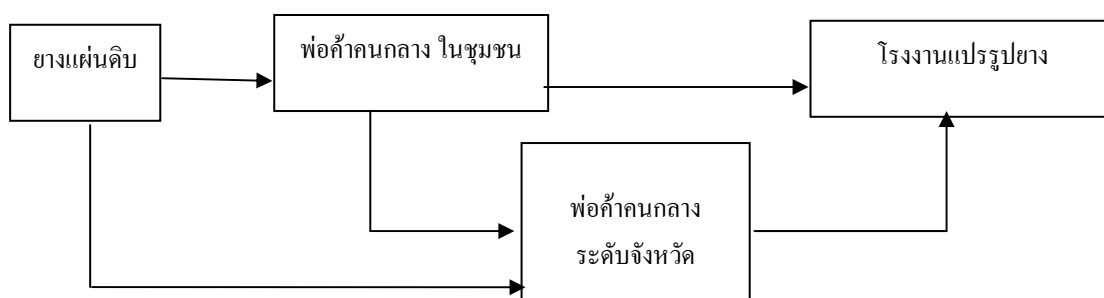
บัญชา สมบูรณ์ และคณะ(2548) ได้ศึกษาการเพิ่มผลผลิตในสวนยางพาราขนาดเล็กภายใต้ระบบวนเกษตร รายงานตลาดผลผลิตภายใต้ระบบวนเกษตรยางพารา พบว่าการขายยางของเกษตรกรมี 3 รูปแบบ คือ การขายยางแผ่นดิบ การขายน้ำยางสด และการขายยางก้อนถ้วย ซึ่งเกษตรกรชาวสวนยางจะขายผลผลิต โดยผ่านพ่อค้าที่ท้องถิ่นหรือผ่านพ่อค้าในเมืองโดยตรงหรือขายผ่านสหกรณ์ หลังจากนั้นสหกรณ์จะส่งให้กับผู้แปรรูปหรือผู้ส่งออก

1. วิธีการตลาดยางแผ่นดิบ

ยางแผ่นดิบเป็นรูปแบบการขายยางที่มีมาแต่ดั้งเดิม ช่องทางการตลาดยางแผ่นดิบในปัจจุบัน มีการขายตัวน้อยเมื่อเทียบกับช่องทางตลาดน้ำยางสด ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดให้เกษตรกรชาวสวนยางผลิตยางแผ่นดิบ ได้แก่ (1) การขนส่งสะดวกกว่าน้ำยางสด (2) ในบางพื้นที่รายได้จากยางแผ่นดิบดีกว่าน้ำยางสด (3) มีคนกลางในพื้นที่รับซื้อมากกว่า (4) สามารถเก็บผลผลิตได้นาน และ (5) เป็นเงินออมไว้ใช้ในยามเดือดร้อนและจำเป็นต้องใช้เงิน

ผลผลิตในรูปร่างแผ่นดิบของเกษตรกรสามารถจำหน่ายสู่ตลาดได้หลายทาง โดยผ่านพ่อค้ารับซื้อในท้องถิ่นซึ่งมีร้านรับซื้ออยู่ใกล้บ้านเกษตรกร หรือนำไปขายยังพ่อค้าคนกลางขนาดใหญ่ ได้แก่ พ่อค้าท้องถิ่น พ่อค้าภูมิภาคซึ่งส่วนใหญ่จะจะได้ราคาดีกว่า หรือถ้าเป็นยางแผ่น

คุณภาพดีจะขายในตลาดกลาง หรือจูดรับซื้อของรัฐบาลก็ได้ โดยผู้รับซื้อในตลาดท้องถิ่นจะส่งสินค้าเข้าสู่โรงงานแปรรูป หรืออีกทางหนึ่งคือ กลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางหรือสหกรณ์จะส่งสินค้าเข้าสู่โรงงานแปรรูปเอง หลังจากนั้นโรงงานจะทำการแปรรูปผลผลิตเพื่อใช้ภายในประเทศ และส่งออกไปยังต่างประเทศ ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 ช่องทางการตลาดของยางแผ่นดิบ

ที่มา : บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2548

2. วิธีการตลาดน้ำยางสด

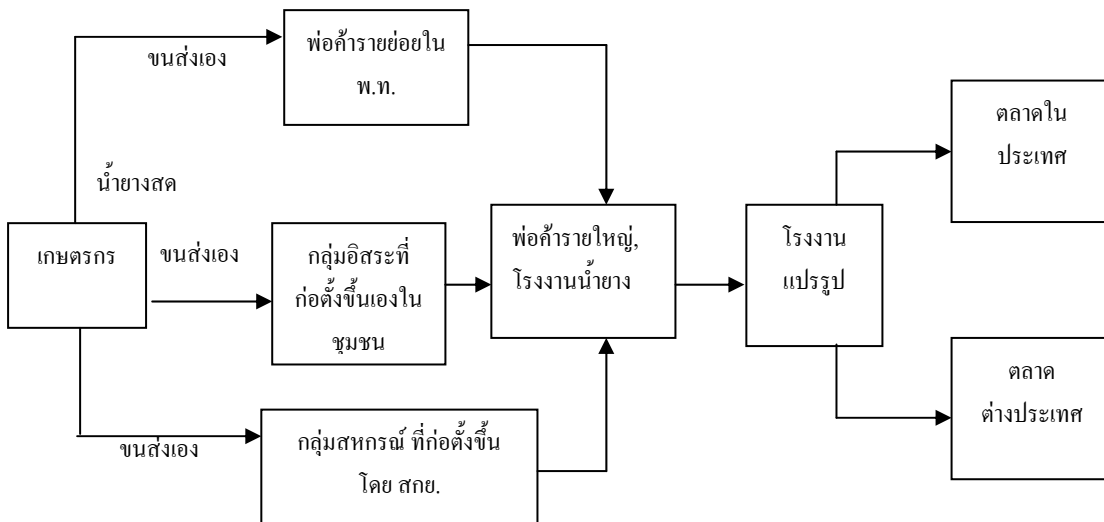
การขายน้ำยางสดเป็นรูปแบบการขายที่เกิดขึ้นมาเมื่อไม่นานมานี้ ซึ่งปัจจุบันการผลิตยางในรูปแบบน้ำยางสดได้มีการขายตัวเพิ่มสูงขึ้น เพราะความต้องการน้ำยางสดในอุตสาหกรรมถุงมือยาง ถุงยางอนามัย และการส่งออกเพิ่มสูงขึ้น ช่องทางการจำหน่ายน้ำยางสดของเกษตรกรชาวสวนยางในปัจจุบันพบว่า มีช่องทางการจำหน่าย 3 ช่องทางด้วยกันคือ

2.1 การจำหน่ายให้พ่อค้าคนกลางที่เข้ามาตั้งจูดรับซื้อในพื้นที่ ซึ่งเป็นช่องที่เกษตรกรใช้เป็นช่องทางการจำหน่ายมากที่สุด เนื่องจากเป็นช่องทางการจำหน่ายที่ให้ราคาซื้อสูง เมื่อเปรียบเทียบกับช่องทางอื่น อีกทั้งยังสะดวก มีความผันผวนด้านราคาน้อย และได้รับผลตอบแทนในรูปเงินสดทันที ซึ่งบางครั้งเร็วกว่าการจำหน่ายผ่านกลุ่มอิสระหรือสหกรณ์ อย่างไรก็ตามเกษตรกรมีโอกาสในการต่อรองราคากับคนกลางได้น้อย ซึ่งลักษณะของพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อยางในพื้นที่มี 2 ลักษณะคือ (1) พ่อค้าคนกลางที่มีโรงรม ซึ่งเป็นพ่อค้าที่รับซื้อน้ำยางสดแล้วมาแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควันก่อนจำหน่ายโรงงานแปรรูป (2) พ่อค้าที่รวบรวมน้ำยางสดและขายให้กับสหกรณ์ โรงรม และพ่อค้าคนกลางที่มีโรงรมเพื่อแปรรูป

2.2 การจำหน่ายผ่านกลุ่มอิสระที่ตั้งขึ้นโดยกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่ข้อจำกัดในการดำเนินงานในกลุ่มคือ มักจะมีความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ และความร่วมมือ

ของสมาชิกที่นำน้ำขามาจำหน่ายให้แก่กลุ่ม การดำเนินงานของกลุ่มอิสระส่วนใหญ่ก่อตั้งเพื่อรับซื้อน้ำขามาจำหน่าย ไม่มีกิจกรรมการจัดซื้อปัจจัยการผลิต หรือสวัสดิการสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง

2.3 กลุ่มสหกรณ์ที่ก่อตั้งโดย สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสหกรณ์เกษตรประจำอำเภอ เป็นแหล่งรับซื้อที่ให้ราคาซื้อต่ำที่สุด ในมุมมองของเกษตรกรซึ่งส่งผลให้เกษตรกรไม่เกิดแรงจูงใจที่จะนำน้ำขามาจำหน่าย ณ สหกรณ์ ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นกับช่องทางตลาดดังกล่าวคือ ความไม่โปร่งใสในการบริหารงาน และวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของสหกรณ์ขัดแย้งกับความต้องการของสมาชิก รวมทั้งหย่อนยานในอุดมการณ์ของสหกรณ์ ซึ่งนำทางสดที่คนกลางแต่ละช่องทางรับซื้อมาจะแบ่งการจำหน่ายต่อเป็นสองลักษณะคือ (1) จำหน่ายให้โรงงานในรูปแบบน้ำขาสด (2) แปรรูปเป็นยางแผ่นดิบรมควัน ดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 ช่องทางการตลาดของน้ำขาสด
ที่มา : บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2548

ปัญหาและข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับการผลิตยางพารา

สำหรับปัญหาการพัฒนายางพาราไทยจากการศึกษาพบว่า ปัญหาการพัฒนา ยางพาราไทยมีสองระดับ คือ ปัญหายางพาราระดับมหภาค และปัญหายางพาราระดับฟาร์ม

1. ปัญหายางพาราระดับมหภาค

บัญชา สมบูรณ์สุข (2547) ศึกษา สาเหตุของปัญหาการพัฒนายางพาราไทยทั้ง ด้านการผลิต การตลาด และอุตสาหกรรมยาง สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 ผลผลิตต่อไร่ต่ำ เนื่องจากมีการปลูกในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมและมีการนำ เทคโนโลยีไปใช้น้อยโดยเฉพาะด้านดูแลรักษาสวนยางและการเปิดกรีด ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พื้นที่ที่ไม่เหมาะสมที่ปลูกยางพารามีมากกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ปลูกยางจริงทั่วประเทศ นอกจากนี้ การนำเทคโนโลยีมาใช้น้อย การปรับหรือประยุกต์เทคโนโลยีมาสู่ระบบการผลิตยังมีน้อย ทำให้ผล ผลิตเฉลี่ยต่อไร่ยังอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ที่สถาบันวิจัยยางเป็นผู้กำหนด ซึ่ง ในปัจจุบันพบว่า ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของเกษตรกรชาวสวนยางอยู่ที่ 218 กิโลกรัมต่อไร่หรือเพียงร้อย ละ 69 ของผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของแปลงทดลองทางวิชาการ กรมวิชาการเกษตร ซึ่งสามารถให้ ผลผลิตได้สูงถึง 317 กิโลกรัมต่อไร่

1.2 ประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำและด้อย คุณภาพ เนื่องจากร้อยละ 90 ของเกษตรกรชาวสวนยางทั้งประเทศเป็นเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็ก หรือรายย่อย (พื้นที่ไม่เกิน 50 ไร่) การบริหารและจัดการฟาร์มขาดประสิทธิภาพ ประกอบกับ การขาดปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย เมล็ดพืชคลุม สารเคมีและอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ส่งผลให้ผลผลิต ยางมีคุณภาพต่ำ และไม่สม่ำเสมอ พบว่า ร้อยละ 61 ของผลผลิตยางที่เกษตรกรชาวสวนยางขนาด เล็กผลิตได้เป็นยางแผ่นดิบชั้น 3-4 (บัญชา สมบูรณ์สุข และอภิญา จันท์เจริญ, 2540)

1.3 การผลิตของเกษตรกรรายย่อยไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด กล่าวคือส่วนใหญ่เกษตรกรยังคงผลิตตามความต้องการของตนเอง ซึ่งเมื่อวิเคราะห์แล้ว พบว่า ทิศ ทางการพัฒนาระบบการผลิตยางที่ผ่านมา รัฐบาลมุ่งเป้าให้เกษตรกรทำการผลิตเป็นวัตถุดิบ (ยาง แผ่นดิบ) เพื่อป้อนให้โรงงานอุตสาหกรรมและคาดหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจมหภาคเป็นหลัก ในขณะที่เกษตรกรยังคงมีวิถีและเป้าหมายในการผลิตตามความพอใจของตนเอง เกษตรกรส่วนใหญ่ยังผลิตยางแผ่นดิบแต่โรงงานต้องการยางก้อน เพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตยางแท่งซึ่งผลมาจาก ความต้องการยางแท่งของโลกเพิ่มมากขึ้น ขณะที่ความต้องการยางแผ่นรมควันลดลง

1.4 ตลาดยางพาราระดับท้องถิ่น เป็นตลาดที่มีผู้ค้าจำนวนมากกระจายอยู่ใน ระดับตำบลหมู่บ้าน ส่งผลให้มูลค่าที่เกษตรกรได้รับต่ำกว่ามูลค่าที่ควรจะเป็น ส่วนตลาดประมูล

ยางท้องถิ่นที่รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการยังกระจายไม่ทั่วถึง และแต่ละตลาดที่มีอยู่มีมาตรฐานการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ทั้งในแง่คุณภาพ บุคลากร และประสิทธิภาพการดำเนินงาน

1.5 เกษตรกรชาวสวนยาง และพ่อค้ายางระดับล่างขาดโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารการตลาดและราคายาง ทำให้ไม่สามารถตัดสินใจการดำเนินกิจกรรมของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในสภาพความเป็นจริงเกษตรกรจะทราบราคายางก็ต่อเมื่อขายยางเท่านั้น จึงถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าอยู่เสมอ เหตุผลประการหนึ่งคือรัฐบาลไม่มีระบบข้อมูลข่าวสารที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างตลาดกลาง ตลาดท้องถิ่น และตลาดประมูลท้องถิ่น ทำให้เกษตรกรไม่ได้รับข้อมูลด้านราคาและสถานการณ์ซื้อขายยางพารา ซึ่งเป็นโอกาสของพ่อค้าคนกลางที่จะเอารัดเอาเปรียบเกษตรกรชาวสวนยาง

1.6 ตลาดกลางยางพาราไทยระดับประเทศเป็นเพียงตลาดซื้อขายยางแผ่นดิบและยางแผ่นรมควันโดยใช้วิธีประมูล และห้องค้ายางชนิดต่างๆ เป็นการซื้อขายเฉพาะสมาชิกห้องค้าเท่านั้น ตลาดกลางยางพาราของไทยจึงไม่เป็นระบบสากลที่เชื่อมกับตลาดต่างประเทศ ทำให้การซื้อขายยางต้องอิงราคาในตลาดโลก ทั้งที่ไทยเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ของโลก

1.7 ตลาดยางยังไม่เป็นระบบที่สากลในลักษณะตลาดซื้อขายล่วงหน้า มีแต่ตลาดที่มีการส่งมอบกันจริง ส่งผลให้ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศผู้ผลิตยางรายใหญ่ของโลกที่ไม่มีบทบาทในการชี้นำราคายางในเวทีการค้าโลก

1.8 ทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมยาง สวนทางกับการเติบโตของเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรชาวสวนยาง เพราะที่ผ่านมารัฐเน้นการสนับสนุนให้ภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรมมีบทบาทมากกว่าการสนับสนุนให้ภาคการผลิตและการสร้างความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจฐานราก ดังจะเห็นได้จากการรุกคืบเข้ามามีบทบาทของอุตสาหกรรมในขั้นตอนการผลิต การมีบทบาทการแปรรูปของเกษตรกรลดลง โดยเน้นให้เกษตรกรขายน้ำยางสดมากขึ้น ส่งผลให้ในสภาพความเป็นจริงเกษตรกรหันมาผลิตน้ำยางสดมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในภาคอุตสาหกรรม ทั้งนี้เป็นอิทธิพลของเศรษฐกิจมหภาคเป็นหลัก จนไม่ให้ความสำคัญ และละเลยการสนับสนุนเกษตรกรและองค์กรชาวสวนยาง ให้มีบทบาทในการพัฒนาการตลาดและอุตสาหกรรมมากขึ้น

1.9 การแปรรูปที่ไทยผลิตส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 80 ยังคงเป็นยางแผ่นรมควัน ขณะที่แนวโน้มตลาดโลกต่างหันมาใช้ยางแท่งเป็นวัตถุดิบมากขึ้น เป็นผลให้ความสามารถในการแข่งขันด้านการส่งออกของไทยลดลง ซึ่งจากรายงานของสถาบันวิจัยยาง (2550) พบว่า การผลิตยางแท่งของไทยใช้ยางแผ่นดิบเป็นวัตถุดิบทำให้ต้นทุนการผลิตสูงกว่าอินโดนีเซีย ซึ่งใช้ยางก้อนที่มีราคาถูกเป็นวัตถุดิบ

1.10 องค์กรชาวสวนยางในปัจจุบันยังไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตลาดกลางและตลาดประมูลท้องถิ่น ประกอบกับมาตรฐานด้านการตลาดของรัฐที่เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ทำให้องค์กรชาวสวนยางขาดโอกาสในการเข้ามามีบทบาทในระบบตลาด ขณะเดียวกันโครงสร้างและการดำเนินงานของตลาดกลางและตลาดประมูลท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรมเข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดราคาและการซื้อขาย

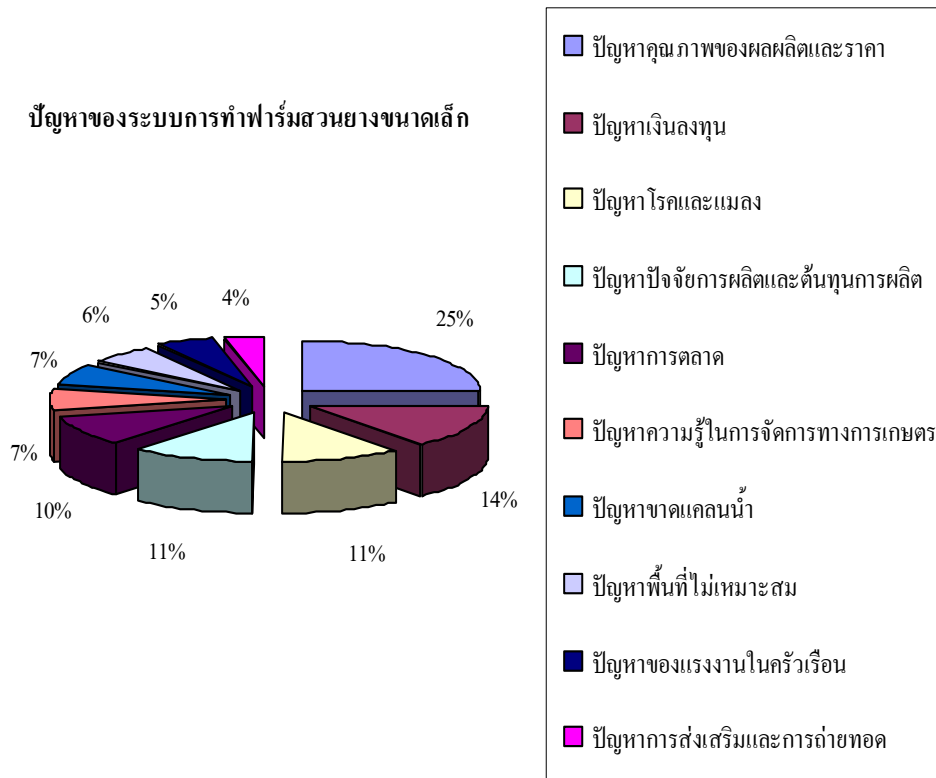
1.11 ทิศทางและเป้าหมายการวิจัยและพัฒนาขาดทิศทางที่ชัดเจน ไม่มุ่งตอบสนองการพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับไร่นาอย่างแท้จริง ซึ่งแผนงานการค้นคว้าส่วนใหญ่ สถาบันวิจัยยางกรมวิชาการเกษตรจะมีการค้นคว้าวิจัยมากมาย แต่ก็มีจุดอ่อนคือ ผลการวิจัยส่วนใหญ่มุ่งแก้ปัญหาทางเทคโนโลยี และการพัฒนายกระดับมหภาค แต่งานวิจัยพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตมีน้อย

1.12 การกำหนดนโยบายและมาตรการในการพัฒนาและแก้ไขปัญหายางพาราของประเทศไม่สามารถแก้ปัญหายางพาราครบวงจรได้ เนื่องจากยังขาดเอกภาพในการแก้ปัญหาและความไม่ต่อเนื่องในการแก้ปัญหา แม้จะมีคณะกรรมการนโยบายยางธรรมชาติ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนโยบายและมาตรการแก้ปัญหาก็เปลี่ยนไป ขาดความต่อเนื่องในการแก้ปัญหา

1.13 รัฐบาลงบประมาณในการค้นคว้าวิจัยและพัฒนา และการถ่ายทอดการแปรรูปยางพารานอกจากนี้ขาดความร่วมมือและสนับสนุนงบประมาณจากภาคเอกชน ทำให้การพัฒนาการแปรรูปยางพาราพัฒนาไปอย่างเชื่องช้า

2. ปัญหายางพาราระดับฟาร์ม

Somboonsuke, *et al.* (2002) ได้ศึกษาปัญหาในระดับฟาร์มของเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็ก และราคาในภาคใต้ พบว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดของเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็ก คือปัญหาคุณภาพของผลผลิต โดยเฉพาะคุณภาพของยางแผ่นดิบซึ่งพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่ร้อยละ 61 ของเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็กทั้งหมด ผลิตยางแผ่นดิบที่มีคุณภาพต่ำ (ชั้น 3-4) ปัญหาการขาดเงินลงทุนในการผลิตทำให้ไม่สามารถจัดหาหรือซื้อปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพได้ เช่น ในปัจจุบันพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางใช้ปุ๋ยไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ คือ เกษตรกรชาวสวนยางทราบเรื่องสูตรปุ๋ยแต่ไม่มีเงินทุน ซึ่งจำเป็นต่อการจัดหา เป็นต้น ปัญหาโรคและแมลงเป็นปัญหาเฉพาะพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบปัญหาอื่นๆ ที่เกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็กในภาคใต้ต้องเผชิญอยู่ ดังแสดงในภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 ปัญหาต่างๆ ที่พบในการทำสวนยางพาราในภาคใต้ กรณีศึกษาเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็กในจังหวัดสงขลา

ที่มา : บัญชา สมบูรณ์สุข, 2547

แนวคิดการปรับตัว

การปรับตัวมาจากการตัดสินใจที่จะเลือกวิธีที่คิดว่าดีที่สุด เป็นกระบวนการพิจารณาทางเลือกโดยอาศัยข้อมูลต่าง ๆ (ประพิมพร เถลิมาอากาศ, 2537 และวิฑูรย์ สิมะโชคดี, 2538 อ้างโดย รจเรข หนูสังข์, 2549) ซึ่งการตัดสินใจต้องอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล (โอภาวดี เข้มทอง, 2537) โดยอาศัยประสบการณ์ และลักษณะพฤติกรรมของบุคคลช่วยในการตัดสินใจ (สมบูรณ์ แสงแก้ว, 2544) อย่างไรก็ตามกระบวนการตัดสินใจเกิดขึ้นตลอดเวลาในการวางแผน และจัดการระบบเกษตร เพียงแต่ผู้ทำหน้าที่ในการตัดสินใจใช้หลักเกณฑ์ และทางเลือกแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ และปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับต่าง ๆ ของระบบเกษตร ซึ่งในระดับฟาร์มเกษตรกรต้องตัดสินใจเลือกพื้นที่ปลูก เลือกวันปลูกที่เหมาะสมกับชนิดพืช และปริมาณของปัจจัยการผลิต

ท่ามกลางความไม่แน่นอนของสภาพลมฟ้าอากาศ และราคาผลผลิตในอนาคตเมื่อเก็บเกี่ยวพืชผล โดยปัญหาที่สำคัญของเกษตรกรมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ และสังคมเป็นหลัก ซึ่งไม่ใช่ปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเท่านั้น (สมยศ ท่งหว่า, 2544) ทั้งนี้กระบวนการตัดสินใจประกอบด้วย 5 ขั้นตอนที่สำคัญ คือ (1) การวิเคราะห์ปัญหา คือต้องรู้ว่าปัญหาที่ต้องตัดสินใจ เพื่อทราบข้อเท็จจริง หรือข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ เพื่อนำมาพิจารณาในการตัดสินใจ (2) หาทางเลือกเพื่อแก้ปัญหา พิจารณามีแนวทางหรือทางเลือกใดบ้าง ที่สามารถแก้ปัญหา หรือดำเนินการเพื่อปรับปรุงสถานการณ์ได้ (3) วิเคราะห์ทางเลือก เพื่อพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุด ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ ซึ่งจะต้องวิเคราะห์อย่างมีขั้นตอนและมีเหตุผล (4) การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด โดยหาทางเลือกที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ เพื่อแก้ปัญหา และความเหมาะสมในการใช้ทรัพยากร ซึ่งถ้าวัตถุประสงค์ของฟาร์มเบื้องต้น คือ การทำกำไรสูงสุด ทางเลือกที่ดีที่สุด คือทางเลือกที่ทำให้ได้ผลตอบแทนมากที่สุด (5) การดำเนินการตามที่ตัดสินใจ เมื่อตัดสินใจแล้วการปฏิบัติตามการตัดสินใจก็จะตามมา แต่ถ้าการตัดสินใจไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ก็จำเป็นต้องทบทวนการตัดสินใจใหม่ จะเห็นได้ว่าการตัดสินใจเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง และการตัดสินใจโดยไม่มี การปฏิบัติตามก็เท่ากับว่าไม่มี การตัดสินใจ (โอภาวดี เข้มทอง, 2537)

ส่วนปรีชา แดงโรจน์ (2538) ได้แบ่งประเภทการตัดสินใจตามกระบวนการออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) การตัดสินใจในผลลัพธ์สุดท้ายของการทำงาน เป็นการตัดสินใจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายต่าง ๆ และการพิจารณาวัตถุประสงค์ (2) การตัดสินใจที่เป็นเครื่องมือหรือทางผ่าน เป็นการตัดสินใจในระหว่างการปฏิบัติงานซึ่งครอบคลุมปัญหาทุกปัญหา นอกจากนี้ปัจจัยด้านพฤติกรรมยังมีผลต่อการตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งพฤติกรรมที่สำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจ คือ (1) ค่านิยม ในการตัดสินใจค่านิยมสามารถใช้พิจารณาถึงทางเลือกเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ซึ่งจำเป็นต้องเลือก โดยค่านิยมจะเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มมีชีวิต และเป็นพื้นฐานทางความคิดของบุคคลสำหรับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ (2) พฤติกรรมการเสี่ยง บุคคลที่ชอบความเสี่ยงจะมีการตั้งจุดมุ่งหมายหลาย ๆ ทางที่ต่างกัน มีการประเมินและทำการเลือกแนวทางเหล่านั้นมากกว่าบุคคลที่ไม่ชอบความเสี่ยง การเสี่ยงจะส่งผลต่อเป้าหมายโดยอาจจะเกิดความสูญเสีย หรือการเพิ่มขึ้นของเป้าหมายก็ได้ ขณะเดียวกันบุคคลที่ตัดสินใจจะอาศัย “กรอบ” ช่วยในการตัดสินใจ ซึ่งกรอบหมายถึง ความเข้าใจ การรับรู้ของบุคคลที่จะตัดสินใจภายใต้เงื่อนไขของความเป็นไปได้ของเป้าหมายที่จะเพิ่มขึ้นหรือลดลง (3) ความกระวนกระวายใจ ก่อนที่จะตัดสินใจบุคคลมักจะมี ความกระวนกระวายใจเกี่ยวกับทางเลือกที่จะต้องเลือก และเมื่อตัดสินใจไปแล้ว ก็มักจะเกิดความกระวนกระวายใจกลัวว่าผลของการตัดสินใจจะออกมาในทางที่ไม่ตรงกับเป้าหมาย และ (4) ความไม่รู้จักรพอ การตัดสินใจใด ๆ ก็ตามควรคำนึงถึงศักยภาพ และทรัพยากรที่มีอยู่ หากไม่รู้จักรประมาณถึง

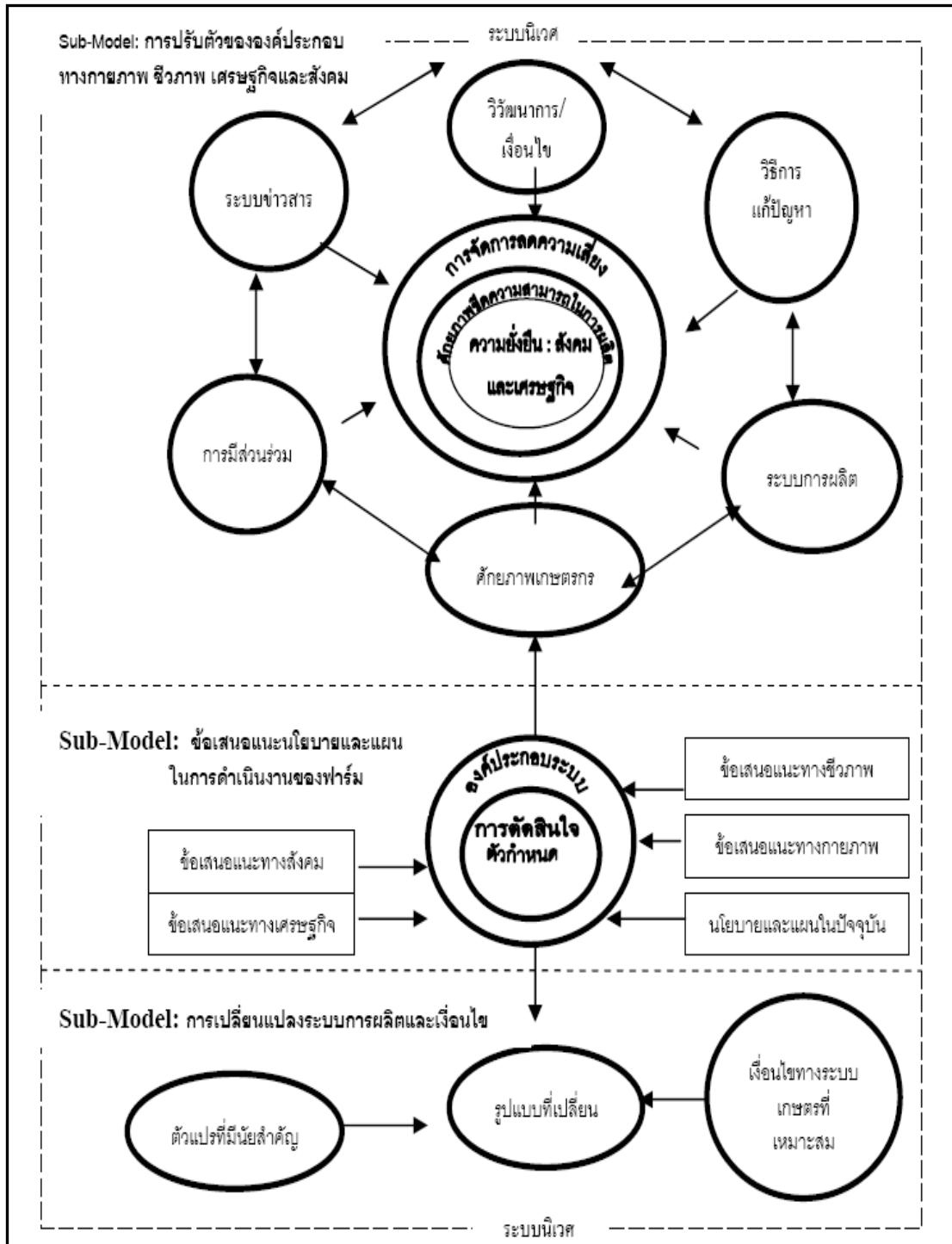
ศักยภาพ และทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว การตัดสินใจนั้น ๆ ก็เสี่ยงต่อความล้มเหลวได้ ยูพินพรรณศิริวัฒนกุล (2540) กล่าวว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของเกษตรกร คือ (1) สภาพเศรษฐกิจ เช่น ในอาชีพเกษตรกรรม ผู้ที่ถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินมาก มีรายได้มาก รวมถึงต้นทุนการผลิตต่ำ ซึ่งถ้าลงทุนน้อย กำไรมาก รายได้ก็จะเพิ่มขึ้นมาก ย่อมจูงใจให้มีแนวโน้มที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย (2) สภาพสังคมและวัฒนธรรม มีส่วนกับการยอมรับการเปลี่ยนแปลงเร็วหรือช้า เช่น ถ้าบุคคลในชุมชนมีการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด จะเป็นอุปสรรคต่อการนำการเปลี่ยนแปลง มีผลต่อการยอมรับการเปลี่ยนแปลงช้า (3) สภาพภูมิศาสตร์ มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ คือ ในท้องถิ่นที่สามารถติดต่อกับท้องถิ่นอื่น ๆ โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง เช่น การคมนาคมสะดวก มีทรัพยากรที่เป็นปัจจัยการผลิต จะมีแนวโน้มการยอมรับและการตัดสินใจได้ง่าย (4) เทคโนโลยี โดยเทคโนโลยีที่จะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงภายใต้สถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ นั้นจะต้องคำนึงถึงต้นทุน ถ้าไร สามารถนำไปปฏิบัติได้ไม่ยุ่งยาก สามารถปฏิบัติได้ผลมาแล้ว และใช้เวลาน้อย (5) สมรรถภาพของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถาบันทางการเงิน และการจัดการ สถาบันวิจัยและส่งเสริมการเกษตร สถาบันที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านการตลาด สถาบันที่เกี่ยวข้องกับสินเชื่อมวลชน ถ้าสถาบันเหล่านี้มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานให้เกิดประโยชน์ได้อย่างจริงจัง จะมีผลให้เกิดแรงจูงใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้เร็ว

ประทุมวัน ประจันพล (2543) พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของเกษตรกรที่ปลูกยางพาราในด้านบวก คือ ขนาดพื้นที่ทำการเกษตร การสนับสนุนจากหน่วยงาน การเอาแบบอย่าง และความคาดหวังในประโยชน์ ส่วนในด้านลบ คือ อายุ การศึกษา รายได้ จำนวนแรงงานในครัวเรือน สินเชื่อ และข้อมูลข่าวสาร ส่วน มันทนา สามารถ (2526) พบว่าเกษตรกรที่มีที่ดินหรือปัจจัยการผลิตหลายประเภท หลายชนิด มีโอกาสเลือกวิธีการปรับตัวได้ดีกว่าเกษตรกรที่มีที่ดินหรือปัจจัยการผลิตเพียงชนิดเดียว

เพื่อให้การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตทางการเกษตรเกิดประโยชน์ต่อการเกษตรกรอย่างแท้จริง สันติ บางอ้อ และจุฬารัตน์ นิรัตน์ชัยกุล (2549) พบว่า เกษตรกรจำเป็นต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเลือกผลิตสินค้าที่สอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่ และความต้องการของตลาด ปรับกระบวนการผลิตให้สามารถลดต้นทุนการผลิต เช่น ลดการใช้สารเคมี ศึกษาหาความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิต การเพิ่มมูลค่า รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ การรวมกลุ่มเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีคุณภาพ รวมทั้งการหาข้อมูลทางการตลาดอย่างต่อเนื่อง

Somboonsook, *et al.* (2002) ได้อธิบายถึงการแสดงต้นแบบการตัดสินใจในการปรับเปลี่ยนระบบการทำฟาร์มสวนยางขนาดเล็ก ภายใต้เงื่อนไขทางระบบเกษตร พบว่า แนวโน้มของเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็กจะปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำสวนยางไปเป็นรูปแบบการทำสวนยางร่วมกับไม้ผล และรูปแบบการทำสวนยางผสมผสาน ภายใต้เงื่อนไขทางระบบที่ผู้อำนวย เช่น แหล่งน้ำ ขนาดฟาร์ม แรงงานฟาร์ม และความอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากเงื่อนไขไม่เอื้ออำนวย พบว่า เกษตรกรชาวสวนยางก็ยังคงปลูกพืชเชิงเดี่ยวอยู่ เนื่องจากมีความเสี่ยงน้อยและยังมีความเชื่อมั่นในอาชีพการทำสวนยางอยู่ และอาชีพการทำสวนยางพาราเป็นอาชีพที่มั่นคงถาวร แม้ว่าสถานการณ์ตลาด และราคาจะผันผวนก็ตามเกษตรกรก็ยังคงประกอบอาชีพการทำสวนยางอยู่

Somboonsook, *et al.* (2002) ได้เสนอรูปแบบการปรับตัวของระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็กในภาคใต้ โดยประกอบด้วย 3 ระบบย่อย ๆ ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันคือ (1) ระบบการปรับตัวขององค์ประกอบย่อยทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม ได้แก่ ระบบการผลิต วิธีการแก้ปัญหา วิชาการ/เงื่อนไข ระบบข่าวสาร การมีส่วนร่วม และศักยภาพของเกษตรกร ซึ่งเป้าหมายของระบบย่อยเหล่านี้จะนำไปสู่การจัดการลดความเสี่ยง การมีศักยภาพ จิตความสามารถในการผลิต และท้ายที่สุดความยั่งยืนทางสังคม และเศรษฐกิจของระบบการผลิต โดยศักยภาพของเกษตรกรเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากต่อการปรับตัวของเกษตรกร (2) ระบบสนับสนุน ข้อเสนอแนะ นโยบาย และแผนในการดำเนินงานที่เหมาะสมของฟาร์ม เพื่อเป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจ เป็นระบบย่อยที่ช่วยเสริมและเพิ่มประสิทธิภาพในระบบการผลิต ตลอดจนช่วยในกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรชาวสวนยางพาราขนาดเล็กอีกด้วย ได้แก่ ข้อเสนอแนะทางด้านสังคม เศรษฐกิจ กายภาพ ชีวภาพ นโยบาย และแผนการพัฒนาในปัจจุบัน ซึ่งจะนำไปสู่ (3) ระบบการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและเงื่อนไข ซึ่งเป็นระบบทางเลือก (Alternative System) ที่เป็นไปได้ของเกษตรกรชาวสวนยางพาราขนาดเล็กภายใต้เงื่อนไขทางระบบที่เหมาะสม และตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ภาพประกอบ 6)

ภาพประกอบ 6 ต้นแบบรูปแบบการปรับตัวของระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็กในประเทศไทย

ที่มา : Somboonsook, et al., 2002

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการตรวจเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถจำแนกงานวิจัยออกเป็นหัวข้อย่อยๆ ดังต่อไปนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ

ในอดีตการผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรไทย เป็นการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน แม้บางส่วนอาจนำไปใช้แลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ๆ ที่ต้องการใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันบ้างก็ตาม เกษตรกรดำรงชีพและมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย วิถีชีวิตของเกษตรกรซึ่งเป็นชาวชนบทในอดีต สามารถพึ่งพาตนเองได้ในการดำรงชีพ โดยผลิตอาหารได้เองไม่ต้องซื้อหาจากภายนอก หรือหากมีบ้างไม่มากนัก มีแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างเพื่อนบ้านใกล้เคียงหรือชุมชนเดียวกัน มีความรู้จักกันในชุมชนที่อยู่อาศัย มีความอบอุ่นในชีวิตครอบครัวซึ่งอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันโดยตรงหรือเกี่ยวดองกันทางใดทางหนึ่ง มีความสามัคคีในครอบครัวและในชุมชน ต่อมาภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของบ้านเมืองอันเป็นผลมาจากการพัฒนาแนวใหม่ไปสู่ความทันสมัย เงินได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตความเป็นอยู่มากขึ้น การดำรงชีพมีความสะดวกสบายมากขึ้นตามความเจริญทางด้านวัตถุ ได้รับการอำนวยความสะดวกจากภาครัฐทั้งในการประกอบอาชีพ เช่น การสร้างคูคลองส่งน้ำ การสร้างถนนหนทางในการสัญจรไปมา มีการผลิตกระแสไฟฟ้าและส่งกระจายไปยังพื้นที่ชนบทมากขึ้นเรื่อย ๆ ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากขึ้น แนวความคิดในการทำการเกษตรก็เปลี่ยนไป มีการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตจากการผลิตเพียงเพื่อการดำรงชีพ มาสู่การผลิตเพิ่มขึ้นจากเดิม เพื่อนำไปขายให้มีรายได้ส่วนเกินไว้จับจ่ายใช้สอยซื้อหาความสะดวกสบายเพิ่มขึ้น (สุวินัย รันดาเว, 2543)

อุดม ทุมโฆสิต (2536) ศึกษาเรื่อง ลักษณะและสาเหตุของปัญหาความยากจนของครอบครัวชนบท กรณีจังหวัดสงขลา พบว่า ปัญหาความยากจนในชนบท มีลักษณะและสาเหตุดังนี้คือ

1 ลักษณะความยากจนในปัจจุบันของครอบครัวชนบท ในจังหวัดสงขลา สามารถวัดได้โดยดัชนีความขาดแคลนในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ

1.1 ปัจจัยความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ คือ (1) ภาวะความขาดแคลนอาหาร และน้ำดื่ม (2) ภาวะความขาดแคลนเครื่องนุ่งห่ม น้ำใช้ พลังงานและของใช้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพประจำวัน (3) ภาวะความขาดแคลนที่อยู่อาศัย และองค์ประกอบที่จำเป็นภายในบ้าน (4) ภาวะความขาดแคลนความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ (5) ภาวะความขาดแคลนบริการด้านสุขภาพ

อนามัย (6) ภาวะความขาดแคลนความมั่นคงในอาชีพ และความปลอดภัยในการทำงาน (7) มีลักษณะด้อยทางสังคมวัฒนธรรม และ

1.2 ความจำเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ คือ (1) ภาวะความขาดแคลนปัจจัยจำเป็นในการผลิตในปัจจุบัน (2) มีภาวะหนี้สินที่ก่อขึ้นจากการประกอบอาชีพ ซึ่งเมื่อปัจจัยทั้ง 2 ดังกล่าวรวมกันถือเป็นลักษณะร่วมกันของครอบครัวยากจนชนบทในจังหวัดสงขลา

2 สาเหตุของความยากจน ขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายชนิดที่สำคัญดังนี้ คือ (1) พื้นฐานการศึกษาของผู้มีรายได้ในครอบครัว (2) รายได้ สุทธิจากการประกอบอาชีพในปีที่ผ่านมา (3) ความมั่งคั่งดั้งเดิมของครอบครัว (4) อายุเฉลี่ยของผู้มีรายได้ในครอบครัว (5) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการดำรงชีพในรอบปี ที่ผ่านมา (6) หนี้ตกทอดมาจากปีก่อน (7) จำนวนผู้มีรายได้ในครอบครัว (8) จำนวนพื้นที่ที่ทำกินของตนเองใน 5 ปีที่ผ่านมา (9) จำนวนสมาชิกในครอบครัวในปีที่ผ่านมา และ (10) ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในปีที่ผ่านมา

เพ็ญสุดา สอนบุญ (2539) ได้ทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบการผลิตแบบเกษตรทางเลือกของเกษตรกรในชนบท พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมี 2 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ลักษณะนิเวศของชุมชน คือ พื้นที่เพาะปลูกที่ลาดชันที่ถูกน้ำฝนชะล้างทำให้ดินขาดความสมบูรณ์ ระบบสังคมในชุมชนที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ทำให้เกษตรกรทางเลือกแพร่ไปตามสายสัมพันธ์ (2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ กระแสของการพัฒนาประเทศที่ทำให้เกิดปัญหา และแรงผลักดันให้เกษตรกรหาทางเลือกใหม่ ๆ ระบบการตลาดของเกษตรกรเน้นการซื้อขายในชุมชน และการให้ศึกษานอกระบบ ซึ่งความสัมพันธ์นี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตขึ้นในชุมชน

อาแว มะแส และคณะ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่องกระบวนการทันสมัยกับการปรับตัวในการดำรงชีพในชุมชนชนบท พบว่า อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่โดดเด่นในสังคมชนบท ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต จากรูปแบบที่ใช้เพื่อการยังชีพ (Subsistence Mode) ไปสู่การผลิตเพื่อขาย (Commercial Mode) มากขึ้น โดยรวมในชนบทได้เปลี่ยนแปลงไปสู่แนวทางการบริโภคนิยม (Consumerism) ที่ผูกมัดกับรายได้ที่เป็นตัวเงินมากขึ้น คราวเรือนในชุมชนชนบทจึงไม่อาจพึ่งพาอาชีพการเกษตรที่ทำงานเต็มเวลาอย่างเดียวยังได้ ทำให้ครัวเรือนในชนบทค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนจากสภาพที่สมาชิกทุกคนในครัวเรือนช่วยกันทำงานเต็มเวลา ไปสู่การทำงานหลายกิจกรรมพร้อม ๆ กันไป ซึ่งในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพนี้ ครัวเรือนในชนบทที่มีฐานะต่างกันมีความสามารถในการปรับตัวต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางทรัพยากร (Resource Profile) ที่มักจะต่างกันตามกลุ่มฐานะ โดยครอบครัวที่มีฐานะยากจนมักจะประนีประนอมสูงกว่าครัวเรือนที่มีฐานะปานกลางและฐานะค่อนข้างร่ำรวย สำหรับทรัพยากรที่สำคัญต่อการปรับตัวในชุมชนชนบท คือ ทรัพยากรวัตถุ

เช่น ที่ดิน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจในสังคมชนบทที่เกื้อกูลต่อการเพิ่มเงินทุน ซึ่งเงินทุนมีความสำคัญมากขึ้นในสังคมยุคใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมยังมีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์กับการสร้างความเชื่อมโยงกับทรัพยากรด้านอื่น ๆ สำหรับทรัพยากรมนุษย์นั้นนับวันจะมีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แรงงานของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานของสมาชิกในครัวเรือน เป็นปัจจัยสำคัญต่อการยกระดับการผลิตให้มีผลตอบแทนเพียงพอต่อการดำรงชีพ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการให้การศึกษาในระดับที่เหมาะสมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับอนาคตของสมาชิกในชุมชนชนบทในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพในบริบททางสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ส่วนทรัพยากรสิ่งแวดล้อมซึ่งหมายถึงสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวม (Common Properties) ที่มีอยู่ในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ได้แก่ แหล่งน้ำ ที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ และพืชผักในป่า พบว่า มีการใช้ทรัพยากรประเภทนี้อย่างจำกัดในปัจจุบัน

เยาวนุช เพ็ชรบุญศรี (2541) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาพัฒนาชุมชนในรูปแบบของการจัดสหกรณ์นิคม ที่ชี้ให้เห็นว่าระดับการศึกษามีส่วนที่ทำให้รายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยพบว่า สมาชิกที่มีการศึกษาสูงมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากการเพาะปลูกพืชเป็นเลี้ยงสัตว์แทน ซึ่งทำให้รายได้ดีกว่าการเพาะปลูกพืช ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2541) เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของคนในเขตเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่พบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาที่สูงมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีกว่าผู้ที่มีการศึกษาดำหรือไม่มีการศึกษา

เดโช ไชยทัต (2539) ได้ทำการศึกษาการปรับตัวของชาวนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ พบว่าการผลิตในไร่นาเพื่อการค้ามีลักษณะเป็นการผลิตที่ต้องใช้ทุนอย่างเข้มข้นมากขึ้น โดยที่ครัวเรือนชาวนาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีในอดีตมาจากการเข้าถึงและเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่ดิน และสามารถปรับตัวเข้าสู่ระบบการผลิตดังกล่าวได้ดี ในขณะที่ชาวนาที่ยากจนที่ไม่สามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิตและไม่สามารถปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้รายได้ต่ำลง สะท้อนให้เห็นว่าการเข้าถึงปัจจัยการผลิตมีผลต่อรายได้ ซึ่งส่งผลต่อความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตในขั้นต่อไป

นันทนา ทราบรัมย์ และ สุภาพร ใจการุณ (2550) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีการผลิต ความยากจนและสุขภาพ สำหรับเกษตรกรรายย่อยในประเทศไทย พบว่า วิถีการผลิตประกอบด้วย 4 วิถีการผลิต โดยปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญที่พิจารณา คือ ความอุดมสมบูรณ์ ความยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพึ่งตนเองด้านปัจจัยการผลิต ภูมิปัญญาและความรู้ที่ใช้ในระบบการผลิต ต้นทุนการผลิต รายได้ ความมั่นคงด้านอาหาร ประเพณีวัฒนธรรม

และเครือข่ายความสัมพันธ์ โดยปัจจัยดังกล่าวส่งผลกระทบต่อวิธีการดำรงชีพ และวิธีการผลิตของเกษตรกร ซึ่งมีผลต่อการกำหนดภาวะสุขภาพ และความยากจนของเกษตรกร นอกจากนี้ ปัจจัยในระดับโครงสร้างทางสังคม เช่น ระบบเศรษฐกิจ นโยบายการเกษตร เป็นต้น ยังส่งผลกระทบหรือเป็นตัวกำหนดภาวะสุขภาพ และความยากจนของเกษตรกรในแต่ละวิธีการผลิตในภาพรวม โดยสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1 วิธีการผลิตที่พึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรภายใต้วิธีการผลิตนี้ มีภาวะความยากจนทางเศรษฐกิจสูง เนื่องจากมีรายได้ที่เป็นตัวเงินต่ำ แต่เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตต่ำ และมีความมั่นคงทางด้านอาหารสูง ความยากจนทางเศรษฐกิจจึงไม่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตมากนัก เพราะเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ในหลายๆ ด้าน เกษตรกรภายใต้วิธีการผลิตนี้จึงมีสุขภาพที่ดี เนื่องจากมีพออยู่พอกินไม่ต้องดิ้นรนมากนักในการดำรงชีพ

2 วิธีการผลิตแบบเกษตรเคมีเข้มข้น เกษตรกรที่อยู่ภายใต้วิธีการผลิตแบบเกษตรเคมีเข้มข้น มีภาวะความยากจนทางเศรษฐกิจสูง เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตสูง แต่ราคาผลผลิตมีความผันผวนขึ้นอยู่กับกลไกตลาด จึงมีความไม่แน่นอนในเรื่องรายได้ อีกทั้งมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูง โดยเฉพาะค่าอาหาร เกษตรกรจึงมีความเสี่ยงสูงที่จะขาดทุน เนื่องจากไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตที่สะท้อนต้นทุนที่แท้จริงได้ จึงมีแนวโน้มที่จะมีภาระหนี้สินมากขึ้น วิธีการดำรงชีพ และระบบการผลิตของเกษตรกรจึงอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจการตลาด ภาวะความยากจนทางเศรษฐกิจจึงมีผลต่อภาวะความเป็นอยู่ของเกษตรกรกลุ่มนี้มาก ภายใต้วิธีการผลิตนี้เกษตรกรมีความเสี่ยงสูงที่จะมีปัญหาสุขภาพในมิติต่างๆ เนื่องจากมีความเครียดและวิตกกังวลเรื่องราคาผลผลิต และภาระหนี้สิน อีกทั้งมีความไม่มั่นคงด้านอาหาร และเสี่ยงที่จะได้รับสารพิษจากระบบการผลิต การไร้ซึ่งอำนาจต่อรองในราคาผลผลิตที่เป็นธรรม การเข้าไม่ถึงข้อมูลข่าวสารที่จะเป็นประโยชน์สำหรับการตัดสินใจ รวมถึงการต้องพึ่งพาเศรษฐกิจทุนนิยมในระบบการผลิต และการดำรงชีพ

3 วิธีการผลิตแบบเกษตรยั่งยืน ภายใต้วิธีการผลิตแบบเกษตรยั่งยืนนั้น เกษตรกรมีภาวะความยากจนสูง หากพิจารณาจากมิติเศรษฐกิจเป็นหลัก เนื่องจากมีรายได้ที่เป็นตัวเงินต่ำ แต่ก็มีต้นทุนการผลิตไม่สูงมากนัก เนื่องจากเน้นการพึ่งพาตนเองในระบบการผลิตโดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่เป็นหลัก และเน้นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนมากกว่าผลิตเพื่อขาย เกษตรกรจึงมีความมั่นคงด้านอาหารสูง ดังนั้นแม้ว่าเกษตรกรจะยากจน (จนทรัพย์สิน/เงินทอง) ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตเกษตรกรมากนัก เพราะเกษตรกรไม่ได้พึ่งพาทางการเงินเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและในระบบการผลิต ที่สำคัญเกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนวิถีคิดในระบบการผลิตและการดำรงชีพได้ จึงให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองในด้านต่างๆ โดยเน้นการดำเนินชีวิตแบบ

พออยู่พอกินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรกลุ่มนี้จึงมีแนวโน้มที่จะมีสุขภาวะที่ดีในด้านต่าง ๆ เนื่องจากมีวิถีการดำเนินชีวิตเรียบง่าย ไม่เคร่งเครียดหรือวิตกกังวลกับเรื่องปากท้องมากนัก อีกทั้งระบบการผลิตก็มีความปลอดภัยจากสารเคมี เกษตรกรกลุ่มนี้มีความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอก (เช่น ระบบเศรษฐกิจการตลาด, นโยบายของรัฐ) น้อยกว่าวิถีการผลิตอื่นๆ

4 วิถีการผลิตที่ปรับเปลี่ยนจากเกษตรเคมีเข้มข้นสู่เกษตรยั่งยืน สำหรับเกษตรกรในวิถีการผลิตที่ปรับเปลี่ยนจากเกษตรเคมีเข้มข้นสู่เกษตรยั่งยืนก็อยู่ในภาวะความยากจนทางเศรษฐกิจเช่นกัน เนื่องจากยังมีต้นทุนการผลิตสูง (แม้ว่าอาจมีต้นทุนด้านสารเคมีต่ำลง) ในขณะที่ราคาผลผลิตไม่แน่นอน และต้องพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจการตลาดเป็นหลักในการดำรงชีพ อีกทั้งมีค่าใช้จ่ายด้านอาหารสูง จึงมีแนวโน้มที่จะมีภาระหนี้สินสูง ดังนั้นความยากจนทางเศรษฐกิจจึงมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร และหากพิจารณาถึงภาวะสุขภาพของเกษตรกรกลุ่มนี้จะพบว่า สุขภาวะในบางด้านมีแนวโน้มดีขึ้น เช่น สุขภาพกาย เพราะมีความเสี่ยงในการสัมผัสสารพิษในระบบการผลิตน้อยลง รวมถึงสุขภาพทางสังคม เนื่องจากการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ในการทำเกษตรที่ปลอดภัยกับเพื่อนบ้านและกลุ่มเครือข่ายต่างๆ มากขึ้น

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาโดย มณีนัย ทองอยู่ (2546) ได้สรุปแนวทางที่ชาวนาใช้ในการดำรงชีพเพื่อสร้างความอยู่รอด ประกอบด้วย 1) การผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนควบคู่กับการผลิตเพื่อการค้าในเวลาเดียวกัน 2) การที่ชาวนาสังเคราะห์ความหลากหลายทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยการรวมเอาการทำงานนอกภาคการเกษตร ทั้งตัวชาวนาเองที่ว่างในช่วงหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตและรอเก็บเกี่ยวผลผลิตและบุตรหลานของชาวนาที่ศึกษาในระดับที่สูงโดยการทำงานรับจ้างต่างถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีพ 3) การที่ชาวนาพยายามรักษาที่ดินเพื่อการเกษตรของครัวเรือนให้คงไว้ และ 4) การรักษาบทบาทของครัวเรือนไว้ในฐานะที่เป็นหน่วยในการจัดสรรแรงงานและทรัพยากรที่หาได้และการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานทุนชุมชน คือ ทุนธรรมชาติ ทุนความรู้ และทุนทางสังคม

Viswanathan and Shivakoti (2007) ได้ศึกษาการนำระบบการทำสวนแบบผสมผสานมาใช้ในการดำรงชีพจากหลักฐานที่ได้มาโดยประสบการณ์ในการประกอบกิจกรรมของชาวอินเดีย จากการศึกษาได้พบหลักฐานอย่างชัดเจนถึงการนำระบบนี้ไปใช้ในรัฐ Kerala ที่เป็นสวนยางของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งไม่มีความสนใจที่จะยอมรับระบบฟาร์มแบบผสมผสานที่จะนำเข้ามาใช้ แต่ในทางกลับกันกลุ่มที่ให้การยอมรับส่วนใหญ่เป็นชุมชนเผ่าพื้นเมืองที่นำไปใช้ควบคู่กับการใช้ที่ดินเพื่อเลี้ยงชีพ เมื่อได้ทำการเปรียบเทียบถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาในอนาคต จากการนำระบบฟาร์มแบบผสมผสานเข้าไปใช้ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดีที่สุดจากปัจจัยที่ถูกควบคุมโดย

เศรษฐกิจ-สังคม ขนบประเพณี และข้อจำกัดในเชิงนโยบาย และยังขยายผลของการวิเคราะห์ ออกไปในรูปแบบที่หลากหลาย โดยทั่วไปการค้นคว้ามักมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ-สังคม และการเกิดขึ้นที่เป็นแบบอย่างตามขนบประเพณี ภายใต้การจัดการการพัฒนาสวนยางพาราตั้งแต่ อินเดียได้รับเอกราช การศึกษาแสดงให้เห็นถึงการจัดเตรียมองค์กร พร้อมทั้งนโยบายที่เกิดขึ้น เช่น การปลูกยางพาราเชิงเดี่ยวทำให้เกิดปัญหาการว่างงานที่เพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นควรมีการปรับเปลี่ยน เงื่อนไขกลับไปสู่ระบบฟาร์มแบบผสมผสานเพื่อการดำรงชีพ และการเพาะปลูกพืชชนิดอื่นๆควบคู่ กันไป

อภิญา จันท์เจริญ และบัญชา สมบูรณ์สุข (2540) ได้ทำการศึกษาเรื่องการ วิเคราะห์สถานการณ์แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น ของเกษตรกรชาวสวนยางใน ภาคใต้ พบว่า เกษตรกรที่ประกอบอาชีพการทำสวนยางพาราส่วนใหญ่ใช้แรงงานจากภายนอก ครัวเรือนในการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น โดยส่วนใหญ่เป็นแรงงานในท้องถิ่น ซึ่งส่วน ใหญ่ผลิตในรูปแบบยางแผ่นดิบชั้น 3 และ 4 ส่วนน้อยที่ผลิตน้ำยางข้น สำหรับการเคลื่อนย้ายแรงงาน ของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง พบว่า (1) เพื่อไปศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ร้อยละ 31.80 และ (2) เพื่อต้องการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ร้อยละ 22.30 และผลกระทบในการเคลื่อนย้ายแรงงานการ กรีดยาง พบว่า มีผลกระทบทั้งต่อครัวเรือนเกษตรกร และต่อชุมชนหรือท้องถิ่น โดยผลกระทบที่ เกิดต่อครัวเรือน คือ ทำให้ปริมาณผลผลิตของครัวเรือนลดลง เนื่องจากขาดแคลนแรงงาน ร้อยละ 39.40 และผลกระทบที่เกิดต่อชุมชน หรือท้องถิ่น คือ ทรัพยากรมนุษย์และผลประโยชน์ของ ท้องถิ่นถูกดูดกลืนเข้าเมือง สำหรับแนวโน้มความต้องการแรงงานการกรีดยางพาราและการทำ ยางแผ่นในอนาคต พบว่าร้อยละ 62.30 ของครัวเรือนทั้งหมดต้องการแรงงานการกรีดยางพารา และทำ ยางแผ่นเพิ่มจากเดิมที่ครัวเรือนมีอยู่ แสดงให้เห็นว่าการขาดแคลนแรงงานการกรีดยางพาราและ การทำยางแผ่นยังคงมีอยู่ต่อไป และทำให้อาชีพรับจ้างกรีดยางพาราและทำยางแผ่นยังคงเป็นอาชีพ ที่ทำรายได้ให้กับผู้ประกอบการต่อไปในอนาคต

แหวสุดา หนูไธ (2542) ได้ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมการทำงานของชาวสวนยางพารา ในตำบลทับช้าง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมการทำงาน ประกอบด้วย 5 ด้านหลัก คือ (1) ด้านครอบครัว เครือญาติ และชุมชน กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน (2) ด้าน การศึกษา ส่วนใหญ่เป็นการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (3) ด้านเศรษฐกิจ ถูก กำหนดให้เป็นตัวกลางสำคัญในการดำรงชีพ เข้ามาเป็นตัวกระตุ้น (4) ด้านสภาพแวดล้อมทั้งด้าน สังคมและธรรมชาติ เป็นตัวเอื้อให้เกิดวัฒนธรรมในด้านจิตวิสัย และวัตถุวิสัย และ (5) ด้าน สื่อสารมวลชน เป็นตัวเสริมความรู้ ความเข้าใจวัฒนธรรมด้านวัตถุวิสัยช่วยกระตุ้นวัฒนธรรมด้าน จิตวิสัยให้เกิดขึ้นกับตัวเกษตรกรชาวสวนยางพารา ซึ่งวัฒนธรรมด้านจิตวิสัย คือ คุณลักษณะด้าน

จิตใจ ได้แก่ ความรักงาน ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความสามัคคี และความประหยัด และด้านวัตถุวิสัย คือ ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับขั้นตอน วิธีการ ตลอดจนการใช้เครื่องมือในการประกอบการทำสวนยางพารา วัฒนธรรมทั้งสองส่วนนี้มีความสัมพันธ์กัน มีผลต่อการดำรงชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา สุขภาพอนามัย และด้านการรับข้อมูลข่าวสาร ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชน ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ

วาริท วงศ์ทอง (2008) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำสวนยางพาราในอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ช่วงปี พ.ศ. 2470 – พ.ศ. 2546 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำสวนยางพารา ลักษณะการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำสวนยางพารา และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำสวนยางพารา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำสวนยางพาราที่สำคัญ คือ ประชากรซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้น มีการศึกษาสูงขึ้น สุขภาพอนามัยดีขึ้น มีรายได้รายจ่ายสูงขึ้น และมีค่านิยมไม่ส่งเสริมให้บุตรหลายประกอบอาชีพทำสวนยางพารา แต่จะมีความต้องการที่จะให้ไปประกอบอาชีพรับราชการ ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับเสื่อมลงเปลี่ยนจากการทำสวนยาง พาราแบบป่ายางพึ่งพาธรรมชาติ ประมาณ พ.ศ. 2470 – พ.ศ. 2510 ต่อมาหลังปี พ.ศ. 2510 ได้เปลี่ยนมาเป็นการทำสวนยางพาราเชิงเดี่ยวที่มุ่งเน้นการค้า มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้นในทุกขั้นตอนการทำสวนยางพาราลักษณะการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำสวนยางพารา ประมาณปี พ.ศ. 2470 – พ.ศ. 2510 ในอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการทำสวนยางพาราแบบป่ายางพึ่งพาธรรมชาติ มีความเชื่อเกี่ยวกับคติพื้นบ้านในเรื่องการทำสวนยางพารา เช่น เชื่อในเรื่องเจ้าที่ ฤกษ์ยาม เป็นต้น โดยอาศัยเทคโนโลยีแบบธรรมชาติ สิ่งจำเป็นพื้นฐาน พบว่า ชาวสวนยางพาราไม่มีหลักฐานการถือครองที่ดิน โดยการจับจองที่ดิน พันธุ์ยางพาราจะเป็นพันธุ์พื้นเมือง อาศัยแรงงานจากสมาชิกในครอบครัว ส่วนแหล่งน้ำอาศัยน้ำฝน แหล่งน้ำตามธรรมชาติ การใช้ทุน การลงทุนที่เป็นตัวเงินยังมีน้อย มีกระบวนการทำสวนยางพาราที่พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ต่อมาหลังปี พ.ศ. 2510 ได้เริ่มเปลี่ยนเป็นการทำสวนยางพาราเชิงเดี่ยวที่มุ่งเน้นการค้า พึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในด้านความเชื่อที่เป็นคติพื้นบ้าน เช่น ความเชื่อเรื่อง เจ้าที่ ฤกษ์ยาม เป็นต้น มีน้อยลง ในด้านสิ่งจำเป็นพื้นฐาน พบว่า ชาวสวนยางมีหนังสือรับรองสิทธิในที่ดิน มีการใช้พันธุ์ยางพาราที่ได้รับการคัดเลือกพันธุ์โดยอาศัยหลักวิชาการเพื่อสนองความต้องการของตลาด อาศัยแรงงานจากภายนอก มีการพัฒนาแหล่งน้ำ ใช้เงินทุนและอุปกรณ์สมัยใหม่ในการทำสวนยางพารา มีกระบวนการทำสวนยางพาราที่อาศัยเทคโนโลยีและหลักวิชาการมากขึ้นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำสวนยางพารา ประมาณปี พ.ศ. 2470 – 2510 ชาวสวนยางพาราทำสวนยางพาราแบบป่ายางพึ่งพาธรรมชาติ มีลักษณะครอบครัวขยายใช้แรงงานในครอบครัว

ความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกและองค์กรที่เกี่ยวข้องน้อย สภาพแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ ต่อมาหลังปี พ.ศ. 2510 ชาวสวนยางพาราได้เริ่มเปลี่ยนมาทำสวนยางพาราเชิงเดี่ยวมุ่งเน้นการค้าพึ่งพาเทคโนโลยี มีการจ้างแรงงาน ลักษณะครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีน้อยลง ความสัมพันธ์กับบุคคลมีมากขึ้น สภาพสิ่งแวดล้อมเริ่มเสื่อมลง ชาวสวนยางพาราใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชเพิ่มมากขึ้น และมีการขยายพื้นที่ในการทำสวนยางพาราให้พื้นที่ป่าลดน้อยลง อันส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการตัดสินใจ

การศึกษาของ วิฑูร อินทมณี (2538) ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการขายน้ำยางสดและยางแผ่นของเกษตรกร ตำบลปรัง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และกายภาพบางประการ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนบุตร การใช้แรงงาน การให้ความสำคัญของแหล่งที่มาของแหล่งข้อมูลข่าวสาร ปริมาณผลผลิตของยาง และขนาดเนื้อที่ถือครองมีผลต่อการขายน้ำยางสด และยางแผ่น

วิจิตต์ ตันติพิมลพันธ์ (2541) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกขยางแผ่นดิบและน้ำยางสดของเกษตรกรในจังหวัดสงขลา ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการขยางแผ่นดิบและน้ำยางสดเป็นผลมาจากขนาดที่ดินที่ถือครอง รายได้เฉลี่ยต่อปี ภาวะหนี้สิน ระยะทางโดยเฉลี่ย ความสะดวกสบายในการผลิต การขาย ความยุติธรรม ส่วนปัจจัยด้านอายุ การศึกษา ช่องทางการจำหน่าย การประกันราคา พ่อค้าคนกลาง และอำนาจในการต่อรองไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกขยางของเกษตรกร ในด้านทัศนคติระหว่างผู้ขยางแผ่นดิบ และผู้ที่ขน้ำยางสด เห็นด้วยว่ารายได้จากการขน้ำยางสดน้อยกว่าการขยางแผ่นดิบ การประกันราคาจะเป็นการประกันราคาของแผ่นดิบซึ่งราคาสูงกว่าน้ำยางสด ดังนั้นจึงมีผลทำให้ผู้ที่ขน้ำยางสดเปลี่ยนไปเลือกขยางแผ่นดิบแทน และการขน้ำยางสดมักจะไม่มีอำนาจต่อรอง โดยเฉพาะการตรวจวัดความเข้มข้นของเนื้อยาง และการขยางไม่ว่าจะขายในลักษณะใดชาวสวนยางมักจะขายให้กับพ่อค้าประจำ

ประดับดวง คงเลิศ (2547) ศึกษาเรื่องผลทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการขายผลผลิตยางพาราจากยางแผ่นดิบเป็นน้ำยางสด ในตำบลนิคมพัฒนา กิ่งอำเภอมะนัง จังหวัดสตูล พบว่า สวนยางพาราที่เกษตรกรถือครองส่วนใหญ่เป็นสวนยางพาราขนาดเล็ก ลักษณะการกรีดยางเป็นแบบกรีดเอง โดยสาเหตุที่เปลี่ยนรูปแบบการขายผลผลิตยางพาราจากยางแผ่นดิบเป็นน้ำยางสด คือ ไม่เหนื่อยและงานเสร็จเร็ว ความรวดเร็วในการชำระเงิน และปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ สะดวก สามารถนำเงินมาใช้ก่อนการขายผลผลิต โดยการให้เครดิตแก่เกษตรกร และแหล่งรับซื้อน้ำยางสดอยู่ใกล้สวนยางเนื่องจากไม่ต้องขนส่งไกล มีแหล่งจำหน่ายผลผลิตน้ำยางสด

หลายแหล่งในหมู่บ้าน โดยเฉพาะพ่อค้าคนกลางมีจำนวนมาก การผลิตยางแผ่นดิบมีขึ้นตอนยุ่งยาก และใช้เวลาในการผลิต 10.03 ชั่วโมงต่อครัวเรือนต่อวัน ในขณะที่การผลิตน้ำยางสดใช้เวลาเพียง 7.32 ชั่วโมงต่อครัวเรือนต่อวัน เกษตรกรจึงมีเวลาในการพักผ่อนและสามารถประกอบอาชีพเสริมได้มากขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรที่เปลี่ยนจากการผลิตยางแผ่นดิบ มาผลิตน้ำยางสดมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม และนางลักษณ์ สืบชนะ (2548) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขายผลผลิตยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยางในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจขายผลผลิตยางพารา ได้แก่ รายได้รวมของครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน เอกสารสิทธิ์ถือครอง ลักษณะการนำผลผลิตไปขาย และระยะทางจากสวนยางถึงแหล่งรับซื้อ

หุมนพล พูลศิริ (2543) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความแตกต่างในการขายยางแผ่นดิบละน้ำยางสดในจังหวัดพังงา จากการศึกษาพบว่า เหตุผลที่ชาวสวนยางทั้งสองกลุ่ม มีความพึงพอใจต่อการผลิต การขายยาง และผลตอบแทนที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มชาวสวนยางที่ขายยางแผ่นดิบให้ความสำคัญในเรื่องราคาผลผลิตต่อหน่วย ผลตอบแทนรวมต่อปีที่สูงกว่า และการเสียเปรียบพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิตน้อยกว่าการขายน้ำยางสด ส่วนกลุ่มชาวสวนยางที่ขายน้ำยางสดคำนึงถึงมูลค่าต่อหน่วยน้อยกว่าในขณะที่ราคาขายไม่แตกต่างกันมากนัก แต่จะให้ความสำคัญถึงวิธีการผลิตที่สะดวกไม่ยุ่งยาก ลดต้นทุนการผลิตได้มากกว่า สามารถใช้เวลาส่วนที่เหลือต่างกันไปประกอบอาชีพอื่นๆ ที่ได้รับประโยชน์และคุ้มค่ากว่าเมื่อคิดถึงผลตอบแทนรวมต่อปี โดยชาวสวนยางผู้ขายยางแผ่นดิบและน้ำยางสด มีรายได้จากอาชีพหลักและรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนที่ไม่แตกต่างกัน มีสถานภาพการถือครองที่ดินและมีขนาดเนื้อที่ถือครองที่ดินที่ใกล้เคียงกัน แต่ชาวสวนยางผู้ขายยางแผ่นดิบขายยางได้ในราคาที่สูงกว่าชาวสวนยางที่ขายน้ำยางสด ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวบุคคล ที่มีผลกระทบต่อ การขายยางแผ่นดิบและน้ำยางสด อันมีผลสืบเนื่องไปถึงการพัฒนาด้านการผลิตการตลาด เพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่ดีขึ้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้อาศัยกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย Department for International Development (DFID) 1999 แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนดังที่ได้กล่าวมาแล้วมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ศึกษาและอธิบายองค์ประกอบในระบบการทำสวนยางพาราในประเทศไทย โดยได้กำหนดการศึกษาการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

ในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการตรวจเอกสารสามารถสร้างกรอบแนวคิดปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลลัพธ์การดำรงชีพดังภาพประกอบ 7 กรอบแนวคิดนี้ได้ดัดแปลงมาจาก Sustainable Livelihood Framework ซึ่งใช้ศึกษาการดำรงชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนกับการผลิตยางพารา รวมทั้งการตลาดผลผลิตยางพาราของเกษตรกร ซึ่งเป็นภาวะที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต ในด้านทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด ศึกษาครอบคลุมทรัพยากรด้านต่าง ๆ ทั้งทรัพยากรที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ ที่เกษตรกรครอบครอง และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพ ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ และทุนทางสังคม นโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิตยางพารา รวมถึงวัฒนธรรม ค่านิยม และองค์กรท้องถิ่นภายในชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และอาศัยแนวคิดการปรับตัวในการอธิบายถึงกลยุทธ์และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพตาม โอกาสที่แต่ละครัวเรือนมี และทุน/ทรัพย์สินด้านต่าง ๆ ที่เกษตรกรมีหรือเข้าถึง เพื่อมาใช้แปรเปลี่ยนในกระบวนการดำรงชีพ ซึ่งในที่นี้หมายถึง การตัดสินใจเลือกรูปแบบการผลิตยางระหว่างการผลิตยางแผ่นดิบ และการผลิตน้ำยางสด ซึ่งการตัดสินใจและการปฏิบัติที่ตามมา จะส่งผลกระทบต่อดำรงชีพที่แตกต่างกันระหว่างเกษตรกร 2 กลุ่มที่ตัดสินใจต่างกันโดยจะดูจากผลลัพธ์การดำรงชีพในด้านต่าง ๆ คือ 1) การมีหนี้สิน 2) ความสามารถในการชำระหนี้ และ 3) ความพึงพอใจในความเป็นอยู่ ได้แก่ (3.1) ความเพียงพอด้านการบริโภคอาหาร (3.2) ความเพียงพอด้านเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม (3.3) ความเพียงพอด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (3.4) ความเพียงพอด้านรายได้ (3.5) ความเพียงพอด้านการศึกษาของบุตรหลาน และ (3.6) การได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่ดีพอ

นอกจากนี้ในภาพประกอบ 8 เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เชิงปริมาณใช้ในศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตกับผลลัพธ์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด โดยผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรต้นและตัวแปรตามดังนี้

1. ตัวแปรต้น คือ ตัวแปรที่ผู้วิจัยคาดการณ์ว่ามีผลต่อตัวแปรตาม ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มตัวแปรด้านทุนมนุษย์ มี 4 ตัวแปร ได้แก่

- (1) ระดับการศึกษา วัดเป็นจำนวนปี
- (2) จำนวนแรงงานในครัวเรือน วัดเป็นคนต่อครัวเรือน
- (3) จำนวนแรงงานจ้างจากภายนอกครัวเรือน วัดเป็นคนต่อครัวเรือน
- (4) ประสบการณ์ในการทำสวนยางพารา วัดเป็นจำนวนปี

1.2 กลุ่มตัวแปรด้านทุนธรรมชาติ มี 3 ตัวแปร ได้แก่

- (1) พื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน วัดเป็นจำนวนไร่ต่อครัวเรือน
- (2) พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว วัดเป็นจำนวนไร่ต่อครัวเรือน
- (3) พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด วัดเป็นจำนวนไร่ต่อครัวเรือน
- (4) พื้นที่นา วัดเป็นจำนวนไร่ต่อครัวเรือน

1.3 กลุ่มตัวแปรด้านทุนทางการเงิน มี 5 ตัวแปร ได้แก่

- (1) รายได้รวมของครัวเรือน วัดเป็นบาทต่อปี
- (2) รายได้ในภาคเกษตรกรรม วัดเป็นบาทต่อปี
- (3) รายได้จากสวนยางพารา วัดเป็นบาทต่อปี
- (4) รายได้จากการเกษตรอื่น วัดเป็นบาทต่อปี
- (5) รายได้นอกภาคเกษตร วัดเป็นบาทต่อปี
- (6) เงินออม วัดเป็นบาทต่อครัวเรือน

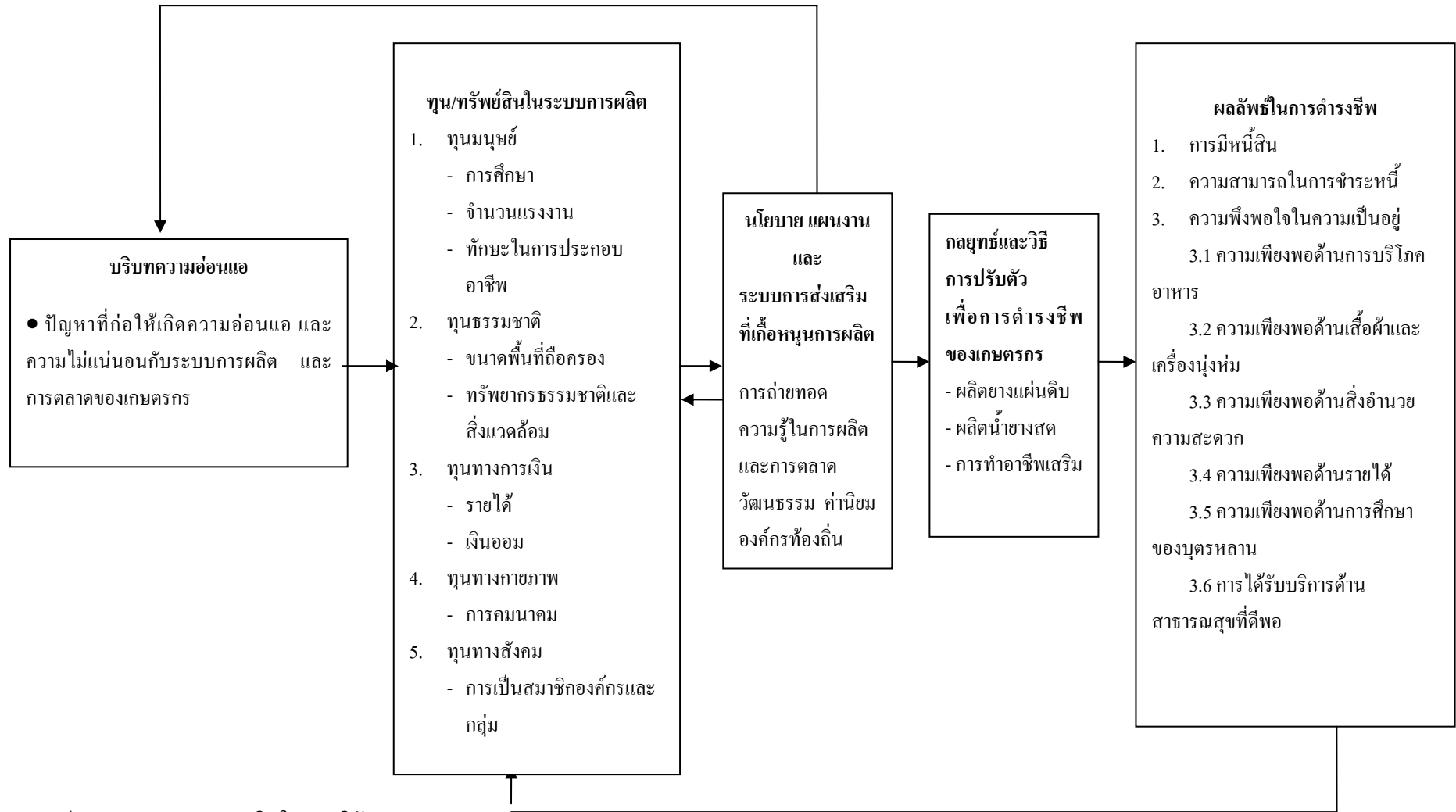
1.4 กลุ่มตัวแปรด้านทุนทางกายภาพ มี 2 ตัวแปร ได้แก่

- (1) สวนยาง ณ ปัจจุบันอยู่ในหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง ประเมินค่า 2 ระดับ คือ 'ไม่ใช่' และ 'ใช่'
- (2) ความสะดวกในการเดินทางไปสวนยางและขายผลผลิต ประเมินค่า 2 ระดับ คือ การเดินทางไม่มีความสะดวก และ การเดินทางมีความสะดวก

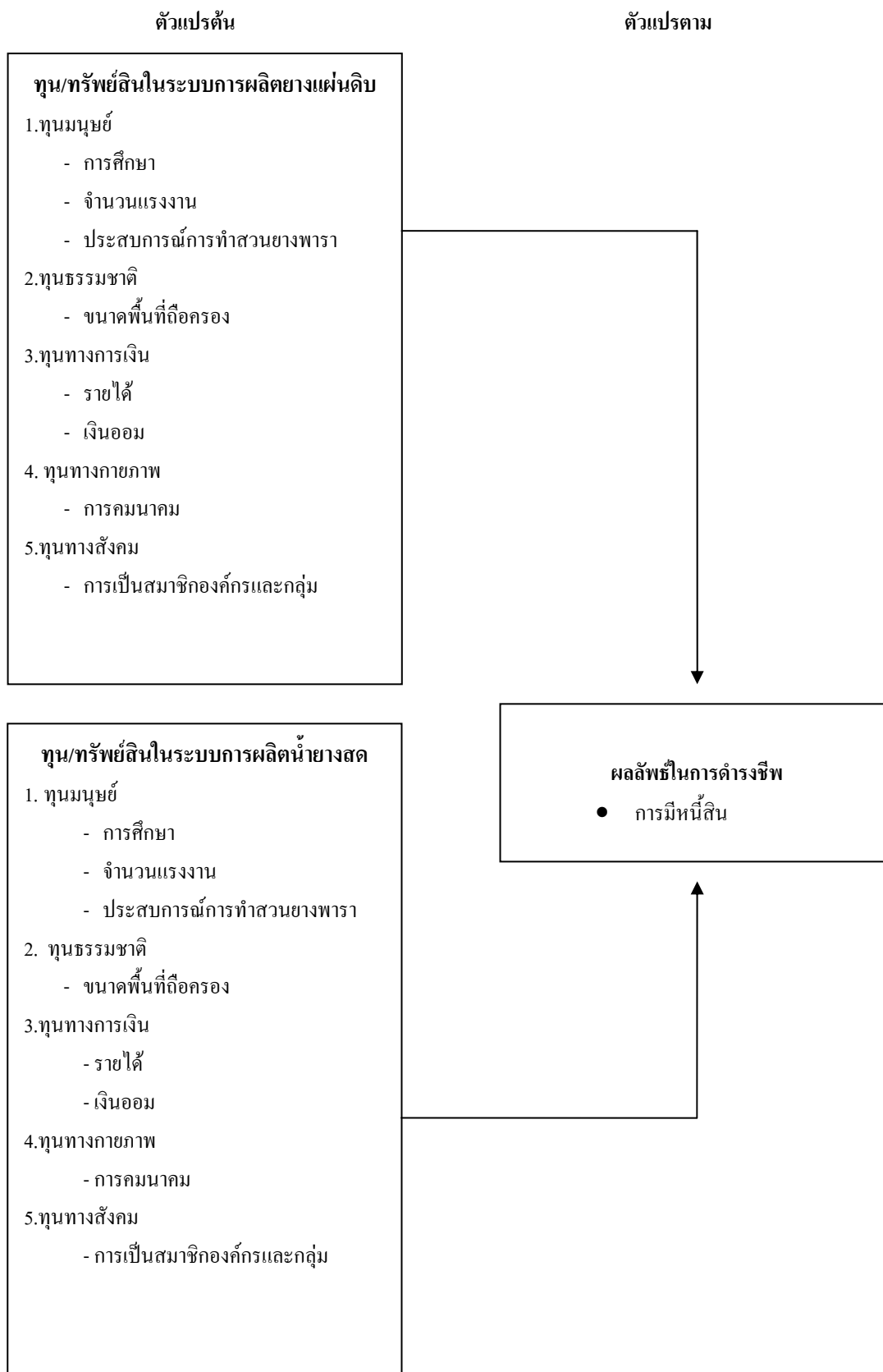
1.5 กลุ่มตัวแปรด้านทุนทางสังคม มี 2 ตัวแปร ได้แก่

- (1) การเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น ประเมินค่า 2 ระดับ คือ ไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กร และ เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กร
- (2) สถานภาพในกลุ่ม และองค์กรในท้องถิ่น ประเมินค่า 2 ระดับ คือ เป็นสมาชิก และเป็นคณะกรรมการ

2. ตัวแปรตาม คือ ผลลัพธ์ในการดำรงชีพ ได้แก่ การมีหนี้สิน วัดเป็นบาทต่อครัวเรือน

ภาพประกอบ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบ 8 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยศึกษาในพื้นที่ตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้

การเลือกพื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ พื้นที่ตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช การที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ตำบลนาหมอนบุญในการวิจัย เนื่องจากเป็นตำบลที่มีเกษตรกรผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมากที่สุด และยังสามารถสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงของรูปแบบผลผลิตของเกษตรกรได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังไม่มีผู้ใดศึกษาถึงการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางระหว่างครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสดในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในการรับรู้ทั้งข้อดี และข้อจำกัดของการปรับตัวและพัฒนาพฤติกรรมการค้ารังชีพให้เหมาะสม รวมถึงการวางแผนในการประกอบอาชีพหลัก และการจัดสรรเวลาเพื่อประกอบอาชีพเสริม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตยาง และการส่งเสริมอาชีพเสริมเพื่อยกระดับการค้ารังชีพให้แก่กลุ่มเกษตรกรอย่างเหมาะสม

ประชากรเป้าหมาย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดในปัจจุบัน และมีพื้นที่การทำสวนยางพาราอยู่ในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างมีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการทำสวนยางพาราไม่น้อยกว่า 10 ปี เนื่องจากโดยทั่วไปยางพาราจะเปิดกรีดได้

เมื่ออายุ 6-7 ปี ดังนั้น เกษตรกรที่มีประสบการณ์ 10 ปี คือ เกษตรกรที่มีสวนยางพาราซึ่งให้ผลผลิตแล้ว และสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกรูปแบบการผลิต (ยางแผ่นดิบ, น้ำยางสด) ทุน/ทรัพย์สินที่มีในระบบการผลิต และผลลัพธ์การดำรงชีพได้ ซึ่งประชากรมีจำนวน 1,450 ครัวเรือน ประกอบด้วย ครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบ จำนวน 280 ครัวเรือน และครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสด จำนวน 1,170 ครัวเรือน (ตาราง 2)

ตาราง 2 แสดงจำนวนแสดงครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราจำแนกตามรูปแบบการผลิต
ยางพารา

หน่วย : ครัวเรือน		
รูปแบบการผลิต	จำนวนครัวเรือน (%)	จำนวนครัวเรือน
ยางแผ่นดิบ	19.30	280
น้ำยางสด	80.70	1,170
รวม	100	1,450

ที่มา : ศูนย์บริการและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบลนาหมอนบุญ, 2551

การกำหนดขนาดตัวอย่าง ผู้วิจัยทำการหาขนาดตัวอย่างโดยการประมาณการจากประชากร ซึ่งผู้วิจัยมีกรอบของประชากร สามารถคำนวณหาขนาดตัวอย่างได้ดังนี้ (เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย, 2539)

จำนวนประชากร	ขนาดตัวอย่าง
100-999	ร้อยละ 25 ของประชากร
1,000-9,999	ร้อยละ 10 ของประชากร
มากกว่า 10,000 ขึ้นไป	ร้อยละ 1 ของประชากร

ดังนั้นครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ จำนวน 280 ครัวเรือน ใช้ขนาดตัวอย่างจำนวนร้อยละ 25 ของประชากร จะได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 70 ครัวเรือน และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด จำนวน 1,170 ครัวเรือนใช้ขนาดตัวอย่างร้อยละ 10 สำหรับประชากร ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 117 ครัวเรือนรวมกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาคั้งนี้จำนวน 187 ครัวเรือน (ตาราง 3)

วิธีการสุ่มตัวอย่าง การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย โดยวิธีจับฉลากเลขที่บ้านของครัวเรือนแบบไม่ใส่กลับคืน และเลือกตัวแทนครัวเรือนละ 1 คน

ตาราง 3 แสดงกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาเชิงปริมาณในพื้นที่ศึกษา

หน่วย : ครัวเรือน

รูปแบบการผลิต	จำนวนครัวเรือน	กลุ่มตัวอย่าง (ครัวเรือน)
ยางแผ่นดิบ	280	70
น้ำยางสด	1,170	117
รวม	1,450	187

ที่มา : ดัดแปลงจากศูนย์บริการและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบลนาหมอนบุญ, 2551

2. ผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ จำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน และแกนนำกลุ่มเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เกษตรตำบลที่รับผิดชอบตำบลนาหมอนบุญ สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) ในประเด็นคำถามเกี่ยวกับการดำรงชีพ และพัฒนาการรูปแบบการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด เพื่อร่วมวิเคราะห์ปัญหา และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

การรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สามารถจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปทางกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษา

ในขั้นแรกของการศึกษา เป็นการศึกษาถึงสภาพทั่วไปทางกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษา ลักษณะการผลิตและการขายผลผลิตยางพาราในรูปแบบต่าง ๆ ของเกษตรกรชาวสวนยางที่ศึกษาในพื้นที่ ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนใน

ระบบการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด รวมถึงกระบวนการแก้ปัญหาของเกษตรกรในระบบการผลิต นโยบาย แผนงานและระบบการส่งเสริมของภาครัฐที่มีต่อเกษตรกรชาวสวนยางพารา รวมทั้งวัฒนธรรม ค่านิยม และองค์กรท้องถิ่น ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเทคนิค และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด โดยการรวบรวมข้อมูล ทักษะภูมิจากหน่วยงาน และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อการวางแผนการเก็บข้อมูลเชิงประมาณ และประมาณการกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาออกแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

2. ศึกษาทรัพย์สินต่าง ๆ ของเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด และผลลัพธ์การ ดำรงชีพของเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ โดยศึกษาถึงทรัพย์สินในระบบการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ ทุนทางสังคม และผลลัพธ์การดำรงชีพ ได้แก่ รายได้ของครัวเรือนเกษตรกร การมีหนี้สิน และความสามารถในการชำระหนี้ การประเมินความเพียงพอด้านต่าง ๆ ของครัวเรือนเกษตรกร เทคนิคการศึกษาใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

การสัมภาษณ์เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญมากสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ในการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการผู้วิจัยจะอาศัยแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีข้อคำถามโดยละเอียดตามที่เตรียมไว้ (ภาคผนวก ข) การถามจะถามเรียงลำดับที่กำหนดในแบบสัมภาษณ์ ส่วนการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักโดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์เอง มีการเตรียมคำถามแบบกว้างไว้ล่วงหน้า (ภาคผนวก ก) กล่าวคือเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีความเป็นอิสระในการแสดงความคิดเห็น การสัมภาษณ์จะปล่อยให้บรรยากาศของการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตอง ไม่เคร่งครัดในเรื่องขั้นตอนและลำดับของข้อคำถาม

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย เครื่องมือในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง ซึ่งประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการผลิตยางแผ่นดิบ ทรัพย์สินในระบบการผลิตยางแผ่นดิบ และการทำอาชีพเสริม

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านการผลิตน้ำยางสด ทรัพย์สินในระบบการผลิตน้ำยางสด และการทำอาชีพเสริม

ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านการตลาดยางพารา

ส่วนที่ 5 ผลลัพธ์การดำรงชีพ ได้แก่ การมีหนี้สิน ความสามารถในการชำระหนี้ และความพึงพอใจในความเป็นอยู่ โดยประเมินจากความเพียงพอในด้านต่าง ๆ 6 ด้าน

2. การรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ จะทำโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Questionnaire) ซึ่งครอบคลุมในประเด็นคำถามเกี่ยวกับปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในระบบการผลิต รวมถึงกระบวนการแก้ปัญหาของเกษตรกรในระบบการผลิต นโยบาย แผนงานและระบบการส่งเสริมของภาครัฐที่มีต่อเกษตรกรชาวสวนยางพารา รวมทั้งวัฒนธรรม ค่านิยม และองค์กรท้องถิ่น ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเทคนิค และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด

การทดสอบเครื่องมือ การทดสอบแบบสัมภาษณ์ ได้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ รศ.ดร. บัญชา สมบูรณ์สุข ผศ.ดร. อาแว มะแส และ ผศ.ดร. เกียรติวา บัญไพราการ และทำการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำ แล้วจึงนำไปทดสอบกับเกษตรกรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 ราย ซึ่งผลการศึกษาพบว่า แบบสัมภาษณ์ดังกล่าวค่อนข้างสมบูรณ์ครบถ้วน และสามารถนำไปใช้ได้จริง นอกจากนี้ได้ทำการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามลักษณะทางกายภาพและชีวภาพของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งแบบสัมภาษณ์ที่เหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ

ผลจากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ทำการตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลในแบบสอบถาม หลังจากนั้นนำข้อมูลดังกล่าวไปเข้ารหัสข้อมูล (Coding) ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมทางสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบสมมติฐานการวิจัยโดยใช้การทดสอบไค-สแควร์ (Chi-Square Test) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตกับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ซึ่งเป็นการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นกับตัวแปรตามที่อยู่ในเชิงคุณภาพ จากการตรวจสอบเอกสารงานวิจัยเบื้องต้นสามารถกำหนดตัวแปรต้น ประกอบด้วย 1) กลุ่มตัวแปรด้านทุนมนุษย์ มี 4 ตัวแปร ได้แก่ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน จำนวนแรงงานจ้างจากภายนอกครัวเรือน และประสบการณ์ในการทำสวนยางพารา 2) กลุ่มตัวแปรด้านทุนธรรมชาติ มี 3 ตัวแปร ได้แก่ พื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว และพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด 3) กลุ่มตัวแปรด้านทุนทางการเงิน มี 5 ตัวแปร ได้แก่ รายได้รวมของครัวเรือน รายได้ในภาคเกษตรกรรม รายได้จากสวนยางพารา รายได้นอกภาคเกษตร และเงินออม 4) กลุ่มตัวแปรด้านทุนทางกายภาพ มี 2 ตัวแปร ได้แก่ สวนยาง ณ ปัจจุบันอยู่ในหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง และความสะดวกในการเดินทางไปสวนยางและขายผลผลิต 5) กลุ่มตัวแปรด้านทุนทางสังคม มี 2 ตัวแปร ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น และสถานภาพในกลุ่ม และองค์กรในท้องถิ่น และตัวแปรตาม คือ ผลลัพธ์ในการดำรงชีพ ได้แก่ การมีหนี้สิน โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 และ 0.01 มีสูตรในการคำนวณดังนี้ (กานดา พูนลาภทวี, 2539 ; กัลยา วานิชย์บัญชา, 2545 และสมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล, 2547)

สูตรในการคำนวณ

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}}$$

เมื่อ χ^2 = ค่าไค-สแควร์

O_{ij} = ค่าความถี่จากการสังเกตในแถวที่ i คอลัมน์ที่ j

E_{ij} = ค่าความถี่คาดหวังในแถวที่ i คอลัมน์ที่ j

r = จำนวนแถว (row)

c = จำนวนสดมภ์ (column)

ชั้นของความเป็นอิสระ $df = (r-1)(c-1)$

เงื่อนไขในการใช้สถิติไค-สแควร์

1. การวิเคราะห์จะใช้จำนวนความถี่เท่านั้น
2. กรณีตารางมีจำนวนแถว และจำนวนสดมภ์มากเกินไป จะมีผลต่อค่า E_{ij} ทำให้มีค่าไม่ถึง 5 (อนุโลมได้ถ้ามีค่าไม่ถึง 5 แต่ต้องไม่มากกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนเซลล์ทั้งหมด) ทางออกทางหนึ่ง คือ การยุบรวมกลุ่ม ให้มีจำนวนน้อยลง แต่ถ้ายุบรวมจนเหลือตารางขนาด 2X2 แล้วค่า E_{ij} ยังไม่ถึง 5 อีกให้ใช้สถิติ Fisher's exact test

3. ศึกษาทิศทางความสัมพันธ์ สถิติ χ^2 ไม่สามารถระบุลักษณะความสัมพันธ์เชิงเส้น (Linear Relationship) และไม่สามารถระบุทิศทางความสัมพันธ์เชิงบวกหรือเชิงลบได้ (Direction) ดังนั้น ในทางปฏิบัตินักวิจัยจึงมักใช้ การแปลผลด้วยร้อยละในการอธิบายทิศทางของความสัมพันธ์ ควบคู่กันไปกับการใช้สถิติไค-สแควร์ เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแล้ว จะใช้การแปลผลร้อยละ ประกอบคำอธิบายด้วย อย่างน้อยก็ทำให้การตีความหมายข้อมูลชัดเจนมากขึ้น และไม่หลงทิศทางของความสัมพันธ์ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2545)

เนื่องด้วยการทดสอบไค-สแควร์เป็นการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นกับตัวแปรตามที่อยู่ในเชิงคุณภาพ สำหรับตัวแปรต้น ได้แก่ 1) กลุ่มตัวแปรด้านทุนมนุษย์ คือ จำนวนแรงงานในครัวเรือน จำนวนแรงงานจ้างจากภายนอกครัวเรือน และประสบการณ์ในการทำสวนยางพารา 2) กลุ่มตัวแปรด้านทุนธรรมชาติ คือ พื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว และพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด 3) กลุ่มตัวแปรด้านทุนทางการเงิน คือ รายได้รวมของครัวเรือน รายได้ในภาคเกษตรกรรม รายได้จากสวนยางพารา รายได้นอกภาคเกษตรเงินออม และตัวแปรตาม คือ การมีหนี้สิน ซึ่งเป็นตัวแปรที่อยู่ในรูปสเกลอัตราส่วน (Ratio Scale)

หรือเป็นตัวแปรเชิงปริมาณ จึงทำการเปลี่ยนให้เป็นสเกลอันดับ (ordinal scale) ซึ่งเกณฑ์ที่ใช้พิจารณา คือ เกณฑ์โดยอาศัยค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด (\bar{x}) และค่า Standard deviation (S.D.) ดังนี้

ช่องว่างระหว่างชั้น	น้อยกว่า	$\bar{x} - SD$
ช่องว่างระหว่างชั้น	อยู่ระหว่าง	$\bar{x} \pm SD$
ช่องว่างระหว่างชั้น	มากกว่า	$\bar{x} + SD$

สำหรับข้อความเกี่ยวกับความพึงพอใจในความเป็นอยู่ของเกษตรกร มีข้อความย่อย 6 ข้อคำถาม ซึ่งเป็นข้อคำถามที่ผู้ตอบแสดงความรู้สึก 3 ระดับ คือ เพียงพอมาก เพียงพอ และไม่เพียงพอ มีเกณฑ์การให้คะแนนและการแปลผล ดังนี้

1) เกณฑ์การให้คะแนน

ข้อคำถามใดที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าเพียงพอมาก	ให้	3	คะแนน
ข้อคำถามใดที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าเพียงพอ	ให้	2	คะแนน
ข้อคำถามใดที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าไม่เพียงพอ	ให้	1	คะแนน

2) เกณฑ์การแปลผลความพึงพอใจในความเป็นอยู่

สำหรับการพิจารณาใช้คะแนนเฉลี่ย ตามการแบ่งอัตรภาคชั้นดังนี้

$$\text{อัตรภาคชั้น} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

การกำหนดช่วงคะแนนเฉลี่ยตามการแบ่งอัตรภาคชั้น คือ

ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.01 – 3.00 หมายถึง มีความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในระดับมาก

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 2.00 หมายถึง มีความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในระดับน้อย

2. การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ อาศัยการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มาวิเคราะห์เนื้อหาเพื่ออธิบายและตีความหมายในแต่ละประเด็น และหัวข้อที่เกี่ยวข้องรวมทั้งหาความเชื่อมโยงและความสอดคล้องของเนื้อหาตามกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยการเชื่อมโยงสิ่งที่ค้นพบกับแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ในประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนกับระบบการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด นโยบาย และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เทคนิคและวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพ รวมถึงผลลัพธ์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร

การตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องของข้อมูลใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ของข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่าง ๆ นอกจากนี้ยังอาศัยข้อมูลบางส่วนที่ได้จากแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง นำมาวิเคราะห์โดยอาศัยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อใช้ประกอบในการอธิบายผลการศึกษา และการเปรียบเทียบความแตกต่างผลลัพธ์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษานี้ส่วนใหญ่ได้มาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ที่ได้มีผู้ศึกษามาแล้ว มีบางส่วนที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งได้มาจากการเข้าไปสำรวจพื้นที่เบื้องต้น การสัมภาษณ์แกนนำเกษตรกรในพื้นที่ พื้นที่ที่เลือกในศึกษาในครั้งนี้ คือ ตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีรูปแบบผลผลิตจากยางพาราทั้ง 2 รูปแบบ คือ ยางแผ่น และน้ำยางสด และยังสามารถสังเกตการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบผลผลิตของเกษตรกรได้ดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

จากการสอบถามผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้สูงอายุในชุมชน ทราบว่าบรรพบุรุษกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในตำบลนาหมอนบุญ คือ หม่อมฉัตรน้อย และหม่อมฉัตรใหญ่ซึ่งเป็นคนต้นตระกูลไชยพลบาล และตระกูลฉัตรนันท โดยได้อพยพหนีพม่าเข้ามาในช่วงปี พ.ศ 2310 ซึ่งเดินทางมาจนถึงเวลาค่ำจึงได้หยุดพักที่ต้นไม้ใหญ่ แต่ไม่สามารถหุงหาอาหารมือเย็นได้เพราะไม่มีน้ำแต่พอตกกลางคืนได้ยินเสียงกบร้องจึงทำให้ทราบบริเวณใกล้ ๆ นี้จะมีแหล่งน้ำอยู่ เพราะกบเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ จึงได้จุดคบไฟเดินไปตามเสียงกบได้พบกับลำธารน้ำใหญ่ (ปัจจุบันคือคลองวังฆ้อง) จึงได้นำน้ำมาหุงหาอาหารมากินกันและได้พักอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว ปัจจุบันคือวัดวังฆ้อง เพราะเห็นว่าเป็นที่ที่เหมาะสมมีความอุดมสมบูรณ์ และได้ให้หม่อมไพนารถ ไปตั้งเมืองอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันเรียกว่า “บ้านเก่าไพนารถ” ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลนาหมอนบุญ ให้หม่อมบุญไปตั้งเมืองอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบัน คือหมู่ที่ 3 ตำบลนาหมอนบุญ เรียกว่า “บ้านในวัง” เมื่อมีข้อราชการสำคัญก็จะมีการตีฆ้องเรียกประชุมผู้ที่ครองเมืองทั้งสามมาประชุมชี้แจง ข้อราชการซึ่งเป็นที่ทราบโดยทั่วกัน ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงได้มีการรวมเมืองทั้งสามเมืองเข้าเป็นตำบลเดียวกันเรียกว่า “ตำบลสามตำบล” ส่วนตำบลนาหมอนบุญได้แยกมาจากตำบลสามตำบลใน 2538 ซึ่งตั้งชื่อตามชื่อ วัดนาหมอนบุญนั่นเอง และในอดีตช่วงที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ขยายแนวคิดมายังพื้นที่บริเวณนี้ชาวบ้านบางส่วนได้เข้าร่วมกระบวนการเพื่อต่อสู้กับทางรัฐบาล ต่อมาภายหลังจากที่รัฐบาลได้เจรจายุติสงครามกับพรรคคอมมิวนิสต์ ชาวบ้านที่เคยเข้าร่วมกระบวนการก็กลับมาอาศัยและทำมาหากินอยู่ในชุมชนตามปกติ

ตำบลนาหมอบุญตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของที่ทำกรอำเภอกุพากรณ์ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอล้อม 5 กิโลเมตร มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 สาย A 18 ตัดผ่าน มีพื้นที่ทั้งหมด 42,700 ไร่ หรือ 68,32 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลใกล้เคียงคือ ทิศเหนือติดต่อกับพื้นที่ตำบลสามตำบล อำเภอกุพากรณ์ ทิศใต้ติดต่อกับพื้นที่ตำบลบ้านควนมุด อำเภอกุพากรณ์ ทิศตะวันออกติดต่อกับพื้นที่ตำบลบ้านชะอวด อำเภอกุพากรณ์ ทิศตะวันตกติดต่อกับพื้นที่ตำบลน้ำตกและตำบลที่วัง อำเภอกุพากรณ์

องค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอบุญได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านคอกวัว จากการสอบถามผู้สูงอายุในชุมชน พบว่า สาเหตุที่เรียกว่าบ้านคอกวัวสมัยก่อนเขาเล่าต่อกันมาว่า ได้มีเสื่อออกมากินวัวของชาวบ้าน ชาวบ้านจึงได้รวบรวมวัวมาขังไว้เป็นกลุ่มเพื่อป้องกันเสื่อ จึงได้ชื่อว่าบ้านคอกวัวมาจนถึงปัจจุบัน บ้านคอกวัวอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอกุพากรณ์ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ระยะทาง 3 กิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับ คลองวังฆ้อง ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ 3 ตำบลนาหมอบุญ ทิศตะวันออกติดต่อกับ หมู่ที่ 2 ตำบลนาหมอบุญ ทิศตะวันตกติดต่อกับ หมู่ที่ 6 ตำบลนาหมอบุญ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบเหมาะสำหรับปลูกข้าว และทำสวนยางพารา ปัจจุบันเกษตรกรปรับเปลี่ยนที่นามาปลูกยางพารามากขึ้น ส่วนรูปแบบการผลิตนั้นมีทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ยังคงผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่เปลี่ยนมาผลิตน้ำยางสดโดยเกษตรกรให้เหตุผลว่าการขายน้ำยางสดสะดวก งานเสร็จเร็ว มีเวลาพักผ่อน และได้รับเงินเร็ว ส่วนครัวเรือนที่ยังคงผลิตยางแผ่นดิบให้เหตุผลว่า สามารถเก็บยางแผ่นดิบไว้ขายตอนราคาดี และยางแผ่นดิบเปรียบเหมือนออมสิน สามารถนำมาขายในยามฉุกเฉินได้

หมู่ที่ 2 บ้านดอนอินทนิล เป็นหมู่บ้านที่แยกมาจากหมู่ 9 ของตำบลสามตำบล อำเภอกุพากรณ์ บ้านดอนอินทนิล อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอกุพากรณ์ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ระยะทาง 4 กิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับหมู่ที่ 2 ตำบลสามตำบล ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ 2 ตำบลควนมุด ทิศตะวันออกติดต่อกับ หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านชะอวด และทิศตะวันตกติดต่อกับ หมู่ที่ 1 ตำบลนาหมอบุญ และหมู่ที่ 3 ตำบลนาหมอบุญ เกษตรกรมีอาชีพทำสวนยางพารา ทำนา และเลี้ยงสัตว์ จากการศึกษาคพบว่าในหมู่ 2 นี้เป็นพื้นที่ราบในอดีตเกษตรกรมีการทำนาเป็นหลัก แต่ปัจจุบันเกษตรกรมีการปรับพื้นที่นามาปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น สวนยางที่ยังไม่เปิดมีมากกว่าสวนยางที่เปิดกรีดแล้ว ส่วนสวนยางที่เปิดกรีดแล้วเกษตรกรนิยมขายน้ำยางสด เนื่องจากมีพ่อค้ามารับซื้อถึงในสวนยาง ทำให้เกิดความสะดวก ไม่เหนื่อยมากนัก มีเวลาพักผ่อนเพิ่มขึ้น และไม่ต้องลงทุนซื้ออุปกรณ์ในการผลิตยางแผ่นดิบ

หมู่ที่ 3 บ้านนาหมอบุญ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งชื่อตามวัดนาหมอบุญ บ้านนาหมอบุญอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอจุฬาภรณ์ ไปทางทิศใต้ระยะทาง 9 กิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับหมู่ที่ 1 ตำบลนาหมอบุญ ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ 2 ตำบลควรมุด และหมู่ที่ 4 ตำบลนาหมอบุญ ทิศตะวันออกติดต่อกับ หมู่ที่ 2 ตำบลนาหมอบุญ และทิศตะวันตกติดต่อกับ หมู่ที่ 5 ตำบลนาหมอบุญ เกษตรกรมีอาชีพทำสวนยางพารา ทำนา เลี้ยงสัตว์ และรับราชการ จากการศึกษาพบว่า คราวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่หันมาผลิตน้ำยางสดมากขึ้น บางครัวเรือนก็ยังคงผลิตยางแผ่นดิบ แต่พบว่าในครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบนั้นส่วนใหญ่ผลิตโดยแรงงานจ้างซึ่งการแบ่งผลประโยชน์ คือ 50:50 เกษตรกรให้เหตุผลว่าการให้ลูกจ้างผลิตยางแผ่นดิบนั้นเพื่อป้องกันการทุจริตของลูกจ้าง ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดนั้นให้เหตุผลว่าไม่เหนื่อย งานเสร็จเร็ว สามารถใช้เวลาที่เหลือค้าขาย หรือพักผ่อน และเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน เช่น ออกกำลังกาย

หมู่ที่ 4 บ้านกาโหนดเหนือ เป็นหมู่บ้านที่ลูกของหม่อมฉนวน้อย หม่อมฉนวนใหญ่ที่บอกให้ไพร่พลออกมาทำกินได้ แต่พื้นที่ดังกล่าวมีนกมาก ซึ่งนกกาพวกนี้ชอบขโมยอาหารของไพร่พลเป็นประจำ ไพร่พลจึงร้องไห้ไล่กา เมื่อเป็นชุมชนจึงเรียกบ้านกาโหนด ต่อมาแบ่งเป็น 2 หมู่บ้าน คือ กาโหนดเหนือ หมู่ที่ 4 ตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ และกาโหนดใต้ ซึ่งอยู่ในตำบลควนหนองหงส์ อำเภอชะอวด บ้านกาโหนดเหนืออยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอจุฬาภรณ์ ไปทางทิศใต้ระยะทาง 10 กิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับหมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 5 ตำบลนาหมอบุญ ทิศใต้ติดต่อกับคลองเขต ทิศตะวันออกติดต่อกับ หมู่ที่ 2 ตำบลควนมุด และทิศตะวันตกติดต่อกับ หมู่ที่ 6 ตำบลควนหนองหงส์ อำเภอชะอวด เกษตรกรมีอาชีพทำสวนยางพารา ทำนา ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์ ส่วนรูปแบบการผลิตนั้นมีทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ยังคงผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่เปลี่ยนมาผลิตน้ำยางสด โดยเกษตรกรให้เหตุผลว่าการขายน้ำยางสดสะดวก งานเสร็จเร็ว มีเวลาพักผ่อน และได้รับเงินเร็ว ส่วนครัวเรือนที่ยังคงผลิตยางแผ่นดิบให้เหตุผลว่า สามารถเก็บยางแผ่นดิบไว้ขายตอนราคาดี และขามจุจกเงินได้

หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งบก เป็นหมู่บ้านที่แยกมาจากหมู่ที่ 8 ของตำบลสามตำบลเมื่อปลายปี 2537 บ้านทุ่งบกอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอจุฬาภรณ์ ไปทางทิศใต้ระยะทาง 10 กิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับหมู่ที่ 6 ตำบลนาหมอบุญ ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ 4 ตำบลนาหมอบุญ ทิศตะวันออกติดต่อกับ หมู่ที่ 3 ตำบลนาหมอบุญ และทิศตะวันตกติดต่อกับ หมู่ที่ 8 ตำบลที่วัง อำเภอทุ่งสง เกษตรกรมีอาชีพทำสวนยางพาราเป็นหลัก รูปแบบการผลิตนั้นมีทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ยังคงผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่เปลี่ยนมาผลิตน้ำยางสดโดยเกษตรกรให้เหตุผลว่าการขายน้ำยางสดสะดวก งานเสร็จเร็ว มีเวลาพักผ่อน ได้รับเงินเร็ว และเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน เช่น ออกกำลังกาย เป็นต้น ส่วนครัวเรือนที่ยังคงผลิตยางแผ่นดิบให้เหตุผลว่า สามารถเก็บยางแผ่น

ดิบไว้ขายตอนราคาดี ต้องการได้รับเงินเป็นก้อน และชาวสวนยางรายใหญ่ซึ่งมีเพียงน้อยรายนั้นมีการสร้างโรงรมเป็นของตนเอง และมีการรับซื้อน้ำยางสดจากเพื่อนบ้านเพื่อแปรรูปและนำไปขายด้วยตนเองโดยเกษตรกรให้เหตุผลว่าการนำยางแผ่นไปขายครั้งละมากนั้นจะได้ราคาดีกว่าและเกษตรกรส่วนใหญ่หันไปผลิตน้ำยางสดนั้นส่วนหนึ่งมาจากขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิต

หมู่ที่ 6 บ้านห้วยแก้ว จากคำบอกเล่าที่เล่าต่อกันมา เดิมทีในพื้นที่นี้มีนายแก้ว จาภัยวัง และนางเปี่ยมแก้วกุล ได้เข้ามาบุกเบิกถางป่าเพื่อทำไร่ ปลูกข้าว สร้างสวนยางพารา เนื่องจากสภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะกับการทำการเกษตร แต่การเดินทางมาทำไร่และปลูกยางพาราไม่สะดวก นายแก้วจึงได้สร้างกระท่อมขึ้นมาใกล้กับลำห้วยเพื่อพักผ่อนหลังจากทำไร่ ทำสวนเสร็จ ต่อมาชาวบ้านที่ได้รับการชักชวนจากนายแก้วให้ไปทำไร่ ปลูกข้าวที่เดียวกันชาวบ้านจึงเรียกติดปากว่าห้วยแก้วจนถึงปัจจุบัน บ้านห้วยแก้วอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอจุฬาภรณ์ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ระยะทาง 5 กิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับ คลองสวนล่าง ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ 5 ตำบลนาหมอบุญ ทิศตะวันออกติดต่อกับ หมู่ที่ 3 ตำบลนาหมอบุญ และทิศตะวันตกติดต่อกับ เขื่อนเขาบรรทัด (ตำบลน้ำตก) เกษตรกรมีอาชีพทำสวนยางพาราเป็นหลัก รูปแบบการผลิตนั้นมีทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ยังคงผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่เปลี่ยนมาผลิตน้ำยางสดโดยเกษตรกรให้เหตุผลว่าการขายน้ำยางสดสะดวก งานเสร็จเร็ว มีเวลาพักผ่อน ได้รับเงินเร็ว และมีพ่อค้ามารับซื้อถึงสวน ส่วนครัวเรือนที่ยังคงผลิตยางแผ่นดิบให้เหตุผลว่า สามารถเก็บยางแผ่นดิบไว้ขายตอนราคาดี ไม่อยากให้พ่อค้าโกงเรื่องเปอร์เซ็นต์น้ำยาง และครัวเรือนมีแรงงาน เครื่องจักร อุปกรณ์พร้อม จะเห็นได้ว่าครัวเรือนทั้ง 6 หมู่บ้านนั้นมีการผลิตยางแผ่นดิบ และการผลิตน้ำยางสดซึ่งเหตุผลในการเลือกแต่ละรูปแบบการผลิตไม่แตกต่างกันมากนัก และเมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่าในสังคมของเกษตรกรชาวสวนยางพารามีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นตลอดเวลา เช่น การไปงานบุญต่าง ๆ ซึ่งการเลือกรูปแบบการผลิตส่วนหนึ่งเกิดจากการคำนึงถึงทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่ครัวเรือนมี และส่วนหนึ่งเกิดจากการเลือกรูปแบบการผลิตให้สอดคล้องกับคนส่วนใหญ่ในชุมชน เพื่อจะได้มีเวลาพัก หรือมีเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนบ้าน หรือญาติพี่น้องด้วย (ภาพประกอบ 9 และภาพประกอบ 12)

สภาพการตั้งบ้านเรือนของประชากรตำบลนาหมอบุญ ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหย่อมบ้านในกลุ่มเครือญาติด้วยกัน บ้านเรือนจะอยู่ใกล้เคียงกันต่อมามีถนนหนทางผ่านในหมู่บ้านสะดวก สบายขึ้น จะมีการโยกย้ายบ้านเรือนมาตั้งติดกับถนนภายในหมู่บ้านและถนนสายหลักที่ตัดผ่านในหมู่บ้าน จึงทำให้บางแห่งกลายเป็นชุมชนกึ่งชุมชนเมือง มีตลาดขายสินค้า มีปั้มน้ำมัน ร้านอาหาร และมีร้านขายของชำมากยิ่งขึ้น แต่ส่วนใหญ่ประชากรจะอยู่กันเป็นชุมชนแบบชนบทมีวิถีชีวิตเรียบง่าย

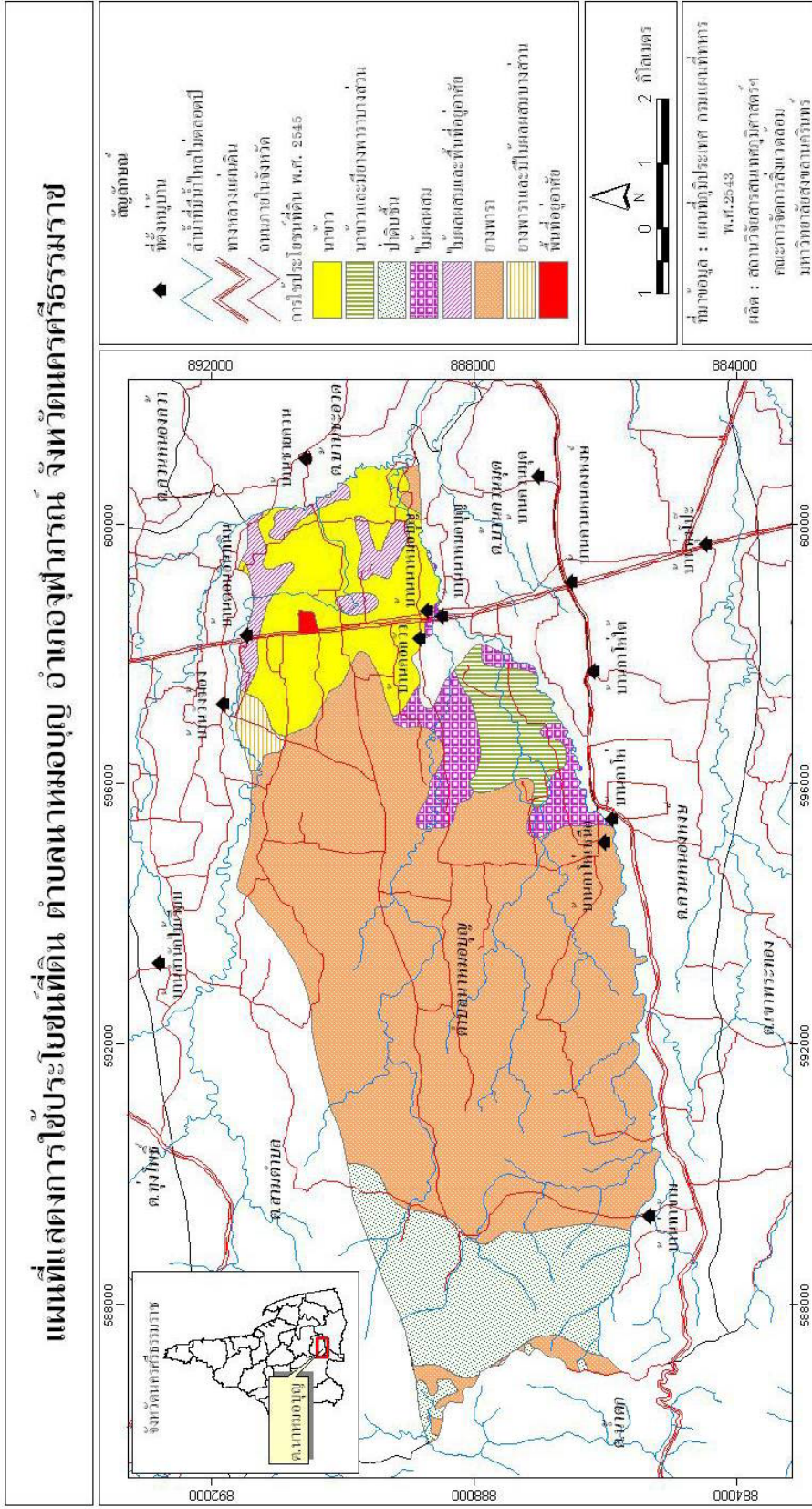
ลักษณะภูมิประเทศของตำบลนาหมอบุญ เป็นที่ราบ และเนินเขา ลักษณะจะลาดเอียงจากทางทิศตะวันตกตามแนวเทือกเขาบรรทัดไปทางตะวันออก โดยมีคลองวังฆ้องเป็นสายน้ำหลักที่ระบายน้ำไหลผ่านพื้นที่ ในฤดูฝนจะมีน้ำป่าไหลหลากลงมาท่วมพื้นที่ของหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ซึ่งเป็นพื้นที่ราบต่ำสุดของตำบล สำหรับในฤดูแล้ง พื้นที่หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 6 จะประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพราะไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำ สภาพพื้นที่ในตำบลนาหมอบุญเหมาะสมต่อการทำการเกษตร ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลนาหมอบุญ ประกอบด้วยหน่วยดินที่ 6, 25, 26, 45B/53C, 45C/53C และหน่วยดินที่ 62 ซึ่งเป็นกลุ่มดินที่มีเนื้อดินเป็นดินเหนียว หรือดินร่วนปนดินเหนียว มีความเหมาะสมในการทำนาในพื้นที่ลุ่ม ส่วนในที่ดอนมีการปลูกยางพาราเป็นส่วนใหญ่ ความเป็นกรดเป็นด่างของดินอยู่ระหว่าง 6.0-8.0 การทำการเกษตรอาศัยน้ำฝนเป็นหลักและมีการใช้น้ำจากแหล่งน้ำในชุมชนที่เป็นสมบัติสาธารณะได้แก่ ลำห้วย ลำคลอง หนอง บึง ฝายมี 21 แห่ง สระน้ำมี 19 แห่ง บ่อน้ำตื้นมี 21 แห่ง บ่อโยกมี 15 แห่ง แต่ชาวบ้านไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์จากบ่อโยกเท่าไรนัก ปรปะปาหมู่บ้าน 4 แห่ง และไม่มีระบบส่งน้ำชลประทานที่ใช้เพื่อการเกษตร ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าวซึ่งเป็นอาหารหลัก ผันแปรไปตามธรรมชาติของฤดูกาล สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบอาศัยแหล่งน้ำในชุมชนเป็นหลัก ส่วนสภาพภูมิอากาศในตำบลนาหมอบุญสามารถแบ่งได้เป็น 2 ฤดูกาล คือ (1) ฤดูแล้ง จะอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน สภาพอากาศค่อนข้างร้อนตลอดฤดูกาล และมีพื้นที่แห้งแล้งอยู่บางส่วน และ (2) ฤดูฝน แบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง คือ เดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม ช่วงนี้ปริมาณฝนที่ตกไม่มากนัก และช่วงที่สองอยู่ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม เป็นช่วงที่ฝนตกหนาแน่น ในบางปีอาจมีน้ำท่วมในบางพื้นที่

การใช้ที่ดินและการถือครองที่ดินในตำบลนาหมอบุญ พบว่าในพื้นที่ตำบลนาหมอบุญ มีพื้นที่ทั้งหมด 42,700 ไร่ โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งสิ้น 41,450 ไร่ และที่ดินทำกินของครัวเรือนซึ่งเป็นดินที่ได้รับมรดกจากบรรพบุรุษ (ตาราง 4)

ตาราง 4 การใช้ที่ดิน และการถือครองที่ดินของตำบลนาหมอบุญ ปี พ.ศ. 2550

รายการ	จำนวนพื้นที่ (ไร่)
พื้นที่ทั้งหมด	42,700
พื้นที่ถือครอง	42,700
พื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร	41,450
พื้นที่ยางพารา	37,006
พื้นที่นา	3,538
พื้นที่ไร่นาสวนผสม	936
พื้นที่ไม่ผล	1,743

ที่มา : ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ตำบลนาหมอบุญ, 2550

ภาพประกอบ 9 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลนาหมอบุญ อำเภอพุนพิน จังหวัดนครศรีธรรมราช
 ที่มา : สถาบันสารสนเทศภูมิศาสตร์ฯ คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2551.

ข้อมูลด้านประชากร

องค์การบริหารส่วนตำบลนาหมอบุญ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ประกอบด้วยครัวเรือนประชากร 2,038 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 6,835 คน เป็นชาย 3,448 คน และหญิง 3,387 คน ความหนาแน่นของประชากร 100.04 คนต่อตารางกิโลเมตร นับถือศาสนาพุทธ 100% ดังนี้ (ตาราง 5)

ด้านการศึกษาตำบลนาหมอบุญ มีสถานศึกษา จำนวน 6 โรงเรียน เป็นโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 4 โรงเรียน และเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 2 โรงเรียน เด็กนักเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กชนบทขาดแคลนทุนทรัพย์ในการศึกษาและอาหารกลางวัน ทางโรงเรียนไม่สามารถสนับสนุนอาหารกลางวันได้ทั่วถึง ต้องของบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมด แต่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในปี 2547 จำนวน 4 โรงเรียน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการศึกษาที่ไม่สูงนัก ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษา และจากการที่ในอดีตตำบลนาหมอบุญเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวกองพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยชาวบ้านในหมู่บ้านจำนวนหนึ่งที่เคยเข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์จะได้รับการศึกษาในระบบของพรรคคอมมิวนิสต์ เมื่อพิจารณาความสามารถในการอ่านออกเขียนได้พบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ นอกจากนี้ในกลุ่มวัยรุ่นจำนวนมากนิยมศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยผู้ปกครองส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าการศึกษาที่พยายามส่งบุตรหลานศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นก็เพื่อต้องการให้บุตรหลานของตนเองมีงานที่ดี มีทางเลือกในการทำงานมากขึ้น

ตาราง 5 ข้อมูลประชากรจำแนกตามเขตการปกครอง

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวน ครัวเรือน	ผู้นำหมู่บ้าน
		ชาย	หญิง	รวม		
1	บ้านคอกวัว	741	726	1,467	508	นายสุนทร ไชยสุวรรณ(ผู้ใหญ่บ้าน)
2	บ้านดอนอินทนิล	218	228	446	138	นายอุทัย กลั่นสุวรรณ(ผู้ใหญ่บ้าน)
3	บ้านนาหมอนบุญ	706	765	1,471	405	นายวิเชียร อนงค์(ผู้ใหญ่บ้าน)
4	บ้านกาโห่เหนือ	567	530	1,097	284	นายนवल สนิทวงศ์(ผู้ใหญ่บ้าน)
5	บ้านทุ่งบก	663	605	1,268	377	นายสมนึก พิชัยยุทธ์(ผู้ใหญ่บ้าน)
6	บ้านห้วยแก้ว	553	533	1,086	326	นายสุชาติ จิตติศักดิ์ (กำนัน)
รวม		3,448	3,387	6,835	2,038	

ที่มา : ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลนาหมอนบุญ, 2550.

กิจกรรมการผลิตในชุมชน

กิจกรรมการผลิตของประชากรในตำบลนาหมอนบุญส่วนใหญ่ในครัวเรือนหนึ่ง ๆ จะประกอบอาชีพการเกษตรมากกว่า 1 กิจกรรม คือ การทำสวนยางพารา การทำนา การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงปลา การปลูกพืชผัก/พืชไร่ไปด้วย และมีแนวโน้มการเพิ่มกิจกรรมมากขึ้น

1. กิจกรรมการผลิตในภาคการเกษตร

1.1 การทำสวนยางพารา

อาชีพการทำสวนยางพารา สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในตำบลนาหมอนบุญ หรืออาจกล่าวได้ว่าเกือบทุกครัวเรือนประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา โดยมีเป้าหมายเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้หลักของครัวเรือน การปลูกยางพารามีการใช้พันธุ์ยางพันธุ์ดี ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ RRIM 600 ซึ่งทางราชการส่งเสริมและการปลูกเกษตรกรจะปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางในเกษตรกรรายที่ขอรับทุนสงเคราะห์ มีการใส่ปุ๋ยตามอัตราที่เหมาะสมในช่วงระยะหลังเปิดกรีด แต่หลังจากเปิดกรีดแล้วเกษตรกรไม่ได้มีการปรับปรุงบำรุงดิน หรือใส่ปุ๋ยตามคำแนะนำเท่าที่ควร เกษตรกรได้เรียนรู้วิธีการปลูก การปฏิบัติการดูแลรักษา การป้องกันรักษาโรคแมลง จากเจ้าหน้าที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และเกษตรกรเรียนรู้ด้วยตนเอง แต่ยังไม่มีการพัฒนาวิธีการเพิ่มมูลค่าผลผลิตเท่าที่ควร มีเพียงกลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์โรกรมยางในตำบล 2 โรงเท่านั้นที่รับซื้อน้ำยางสดมาแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควัน รูปแบบการผลิตยางพาราที่เกษตรกรนิยมผลิต คือ ยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด

สำหรับแนวโน้มการปลูกยางพาราในตำบลนาหมอบุญ พบว่า เกษตรกรที่ทำนาจะปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำนาเพื่อปลูกยางพารามากขึ้น เนื่องจากยางพารามีราคาสูงซึ่งเป็นสิ่งจูงใจเกษตรกร โดยเกษตรกรจะยกร่องดินให้สูงขึ้นเพื่อป้องกันน้ำท่วมต้นยางพารา ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั่วไป โดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มเหมาะสมในการทำนา (หมู่ที่ 1, 2, 3 และ หมู่ที่ 4 บางส่วน) แต่มีเกษตรกรบางรายที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อปลูกยางพาราแล้ว สังเกตเห็นว่าต้นยางพาราที่มีอายุใกล้เคียงกัน พบว่ายางพาราที่ปลูกในพื้นที่ทำนาขนาดลำต้นจะเล็ก และแคระแกร็นกว่ายางพาราที่ปลูกในพื้นที่เนินเขา

1.2 การทำนา

เกษตรกรในตำบลนาหมอบุญมีการทำนาปีเพียงอย่างเดียว คือทำนาปีละ 1 ครั้ง เป็นการทำนาแบบหว่านข้าวแห้งเพื่อร่อนน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ โดยปัจจุบันมีการทำนาดำเป็นส่วนน้อย พื้นที่ทำนาไม่มีระบบชลประทานจึงมาสามารถควบคุมปริมาณน้ำให้เหมาะสมได้ สำหรับพันธุ์ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นข้าวพันธุ์เสี้ยนก เกษตรกรมีการใส่ปุ๋ยเคมี และใช้สารเคมีในการป้องกัน รักษาโรคและแมลงเกือบทุกครัวเรือน และพบว่ามีการทำนามากที่สุดในหมู่ที่ 1, 2, 3 และหมู่ที่ 4 บางส่วน

1.3 ไร่นาสวนผสม

เกษตรกรในตำบลนาหมอบุญบางส่วนได้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีเป้าหมายเพื่อบริโภคในครัวเรือน และเป็นรายได้เสริม ซึ่งเป็นการปรับปรุงนาไร่ร้าง หรือพื้นที่ทำนาไม่ได้ผล จึงเปลี่ยนมาทำไร่นาสวนผสม แต่ที่ประสบความสำเร็จมีเพียงส่วนน้อย เพราะพื้นที่มีสภาพไม่เหมาะสมเท่าที่ควร เกษตรกรขาดความขยัน อดทน และขาดการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ดังนั้นผลผลิตที่ได้จึงไม่ได้รับผลอย่างเต็มที่เท่าที่ควร พันธุ์พืชที่นิยมปลูกส่วนใหญ่เป็นไม้ผล และไม้ยืนต้น ได้แก่ มะพร้าว ส้มโอ มะม่วง กระท้อน ขนุน เงาะ ลองกอง และมังคุด เป็นต้น ชาวบ้านมีการเลี้ยงปลาในไร่นาสวนผสม โดยได้รับการสนับสนุนพันธุ์ปลา และได้รับความรู้จากทางราชการในปีแรก ๆ หลังจากนั้นเกษตรกรจะจัดหาซื้อปลาด้วยตนเอง พันธุ์ปลาที่นิยมเลี้ยง คือ ปลาดุก ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรในปีถัดมา เนื่องจากหน่วยงานราชการสนับสนุนให้มีการเลี้ยงอย่างเดียว แต่ไม่ได้หาตลาดให้เกษตรกรทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่มีตลาดรองรับ ดังนั้นในปีถัดมาเกษตรกรจึงไม่นิยมเลี้ยงแบบต่อเนื่อง

1.4 กิจกรรมการปลูกผักอื่น ๆ

นอกจากการทำสวนยางพารา และ การทำนาแล้ว ยังสามารถพบเห็นกิจกรรมการผลิตอื่น ๆ ให้เห็นในพื้นที่ ได้แก่ การทำสวนผลไม้ หรือการปลูกผัก ซึ่งมักเป็นการทำกิจกรรมควบคู่กับกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรมดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นการทำการเพาะปลูกเพื่อการบริโภคในครอบครัวมากกว่าเพื่อจำหน่าย

1.5 การปศุสัตว์

การทำปศุสัตว์ในตำบลนาหมอนบุญ ส่วนใหญ่จะมีการเลี้ยงสัตว์ควบคู่กับการทำกสิกรรม และเป็นการเลี้ยงสัตว์แบบดั้งเดิม เป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้สัตว์หาอาหารกินเองตามธรรมชาติ ไม่ได้เลี้ยงแบบฟาร์มขนาดใหญ่ โดยมีจำนวนสัตว์ที่เลี้ยงไม่มากนัก สัตว์ที่นิยมเลี้ยงได้แก่ วัว แพะ นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงไก่ และเป็ดเล็กน้อย เกษตรกรบางรายมีการนำเทคโนโลยีการเกษตรเข้ามาในการเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงสุกรแม่พันธุ์ สุกรขุน การเลี้ยงไก่เนื้อ และไก่ไข่ ซึ่งเป้าหมายในการเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาชีพเสริม หรือเพื่อบริโภคในครัวเรือน (ตาราง 6)

ตาราง 6 แสดงกิจกรรมการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
สวนยางพารา	→											
ทำนา	→				←							
ไร่นาสวนผสม	→											
เลี้ยงสัตว์	→											

ที่มา : ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลนาหมอนบุญ, 2550.

2. กิจกรรมการผลิตนอกภาคการเกษตร

นอกจากกิจกรรมการผลิตในภาคการเกษตรที่สำคัญต่อครัวเรือนในตำบลนาหมอนบุญแล้ว กิจกรรมการผลิตนอกภาคเกษตรก็ถือว่ามีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน เนื่องจากเป็นแหล่งรองรับแรงงานในชุมชน ประเภทของกิจกรรมการผลิตนอกภาคการเกษตรที่สำคัญ ๆ ได้แก่ (1) การค้าขาย ซึ่งชาวบ้านที่นิยมประกอบอาชีพค้าขายที่พบเห็นส่วนใหญ่จะเป็นร้านค้าขายของชำ (2) การหาของป่า จากการสอบถามพบว่าชาวบ้านสามารถหาของป่า หนาน้ำผึ้ง หรือสัตว์ป่า เช่น กระรอก ไก่ป่า เป็นต้น สามารถทำได้อย่างอิสระ (3) อาชีพรับราชการรัฐวิสาหกิจ และบริษัทห้างร้าน ในตำบลนาหมอนบุญสามารถพบเห็นชาวบ้านที่รับราชการ รัฐวิสาหกิจ และทำงานเป็น

พนักงานบริษัทได้ในระดับหนึ่ง อาชีพที่พบมากได้แก่ ครู และตำรวจ และ (4) การรับจ้างนอกภาคเกษตรอื่น ๆ ในส่วนของการรับจ้างนอกภาคเกษตรอื่น ๆ ที่สามารถพบเห็นได้เช่น การรับจ้างก่อสร้าง

ระบบการตลาดผลผลิตทางการเกษตร

ผลผลิตที่ได้จากการทำสวนยาง เป็นผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญที่สุดของตำบลนาหมอบุญ ปัจจุบันชาวบ้านนิยมขายในรูปของน้ำยางสดมากกว่ายางแผ่นดิบ เนื่องจากขั้นตอนการผลิตน้อย สะดวก รวดเร็ว ซึ่งความแตกต่างของราคาระหว่างการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเกษตรกรจะคำนึงถึงความสะดวก รวดเร็ว ในการผลิตเป็นหลัก จุดรับซื้อน้ำยางสดของเกษตรกร ที่สำคัญมี 13 จุด โดยกระจายอยู่ตามแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

- 1) หมู่ที่ 3 บ้านนาหมอบุญ มี 1 จุด เป็นจุดรับซื้อน้ำยางสดของเอกชน
- 2) หมู่ที่ 4 บ้านกาโหเหนือ มี 1 จุด ซึ่งเป็นจุดรับซื้อน้ำยางสดของเอกชน
- 3) หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งบก มี 9 จุด คือ โรงมรับซื้อน้ำยางสดของสหกรณ์การเกษตร มี 2 จุด และจุดรับซื้อน้ำยางสดของเอกชน มี 7 จุด
- 4) หมู่ที่ 6 บ้านห้วยแก้ว มี 2 จุด ซึ่งเป็นจุดรับซื้อน้ำยางสดของเอกชนทั้งหมด สำหรับจุดรับซื้อยางแผ่นดิบที่สำคัญในตำบลนาหมอบุญ ได้แก่ พ่อค้ารายย่อยในหมู่บ้านซึ่งมีทุกหมู่บ้าน ตลาดไชยสิน และตลาดกลางยางพารา

ส่วนผลผลิตที่ได้จากการทำนํ้ามัน ส่วนใหญ่ใช้บริโภคในครัวเรือนมากกว่าการผลิตเพื่อการค้า โดยในหมู่บ้านมีโรงสีขนาดเล็กซึ่งเป็นของชาวบ้านในชุมชน มีจำนวน 13 โรง

สำหรับผลผลิตอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นผักหรือผลไม้ เกษตรกรจะนำไปขายเองในตลาดสด หรือตามตลาดนัด แต่ส่วนใหญ่จะใช้บริโภคภายในครัวเรือนมากกว่า แต่เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงนำไปขายตามตลาดนัดด้วยตนเอง

ด้านวัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญ

วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบเนื่องติดต่อกันมา ได้แก่ (1) ประเพณีการสมโภชน์ข้าว (2) ประเพณีการแรกข้าว (3) ประเพณีสงกรานต์ (4) ประเพณีชักพระ (5) ประเพณีสารทเดือนสิบ และ (6) ประเพณีแต่งงาน งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่และงานศพ

ด้านการรวมกลุ่ม กองทุน และองค์กรในชุมชน

สำหรับกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในตำบลนาหมอบุญ พบว่ามีอยู่ถึง 36 กลุ่ม/องค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชากรในตำบลนาหมอบุญมีความสามัคคีปรองดองกัน มีการรวมกันผลิตรวมกันจำหน่าย ซึ่งเป็นการดำเนินงานยิ่งสำหรับการพัฒนาในโอกาสต่อไป (ตาราง 7)

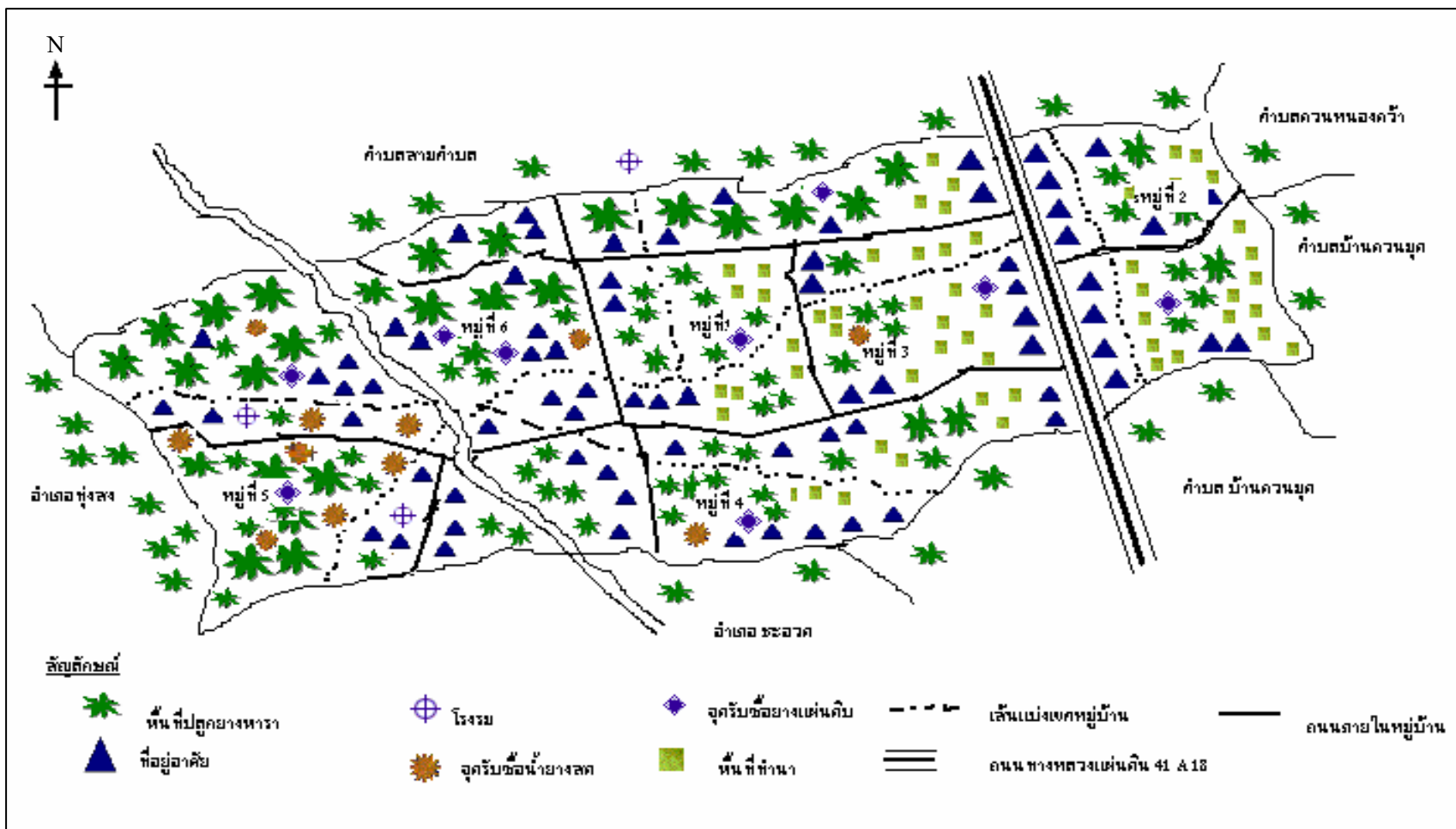
ตาราง 7 แสดงข้อมูลกลุ่ม องค์กรชุมชนภายในตำบลนาหมอบุญ แยกเป็นรายหมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อกลุ่ม	กิจกรรม	ปีที่ตั้ง	จำนวนสมาชิก (คน)	เงินทุน หมุนเวียน (บาท)
1	1. กลุ่มนาโหรงสัมพันธ์	- ออมทรัพย์เพื่อการลงทุน	2536	34	50,000
	2. กลุ่มไร่นาสวนผสม	- จัดหาปุ๋ยจำหน่ายสมาชิก	2539	50	20,000
	3. กลุ่มเชียงหนู	- รับซื้อสุกรจากสมาชิกแล้นำไป ชำแหละขายในหมู่บ้าน	2543	70	15,000
	4. กลุ่มแรงงานนาโหรงสามัคคี	- ออมทรัพย์เพื่อการลงทุน	2544	16	30,000
	5. กลุ่มออมทรัพย์ลานควาย พัฒนา	- ออมทรัพย์เพื่อการลงทุน	2545	110	60,000
	6. กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นเมืองสายพันธุ์ ไก่ชนไทย	- ผสมพันธุ์ไก่ชนจำหน่าย	2545	30	20,000
2	1. ธนาคารหมู่บ้านคอนอินทนิ	- ออมทรัพย์เพื่อการลงทุน	2542	92	433,040
	2. กองทุนหมู่บ้านคอนอินทนิ	- ออมทรัพย์เพื่อการลงทุน	2545	80	1,000,000
	3. กลุ่มชำแหละเนื้อหมู	- รับซื้อสุกรจากสมาชิกแล้นำไป ชำแหละขาย	2545	60	20,000
	4. กลุ่มเลี้ยงสัตว์	- เลี้ยงสัตว์เพื่อการจำหน่าย	2545	50	100,000
	5. กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอนอิน ทนิ	- ออมทรัพย์เพื่อการลงทุน	2546	79	120,000
3	1. กลุ่มสัจจะ	- ออมทรัพย์เพื่อการลงทุน	2538	173	150,000
	2. กองทุนหมู่บ้านบ้านนาหมอ บุญ	- ออมทรัพย์เพื่อการลงทุน	2544	283	1,000,000
	3. กลุ่มเชียงหนู	- รับซื้อสุกรจากสมาชิกแล้นำไป ชำแหละขาย	2544	143	60,000
	4. กองทุนชุมชนวัดนาหมอบุญ	- ออมทรัพย์เพื่อการผลิต	2545	53	75,000
	5. กลุ่มน้ำมัน	- จัดหาน้ำมันจำหน่ายสมาชิก	2545	135	35,000
	6. กลุ่มผู้ใช้น้ำ	- จัดแบ่งบิ่่นน้ำเพื่อการเพาะปลูก	2545	45	5,000
	7. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	- แปรรูปผลผลิตการเกษตร	2545	27	12,700

ตาราง 7 (ต่อ)

หมู่ที่	ชื่อกลุ่ม	กิจกรรม	ปีที่ตั้ง	จำนวนสมาชิก (คน)	เงินทุน หมุนเวียน (บาท)
4	1. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	- ออมทรัพย์/ปล่อยเงินกู้	2528	68	6,100
	2. กองทุนหมู่บ้านกาโหเหนือ	- ออมทรัพย์/ปล่อยเงินกู้	2545	60	120,000
	3. กองทุนธนาคารหมู่บ้าน	- ออมทรัพย์/ปล่อยเงินกู้	2544	65	1,100,000
5	1. ธนาคารหมู่บ้านสวนพลู	- ออมทรัพย์/ปล่อยเงินกู้	2535	126	400,000
	2. กองทุนหมู่บ้านทุ่งบก	- ออมทรัพย์/ปล่อยเงินกู้	2544	120	1,000,000
	3. ธนาคารหมู่บ้านทุ่งคอกควาย	- ออมทรัพย์/ปล่อยเงินกู้	2536	272	4,500,000
	4. ธนาคารหมู่บ้าน	- ออมทรัพย์/ปล่อยเงินกู้	2543	152	1,050,000
	5. กลุ่มดีเหล็กบ้านคลองค้อ	- ดีเหล็กแบบโบราณและสมัยใหม่	2543	16	15,000
6	1. ธนาคารหมู่บ้านห้วยแก้ว	- ออมทรัพย์/ปล่อยเงินกู้	2539	10	700,000
	2. กลุ่มปุ๋ยหมักหนองคำเสา	- ผลิตปุ๋ยหมักจำหน่าย	2544	28	400,000
	3. กลุ่มออมทรัพย์บ้านสวนสูง	- ออมทรัพย์เพื่อการผลิต	2544	40	70,000
	4. กองทุนหมู่บ้านบ้านห้วยแก้ว	- ออมทรัพย์/ปล่อยเงินกู้	2544	30	1,300,000
	5. กลุ่มออมทรัพย์บ้านควนน้อย	- ออมทรัพย์เพื่อการผลิต	2545	54	40,000
	6. กลุ่มออมทรัพย์บ้านห้วยแก้ว	- ออมทรัพย์เพื่อการผลิต	2545	83	60,000
	7. สหกรณ์ร้านค้าหมู่หก	- จำหน่ายสินค้าราคาถูก	2546	30	60,000
	8. กลุ่มปุ๋ยหมักห้วยแก้ว	- ผลิตปุ๋ยหมักจำหน่าย	2546	60	130,000

ที่มา : ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลนาหมอบุญ, 2550.

ภาพประกอบ 10 แสดงแผนที่ชุมชน

บทที่ 5

ผลการวิจัย และอภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช การนำเสนอแยกออกเป็น 5 ส่วน คือ

1. พัฒนาการรูปแบบผลผลิตยางพาราในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ลักษณะการผลิต และการตลาดยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในปัจจุบัน
3. ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา
4. การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด
5. ความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์การดำรงชีพกับทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

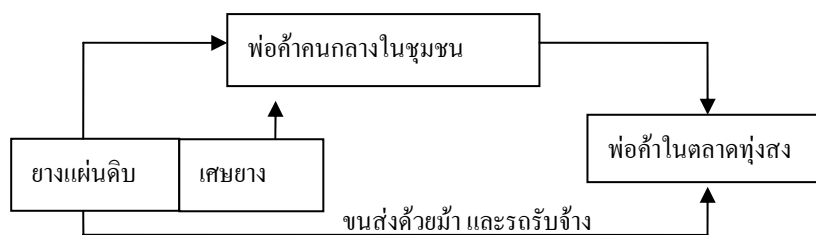
ส่วนที่ 1 พัฒนาการรูปแบบผลผลิตยางพาราในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์

เป็นการอธิบายถึงพัฒนาการของรูปแบบผลผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการศึกษาพบว่า การผลิตยางพาราของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราดำเนินการใน 2 รูปแบบหลัก คือ ยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ส่วนรูปแบบอื่น ๆ เช่น การทำเป็นยางก้อนถ้วย เศษยาง หรือจี้ยางทำกันน้อยในปัจจุบัน แสดงให้เห็นทางเลือกในการเลือกรูปแบบผลผลิต โดยรูปแบบผลผลิตยางพาราของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราในตำบลนาหมอบุญมีการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ของเกษตรกรเอง และการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และการพัฒนาของอุตสาหกรรมยาง การพัฒนารูปแบบผลผลิตยางพาราในพื้นที่วิจัยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุคดังนี้

1. 1 รูปแบบผลผลิตยางพาราในยุคป่ายาง

การผลิตยางครั้งแรกตั้งแต่เริ่มปลูกยางพาราในตำบลนาหมอนบุญ จนถึง พ.ศ.2512 การปลูกยางพาราในยุคนี้เป็นการปลูกยางพาราแทนพื้นที่ป่าไม้ มีการจับจองที่ดินมาเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคล การปลูกยางพาราเริ่มจากการถางป่าแล้วนำลูกยางพื้นเมืองมาปลูก โดยการเพาะเลี้ยงกล้ายางก่อน ซึ่งใช้วิธีการแทงสัก แล้วหยอดเมล็ดยางลงไป หลังจากเมล็ดยางงอกให้ขยายกล้าแล้วนำกล้ายางที่งอกมาปลูก การดูแลรักษาไม่ยุ่งยาก มีการถากหญ้ารอบโคนยางในช่วงที่ยางพารายังต้นเล็ก 3-4 ครั้งต่อปี โดยทั่วไปไม่มีการบำรุงรักษาโดยการใส่ปุ๋ย เนื่องจากดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง นอกจากปลูกยางพาราแล้วเกษตรกรยังปลูกหรือปล่อยให้ไม้ชนิดอื่น ๆ เจริญเติบโตร่วมในสวนยางพาราด้วย เช่น เนียง สะตอ ขนุน และไม้ป่า ทั้งนี้เกษตรกรจะเก็บผลผลิตจากพืชผลเหล่านี้เพื่อใช้ประโยชน์ในการบริโภคในครัวเรือนด้วย เกษตรกรเรียกระบบการปลูกพืชแบบนี้ว่า “ป่ายาง” เป็นยุคที่ใช้เงินลงทุนน้อย และเมื่อเกษตรกรเห็นว่าต้นยางพาราสามารถกรี๊ดได้ก็ทำการกรี๊ดยาง การกรี๊ดยางส่วนใหญ่ใช้แรงงาน 2 คน ซึ่งเป็นแรงงานภายในครัวเรือน ไม่นับเรื่องทักษะ และความสะอาด ช่วงเวลาการกรี๊ดยางเกษตรกรจะเริ่มกรี๊ดในตอนเช้าของแต่ละวัน และกรี๊ดทุกวัน เป็นการกรี๊ดที่มุ่งกรี๊ดเอาน้ำยางออกให้มากที่สุด ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรจะเอาน้ำยางสดมาผลิตยางแผ่นดิบและมีผลพลอยได้เป็นเศษยางหรือจี้ยาง เครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตยางแผ่นดิบ ได้แก่ มีดกรี๊ดยาง ถังเก็บน้ำยาง ตะกวด น้ำกรดฟอร์มิก จักรกรี๊ดยางแบบหมุนด้วยมือ ซึ่งจักรกรี๊ดยางนั้นมีการใช้ร่วมกันกับเพื่อนบ้านที่มีสวนยางอยู่ใกล้กัน แต่ละขั้นตอนการผลิตจะไม่ให้ความสำคัญในเรื่องความสะอาดและคุณภาพผลผลิต ยางแผ่นดิบที่เกษตรกรผลิตได้ในยุคนี้มีน้ำหนักแผ่นละ 2 กิโลกรัม

สำหรับการขายผลผลิต ครัวเรือนเกษตรกรจะขายยางแผ่นดิบ หรือเศษยางให้กับพ่อค้าในหมู่บ้าน ซึ่งมีประมาณ 1-2 รายในแต่ละหมู่บ้าน แต่ถ้าเกษตรกรสะสมยางแผ่นดิบไว้ประมาณ 80 กิโลกรัมขึ้นไปก็จะนำไปขายในตลาดอำเภอทุ่งสงโดยตรง ซึ่งจะได้ราคาดีกว่าการขายในหมู่บ้าน แต่ต้องอาศัยม้าในการขนส่งยางแผ่นดิบจากสวนไปยังถนนสายหลักของหมู่บ้าน เนื่องจากสมัยนั้นถนนยังไม่ถึงทุกพื้นที่ จากนั้นอาศัยรถรับจ้างในการขนส่งยางแผ่นดิบไปยังตลาดในอำเภอทุ่งสง สำหรับช่วงเวลาในการขายผลผลิต โดยส่วนใหญ่เกษตรกรจะขายยางแผ่นดิบ 3 เดือน/ครั้ง ได้ราคาโดยเฉลี่ยกิโลกรัมละ 11 บาท ได้รับเงินส่วนใหญ่อยู่ที่ 4,000-5,000 บาท/ครั้ง สำหรับเศษยางเกษตรกรนิยมขายให้กับพ่อค้าในหมู่บ้าน ดังภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11 ช่องทางการตลาดของยางแผ่นดิบ และเศษยางในอดีต

ที่มา : สุนทร ชัยสุวรรณ (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1) และ จำลอง จันแก้ว, สัมภาษณ์ 17 กันยายน 2552.

ลักษณะการดำรงชีพในยุคป่ายางนี้เกษตรกรใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย จะเห็นได้จากการทำสวนยางพารามีลักษณะเป็นป่ายาง การปลูกเน้นเพื่อยังชีพมากกว่าการค้า ใช้แรงงานคนในครัวเรือน ยังไม่มีค่าจ้างแรงงาน มีการพึ่งพาธรรมชาติเป็นสำคัญ อีกทั้งคำนึงถึงการมีปัจจัยยังชีพให้ครอบคลุมหลายด้านมากกว่าการผลิตยางพาราให้มีประสิทธิภาพจะเห็นได้จากที่ภายในสวนยางจะมีไม้ยืนต้นหลายชนิด เช่น ไม้หลุมพอง และไม้เนื้อแข็งอื่น ๆ เกษตรกรมีวัตถุประสงค์ในการเว้นไว้เพื่อใช้สร้างบ้านในอนาคต นอกจากนี้ยังมีต้นเนียง และสะตอไว้บริโภคผล ข้อสังเกต คือ เกษตรกรสามารถหาพืช ผัก ผลไม้ และสัตว์ป่าจากป่ายางมารับประทานโดยไม่ต้องหาซื้อ ส่วนอาหารหลัก เช่น ข้าว เกษตรกรทุกครัวเรือนมีการทำนาเก็บข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนทุกปี ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรมีความมั่นคงทางด้านอาหารมากพอสมควร โดยเฉพาะอาหารหลัก แต่เครื่องมือและอุปกรณ์ทางการเกษตรยังไม่ทันสมัย ในขณะเดียวกันเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีหนี้สิน ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกษตรกรนิยมทำเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน และทำไว้บริโภคเพื่อความอยู่รอด เช่น การถางป่าเพื่อทำไร่ วัตถุประสงค์หลัก คือ การขยายพื้นที่ปลูกยางพารา ส่วนวัตถุประสงค์รอง คือ การปลูกพืช ผัก เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน และขายบางส่วน พืชที่นิยมปลูกเพื่อขาย เช่น พริกชี้หนู ยาสูบ และ ฟักทอง เป็นต้น

1.2 รูปแบบผลผลิตยางพาราในยุคสวนยางสงเคราะห์ (พ.ศ.2513-พ.ศ. 2532)

หลังจากมีการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางในปี 2513 ได้มีการดำเนินการส่งเสริมการปลูกยางทดแทนยางเก่ากันอย่างกว้างขวางภายใต้การสนับสนุนด้านเงินทุนของกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ยุคนี้เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่มีนโยบายรัฐบาลให้การสนับสนุนให้มีการปลูกยางพารา โดยมีเงื่อนไขว่า เกษตรกรจะต้องมีที่ดินจำนวน 1 ไร่ขึ้นไป และจะต้องเป็นพื้นที่ปลูกยางเดิมซึ่งต้องมียางพันธุ์พื้นเมืองไม่ต่ำกว่า 40 ต้นต่อไร่ สกย. จึงจะให้การสนับสนุนในเรื่องต้นทุนการทำสวนยาง ซึ่ง สกย. จะให้ต้นทุนจนยางพาราอายุ 7 ปี โดย สกย.

จะให้การส่งเสริมและสนับสนุนกับเกษตรกรหลายด้าน ได้แก่ (1) พันธุ์ยางใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง เช่น พันธุ์ RRIM 600 (2) ให้เงินทุนในการปลูกและการจัดการไร่ละ 6,800 บาท (3) ปุ๋ยเคมี (4) สารเคมีกำจัดวัชพืช และเครื่องพ่นสารเคมี (5) เมล็ดพันธุ์พืชคลุมดิน และการให้ความรู้แก่เกษตรกร โดยใช้วิชาการแผ่นใหม่มาดูแลรักษาอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการกำจัดวัชพืชโดยใช้สารเคมี หรือพื้นที่ปลูกยางก็จะต้องไม่มีไม้ยืนต้นปะปนเลย ซึ่งรูปแบบนี้เกษตรกรเรียกว่า “สวนยางสงเคราะห์” ในยุคสวนยางสงเคราะห์นี้มีการขยายพื้นที่ทำสวนยางพาราอย่างรวดเร็ว เนื่องจากชาวสวนยางมีจำนวนมากขึ้น และรูปแบบการทำสวนยางพาราเปลี่ยนมาเป็นรูปแบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และเน้นการผลิตเชิงการค้า ซึ่งเป็นยุคที่มีการใช้เงินลงทุนสูงเพื่อให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูงและมีคุณภาพ ถึงแม้ว่าชาวสวนยางจะได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางแต่เกษตรกรยังมีการกู้ยืมเงินทั้งในระบบและนอกระบบเพิ่มอีก เนื่องจากมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและวัชพืช การใช้รถแทรกเตอร์ในการเตรียมดิน ระบบกริดในยุคนี้เป็นระบบกริดที่เกษตรกรได้รับคำแนะนำและส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ สกย. โดยกริดแบบหน้าเดียวจากซ้ายมาขวา และระบบวันกริดส่วนใหญ่เป็นแบบกริด 2 วันหยุด 1 วัน (2d/3) หรือ 3 วันหยุด 1 วัน (3d/4) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการแนะนำเทคนิคการกริดใหม่ ๆ เช่น ระบบการเจาะ และระบบการกริดร่วมกับการใช้สารเคมีเร่งน้ำยาง แต่ก็ไม่ได้ได้รับความนิยมมากนัก การกริดบางส่วนใหญ่ใช้แรงงาน 2 คน ซึ่งเป็นแรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก แต่ได้เริ่มมีการจ้างแรงงานกริดข้างเข้ามาบ้างตามความจำเป็น โดยเฉพาะในรายที่มีพื้นที่สวนยางค่อนข้างมากหรือเจ้าของมีอาชีพอื่นควบคู่ด้วย อัตราการแบ่งผลประโยชน์ระหว่างเจ้าของสวนยางกับแรงงานจ้างเป็นสัดส่วน 40:60 นั่นคือ เมื่อขายผลผลิต รายได้จะแบ่งออกเป็นส่วนของเจ้าของสวนร้อยละ 60 และเป็นส่วนของแรงงานกริดข้างร้อยละ 40

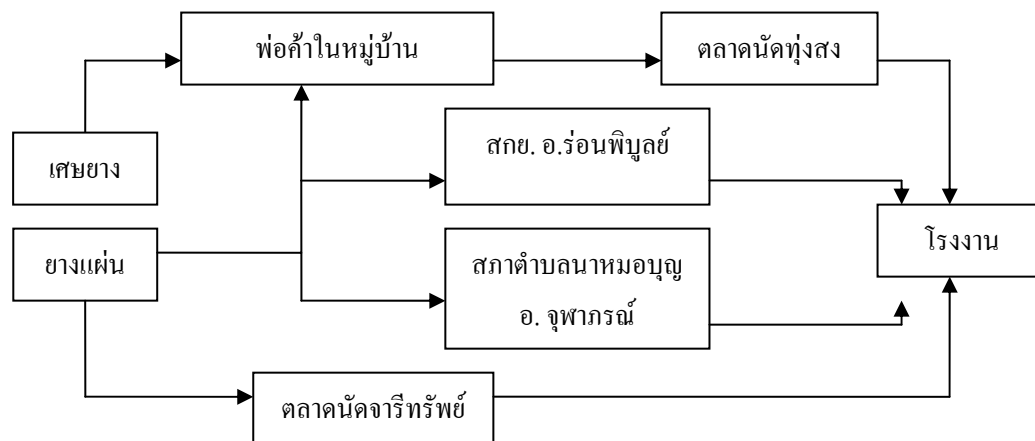
การผลิตยางพาราในยุคนี้มี 2 รูปแบบคือ มีการผลิตยางแผ่นดิบ และมีเศษยางหรือขี้ยางเป็นส่วนที่เหลือจากการผลิตยางแผ่นดิบ หรือเมื่อฝนตกใส่ และเกษตรกรเก็บน้ำยางมาทำยางแผ่นดิบไม่ทันจะเหลือยางที่จับตัวเป็นก้อนบางส่วน เกษตรกรมีเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตยางแผ่นดิบเป็นของตนเอง เช่น ถังเก็บน้ำยาง ตะกวด น้ำกรดฟอร์มิค เครื่องสูบน้ำ และจักรรีดยางแบบใช้ไฟฟ้า ซึ่งไม่ต้องใช้แรงงานคนในการหมุน เป็นต้น ชาวสวนยางนิยมผลิตยางแผ่นดิบมากกว่าเศษยางหรือขี้ยาง เนื่องจากตลาดมีความต้องการยางแผ่นดิบสูง จึงสามารถขายได้ง่าย และราคาที่ได้รับยังสูงกว่าเศษยาง นอกจากนี้การผลิตยางแผ่นดิบได้รับการส่งเสริมจากสำนักงาน สกย. ให้ผลิตยางแผ่นดิบคุณภาพดี เพื่อให้สามารถขายยางได้ราคาสูง เกษตรกรจึงให้ความสำคัญกับการรักษาความสะอาด การกรองน้ำยางที่ถูกต้อง และการใช้น้ำกรดที่ถูกต้อง ซึ่งยางแผ่นดิบส่วนใหญ่เป็นยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 3

การตลาดยางพารา ผลผลิตยางรูปแบบต่าง ๆ ที่เกษตรกรผลิตได้ โดยส่วนใหญ่ เกษตรกรนิยมขายยางแผ่นดิบ หรือเศษยางให้กับพ่อค้าในหมู่บ้านเป็นหลัก อีกทั้งยังมีการรวมกลุ่ม ในการขายยางแผ่นดิบ เกษตรกรรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น ซึ่งช่วงนี้การคมนาคมขนส่งสะดวกมาก ขึ้นทำให้การขนส่งผลผลิตทางการเกษตรเปลี่ยนจากการใช้แรงงานคนในการหาหรือบรรทุกหลัง สัตว์มาเป็นการขนส่งด้วยรถกระบะ หรือรถจักรยานยนต์ ทำให้มีความสะดวกสบายและรวดเร็ว มากขึ้น นั่นคือเกษตรกรมีช่องทางที่เป็นทางเลือกในการขายยางแผ่นดิบที่หลากหลายมากขึ้นซึ่ง พอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้ ภาพประกอบ 12

(1) สำนักงาน สกย. มีนโยบายแทรกแซงราคายางพารา เกษตรกรสามารถนำยาง แผ่นดิบไปขายยังจุดรับซื้อของ สกย. อำเภอร่อนพิบูลย์ และสภาตำบลสามตำบล

(2) ตลาดนัดจาร์ทรัพย์ เป็นจุดรวบรวมยางแผ่นดิบในตำบลนาหมอบุญ ซึ่งมี พ่อค้าในหมู่บ้านมารับซื้อ

(3) มีการรวมกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ โดยการส่งเสริมของสำนักงาน สกย. เพื่อให้โรงงานจากจังหวัดใกล้เคียงมาทำการประมูล ทำให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรอง ราคายางแผ่นดิบ ซึ่งเกษตรกรสามารถขายยางแผ่นดิบได้ราคาสูงกว่าต่างคนต่างขายประมาณ 1 บาท ต่อกิโลกรัม

ภาพประกอบ 12 ช่องทางการตลาดของยางแผ่นดิบในอดีต

ที่มา : สุชาติ จิตศักดิ์ (ก้านัน), จินดา ชูบัวทอง และจำลอง จันแก้ว, สัมภาษณ์ 17 กันยายน 2552.

ลักษณะการดำรงชีพยุคนี้ถือเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการดำรงชีพของเกษตรกรอย่างมาก ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

(1) ในสวนยางพาราที่ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงาน สกย. ซึ่งเน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่สามารถปลูกไม้ยืนต้นในสวนยางพาราได้อีกต่อไป แต่เกษตรกรยังสามารถปลูกพืชแซมในช่วงที่ยังอายุ 1-3 ปี พืชแซมที่นิยมปลูกได้แก่ กกล้วย พริกขี้หนู ถั่วฝักยาว และเผือก เป็นต้น

(2) เนื่องจากป่ายางได้กลายเป็นสวนยางพารา ทำให้สัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ อพยพไปอยู่ที่อื่น หรือบางชนิดถูกไล่ล่าและปรับตัวไม่ได้จึงสูญพันธุ์ไปแล้ว เช่น กระจง เป็นต้น ทำให้ไม่มีให้เกษตรกรบางคนได้ล่ามาเป็นอาหารได้อีกต่อไป ส่งผลให้เกษตรกรส่วนหนึ่งต้องใช้จ่ายเงินในการซื้อเนื้อสัตว์มารับประทานในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ดังนั้นในยุคนี้เงินตราจึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีพมากขึ้น

(3) ช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการสนับสนุนให้ใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น แต่เกษตรกรมีความรู้ในเรื่องการใช้และโทษของสารเคมีเหล่านั้นไม่มากพอ ทำให้เกิดการใช้อย่างผิดวิธี และบางครั้งใช้สารเคมีถี่เกินไป ซึ่งส่งผลเสียต่อสุขภาพ ทำให้สุขภาพอ่อนแอลง ส่งผลให้เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อรักษาสุขภาพมากขึ้น

1.3 รูปแบบผลผลิตยางพาราในยุคอุตสาหกรรม (พ.ศ.2533-ปัจจุบัน)

ระบบการผลิตยางพาราในช่วงนี้เป็นระบบสวนยางสงเคราะห์ และสวนยางพันธุ์ดีที่เกษตรกรลงทุนด้วยเงินของตนเอง แต่ใช้เทคโนโลยีการผลิตรูปแบบเดียวกับสวนยางสงเคราะห์ คือ พันธุ์ยางที่ให้ผลผลิตสูงจากสถาบันวิจัยยาง (RRIT) ซึ่งเป็นพันธุ์ RRIM 600 เกษตรกรจะให้ความสำคัญกับผลตอบแทนในระยะยาวมากยิ่งขึ้น การกรีดยางส่วนใหญ่ใช้แรงงานภายในครัวเรือน ในขณะที่เกษตรกรบางส่วนที่มีพื้นที่มากก็มีการจ้างแรงงานกรีดยาง และส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้อง หรือคนรู้จัก ซึ่งจะพิจารณาจากผู้ที่ฝีมือการกรีดยางค่อนข้างดี มีความขยัน และไว้ใจได้ เป็นเหตุผลสำคัญ อัตราการแบ่งผลประโยชน์ระหว่างเจ้าของสวนยางกับแรงงานจ้างส่วนใหญ่เป็นแบบ 50:50 นอกจากนี้ยังมีอัตราการแบ่งผลประโยชน์แบบอื่น ๆ เช่น 55:45 หรือ 60:40 แต่ไม่เป็นที่นิยมเท่าที่ควร เครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตยางแผ่นดิบเป็นของตนเอง เช่น ถังเก็บน้ำยาง ตะก น้ากรดฟอรั่ม เครื่องสูบน้ำ เครื่องพ่นสารเคมีและจักรกรีดยางแบบใช้ไฟฟ้าซึ่งไม่ต้องใช้แรงงานคนในการหมุน ฯลฯ รูปแบบผลผลิตยางพาราในยุคนี้ การผลิตยางแผ่นดิบเริ่มลดลง แต่มีการผลิตน้ำยางสดมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีเศษยางเป็นผลผลิตส่วนที่เหลือจากการผลิตยางแผ่นดิบ ช่วงนี้เกษตรกรมีทางเลือกในการขายผลผลิตมากขึ้น แต่การผลิตน้ำยางสดยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก เนื่องจากยังมีพ่อค้าเข้ามารับซื้อน้ำยางจำนวนน้อยราย และเกษตรกรยังยึดติดกับรูปแบบการผลิตแบบเดิม นอกจากนี้ราคายางแผ่นดิบสูงกว่าราคาน้ำยางสดมาก การแปรรูปผลผลิตเน้นผลิต

ยางแผ่นดิบคุณภาพดี ให้ความสำคัญกับการรักษาความสะอาด การกรองน้ำยางที่ถูกต้อง และการใช้น้ำกรดที่ถูกต้อง ส่วนใหญ่เป็นยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 3 การขายผลผลิตมีอำนาจต่อรองมากขึ้น เนื่องจากมีการรวมกลุ่ม และมีการขนส่งที่สะดวกมากขึ้น พ่อค้าเริ่มมารับซื้อถึงสวนยาง ช่วงนี้เกษตรกรเริ่มมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเงินตรามีความสำคัญในการดำรงชีพมากขึ้นยิ่งกว่ายุคก่อน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา เกษตรกรเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากยางแผ่นเป็นน้ำยางสดมากขึ้น เนื่องจากเกษตรกรให้เหตุผลว่าไม่เหนื่อย งานเสร็จเร็ว และมีเวลาว่างไปทำกิจกรรมอื่น ๆ ได้อีก เช่น นอนหลับพักผ่อน และดูแลสุขภาพทางพารา เป็นต้น อีกทั้งการขายน้ำยางสดจะได้รับเงินรวดเร็วกว่า เพราะเมื่อนำน้ำยางสดไปขายก็จะได้รับเงินทันที แต่ก็มีเกษตรกรบางส่วนที่ไม่ชอบรับเงินในทันที ส่วนการขายยางแผ่นดิบนั้นจะต้องตากยางแผ่นดิบให้แห้งสนิทก่อนจึงจะนำไปขาย การขายยางแผ่นดิบเกษตรกรส่วนใหญ่ขายให้แก่พ่อค้าคนกลางในหมู่บ้าน หรือพ่อค้าคนกลางในตำบลใกล้เคียง (ตาราง 8)

ตาราง 8 พัฒนาการรูปแบบผลผลิตยางพาราในตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์

ยุคป่ายาง (เริ่มต้น-2512)	ยุคสวนยางสงเคราะห์ (พ.ศ.2513-พ.ศ. 2532)	ยุคการผลิตอุตสาหกรรมยาง (2533-ปัจจุบัน)
<ul style="list-style-type: none"> - พันธุ์พื้นเมืองให้ผลผลิตต่ำ - ภายในสวนยางจะมีไม้ขึ้นต้นหลายชนิด - เป็นยุคที่ใช้เงินลงทุนน้อย - รูปแบบผลผลิต : ยางแผ่นดิบ 100 % ผลิตตามความต้องการของตลาด ทำให้ขายได้ง่าย - น้ำหนักยางแผ่นดิบ 2 กก./แผ่น - แต่ละขั้นตอนการผลิตจะไม่ให้ความสำคัญในเรื่องความสะอาดและคุณภาพผลผลิต 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้อย่างพันธุ์ให้ผลผลิตสูง เช่น RRIM 600 - สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (ORRAF) ให้การสนับสนุนเรื่องปัจจัยการผลิต - เกษตรกรเริ่มขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้น เปลี่ยนเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว - มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้มากขึ้นและใช้เงินลงทุนสูง - รูปแบบผลผลิต : ยางแผ่นดิบมากกว่า 95 % เศษยาง 5% ผลิตตามความต้องการของตลาด 	<ul style="list-style-type: none"> - พันธุ์ยางให้ผลผลิตสูงจากสถาบันวิจัยยาง (RRIT) แต่เกษตรกรยังเชื่อในพันธุ์ RRIM 600 - รูปแบบผลผลิต: การผลิตยางแผ่นดิบเริ่มลดลง แต่การผลิตน้ำยางสดมากขึ้น - เกษตรกรเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากยางแผ่นเป็นน้ำยางสดมากขึ้น - เริ่มมีการผลิตยางก้อนถ้วยสลับกับการผลิตยางแผ่นดิบ หรือน้ำยางสด - เหตุผลในการปรับเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตไม่เหนื่อย งานเสร็จเร็ว และมีเวลาว่าง

ตาราง 8 (ต่อ)

ยุคปลาย (เริ่มต้น-2512)	ยุคสวนยางสงเคราะห์ (พ.ศ.2513-พ.ศ. 2532)	ยุคการผลิตอุตสาหกรรมยาง (2533-ปัจจุบัน)
<ul style="list-style-type: none"> - เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตแบบง่าย ๆ มีการใช้อุปกรณ์บางอย่างร่วมกับเพื่อนบ้าน เช่น จักรรีดยางหมุนด้วยมือ - ใช้แรงงานในครัวเรือน ยังไม่มีค่าจ้างแรงงาน - ประสบการณ์ได้จากบรรพบุรุษ - ใช้เทคโนโลยีดั้งเดิมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น - พืชในพื้นที่มี 1-2 ราย - การคมนาคมไม่สะดวก การขนส่งผลผลิตด้วยการแบกหามหรือบรรทุกหลังสัตว์ - ผลิตเพื่อยังชีพ มีการพึ่งพาธรรมชาติ มีความมั่นคงทางด้านอาหาร 	<ul style="list-style-type: none"> - เน้นผลิตยางแผ่นดิบคุณภาพดี ให้ความสำคัญกับการรักษาความสะอาด ส่วนใหญ่เป็นยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 3 - มีเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตยางแผ่นดิบเป็นของตนเอง โดยเฉพาะจักรรีดยางใช้ระบบไฟฟ้า - ใช้แรงงานในครัวเรือน และมีการจ้างแรงงานนอกครัวเรือนอัตราการแบ่งผลประโยชน์ 40:60 - พืชในพื้นที่ และพืชต่างอำเภอ - มีอำนาจต่อรองมากขึ้น เนื่องจากมีการรวมกลุ่ม - ขนส่งผลผลิตด้วยกระบะรถยนต์หรือหลังรถจักรยานยนต์ - เกษตรกรรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น - เน้นผลผลิตเชิงการค้า 	<ul style="list-style-type: none"> - เน้นผลิตยางแผ่นดิบคุณภาพดีส่วนใหญ่เป็นยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 3 - มีเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตยางแผ่นดิบเป็นของตนเอง โดยเฉพาะจักรรีดยางใช้ระบบไฟฟ้า - แรงงานภายในครัวเรือน และมีการจ้างแรงงานกึ่งตาย อัตราการแบ่งผลประโยชน์ส่วนใหญ่ 50:50 - พืชในพื้นที่ พืชต่างอำเภอ และพืชต่างจังหวัด - มีอำนาจต่อรองมากขึ้น เนื่องจากมีการรวมกลุ่ม การขนส่งสะดวกขึ้น - เกษตรกรให้ความสำคัญกับผลตอบแทนในระยะยาวมากยิ่งขึ้น - ลดการพึ่งพาธรรมชาติ เงินตรามีความสำคัญต่อการดำรงชีพมากขึ้น

ส่วนที่ 2 ลักษณะการผลิต และการตลาดยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในปัจจุบัน

2.1 ลักษณะการผลิตยางพารา

การศึกษาลักษณะการผลิตยางพาราในปัจจุบัน ครอบคลุมในประเด็นของวัตถุประสงค์ของการผลิต ที่ดินและการถือครองที่ดิน เอกสารสิทธิ์ การจัดการและการดูแลสวนยาง การกรีดยางและระบบการกรีดยาง เทคนิคในการผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด ระยะเวลาในการผลิต และปริมาณผลผลิตที่ได้ ซึ่งผลการศึกษามีดังนี้

2.1.1 วัตถุประสงค์ของการผลิต จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีวัตถุประสงค์การในการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้หลักของครัวเรือน โดยเป็นอาชีพหลักของครัวเรือนที่สืบทอดมาจากรุ่นพ่อแม่ นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์อื่นเพิ่มเติม กล่าวคือ การทำสวนยางเพื่อสร้างรายได้ส่งเสียบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาในระดับสูง เป็นมรดกให้ลูกหลาน และเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของครัวเรือน ตามลำดับ ลักษณะการผลิตทั้งในครัวเรือน เกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ส่วนใหญ่เป็นการปลูกยางเชิงเดี่ยว และมีกิจกรรมทางการเกษตรอื่น ๆ ร่วมกับสวนยาง เช่น การทำสวนผลไม้ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ โดยการทำงานนั้นเป็นอาชีพที่ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ วัตถุประสงค์ในการผลิตข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลัก ที่เหลือจึงขาย แต่ปัจจุบันวัตถุประสงค์ในการทำงานเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อเพียงพอสำหรับการบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น และแนวโน้มการทำงานจะลดน้อยลงโดยเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนที่นาเป็นสวนยางพาราหรือปล่อยทิ้งเป็นนาร้างมากขึ้น และการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะเลี้ยงวัว เป็นการเลี้ยงสัตว์เพียงจำนวนน้อยตัวเพื่อการเสริมรายได้ โดยใช้พื้นที่ในสวนยางเป็นแหล่งสำหรับกินหญ้าหรือมีแปลงแยกต่างหากไว้สำหรับเป็นแปลงหญ้าที่ใช้เวลาว่างหลังกรีดยางในการดูแลจัดการ ในขณะที่การทำสวนผลไม้ที่ทำมี สวนทุเรียน มังคุด และลองกอง เป็นการใช้พื้นที่แยกแปลงและเป็นอาชีพเสริมเช่นกัน

2.1.2 ที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่ดินทางการเกษตรนับเป็นทรัพยากรที่สำคัญของครัวเรือน เนื่องจากที่ดินเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในระบบการผลิตของครัวเรือน ซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหารและมีผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนด้วย

พื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีพื้นที่ถือครองทั้งหมดต่อครัวเรือน เฉลี่ย 23.43 ไร่ โดยอยู่ในช่วง 15-32 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.10 รองลงมาคือที่มีพื้นที่ถือครองทั้งหมดอยู่ในช่วง น้อยกว่า 15 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 34.20 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมด เฉลี่ย 23.97 ไร่ โดยถือครองในช่วง 15-32 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมาถือครองในช่วง น้อยกว่า 15 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 34.30 สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่ามีขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดเฉลี่ย 23.12 ไร่ โดยถือครองในช่วง 15-32 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.00 ตามด้วยผู้ที่มีที่ดินถือครองในช่วง น้อยกว่า 15 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 34.20

พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว เฉลี่ย 16.61 ไร่ต่อครัวเรือน โดยพบว่าอยู่ในช่วง 9-24 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.40 รองลงมาคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วอยู่ในช่วง น้อยกว่า 9 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 19.30 ในขณะที่พบครัวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่

เปิดกรีดแล้วอยู่ในช่วง 25 ไร่ขึ้นไปมีน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 13.40 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า คราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วเฉลี่ย 17.36 ไร่ โดยในช่วง 9-24 ไร่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.40 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว อยู่ในช่วง น้อยกว่า 9 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.40 ในขณะที่คราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่ามีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วเฉลี่ย 16.16 ไร่ โดยถือครองในช่วง 9-24 ไร่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.20 รองลงมาถือครองในช่วง น้อยกว่า 9 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.80

พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด เฉลี่ย 5.18 ไร่ต่อคราวเรือน โดยคราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดเลยในสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.10 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดอยู่ในช่วง 1-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 19.30 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า คราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด เฉลี่ย 5.18 ไร่ โดยเป็นคราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดเลยในสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62.90 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดอยู่ในช่วง 1-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 20.00 สำหรับคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่ามีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดเฉลี่ย 5.19 ไร่ เป็นคราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดเลยในสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.20 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดอยู่ในช่วง 1-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.80

พื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ จากการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางพารามีการแบ่งพื้นที่เพื่อที่ใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำสวนผลไม้ ทำนา ทำไร่ และปลูกผัก เป็นต้น โดยเกษตรกรชาวสวนยางพารามีพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เฉลี่ย 1.74 ไร่ พบคราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เลยในสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 56.70 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ ในช่วง 1-3 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 28.30 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า คราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เฉลี่ย 1.55 ไร่ เป็นคราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เลยในสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 57.10 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ ในช่วง 1-3 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 30.00 สำหรับคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่ามีพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เฉลี่ย 1.85 ไร่ เป็นคราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เลยในสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 56.40 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ ในช่วง 1-3 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 27.40

จะเห็นได้ว่าคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีพื้นที่ถือครองทั้งหมดของคราวเรือนเฉลี่ยใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่มีพื้นที่ถือครองในช่วง 15-32 ไร่ โดยพบว่าคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วเฉลี่ย

ในสัดส่วนที่สูงกว่าคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดเล็กน้อย คือ 17.36 ไร่ และ 16.16 ไร่ ตามลำดับ ทั้งนี้คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว โดยในช่วง 9-24 ไร่ มากกว่าคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ แต่มีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วตั้งแต่ 25 ไร่ขึ้นไปน้อยกว่าคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ สำหรับพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดนั้น พบว่าคริวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดโดยเฉลี่ยในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ 5.18 ไร่ และ 5.19 ไร่ ตามลำดับ แต่คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดในช่วง 1-10 ไร่ มากกว่าคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในส่วนของพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ พบว่าพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ โดยเฉลี่ยในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ 1.55 ไร่ และ 1.85 ไร่ ตามลำดับ เมื่อแยกพิจารณาพบว่า คริวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มโดยส่วนใหญ่ไม่มีพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งอาจจะสรุปได้ คริวเรือนเกษตรกรจะใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรส่วนใหญ่สำหรับการทำสวนยางพารา และมีการใช้พื้นที่ดินเพียงเล็กน้อยในการทำกิจกรรมอื่น ๆ ทางทางการเกษตร เช่น สวนผลไม้ ทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการที่คริวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดของคริวเรือน พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด และพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ แตกต่างกันเล็กน้อยย่อมส่งผลไม่มากต่อความแตกต่างด้านรายได้ของคริวเรือนเกษตรกรด้วยเช่นกัน (ตาราง 9)

ตาราง 9 ที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินของคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด

รายละเอียด	ประเภทของคริวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n=70)		ผลิตน้ำยางสด(n=117)		(n=187)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่ถือครองทั้งหมด						
• น้อยกว่า 15 ไร่	24	34.30	40	34.20	64	34.20
• 15-32 ไร่	35	50.00	55	47.00	90	48.10
• 33 ไร่ขึ้นไป	11	15.70	22	18.80	33	17.60
\bar{X} (ไร่)		23.97		23.12		23.44
S.D.		19.33		16.31		17.45
Min		3.00		5.00		3.00
Max		124.00		100.00		124.00

ตาราง 9 (ต่อ)

รายละเอียด	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n=70)		ผลิตน้ำยางสด(n=117)		(n=187)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว						
• น้อยกว่า 9 ไร่	15	21.40	22	18.80	36	19.30
• 9-24 ไร่	44	62.90	81	69.20	126	67.40
• 25 ไร่ขึ้นไป	11	15.70	14	12.00	25	13.40
\bar{x} (ไร่)		17.36		16.16		16.62
S.D.		16.76		12.59		9.16
Min		3.00		4.00		3.00
Max		116.00		100.00		116.00
พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด						
• ไม่มี	44	62.90	74	63.20	118	63.10
• 1-10 ไร่	14	20.00	22	18.80	36	19.30
• 11 ไร่ขึ้นไป	12	17.10	21	17.90	33	17.60
\bar{x} (ไร่)		5.19		5.20		5.19
S.D.		8.76		9.43		9.16
Min		0.00		0.00		0.00
Max		40.00		50.00		50.00
พื้นที่นา						
• ไม่มี	40	57.10	66	56.40	106	56.70
• 1-3 ไร่	21	30.00	32	27.40	53	28.30
• 4 ไร่ขึ้นไป	9	12.90	19	16.20	28	15.00
\bar{x} (ไร่)		1.56		1.85		1.75
S.D.		2.70		3.36		3.12
Min		0.00		0.00		0.00
Max		15.00		24.00		24.00

2.1.3 การจัดการและการดูแลสวนยาง

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการจัดการและการดูแลสวนยางในพื้นที่ศึกษา สามารถสรุปรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1) การใช้พันธุ์ยาง

การปลูกยางพาราในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัด นครศรีธรรมราช ในปัจจุบันทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีการปลูกสร้างสวนยางในลักษณะของการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและใช้พันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง พันธุ์ยางที่นิยมปลูกมากที่สุด คือ พันธุ์ RRIM600 เนื่องจากเกษตรกรให้เหตุผลว่า เป็นพันธุ์ที่ให้ปริมาณน้ำยางสูง ทรงต้นสวย และให้เนื้อไม้ยางดี และสามารถหาซื้อกล้าพันธุ์ได้ง่าย สำหรับจำนวนต้นต่อไร่อาจแตกต่างกันไปในแต่ละสวน โดยมากนิยมปลูกในอัตรา 70-80 ต้นต่อไร่

2) การกำจัดวัชพืช

ทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดส่วนใหญ่ประสบปัญหาวัชพืช การจัดการกับปัญหาดังกล่าวนิยมใช้วิธีเชิงกล เช่น การตัดด้วยเครื่องตัดหญ้า รถไถ ถาก ควบคู่กับการใช้สารเคมีฉีด โดยมีการกำจัดวัชพืช 2 ครั้งต่อปี ก่อนการใส่ปุ๋ย ซึ่งวิธีการกำจัดวัชพืชจะแบ่งตามอายุยางพาราโดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ (1) ช่วงยางอายุ 0-1 ปี เกษตรกรนิยมถากรอบ ๆ โคนต้นยาง ส่วนระหว่างแถวต้นยางก็จะมีการตัดด้วยเครื่องตัดหญ้า หรือฉีดสารเคมีกำจัดหญ้า (2) ช่วงยางอายุ 2-6 ปี เกษตรกรนิยมกำจัดหญ้าด้วยการฉีดสารเคมีหรือตัดด้วยเครื่องตัดหญ้า และ (3) ช่วงยางอายุ 7 ปีขึ้นไป เกษตรกรนิยมตัดด้วยเครื่องตัดหญ้า และพบว่า มีการไถดินระหว่างแถวของต้นยางบ้าง แต่ไม่เป็นที่แพร่หลาย เนื่องจากการไถในระหว่างแถวของต้นยางนั้นเกษตรกรเชื่อว่ารถไถจะทำลายรากยางพารา ทำให้ต้นยางพาราให้ผลผลิตน้อยลง การกำจัดวัชพืชช่วยให้มีความสะดวกในการเดินกรีดยางในเวลากลางคืน รวมทั้งทำให้ปลอดภัยจากสัตว์มีพิษต่าง ๆ เช่น งู ตะขาบ ที่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรด้วย

3) การใส่ปุ๋ย

ทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ปรับใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและปุ๋ยชีวภาพ สำหรับปุ๋ยเคมีจะใช้ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 โดยให้เหตุผลว่าหาซื้อได้ง่ายในท้องตลาด ปริมาณการใส่ปุ๋ยจะอยู่ที่อัตราประมาณ 50 กิโลกรัมต่อไร่ และความถี่ในการใส่ปุ๋ยเคมีประมาณ 1-2 ครั้งต่อปี นอกจากนี้เกษตรกรใส่ปุ๋ยชีวภาพ โดยให้เหตุผลว่า ปุ๋ยชีวภาพจะช่วยปรับปรุงโครงสร้างดินในระยะยาว ปริมาณการใส่จะอยู่ที่อัตราประมาณ 55 กิโลกรัมต่อไร่ และความถี่การใส่ปุ๋ยชีวภาพประมาณ 1-2 ครั้งต่อปี ซึ่งเกษตรกรจะใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยชีวภาพสลับปีเว้นปี

4) การควบโรคและแมลงศัตรูของยางพารา

ยางพาราเป็นพืชที่พบโรคน้อย โรคพืชที่พบบ่อยทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมี 2 โรคด้วยกัน ได้แก่ โรคยืนต้นตายจากเชื้อรา และโรคนางเปลือกแห้ง เนื่องจากการกรีดยางมากเกินไป ซึ่งเกษตรกรมักจะแก้ไขโดยการหยุดกรีดยาง และใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นยาง ส่วนแมลงที่เป็นศัตรูยางที่พบบ่อยที่สุด คือ ปลวก วิธีการแก้ปัญหา คือเกษตรกรต้องหมั่นตรวจตราทำลายรังปลวกให้หมด ไม่ให้ปลวกมาทำลายหน้ากรีดยางได้ ซึ่งพบว่า ทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีการควบโรคและแมลงศัตรูยางพาราด้วยวิธีการที่เหมือน ๆ กัน

2.1.4 การกรีดยาง และระบบการกรีดยาง

สวนยางส่วนใหญ่เปิดกรีดยางได้เมื่ออายุโดยเฉลี่ย 7 ปี สำหรับระบบกรีดยางที่นิยมใช้ ทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีเพียงสองระบบกรีดยางคือ 1/3S 3d/4 (กรีดยางหนึ่งส่วนสามของลำต้น 3 วันเว้น 1 วัน) และ 1/2S 3d/4 (การกรีดยางครึ่งลำต้น 3 วันเว้น 1 วัน) ซึ่งเป็นระบบกรีดยางที่เข้มข้นทั้งคู่ประกอบกับความไม่สม่ำเสมอในทักษะการกรีดยางของแรงงาน ส่งผลให้ต้นยางเป็นแผลตะปุ่มตะป่ำ และ ต้นยางทรุดโทรม ให้น้ำยางน้อยลงหรือบางต้นอาจไม่ให้น้ำยางเลยเมื่อเวลาผ่านไปและต้องใช้น้ำยางเดิมซ้ำในการกรีดยาง ซึ่งเกษตรกรเรียกว่า ยางหน้าตาย

2.1.5 ช่วงเวลาการทำงานของเกษตรกร

จากการศึกษาพบว่า ช่วงเวลาการทำงานของเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดสามารถแบ่งตามขั้นตอนการปฏิบัติงานในแต่ละวันของแรงงานกรีดยาง มีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

1) ขั้นตอนการเตรียมอุปกรณ์กรีดยาง เป็นช่วงเวลาของการจัดเตรียมอุปกรณ์กรีดยาง งานที่ต้องปฏิบัติคือ การลับมีดกรีดยาง เตรียมตะเกียงหรือแบตเตอรี่ และเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น เกษตรกรใช้เวลาเฉลี่ย 30 นาที ถึง 1.0 ชั่วโมง ในช่วงเวลาตอนบ่าย – เย็นของแต่ละวันที่จะกรีดยาง

2) ขั้นตอนการกรีดยาง เกษตรกรใช้เวลาส่วนใหญ่ในขั้นตอนนี้และเป็นขั้นตอนที่สำคัญ จากการศึกษพบว่า เกษตรกรทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดเริ่มกรีดยางตั้งแต่ 24.00 น.หรือ 02.30 น. ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่สวนยาง ระยะทางระหว่างที่พักกับสวนยาง และจำนวนแรงงานกรีดยาง โดยเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางมาก หรือระยะที่พอกับสวนยางไกลก็จะเริ่มกรีดยางเร็วขึ้น ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่กรีดยางเสร็จสิ้นในเวลา 6.00 น.

3) **ขั้นตอนเก็บผลผลิตหรือการเก็บน้ำยาง** หลังจากกรีดยางเสร็จ เกษตรกรจะทิ้งช่วงเวลาให้น้ำยางไหลลงสู่ถ้วยรองน้ำยางใช้เวลาประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง ซึ่งในช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่เกษตรกรใช้ในการรับประทานอาหารเช้า ทักทายเพื่อนบ้านหรือพักผ่อน และเกษตรกรจะเริ่มเก็บผลผลิตในช่วงเวลา 07.00 - 08.00 น. แต่ทั้งนี้เกษตรกรบางรายเริ่มเก็บผลผลิตเร็วกว่านี้เนื่องจากสวนยางมีพื้นที่มาก หรือความยากลำบากในการเก็บผลผลิต และแรงงานเก็บผลผลิตน้อย เป็นต้น เกษตรกรจะเก็บน้ำยางเสร็จสิ้นในเวลาประมาณ 10.00 น. สำหรับคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ เกษตรกรจะนำน้ำยางสดไปผลิตยางแผ่นดิบ ส่วนคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดก็จะนำไปขาย ณ จุดรับซื้อในหมู่บ้านทันที

4) **ขั้นตอนและเทคนิคในการผลิตยางแผ่นดิบ** พบในคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการแปรรูปน้ำยางสดเป็นยางแผ่นดิบ ซึ่งกระบวนการผลิตยางแผ่นดิบเริ่มต้นตั้งแต่เก็บน้ำยางสดเสร็จสิ้น โดยมีขั้นตอนดังนี้คือ (1) นำน้ำยางสดมากรองให้สะอาด (2) แบ่งน้ำยางสดใส่ตะกวง ๆ ละ 4 ลิตร (3) เติมน้ำสะอาดประมาณ 3.5 ลิตร (4) เติมน้ำกรดฟอร์มิค 1 ฝาต่อ 1 ตะกวง (5) รอประมาณครึ่งชั่วโมงเพื่อให้ยางแข็งตัว (6) นำยางที่แข็งตัวไปตบหรือเหยียบเพื่อให้ได้ยางแผ่นบางพอที่จะเข้าเครื่องรีดยางได้ (7) นำยางแผ่นเข้าเครื่องรีดยางเส้น 2 รอบ และเข้าเครื่องรีดยางดอก 1 รอบ และ (8) นำยางแผ่นดิบที่ได้ไปล้างแล้วตากแดดให้แห้ง ซึ่งคร้วเรือนเกษตรกรจะเริ่มผลิตยางแผ่นดิบในช่วงเวลาประมาณ 10.00 น. และเสร็จขั้นตอนการผลิตยางดิบในเวลาประมาณ 14.00 นาฬิกา ยางแผ่นดิบที่ได้ส่วนใหญ่เป็นยางแผ่นชั้น 3

เมื่อแยกพิจารณา พบว่าคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด มีขั้นตอนการปฏิบัติงานในแต่ละวันเหมือนกัน คือ 1) ขั้นตอนการเตรียมอุปกรณ์กรีดยาง 2) ขั้นตอนการกรีดยาง และ 3) ขั้นตอนเก็บผลผลิตหรือการเก็บน้ำยาง แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องขั้นตอนการแปรรูปผลผลิต (ตาราง 10)

ตาราง 10 แสดงขั้นตอนการผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดในตำบลนาหมอนบุญ

ขั้นตอนการผลิต	ประเภทของคร้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา	
	ผลิตยางแผ่นดิบ	ผลิตน้ำยางสด
1. ขั้นตอนการเตรียมอุปกรณ์กรีดยาง	การลับมีดกรีดยาง เตรียมตะเกียงหรือแบตเตอรี่ และเครื่องนึ่งหม้อใช้เวลาประมาณ 30 นาที ถึง 1.0 ชั่วโมง ในช่วงเวลาตอนบ่าย ถึงเย็นของแต่ละวันที่จะกรีดยาง	การลับมีดกรีดยาง เตรียมตะเกียงหรือแบตเตอรี่ และเครื่องนึ่งหม้อใช้เวลาประมาณ 30 นาที ถึง 1.0 ชั่วโมง ในช่วงเวลาตอนบ่าย - เย็นของแต่ละวันที่จะกรีดยาง

ตาราง 10 (ต่อ)

ขั้นตอนการผลิต	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา	
	ผลิตยางแผ่นดิบ	ผลิตน้ำยางสด
2. ขั้นตอนการกรีดยาง	เกษตรกรเริ่มกรีดยางตั้งแต่ 24.00 น. หรือ 02.30 น.เกษตรกรส่วนใหญ่กรีดยางเสร็จสิ้นในเวลา 6.00 น.	เกษตรกรเริ่มกรีดยางตั้งแต่ 24.00 น. หรือ 02.30 น.เกษตรกรส่วนใหญ่กรีดยางเสร็จสิ้นในเวลา 6.00 น.
3. ขั้นตอนเก็บผลผลิตหรือการเก็บน้ำยาง	เกษตรกรจะทิ้งช่วงเวลาริมน้ำยางไหลลงสู่ถ้วยรองน้ำยางใช้เวลาประมาณ 1 - 2 ชั่วโมงในช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่เกษตรกรใช้ในการรับประทานอาหารเช้า ทักทายเพื่อนบ้าน หรือพักผ่อนและเริ่มเก็บผลผลิตในช่วงเวลา 07.00 – 08.00 น. ซึ่งเก็บน้ำยางเสร็จสิ้นในเวลาประมาณ 10.00 น.	เกษตรกรจะทิ้งช่วงเวลาริมน้ำยางไหลลงสู่ถ้วยรองน้ำยางใช้เวลาประมาณ 1 - 2 ชั่วโมงในช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่เกษตรกรใช้ในการรับประทานอาหารเช้า ทักทายเพื่อนบ้าน หรือพักผ่อนและเริ่มเก็บผลผลิตในช่วงเวลา 07.00 – 08.00 น. โดยจะเก็บน้ำยางเสร็จสิ้นในเวลาประมาณ 10.00 น. จากนั้นนำน้ำยางสดไปขาย ณ จุดรับซื้อในหมู่บ้านทันที ขายเสร็จในเวลาประมาณ 11.00 น.
4. ขั้นตอนการแปรรูปยางแผ่นดิบ	(1) นำน้ำยางสดมากรองให้สะอาด (2) แบ่งน้ำยางสดใส่ตะกุง ๆ ละ 4 ลิตร (3) เติมน้ำสะอาดประมาณ 3.5 ลิตร (4) เติมน้ำกรด (กรดฟอร์มิค หรือน้ำส้มขาง) 1 ฝาต่อ 1 ตะกุง (5) รอประมาณครึ่งชั่วโมงเพื่อให้ยางแข็งตัว (6) นำยางที่แข็งตัวไปตบ หรือเหยียบเพื่อให้ได้ยางแผ่นบางพอที่จะเข้าเครื่องรีดยางได้ (7) นำยางแผ่นเข้าเครื่องรีดยางลิ้น 2 รอบ และเข้าเครื่องรีดยางคอก 1 รอบ และ (8) นำยางแผ่นดิบที่ได้ไปล้างแล้วตากแดดให้แห้ง ครัวเรือนเกษตรกรผลิตยางแผ่นดิบเสร็จในเวลาประมาณ 14.00 น.	

2.1.6 ระยะเวลาในการผลิต และปริมาณผลผลิต

จากการศึกษาพบว่า เวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมการผลิตยางพาราเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร โดยครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบจะใช้เวลาในการผลิตมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบจะใช้เวลาในการผลิตเฉลี่ย 9.02 ชั่วโมงต่อวันต่อครัวเรือน ในขณะที่

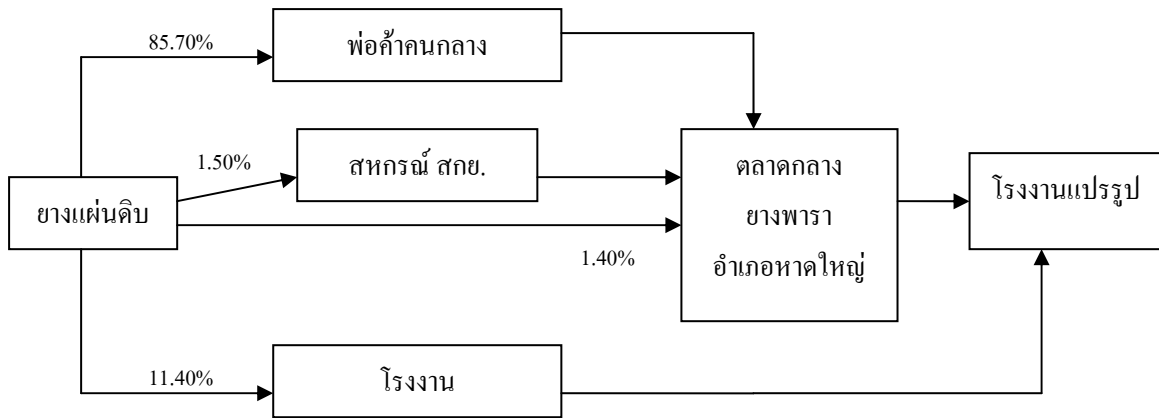
ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดใช้เวลาเฉลี่ยเพียง 6.93 โมงต่อวันต่อครัวเรือน ในด้านปริมาณผลผลิต จากการศึกษาพบว่าในปี 2552 ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีปริมาณผลผลิตในแต่ละครั้งกรี๊ดเท่ากับ 2.33 กิโลกรัมต่อไร่ ราคาขายเฉลี่ยเท่ากับ 51.93 บาทต่อกิโลกรัม ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีปริมาณผลผลิตในแต่ละครั้งกรี๊ดเท่ากับ 6.50 กิโลกรัมต่อไร่ มีเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งในน้ำยางสดอยู่ระหว่าง 27-35 เปอร์เซ็นต์ ราคาขายเฉลี่ยเท่ากับ 50.46 บาทต่อกิโลกรัม

2.2 การตลาดยางพารา

กระบวนการซื้อขายผลผลิตยางพาราระหว่างพ่อค้ากับเกษตรกร พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบได้รับข้อมูลราคายางแผ่นดิบจากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และจะตรวจสอบราคาเมื่อจะขายผลผลิตเท่านั้น หลังจากนั้นจะสอบถามราคาในท้องถิ่นจากพ่อค้า โดยพ่อค้านำเสนอราคาท้องถิ่นให้กับเกษตรกร บางครั้งเกษตรกรจะโทรศัพท์สอบถามราคาจากพ่อค้าคนกลางอื่น ๆ ก่อน เพื่อเปรียบเทียบราคาที่เสนอของพ่อค้าแต่ละราย และจะเลือกขายให้กับพ่อค้าที่ให้ราคาดีที่สุดในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดส่วนใหญ่จะไม่ทราบราคาน้ำยางสดก่อนขาย

2.2.1 วิธีการตลาดยางแผ่นดิบ

จากการศึกษาพบว่า ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ มีแหล่งขายผลผลิตยางพาราหลายแหล่งด้วยกัน โดยเฉพาะพ่อค้าคนกลางในหมู่บ้าน และต่างหมู่บ้านนั้นมีจำนวนมาก ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 85.70 นิยมขายให้พ่อค้าคนกลาง เนื่องจากมีความสะดวกในการขาย และได้รับเงินทันที โดยพ่อค้าจะมารับซื้อยางแผ่นดิบถึงสวนยาง และเกษตรกรโดยส่วนใหญ่จะขายผลผลิตให้กับพ่อค้าขาประจำ เนื่องจากสามารถต่อรองราคากันได้ หรืออาจมีความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติ คนรู้จัก รองลงมาร้อยละ 11.40 ขายผลผลิตให้กับโรงงาน ซึ่งจะเป็นเกษตรกรรายใหญ่ซึ่งมีจำนวนน้อยราย บางรายอาจรับซื้อน้ำยางสดมาแปรรูปเป็นยางแผ่นดิบเองแล้วนำไปขายให้กับโรงงานในพื้นที่ใกล้เคียง ครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 1.50 ขายผลผลิตให้กับสหกรณ์ สกย. ในพื้นที่ และครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 1.40 นำผลผลิตไปขายยังตลาดกลางยางพาราอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งจะเป็นเกษตรกรรายใหญ่ที่เก็บรวบรวมผลผลิตไว้จำนวนมากซึ่งจะได้ราคาดีกว่า และมีจำนวนน้อยราย และความถี่ในการขายเท่ากับ 15 วันต่อเดือน (ภาพประกอบ 13)

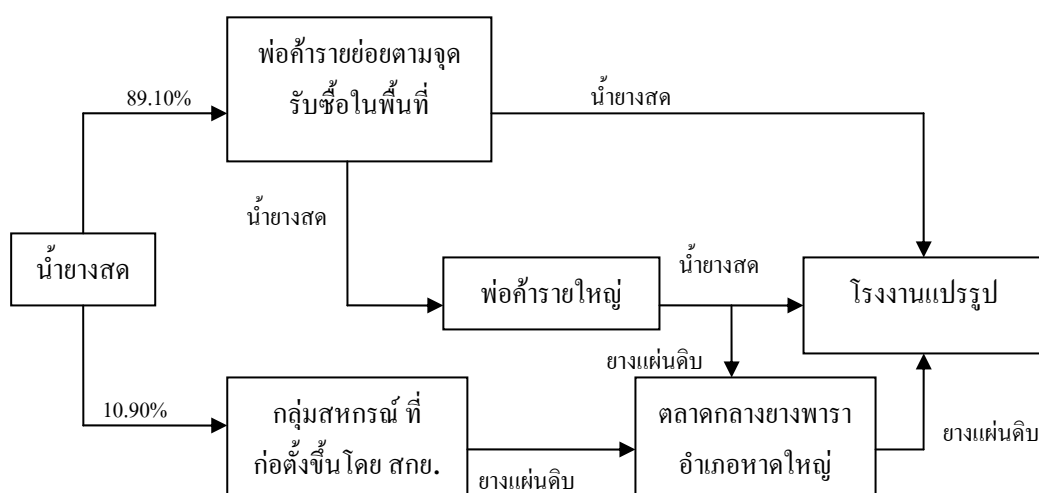

ภาพประกอบ 13 วิธีการตลาดยางแผ่นดินดิบในตำบลนาหมอนบุญ

2.2.2 วิธีการตลาดน้ำยางสด

จากการศึกษาพบว่า คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ส่วนใหญ่ร้อยละ 89.10 ขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางในพื้นที่ซึ่งมีจำนวนมาก โดยพ่อค้าจะมารับซื้อผลผลิตถึงสวนยางหรือจุดรับซื้อน้ำยางสดที่ตั้งอยู่ในบริเวณสวนยางในชุมชน หรือบนเส้นทางคมนาคมที่สะดวก เมื่อเกษตรกรเก็บผลผลิตแล้วจะนำน้ำยางสดมาขายให้พ่อค้าที่จุดรับซื้อทันที รองลงมาร้อยละ 10.90 ขายผลผลิตให้กับสหกรณ์ สกย. ซึ่งเป็นกลุ่มสหกรณ์ที่ก่อตั้งโดยสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (ภาพประกอบ 14) โดยเกษตรกรจะเลือกแหล่งจำหน่ายโดยพิจารณาจากเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งในน้ำยางสดที่ได้รับ และราคาน้ำยางสด นั่นคือถ้าพ่อค้าคนกลางให้เปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งในน้ำยางสด และราคาสูงก็จะขายให้กับพ่อค้าคนกลาง และถ้าสหกรณ์ สกย. ให้เปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งในน้ำยางสด และราคาสูงกว่าก็จะขายให้กับสหกรณ์ สกย. แม้ว่าเครื่องมือวัดเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งจะมีมาตรฐาน แต่ขั้นตอนการวัดความเข้มข้น การชั่งน้ำหนัก และการคิดคำนวณกระทำโดยผู้รับซื้อเพียงฝ่ายเดียวส่งผลให้ไม่ได้รับความยุติธรรม นอกจากนี้เกษตรกรบางรายยังเลือกแหล่งขายผลผลิตจากความสะดวกในการขนส่งผลผลิต และความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติ หรือคนรู้จักด้วย ส่วนความถี่ในการขายเท่ากับจำนวนวันกรีด ซึ่งเท่ากับ 20-25 วันต่อเดือน ในขณะที่การรับเงินนั้นขึ้นอยู่กับเกษตรกรจะตกลงกับพ่อค้าคนกลาง ซึ่งมีหลายแบบ เช่น ขอรับเงินในทันที หรือขอรับเงินเดือนละ 2 ครั้งเหมือนกับสหกรณ์ สกย. แต่การขายน้ำยางสดให้กับสหกรณ์ สกย. เกษตรกรจะได้รับเงินปันผลตอนสิ้นปีจากผลกำไรของสหกรณ์ สกย. ด้วย นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตบางประการ คือ เมื่อเกษตรกรที่นำน้ำยางสดไปขายให้กับสหกรณ์ สกย. ได้ระยะเวลาหนึ่งแล้วหลังจากมีการปันผลในตอนสิ้นปี เกษตรกรจะเริ่มทยอยลาออกจากการเป็นสมาชิก

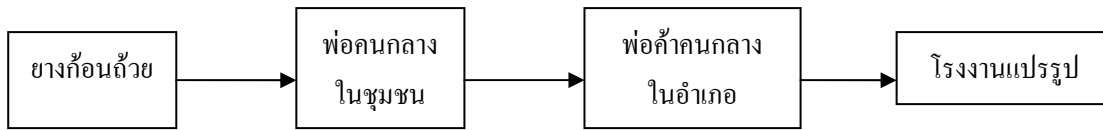
สหกรณ์ สกย. ทำให้สหกรณ์ สกย. มีสมาชิกลดลงในทุกปี ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเกษตรกรให้เหตุผลว่า เกษตรกรไม่มั่นใจในความซื่อสัตย์ในการบริหารงานของคณะกรรมการสหกรณ์ สกย. และเกษตรกรมีข้อสังเกตว่า การขายน้ำยางสดให้กับสหกรณ์ สกย. นั้นเกษตรกรได้รับเปอร์เซ็นต์เนื้องานแห่งในน้ำยางสดต่ำลงเรื่อย ๆ ซึ่งเกษตรกรเห็นว่าไม่เป็นธรรม เกษตรกรจึงหันไปขายน้ำยางสดให้กับพ่อค้าคนกลางที่จูดรับซื้อต่าง ๆ ในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามการขายน้ำยางสดนั้นไม่ว่าครัวเรือนเกษตรกรจะขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่จูดรับซื้อหรือขายให้กับสหกรณ์ สกย. เกษตรกรก็ไม่สามารถต่อรองเรื่องราคาหรือเปอร์เซ็นต์เนื้องานแห่งได้

ภาพประกอบ 14 วิธีการตลาดน้ำยางสดในตำบลนาหมอบุญ

2.2.3 วิธีการตลาดยางก้อนถ้วย

ผลผลิตยางพาราในรูปยางก้อนที่ปล่อยให้แห้งคาถ้วยรองรับน้ำยางหรือที่เรียกว่า ยางก้อนถ้วย มีช่องทางการขายเพียงช่องทางเดียว คือ เกษตรกรจะขายให้แก่พ่อค้าคนกลางในชุมชน ซึ่งสามารถต่อรองเรื่องราคากันได้บ้างหากเกษตรกรขายยางก้อนถ้วยในปริมาณมากหรือเป็นลูกค้าประจำ จากนั้นพ่อค้าคนกลางในชุมชนจะรวบรวมยางก้อนถ้วย/จียางเพื่อขายแก่พ่อค้าคนกลางในอำเภอ ซึ่งจะส่งต่อไปยังโรงงานยางพาราในจังหวัดใกล้เคียงอีกทอดหนึ่ง (ภาพประกอบ 15)

ภาพประกอบ 15 วิธีการตลาดยางก้อนถ้วยในตำบลนาหมอนบุญ

ที่มา : น้อย เตชะ, พัว จันแก้ว และพัน ขวัญใจ, สัมภาษณ์ 3 สิงหาคม 2552.

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันช่องทางในการขายผลผลิตยางพาราของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกพื้นที่ การรวมกลุ่มกันเพื่อการตลาดยังมีน้อย ซึ่งเป็นจุดอ่อนของเกษตรกร การขาดการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อขายผลผลิตทั้งยางแผ่นดิบและน้ำยางสด ทำให้ขาดอำนาจในการต่อรองเรื่องราคา และได้รับเปอร์เซ็นต์เนื้องานในน้ำยางสดที่ไม่ยุติธรรม โดยพบว่ามีเปอร์เซ็นต์เนื้องานในน้ำยางสดอยู่ระหว่าง 27-35 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งมีค่าต่ำในมุมมองของเกษตรกร เมื่อพิจารณาเกษตรกรที่มีการเข้าร่วมกลุ่มกับสหกรณ์ สกย. พบว่า การดำเนินงานของสหกรณ์ สกย. ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และการดำเนินงานไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของสมาชิกอย่างแท้จริง

ส่วนที่ 3 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา

การวิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษา และ การประกอบอาชีพหลัก ผลการวิเคราะห์มีรายละเอียดดังนี้ (ตาราง 11)

1.1 เพศ

กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 50.80 โดยแยกเป็น ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดที่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 51.40 และ 50.40 ตามลำดับ

1.2 อายุ

กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ให้สัมภาษณ์มีอายุระหว่าง 31-40 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35.30 และมีอายุเฉลี่ย 41.49 ปี โดยพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีอายุระหว่าง 41-50 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.40 และมีอายุเฉลี่ย 42.21 ปี ในขณะที่

ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีอายุระหว่าง 31-40 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.50 และมีอายุเฉลี่ย 41.06 ปี จะเห็นได้ว่าเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งสองกลุ่มมีอายุเฉลี่ยใกล้เคียงกัน และอยู่ในวัยแรงงาน

1.3 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนอยู่ในช่วง 3-4 คน คิดเป็นร้อยละ 62.00 รองลงมามีจำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนอยู่ในช่วง 5-6 คน 1-2 คน และมากกว่า 6 คน คิดเป็นร้อยละ 24.10, 11.80 และ 2.10 ตามลำดับ โดยมีจำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเฉลี่ย 3.89 คน เมื่อแยกพิจารณา จำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนแต่ละกลุ่มพบว่ามีความใกล้เคียงกันคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ มีสมาชิกอยู่ในช่วง 3-4 คนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62.90 และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีจำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนอยู่ในช่วง 3-4 คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.50 โดยมีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกัน คือ 3.82 คน เทียบกับ 3.93 คน ตามลำดับ โดยสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบด้วย พ่อ แม่ และ ลูก หรืออาจกล่าวได้ว่าครอบครัวของเกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว

1.4 จำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษา

จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษาอยู่ในช่วง 1-2 คนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 56.70 รองลงมามีจำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษาอยู่ในช่วง 3-4 คน คิดเป็นร้อยละ 9.10 นอกจากนี้ยังพบครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่มีสมาชิกที่กำลังศึกษาเลย คิดเป็นร้อยละ 34.20 โดยมีจำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษาในครัวเรือนเฉลี่ย 1.10 คน เมื่อแยกพิจารณาจำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษาในครัวเรือนของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ พบว่าอยู่ในช่วง 1-2 คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 71.40 รองลงมาคือครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่มีสมาชิกที่กำลังศึกษาเลย คิดเป็นร้อยละ 20.00 ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่ามีจำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษาในครัวเรือนอยู่ในช่วง 1-2 คนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.90 รองลงมาคือครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่มีสมาชิกที่กำลังศึกษาเลย คิดเป็นร้อยละ 42.70 เมื่อพิจารณาจำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษาเฉลี่ยต่อครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีจำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษาในครัวเรือน โดยเฉลี่ยแตกต่างกัน คือ 1.30 คน และ 0.99 คน ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีจำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษาสูงกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดโดยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีอายุค่อนข้างน้อยเพิ่งสร้างครอบครัวจำนวนสมาชิกที่มีจึงไม่ได้อยู่ในวัยที่พร้อมจะเข้ารับการศึกษา

1.5 อาชีพหลัก

เกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งสองกลุ่มมีอาชีพหลักไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเกือบทั้งหมดมีอาชีพหลักทำสวนยางพารา คิดเป็นร้อยละ 97.30 โดยครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 98.60 และร้อยละ 96.60 ตามลำดับ ส่วนอาชีพหลักประเภทอื่นมีน้อยมาก ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ คิดเป็นร้อยละ 1.40 สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด คิดเป็นร้อยละ 0.90 ประกอบอาชีพทำนา ที่เหลือร้อยละ 0.90 และร้อยละ 1.70 ของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ประกอบอาชีพทำไร่ และค้าขายตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่านอกจากครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองประเภทแม้จะยึดอาชีพการทำสวนยางพาราเป็นหลัก เกษตรกรยังมีการทำนาไว้ด้วย การทำนาส่วนใหญ่เพื่อการบริโภคในครัวเรือน

ตาราง 11 ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด

รายละเอียด	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ						
• ชาย	34	48.60	58	49.60	92	49.20
• หญิง	36	51.40	59	50.40	95	50.80
2. อายุ (ปี)						
• น้อยกว่า 30	10	14.30	15	12.80	25	13.40
• 31-40	21	30.00	45	38.50	66	35.30
• 41-50	22	31.40	37	31.60	59	31.60
• มากกว่า 50	17	24.30	20	17.10	37	19.80
\bar{x} (ปี)		42.21		41.06		41.49
S.D.		10.91		9.13		9.82
Min		23.00		24.00		23.00
Max		71.00		62.00		71.00

ตาราง 11 (ต่อ)

รายละเอียด	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)		จำนวน	ร้อยละ
จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ			
3. สมาชิกในครัวเรือน						
• 1-2	7	10.00	15	12.80	22	11.80
• 3-4	44	62.90	72	61.50	116	62.00
• 5-6	18	25.70	27	23.10	45	24.10
• มากกว่า 6	1	1.40	3	2.60	4	2.10
\bar{X} (คน)		3.83		3.93		3.89
SD		1.23		1.28		1.26
Min		1.00		1.00		1.00
Max		8.00		8.00		8.00
4. จำนวนสมาชิกที่กำลังศึกษา						
• ไม่มี	14	20.00	50	42.70	64	34.20
• 1-2	50	71.40	56	47.90	106	56.70
• 3-4	6	8.60	11	9.40	17	9.10
\bar{X} (คน)		1.30		0.99		1.11
SD		0.89		1.04		0.99
Min		0.00		0.00		0.00
Max		3.00		4.00		4.00
5. อาชีพหลัก						
• ทำสวนยางพารา	69	98.60	113	96.60	182	97.30
• ทำนา	1	1.40	1	0.90	2	1.10
• ทำไร่	-	-	1	0.90	1	0.50
• ค้าขาย	-	-	2	1.70	2	1.10

ส่วนที่ 4 การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด

การศึกษาการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในที่นี้จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 5 ประการ ที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการดำรงชีพ คือ (1) องค์ประกอบด้านบริบทของความอ่อนแอและไม่แน่นอน (2) ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ (3) นโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต (4) เทคนิค และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร และ (5) ผลลัพธ์การดำรงชีพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงผลวิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดในระบบการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ทั้งนี้ปัญหาและข้อจำกัดมีความซับซ้อน และมีความสัมพันธ์ของสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงนำเสนอปัญหาและสาเหตุที่เป็นประเด็นสำคัญในพื้นที่ศึกษามีรายละเอียดดังนี้ (ตาราง 12)

1) ปัญหาราคายางพาราคต่ำ

ราคาผลผลิตยางพารามีความผันผวนสูง โดยช่วงที่ประสบปัญหาราคายางพาราคต่ำเหลือ 40-50 บาทต่อกิโลกรัม สาเหตุที่ราคายางพารามีความผันผวนเป็นเพราะวิกฤติเศรษฐกิจของโลกเป็น โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาซึ่งเกิดวิกฤติทางด้านสถาบันการเงิน ทำให้เศรษฐกิจโลกชะลอตัว ส่งผลให้การซื้อขายยางพาราในตลาดล่วงหน้าชะลอตัวตามไปด้วย เกิดการกดราคาของพ่อค้าคนกลาง เมื่อเป็นเช่นนี้เกษตรกรจึงได้รับความเดือดร้อนในการดำรงชีพ ซึ่งพบว่าทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดประสบปัญหาราคายางพาราคต่ำเหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ วินัย แสงสุริย์ และสมคิด คำน้อย (2543) ที่พบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพาราประสบปัญหาด้านการตลาดที่สำคัญ คือ ราคาไม่แน่นอน ขึ้นลงบ่อย

2) การขาดแคลนเงินทุน

การขาดแคลนเงินทุนมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากราคายางปรับตัวสูงขึ้นและลดลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ราคายางปรับตัวสูงขึ้นนั้นราคาสินค้าอุปโภคและสินค้าบริโภคได้ปรับตัวสูงขึ้นตามไปด้วย แต่เมื่อราคายางลดต่ำลงราคาสินค้าอุปโภคและสินค้าบริโภคไม่ได้ปรับตัวลดลง ปัจจัยทางการเกษตรทุกประเภท เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชก็ปรับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วด้วย ทำให้เกษตรกรไม่สามารถจัดหาหรือซื้อปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพได้อย่าง

เพียงพอหรือต้องกู้หนี้ยืมสิน จากการศึกษาพบว่า ครั้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครั้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดใช้ปุ๋ยไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งในความเป็นจริงครั้วเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราทราบว่ายางพาราแต่ละช่วงอายุควรจะใช้ปุ๋ยสูตรไหนแต่ไม่มีเงินทุนเพียงพอในการซื้อปุ๋ยสูตรที่เหมาะสมในภาวะที่ราคาขยงตกต่ำ

3) ปัจจัยการผลิตราคาสูง

จากการศึกษาพบว่า ทั้งครั้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครั้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ประสบปัญหาปัจจัยการผลิตสูง เช่น ปุ๋ย สารเคมี และน้ำมัน เป็นต้น โดยเฉพาะราคาปุ๋ยเคมีที่สูงขึ้น ทำให้เกษตรกรบางส่วนพยายามปรับตัวโดยใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยชีวภาพมากขึ้น และลดปริมาณการใส่ปุ๋ยลง เพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิต

4) ปริมาณน้ำยางน้อยและค่าเนื้อยางแห้งลดลง

เกษตรกรประสบปัญหาด้านยางให้ปริมาณน้ำยางน้อยและค่าเนื้อยางแห้งลดลง มีสาเหตุจาก (1) จำนวนวันกรีดหรือความถี่กรีดสูง เนื่องจากการกรีดจำนวนวันมากให้ปริมาณน้ำยางสะสมสูง แต่ผลผลิตต่อวันกรีดและค่าเนื้อยางแห้งลดลง (2) พันธุ์ยาง โดยพื้นที่ส่วนใหญ่นิยมปลูกยางพันธุ์ RRIM 600 ซึ่งให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่าพันธุ์ RRIT 251 (3) ขาดการจัดการสวนยางที่ดี เนื่องจากเกษตรกรขาดการใส่ปุ๋ยในสูตรและปริมาณที่เหมาะสมกับอายุและสภาพดินของสวนยาง และ (4) สวนยางปลูกในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากสวนยางจำนวนหนึ่งปลูกในพื้นที่น้ำท่วมถึง ที่น้ำเก่า และพื้นที่ดินขาดความสมบูรณ์

5) โรคและแมลง

ปัญหาโรคและแมลง มีสาเหตุหลัก 6 ประการได้แก่ (1) พันธุ์ยาง (2) การจัดการผลิตไม่ถูกต้อง เนื่องจากเกษตรกรขาดความเข้าใจในเรื่องโรค แมลงและการระบาดของโรค ขาดความรู้ในการบำรุงดิน (3) สภาพอากาศเปลี่ยนแปลง ไม่แน่นอน ทำให้เหมาะต่อการระบาดของโรค และแมลงอย่างรวดเร็ว (4) การส่งเสริมไม่ครอบคลุม

จากการศึกษาพบว่า โรคที่พบบมากที่สุดคือ โรคยางหน้าตาย พบว่าเป็นปัญหาของเกษตรกรชาวสวนยางพาราทุกครั้วเรือน สาเหตุของอาการยางหน้าตายหรือน้ำยางตายในสวนยางนั้นมีอยู่ 3 สาเหตุหลัก คือ (2.1) การกรีดยางในช่วงฤดูฝน (2.2) เชื้อราในดิน (2.3) การขาดการใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นยาง นอกจากนี้ยังมีโรคน้ำยางยืนต้นตาย และปลวกกินรากยาง วิธีการแก้ไขปัญหของเกษตรกรคือ หยุดกรีดยางเฉพาะต้นยางที่มีอาการหน้าตาย และใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นยาง สำหรับแมลงที่ระบาดมากที่สุดคือ ปลวกกินรากยางพารา

6) การขาดแคลนแรงงาน

ปัญหาขาดแคลนแรงงานกรี๊ด มีสาเหตุจาก (1) การอพยพของแรงงานจากครัวเรือนเข้าสู่สังคมเมือง เนื่องจากแรงงานกรี๊ดภายในครัวเรือนที่เป็นรุ่นลูกหลานอพยพเข้าไปทำงานในตัวเมือง อีกทั้งคนในชุมชนส่วนใหญ่นิยมให้บุตรหลานศึกษาต่อในระดับสูงจึงส่งบุตรหลานไปเรียนในเมืองผนวกกับการที่เกษตรกรมีค่านิยมไม่อยากให้บุตรหลานทำการเกษตรซึ่งถือกันว่าเป็นงานที่หนัก และมีรายได้น้อย (2) ขาดแรงงานที่มีทักษะฝีมือ เนื่องจากการขาดการอบรมและการถ่ายทอดประสบการณ์หรือเทคนิคการกรี๊ดขางระหว่างเกษตรกรอย่างเป็นระบบ รวมทั้งไม่มีสถานที่ฝึกอบรมทักษะกรี๊ดขาง และ (3) ขาดแรงงานที่มีความซื่อสัตย์ และเอาใจใส่สวนขาง

7) ขั้นตอนการผลิตยุ่งยาก

ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตขางแผ่นดิบ จำนวนไม่น้อยระบุว่ามีปัญหาขั้นตอนการผลิตยุ่งยากโดยเกษตรกรให้ความเห็นว่า การผลิตขางแผ่นดิบมีหลายขั้นตอน แต่ละขั้นตอนต้องใช้เวลาในการทำงานและต้องใช้ความละเอียด ความเอาใจใส่ในการผลิตขางแผ่นดิบให้ได้คุณภาพ จึงทำได้ไม่ดียวแผ่นดิบที่ผลิตส่วนใหญ่จึงเป็นขางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 3 ซึ่งขายได้ราคาไม่ดีนัก

8) ขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิตขางแผ่นดิบ

การขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิตขางแผ่นดิบ เนื่องจากการผลิตขางแผ่นดิบมีหลายขั้นตอน โดยแต่ละขั้นตอนต้องการน้ำสะอาดในปริมาณมากเพื่อเป็นส่วนประกอบในการทำขางแผ่นดิบ และทำความสะอาดขางแผ่นดิบ เกษตรกรส่วนมากใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้น แต่ก็ไม่เพียงพอ และคุณภาพน้ำไม่สะอาด ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพขางแผ่นดิบที่ผลิตได้ โดยพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรเริ่มมีการขาดแคลนน้ำตั้งแต่เดือนมกราคม ถึง เดือนพฤษภาคมของทุกปี

9) ดินเสื่อมโทรม

สภาพดินเสื่อมโทรม เกิดจากการที่เกษตรกรใช้ที่ดินปลูกพืชชนิดเดียวอย่างต่อเนื่อง การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชติดต่อกันเป็นเวลานาน ซึ่งส่งผลให้ดินขาดธาตุอาหาร และมีลักษณะแข็งกระด้าง พบว่า ครัวเรือนทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตขางแผ่นดิบและน้ำขางสดประสบปัญหาดินเสื่อมโทรมเหมือนกัน

10) การคมนาคมไม่สะดวก

ในบางพื้นที่ถนนหนทางยังไม่สะดวก ทำให้เป็นอุปสรรคในการขนส่งผลผลิต เนื่องจากขาดงบประมาณในการก่อสร้าง และการขาดความทั่วถึงในการดูแลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตขางแผ่นดิบและน้ำขางสดประสบปัญหาการคมนาคมไม่สะดวกเหมือนกัน

11) เฟอร์เซ็นต์น้ำยางตกต่ำ

จากการศึกษาพบว่า คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดประสบปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางในด้านการวัดเฟอร์เซ็นต์น้ำยางแห้ง เนื่องจากขั้นตอนการวัดความเข้มข้นและการชั่งน้ำหนักน้ำยาง จะกระทำโดยผู้รับซื้อเพียงฝ่ายเดียว ส่งผลให้ไม่ได้รับความยุติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ นางลักษณะ สืบชนะ (2549) ที่พบว่าปัญหา และอุปสรรคของเกษตรกรที่ขายน้ำยางสด คือ การคิดเฟอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง

12) ขาดการรับรู้ข่าวสารยางพารา

จากการศึกษาพบว่า คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดประสบปัญหาเรื่องการขาดการรับรู้ข่าวสารยางพารามากกว่าคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ เนื่องจากคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดส่วนใหญ่จะไม่ทราบราคาน้ำยางสดล่วงหน้า โดยจะทราบต่อเมื่อนำน้ำยางสดไปขาย ในขณะที่คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีการเช็คข้อมูลด้านราคายางแผ่นดิบ ทั้งจากเพื่อนบ้าน พ่อค้าคนกลาง วิทยุหรือโทรศัพท์ก่อนตัดสินใจนำผลผลิตไปขาย

13) ค่าครองชีพสูง

จากการศึกษาพบว่า นอกจากคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดประสบปัญหาในระบบการผลิตยางพาราแล้ว นอกจากนี้คริวเรือนเกษตรกรยังประสบปัญหาค่าครองชีพ เนื่องจากรายได้จากการผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด เมื่อเทียบกับราคาสินค้าอุปโภคบริโภคแล้วจะไม่พอใช้ เพราะถ้าหากราคายางพาราตกต่ำก็จะส่งผลให้รายได้ที่เกษตรกรได้รับตกต่ำไปด้วย

จะเห็นได้ว่าสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมานานแล้ว โดยเฉพาะหลังจากที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และมีการผลิตอย่างเข้มข้น ที่ได้เริ่มมาตั้งแต่ยุคสวนยางสงเคราะห์ สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อมาในพื้นที่อย่างมาก ซึ่งบางปัญหาเกิดจากการพัฒนาของรัฐ และปัญหาที่เกิดจากการตอบรับของคนในพื้นที่โดยมีแรงกระตุ้นจากภายนอก โดยคริวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมักประสบปัญหาหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสินค้าอุปโภคบริโภคราคาแพง แต่คงไม่สำคัญเท่าปัญหาราคายางพาราตกต่ำจนเหลือ 40-50 บาทต่อกิโลกรัม โดยปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน หากสามารถแก้ปัญหาหนึ่งได้ก็สามารถแก้ปัญหาอื่นด้วย โดยปัญหาที่มีทั้งปัญหาคริวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มสามารถแก้ไขได้เอง เพื่อให้คริวเรือนสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และบางปัญหาต้องอาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือ อีกทั้งยังต้องอาศัยความตั้งใจของตัวเกษตรกรเองในการร่วมกันหาหนทางแก้ไข

ตาราง 12 ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ

ประเด็นปัญหา	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา	
	ผลิตยางแผ่นดิบ	ผลิตน้ำยางสด
1. ราคาขายพาราคต่ำ	✓	✓
2. การขาดแคลนเงินทุน	✓	✓
3. ปัจจัยการผลิตราคาสูง	✓	✓
4. ยางให้ปริมาณน้ำยางน้อย	✓	✓
5. โรคและแมลง	✓	✓
5.1 หน้ำยางตาย	✓	✓
5.2 ปลวกกินรากยาง	✓	✓
5.3 ใบร่วง	✓	✓
5.4 โรครากเน่า	✓	✓
5.5 ยางตายยืนต้น	✓	✓
5.6 โรคยอดยางเน่า	✓	✓
6. ขาดแคลนแรงงาน	✓	✓
7. ขั้นตอนการผลิตยุ่งยาก	✓	
8. ขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิต	✓	
9. ดินเสื่อมโทรม	✓	✓
10. การคมนาคมไม่สะดวก	✓	✓
11. เพอร์เซ็นต์น้ำยางตกต่ำ		✓
12. ขาดการรับรู้ข่าวสารยางพารา		✓
13. ค่าครองชีพสูง	✓	✓

4.2 ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาถึงทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ ซึ่งเป็นหัวใจของแนวคิดการดำรงชีพ ได้แก่ 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนธรรมชาติ 3) ทุนทางการเงิน 4) ทุนทางกายภาพ และ 5) ทุนทางสังคม ซึ่งผลการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้ (ตาราง 13)

4.2.1 ทุนมนุษย์ ทำการศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก คือ การศึกษา จำนวนแรงงาน และทักษะในการประกอบอาชีพ ผลการศึกษาแต่ละประเด็น มีดังนี้

1) การศึกษา ระดับการศึกษาถือว่าเป็นฐานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ ที่จะกำหนดขีดความสามารถของครัวเรือนในการประกอบอาชีพหรือดำรงชีพ เพราะความรู้หรือระดับการศึกษามีผลต่อความสามารถในการเข้าถึงอาชีพที่แตกต่างกันได้

(อาหะมะ คือราม, 2550) นอกจากนี้ความรู้หรือระดับการศึกษายังมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดจนการรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีพที่เหมาะสมกับสภาพของเศรษฐกิจและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จากการศึกษาระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนชาวสวนยางพารา พบว่า การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในเกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษาลงมา (ป.6 ลงมา) คิดเป็นร้อยละ 70.60 รองลงมาจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป (ม.1 ขึ้นไป) คิดเป็นร้อยละ 29.40

เมื่อพิจารณาการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า เกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาลงมา (ป.6 ลงมา) คิดเป็นร้อยละ 77.10 รองลงมาจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป (ม. 1 ขึ้นไป) คิดเป็นร้อยละ 22.90 ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาลงมา (ป.6 ลงมา) คิดเป็นร้อยละ 66.70 รองลงมาจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป (ม. 1 ขึ้นไป) คิดเป็นร้อยละ 33.30

จะเห็นได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มจบการศึกษาในระดับภาคบังคับเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการศึกษาต่อจากการศึกษาภาคบังคับนั้นในเกษตรกรทั้งสองกลุ่มยังพบน้อยมาก นอกจากนี้ยังพบว่า หัวหน้าของครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสดจบการศึกษาในระดับที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบ การที่หัวหน้าของครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบมีการศึกษาที่ในสัดส่วนที่ต่ำกว่าหัวหน้าของครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสด อาจเนื่องมาจากโดยเฉลี่ยแล้วมีอายุมากกว่า และในยุคนั้นเกษตรกรมีฐานะค่อนข้างยากจน เมื่อจบการศึกษาในระดับภาคบังคับแล้วจำเป็นต้องออกมาช่วยเหลือครอบครัวในการทำงานอีกทั้งสถาบันการศึกษาในระดับสูงยังมีไม่มากจึงค่อนข้างลำบากในการศึกษาต่อ

2) จำนวนแรงงาน ในการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งจำนวนแรงงานออกเป็น 2 ประเภท คือ จำนวนแรงงานในครัวเรือน และจำนวนแรงงานจ้างนอกครัวเรือน ซึ่งผลการศึกษามีดังนี้

2.1) จำนวนแรงงานในครัวเรือน แรงงานของสมาชิกในครัวเรือนเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการยกระดับการผลิตให้มีผลตอบแทนเพียงพอต่อการดำรงชีพของครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 1.97 คน โดยในช่วง 2 คนขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 85.00 รองลงมาคือจำนวนแรงงานในครัวเรือนในช่วง 1 คน คิดเป็นร้อยละ 15.00 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.01 คน โดยในช่วง 2 คนขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 85.70 รองลงมาคือจำนวนแรงงานในครัวเรือนในช่วง 1 คน คิดเป็นร้อยละ 14.30 สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

พบว่าจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 1.95 คนโดยในช่วง 2 คนขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 84.60 รองลงมาคือจำนวนแรงงานในครัวเรือนในช่วง 1 คน คิดเป็นร้อยละ 15.40

2.2) จำนวนแรงงานจ้างนอกครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีจำนวนแรงงานจ้างนอกครัวเรือนเฉลี่ย 0.41 คน โดยส่วนใหญ่ไม่มีการจ้างแรงงานนอกครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 85.00 แต่ยังมีเกษตรกรบางส่วนที่มีการจ้างแรงงานตั้งแต่ 1 คนขึ้นไปซึ่งพบเป็นส่วนน้อย คิดเป็นร้อยละ 15.00 เมื่อพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีการจ้างแรงงานนอกครัวเรือนเฉลี่ย 0.49 คนต่อครัวเรือน และ 0.37 คนต่อครัวเรือน ตามลำดับ ทั้งนี้พบว่า ทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดโดยส่วนใหญ่ไม่มีการจ้างแรงงานนอกครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 84.30 และ 85.50 ตามลำดับ แต่ยังมีเกษตรกรบางส่วนที่มีการจ้างแรงงานตั้งแต่ 1 คนขึ้นไปซึ่งพบเป็นส่วนน้อย คิดเป็นร้อยละ 15.70 และ 14.50 ตามลำดับ

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า จำนวนแรงงานที่เกษตรกรใช้ในการผลิตยางแผ่นดิบ และผลิตน้ำยางสดนั้นส่วนใหญ่มาจากแรงงานในครัวเรือน และพบว่า เกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ใช้แรงงานในครอบครัว และแรงงานจ้างนอกครัวเรือนมากกว่าเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด โดยมีสาเหตุมาจากการดำเนินการผลิตยางแผ่นดิบมีหลายขั้นตอน ลักษณะของการทำงานโดยส่วนใหญ่เป็นคู่สามีและภรรยาของแต่ละครัวเรือนช่วยกันทำงาน และแรงงานจ้างนอกครัวเรือนก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ทั้งนี้แรงงานจ้างส่วนใหญ่เป็นแรงงานจ้างกรีดยางที่มาจากในพื้นที่ เช่น เครือญาติ หรือเพื่อนบ้าน และไม่พบว่ามีแรงงานอพยพจากต่างจังหวัดเข้ามารับจ้างกรีดยางในพื้นที่ เนื่องมาจากเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเจ้าของสวนยางขนาดเล็กจึงไม่นิยมนำแรงงานจากภายนอกเข้ามาในพื้นที่ ในขณะที่แรงงานในพื้นที่มีความรู้จักมักคุ้นกับเจ้าของสวน เป็นเครือญาติ ญาติพี่น้องและต้องพูดคุยกันได้ง่าย เพื่อที่จะสามารถไว้วางใจ เชื่อสัจย์ในการดูแลผลประโยชน์ให้แก่เจ้าของสวนยาง นอกจากนี้เงื่อนไขการแบ่งสรรผลประโยชน์ของแรงงานจ้างกรีดยาง โดยรูปแบบการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่พบในพื้นที่ประกอบด้วย 60:40 และ 50:50 ทั้งนี้รูปแบบและเงื่อนไขของการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่ให้ผลตอบแทนสูง ทำให้เกิดแรงจูงใจกรีดยาง ได้แรงงานที่มีทักษะฝีมือกรีดยางสูง และมีความตั้งใจกรีดยางของแรงงานจ้างกรีดยาง จากการศึกษาพบว่า แรงงานจ้างกรีดยางที่มีทักษะ ฝีมือกรีดยางสูงจะมีอัตราแบ่งผลประโยชน์ที่สูงกว่าแรงงานจ้างกรีดยางทั่วไป และแรงงานจ้างกรีดยางที่มีทักษะ ฝีมือมีโอกาสเปลี่ยนย้ายสวนยางกรีดยางมากขึ้น เมื่อได้รับผลตอบแทนสูงขึ้น

เมื่อพิจารณาสถานการณ์การใช้แรงงานของครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม จะเห็นได้ว่าจำนวนแรงงานที่ทำรายได้หลักให้ครัวเรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับ 2.01 คนในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และ 1.95 คนในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในขณะที่พื้นที่สวนยางที่เปิด

กรีดแล้วของคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด โดยเฉลี่ยเท่ากับ 17.36 ไร่ และ 16.16 ไร่ ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่ามีความเหมาะสมกันระหว่างแรงงานกับเนื้อที่กรีดยางพารา เนื่องจากโดยทั่วไปแรงงานกรีดยางพารา 1 คน สามารถกรีดยางได้เป็นเนื้อที่โดยเฉลี่ย 10 ไร่ต่อวัน (สถาบันวิจัยยาง, 2550) แต่แรงงานในคริวเรือนยังไม่มีกรีดคั้น และพัฒนาวิธีการเพิ่มมูลค่าผลผลิตยางพาราเท่าที่ควร มีเพียงกลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์ ไร่รวมยางซึ่งในตำบลมี 2 โรงเท่านั้นที่รับซื้อน้ำยางสดมาแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควัน

3) ทักษะในการประกอบอาชีพ จะพิจารณาจากประสบการณ์การทำสวนยาง การได้รับการฝึกอบรมการกรีดยางของแรงงานในคริวเรือน และความสามารถในการกรีดยางของแรงงานในคริวเรือน เนื่องจากการกรีดยางเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่เกษตรกรชาวสวนยางพาราจะต้องเรียนรู้ และหมั่นฝึกปฏิบัติ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ละเลยไม่ได้สำหรับการกรีดยาง นั่นคือคนกรีดยาง โดยเฉพาะตัวเกษตรกรเองที่จะต้องฝีมือดีพอ เนื่องจากการกรีดที่ไม่ดีจะส่งผลร้ายตามมาอย่างน้อย 2 ประการ คือ (1) ต้นยางเป็นแผลตะปุมตะป้า และ (2) ต้นยางทรุดโทรม อันส่งผลให้น้ำยางน้อยลงหรืออาจไม่ให้เลย ดังนั้นก่อนทำการเปิดกรีดยาง คริวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางมีความจำเป็นที่จะต้องฝึกทักษะการกรีดยางตามขั้นตอนอย่างถูกต้อง คือ ต้องกรีดบาง ไม่ลึก ไม่เข้าเนื้อไม้ ทั้งนี้ความประณีตในการกรีดที่ถูกต้องตามหลักวิชาการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวัน โคนต้นยาง แม้จะสร้างภาระให้เกษตรกรต้องเหน็ดเหนื่อยมากขึ้น แต่ผลที่ตามมาขอมคุ้มค่าแก่การลงทุนลงแรง เพราะสวนยางพาราจะไม่ใช่เป็นเพียงแค่แหล่งสร้างรายได้ให้เกษตรกรชาวสวนยางเท่านั้น แต่จะกลายเป็น “ขุมทรัพย์” ที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้กับเกษตรกรชาวสวนยางและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน (นิรนาม, 2552) ซึ่งผลการศึกษามีดังนี้

3.1) ประสบการณ์การทำสวนยาง จากการศึกษาพบว่า คริวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารามีประสบการณ์ในการทำสวนยางเฉลี่ย 19.45 ปี โดยในช่วง 14-24 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.60 รองลงมา มีประสบการณ์ในการทำสวนยางพารามากกว่า 24 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.70 และมีประสบการณ์ในการทำสวนยางพาราน้อยกว่า 14 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.70 เมื่อพิจารณาพบว่า คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีประสบการณ์ในการทำสวนยางโดยเฉลี่ยสูงกว่าคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดคือ คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีประสบการณ์ในการทำสวนยางเฉลี่ย 20.41 ปี ขณะที่คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีประสบการณ์ในการทำสวนยางเฉลี่ย 18.90 ปี ซึ่งพบว่าทั้งคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีประสบการณ์ในการทำสวนยางในช่วง 14-24 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.00 และ 39.30 ตามลำดับ รองลงมาคือคริวเรือนเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำสวนยางมากกว่า 24 ปี คิดเป็น

ร้อยละ 37.10 และ 31.60 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าทั้งสองกลุ่มมีประสบการณ์โดยเฉลี่ยค่อนข้างสูงซึ่งน่าจะเป็นผลดีต่อการสวนยาง

3.2) การได้รับการฝึกอบรมการกรีดยางของแรงงานในครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่ไม่ได้รับการฝึกอบรมการกรีดยางจากหน่วยงานรัฐบาล คิดเป็นร้อยละ 75.40 และมีเกษตรกรบางส่วนที่ได้รับการฝึกอบรมการกรีดยางจากหน่วยงานรัฐบาล คิดเป็นร้อยละ 24.60 เมื่อพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดส่วนใหญ่ไม่ได้รับการฝึกอบรมการกรีดยางจากหน่วยงานรัฐบาล คิดเป็นร้อยละ 84.30 และ 70.10 ตามลำดับ ทั้งนี้ยังพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดได้รับการฝึกอบรมการกรีดยางจากหน่วยงานรัฐบาลในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ คือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดที่ได้รับการฝึกอบรมการกรีดยางจากหน่วยงานรัฐบาล คิดเป็นร้อยละ 29.90 ขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบได้รับการฝึกอบรมการกรีดยางจากหน่วยงานรัฐบาล คิดเป็นร้อยละ 15.70 แสดงให้เห็นว่าทักษะการกรีดยางที่มีอยู่ในทั้งสองกลุ่มมาจากการเรียนรู้กันเองเป็นสำคัญ

3.3) ความสามารถในการกรีดยางของแรงงานในครัวเรือน ความสามารถในการกรีดยางพิจารณาจากฝีมือการกรีดยาง วิธีปฏิบัติในการกรีดยางต้องกรีดไม่บาดเนื้อไม้ เปลือกกรีดบาง และมีความสม่ำเสมอของรอยกรีดตลอดสวน ซึ่งผลของความมีทักษะการกรีดยางสามารถพิสูจน์ได้จากหน้ายางงอกใหม่หลังจากกรีดไปแล้ว 1 – 2 ปี ซึ่งเปลือกยางที่งอกใหม่จะต้องมีความราบเรียบสม่ำเสมอ ไม่มีรอยตายที่ขรุขระ การเกิดโรคของหน้ายางน้อย และไม่มีอาการยางเปลือกแห้ง จากการศึกษาพบว่า ความสามารถในการกรีดยางของแรงงานในครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่อยู่ในระดับมีความสามารถน้อย (กรีดไม่เข้าเนื้อไม้) คิดเป็นร้อยละ 76.50 รองลงมาคือความสามารถในการกรีดยางของแรงงานในครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราอยู่ในระดับมีความสามารถมาก (กรีดไม่เข้าเนื้อไม้) คิดเป็นร้อยละ 23.50 เมื่อพิจารณาพบว่า ความสามารถในการกรีดยางของแรงงานในครัวเรือนทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีความสามารถในการกรีดยางอยู่ในระดับมีความสามารถน้อย (กรีดไม่เข้าเนื้อไม้) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.70 และร้อยละ 80.30 ตามลำดับ รองลงมามีความสามารถในการกรีดยางอยู่ในระดับมีความสามารถมาก (กรีดไม่เข้าเนื้อไม้) คิดเป็นร้อยละ 24.30 และร้อยละ 19.70 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีประสบการณ์ในการทำสวนยางโดยเฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด และเป็นที่น่าสังเกตว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ฝึกอบรมการกรีดยางจากหน่วยงานรัฐบาล แต่การกรีดยางจะถูกฝึกและถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง โดยให้สมาชิกในครอบครัว หรือเพื่อนบ้านเป็นคนฝึกให้ ส่วนความสามารถในการกรีดยาง

ของแรงงานในครัวเรือน ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ทั้งเกษตรกรที่ได้รับการฝึกอบรมการกรีดยาง และผู้ที่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรม มีความสามารถในการกรีดยางอยู่ในระดับมีความสามารถน้อยมากที่สุด นั่นคือฝีมือการกรีดยางบาดเนื้อไม้บ้างเป็นบางครั้ง จะเห็นได้ว่าทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ละเลยในการเรียนรู้และการเข้าฝึกอบรมการกรีดยาง ซึ่งจะช่วยให้ครัวเรือนเกษตรกรมีทักษะการกรีดยางตามขั้นตอนอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ทั้ง ๆ ที่ฝีมือแรงงานกรีดยางของคนกรีดยางเป็นหัวใจสำคัญในการทำหน้ายางเรียบสวย ปัญหาเช่นนี้ถือเป็นจุดอ่อนด้านทุนมนุษย์ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มอันมีผลกระทบต่อการค้าางซีพีได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานเกษตรจังหวัดระนอง (2552) ที่ได้รายงานถึงการจัดการสวนยางพาราของเกษตรกรตัวอย่าง คือ นายวิรัตน์ ศรียุค ที่มีวิธีการดูแลสวนยางพาราให้สามารถกรีดยางได้นานกว่า 40 ปี โดยหน้ากรีดยางแรกใช้เวลา 18 ปี จะกรีดยางที่สองได้อีกไม่น้อยกว่า 18 ปี รวมสองรอบ 36 ปี ซึ่งมีการจัดการสวนดี และที่สำคัญความสามารถของคนกรีดยางต้องมีฝีมือดี กรีดยาง ไม่ลึก ไม่เข้าเนื้อไม้ แสดงให้เห็นว่า คนกรีดยางเป็นหัวใจสำคัญในการทำหน้ายางสมบูรณ์ จะทำให้หน้ายางเรียบสวย กรีดยางได้นานและยั่งยืน

ตาราง 13 แสดงทุนมนุษย์ของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด

ทุนมนุษย์	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1.การศึกษา						
● ประถมศึกษาลงมา	54	77.10	78	66.70	132	70.60
● มัธยมศึกษาขึ้นไป	16	22.90	39	33.30	55	29.40
2. จำนวนแรงงาน						
2.1 แรงงานในครัวเรือน						
● 1 คน	10	14.30	18	15.40	28	15.00
● 2 คนขึ้นไป	60	85.70	99	84.60	159	85.00
\bar{X} (คน)		2.01		1.95		1.97
S.D.		0.65		0.57		0.59
Min		1.00		0.00		0.00
Max		5.00		4.00		5.00

ตาราง 13 (ต่อ)

ทุนมนุษย์	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
2. จำนวนแรงงาน						
2.2 แรงงานจ้างนอกครัวเรือน						
• ไม่มี	59	84.30	100	85.50	159	85.00
• 1 คนขึ้นไป	11	15.70	17	14.50	28	15.00
\bar{X} (คน)		0.49		0.37		0.41
S.D.		1.21		1.24		1.22
Min		0.00		0.00		0.00
Max		5.00		10.00		10.00
3. ทักษะในการประกอบอาชีพ						
3.1 ประสบการณ์การทำสวนยาง						
• น้อยกว่า 14 ปี	16	22.90	34	29.10	50	26.70
• 14-24 ปี	28	40.00	46	39.30	74	39.60
• มากกว่า 24 ปี	26	37.10	37	31.60	63	33.70
\bar{X} (ปี)		20.41		18.90		19.45
S.D.		9.97		10.02		10.00
Min		2.00		1.00		1.00
Max		50.00		40.00		50.00
3.2 การได้รับการฝึกอบรมการกรีดยางของแรงงานในครัวเรือน						
• ไม่ได้รับการฝึกอบรม	59	84.30	82	70.10	141	75.40
• ได้รับการฝึกอบรม	11	15.70	35	29.90	46	24.60
3.3 ระดับความสามารถในการกรีดยางของแรงงานในครัวเรือน						
• มีความสามารถน้อย (กรีดยางเนื้อไม้)	53	75.70	94	80.30	143	76.50
• มีความสามารถมาก (กรีดยางเนื้อไม้)	17	24.30	23	19.70	44	23.50

4.2.2 ทูณธรรมชาติ ทูณธรรมชาตินับเป็นทุนที่มีความสำคัญมากสำหรับการดำรงชีพของครัวเรือน ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ในการศึกษาครั้งนี้ ทำการศึกษาทูณธรรมชาติที่สำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ ขนาดพื้นที่ถือครอง และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะ (ตาราง 14)

1) ขนาดพื้นที่ถือครอง ที่ดินทางการเกษตรนับเป็นทรัพยากรที่สำคัญของครัวเรือน เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในระบบการผลิตของครัวเรือน ซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหารและมีผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนด้วย

1.1) พื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่มีลักษณะการถือครองที่ดินเป็นของตนเอง ไม่มีการเช่าที่ดินทำการเกษตร โดยมีพื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน เฉลี่ย 23.43 ไร่ โดยพบอยู่ในช่วง 15-32 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.10 รองลงมาคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่ถือครองทั้งหมดอยู่ในช่วงน้อยกว่า 15 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 34.20 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดเฉลี่ย 23.97 ไร่ โดยถือครองในช่วง 15-32 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมาถือครองในช่วงน้อยกว่า 15 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 34.30 สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่ามีขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดเฉลี่ย 23.12 ไร่ โดยถือครองในช่วง 15-32 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.00 รองลงมาถือครองในช่วงน้อยกว่า 15 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 34.20

1.2) พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว พบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว เฉลี่ย 16.61 ไร่ต่อครัวเรือน โดยอยู่ในช่วง 9-24 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.40 รองลงมาคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วอยู่ในช่วงน้อยกว่า 9 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 19.30 ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วอยู่ในช่วงมากกว่า 24 ไร่ มีน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 13.40 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วเฉลี่ย 17.36 ไร่ โดยในช่วง 9-24 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.40 รองลงมาคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วอยู่ในช่วงน้อยกว่า 9 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.40 ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่ามีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วเฉลี่ย 16.16 ไร่ โดยถือครองในช่วง 9-24 ไร่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.20 รองลงมาถือครองในช่วงน้อยกว่า 9 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.80

1.3) พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด เฉลี่ย 5.18 ไร่ต่อครัวเรือน ครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.10 รองลงมาคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดอยู่ในช่วง 1-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 19.30 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยาง

แผ่นดินมีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด เฉลี่ย 5.18 ไร่ คราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62.90 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดอยู่ในช่วง 1-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 20.00 สำหรับคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่ามีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดเฉลี่ย 5.19 ไร่ คราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.20 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดอยู่ในช่วง 1-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.80

1.4) พื้นที่นา จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ในการทำนา โดยเฉลี่ย 1.74 ไร่ พบคราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่นามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 56.70 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่นา ในช่วง 1-3 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 28.30 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า คราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดินมีพื้นที่นา เฉลี่ย 1.55 ไร่ พบคราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่นามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 57.10 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่นา ในช่วง 1-3 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 30.00 สำหรับคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่ามีพื้นที่นา เฉลี่ย 1.85 ไร่ พบคราวเรือนที่ไม่มีพื้นที่นามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 56.40 รองลงมาคือ คราวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่นาในช่วง 1-3 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 27.40

จะเห็นได้ว่าคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิน และคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีพื้นที่ถือครองทั้งหมดของคราวเรือนเฉลี่ยใกล้เคียงกัน คือ 23.97 ไร่ และ 23.12 ไร่ ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีพื้นที่ถือครองในช่วง 15-32 ไร่ คราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดินมีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วเฉลี่ยในสัดส่วนที่สูงกว่าคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดเล็กน้อย คือ 17.36 ไร่ และ 16.16 ไร่ ซึ่งคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว โดยในช่วง 9-24 ไร่ มากกว่าคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิน แต่มีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วตั้งแต่ 25 ไร่ขึ้นไปน้อยกว่าคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิน สำหรับพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดนั้น พบว่าคราวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด โดยเฉลี่ยในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ 5.18 ไร่ และ 5.19 ไร่ ตามลำดับ แต่คราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดินมีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดในช่วง 1-10 ไร่ มากกว่าคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด และพื้นที่นาพบว่าพื้นที่นาโดยเฉลี่ยในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันทั้งคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิน และคราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด คือ 1.55 ไร่ และ 1.85 ไร่ ตามลำดับ นอกจากนี้พบว่า คราวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มโดยส่วนใหญ่จะใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรส่วนใหญ่สำหรับการทำสวนยางพารา ส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการทำนานั้นมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เนื่องจากคราวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาไปเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา ซึ่งเกษตรกรให้เหตุผลว่าการทำสวนยางพาราให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจดีกว่าการทำนาที่ต้องลงทุนสูง และราคาผลผลิตที่

ได้ต่ำ แต่บางครัวเรือนก็ยังคงรักษาที่นาเอาไว้เพื่อผลิตข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในด้านอาหารให้กับครัวเรือนได้อีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ตามการที่ครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด และพื้นที่นาใกล้เคียงกันมากย่อมส่งผลไม่ชัดเจนต่อความแตกต่างในด้านรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม

2) **ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะ** การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะ ยังมีความสำคัญในการดำรงชีพของครัวเรือนในชุมชนชนบท ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงจากทรัพยากรเหล่านี้ในรูปของแหล่งอาหาร และการใช้ประโยชน์โดยอ้อมในรูปของปัจจัยการผลิต ทำให้สามารถลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือนได้บางส่วน นอกจากนี้บางครัวเรือนยังสามารถเพิ่มรายได้ของครัวเรือนจากการใช้และเข้าถึงสมบัติสาธารณะด้วย (อาหะมะ คือราแม, 2550)

จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารามีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะในรูปของแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อการเกษตรมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 53.00 รองลงมาคือการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติสำหรับดื่ม คิดเป็นร้อยละ 30.50 และมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะในรูปของต้นไม้สำหรับเก็บผลไม้ คิดเป็นร้อยละ 11.00 และยังมีครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราเพียงบางส่วนเท่านั้นที่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะอื่น ๆ เช่น การเก็บผลไม้ป่า และการล่าสัตว์ป่าโดยพบในสัดส่วนที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 0.50 เท่านั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก

เมื่อแยกพิจารณาพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะในรูปของแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อการเกษตรมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 53.50 รองลงมาคือการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติสำหรับดื่ม คิดเป็นร้อยละ 30.20 และมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะในรูปของต้นไม้สำหรับเก็บผลไม้ คิดเป็นร้อยละ 8.50 เท่านั้น สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่าครัวเรือนเกษตรกรมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะในรูปของแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อการเกษตรมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 52.70 รองลงมาคือการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติสำหรับดื่ม คิดเป็นร้อยละ 27.90 และมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นสมบัติสาธารณะในรูปของต้นไม้สำหรับเก็บผลไม้ คิดเป็นร้อยละ 12.40 จะเห็นได้ว่า การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่างกันเล็กน้อย

ในระหว่างเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าความแตกต่างดังกล่าวขึ้นอยู่กับความจำเป็นอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การเกษตรเป็นสำคัญ

ตาราง 14 แสดงทุนทางธรรมชาติของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด

ทุนธรรมชาติ	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1 ขนาดพื้นที่ถือครอง						
1.1 พื้นที่ถือครองทั้งหมด						
• น้อยกว่า 15 ไร่	24	34.30	40	34.20	64	34.20
• 15-32 ไร่	35	50.00	55	47.00	90	48.10
• มากกว่า 32 ไร่	11	15.70	22	18.80	33	17.60
\bar{X} (ไร่)		23.97		23.12		23.44
S.D.		19.33		16.31		17.45
Min		3.00		5.00		3.00
Max		124.00		100.00		124.00
1.2 พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว						
• น้อยกว่า 9 ไร่	15	21.40	22	18.80	36	19.30
• 9-24 ไร่	44	62.90	81	69.20	126	67.40
• มากกว่า 24 ไร่	11	15.70	14	12.00	25	13.40
\bar{X} (ไร่)		17.36		16.16		16.62
S.D.		16.76		12.58		14.26
Min		3.00		4.00		3.00
Max		116.00		100.00		116.00

ตาราง 14 (ต่อ)

ทุนธรรมชาติ	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1 ขนาดพื้นที่ถือครอง						
1.3 พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด						
• ไม่มี	44	62.90	74	63.20	118	63.10
• 1-10 ไร่	14	20.00	22	18.80	36	19.30
• มากกว่า 10 ไร่	12	17.10	21	17.90	33	17.60
\bar{X} (ไร่)		5.18		5.19		5.19
S.D.		8.76		9.43		9.16
Min		0.00		0.00		0.00
Max		40.00		50.00		50.00
1.4 พื้นที่นา						
• ไม่มี	40	57.10	66	56.40	106	56.70
• 1-3 ไร่	21	30.00	32	27.40	53	28.30
• มากกว่า 3 ไร่	9	12.90	19	16.20	28	15.00
\bar{X} (ไร่)		1.56		1.85		1.75
S.D.		2.70		3.36		3.12
Min		0.00		0.00		0.00
Max		15.00		24.00		24.00
2. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)						
แหล่งน้ำธรรมชาติ						
• สำหรับดื่ม	0	0	2	1.60	2	1.00
• เพื่อการเกษตร	38	53.50	68	52.70	106	53.00
ต้นไม้						
• สำหรับก่อสร้าง	1	1.40	6	4.70	7	3.50
• สำหรับเก็บผลไม้	6	8.50	16	12.40	22	11.00
อื่นๆ						
• ผลไม้ป่า	0	0	1	0.80	1	0.50
• สัตว์ป่า	1	1.40	0	0	1	0.50

4.2.3 **ทุนทางการเงิน** ทำการศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก คือ รายได้ รายจ่าย และเงินออมของครัวเรือน ผลการศึกษาแต่ละประเด็น มีดังนี้ (ตาราง 15)

1) รายได้ของครัวเรือนเกษตรกร ทำการศึกษาใน 5 ประเด็นย่อย คือ (1) รายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือน (2) รายได้ในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ รายได้จากสวนยางพารา และรายได้จากการทำเกษตรอื่นและ (3) รายได้นอกภาคเกษตร

1.1) รายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีรายได้ของครัวเรือนที่เกิดจากการประกอบอาชีพทั้งอาชีพหลักและอาชีพรองเฉลี่ยเท่ากับ 204,020.32 บาทต่อปี โดยอยู่ในช่วง 100,000-300,000 บาทต่อปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.60 รองลงมาคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือนน้อยกว่า 100,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 21.40 ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือนต่อปีน้อยกว่า 300,000 บาท มีเพียงร้อยละ 15.50 เท่านั้น เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีรายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือนเฉลี่ยแตกต่างกันคือ 234,318.57 บาทต่อปี และ 185,893.16 บาทต่อปี ตามลำดับ และยังพบว่าครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มการผลิตมีรายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือนส่วนใหญ่ในช่วง 100,000-300,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 52.90 และ 70.10 ตามลำดับ ซึ่งเป็นสัดส่วนที่แตกต่างกันค่อนข้างชัด

1.2) รายได้ในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ รายได้จากสวนยางพารา และรายได้จากการทำเกษตรอื่น ๆ จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารามีรายได้ที่เกิดจากการทำกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมเฉลี่ย 180,318.18 บาทต่อปี ประกอบด้วย รายได้เฉลี่ยจากสวนยางพารา 174,639.04 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และรายได้เฉลี่ยจากการทำเกษตรอื่น ๆ 7,625.67 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรโดยส่วนใหญ่มีรายได้จากภาคเกษตรกรรมในช่วง 100,000 – 250,000 บาทต่อปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54.00 รองลงมาอยู่ในช่วงน้อยกว่า 100,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 31.00 ส่วนรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรที่มาจากสวนยางพาราส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 100,000 – 250,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 54.00 รองลงมาอยู่ในช่วงน้อยกว่า 100,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 31.60 ในด้านรายได้จากการทำเกษตรอื่น ๆ พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีรายได้จากการทำเกษตรอื่น ๆ เลย คิดเป็นร้อยละ 79.10 รองลงมาคือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้จากการทำเกษตรอื่น ๆ ต่อปีในช่วงมากกว่า 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 14.40

เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีรายได้ที่เกิดจากการทำกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมเฉลี่ย 213,135.71 บาทต่อปี ประกอบด้วยรายได้เฉลี่ยจากสวนยางพารา 204,078.57 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และรายได้เฉลี่ยจากการทำเกษตรอื่น ๆ 9,057.14 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งพบว่าครัวเรือนเกษตรกรโดยส่วนใหญ่มีรายได้จากภาคเกษตรกรรมในช่วง

100,000 – 250,000 บาทต่อปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.30 รองลงมาอยู่ในช่วงน้อยกว่า 100,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 35.70 ส่วนรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรที่มาจากสวนยางพาราส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 100,000 – 250,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 45.70 รองลงมาอยู่ในช่วงน้อยกว่า 100,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 35.70 ในด้านรายได้จากการทำเกษตรอื่น ๆ พบว่าครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีรายได้จากการทำเกษตรอื่น ๆ เลย คิดเป็นร้อยละ 74.30 รองลงมาคือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้จากการทำเกษตรอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 25.70

สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้ที่เกิดจากการทำกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมเฉลี่ย 160,683.70 บาทต่อปี ประกอบด้วย รายได้เฉลี่ยจากสวนยางพารา 157,025.64 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และรายได้เฉลี่ยจากการทำเกษตรอื่น ๆ 6,769.23 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งพบว่าครัวเรือนเกษตรกรโดยส่วนใหญ่มีรายได้จากภาคเกษตรกรรมในช่วง 100,000 – 250,000 บาทต่อปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 59.80 รองลงมาอยู่ในช่วงน้อยกว่า 100,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 28.20 ส่วนรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรที่มาจากสวนยางพาราส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 100,000 – 250,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 59.00 รองลงมาอยู่ในช่วงน้อยกว่า 100,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 29.10 ในด้านรายได้จากการทำเกษตรอื่น ๆ พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีรายได้จากการทำเกษตรอื่น ๆ เลยคิดเป็นเป็นร้อยละ 82.10 รองลงมาคือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้จากการทำเกษตรอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 17.90

จะเห็นได้ว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีรายได้รวมจากการทำกิจกรรมในภาคเกษตรกรรม ซึ่งได้จากการทำสวนยางพารา และจากการทำเกษตรอื่น ๆ สูงกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการผลิตยางแผ่นดิบสามารถขายยางแผ่นดิบได้ในราคาที่สูงกว่าน้ำยางสด และสามารถเก็บผลผลิตไว้ขายในช่วงที่ยางแผ่นดิบราคาสูงขึ้นได้ จึงมีความได้เปรียบด้านการสร้างรายได้มากกว่า ผลพวงอันนี้อาจจะส่งผลให้สามารถนำเงินไปลงทุนในการทำกิจกรรมการเกษตรอื่น ๆ ได้มากกว่าด้วย

1.3) รายได้นอกภาคเกษตร ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีรายได้ของครัวเรือนที่เกิดจากการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรเฉลี่ยเท่ากับ 22,210.16 บาทต่อปี ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรโดยส่วนใหญ่ไม่มีรายได้นอกภาคเกษตรเลยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 73.80 แต่ยังมีครัวเรือนเกษตรกรบางส่วนที่มีการประกอบอาชีพอื่น ๆ ทำให้มีรายได้นอกภาคเกษตรต่อปีในช่วง 50,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 14.40 เท่านั้น เมื่อพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีรายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรแตกต่างกันเล็กน้อยคือ 21,182.86 บาทต่อปี และ 22,824.79 บาทต่อปี ตามลำดับ และยังพบว่า ครัวเรือนเกษตรกร โดยส่วนใหญ่ไม่มีรายได้นอกภาคเกษตรเลยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ

ละ 78.60 และ 70.90 ตามลำดับ แต่ยังมีครัวเรือนเกษตรกรบางส่วนที่มีการประกอบอาชีพอื่น ๆ ทำให้มีรายได้นอกภาคเกษตรต่อปีในช่วง 50,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 11.40 และ 16.20 ตามลำดับ

2) **เงินออม** จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารามีเงินออมเฉลี่ย เท่ากับ 32,533.16 บาทต่อครัวเรือน โดยในช่วงน้อยกว่า 70,000 บาทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.30 รองลงมาคือไม่มีเงินออมในครัวเรือนเลย และมีเงินออม 70,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 36.90 และร้อยละ 11.80 ตามลำดับ เมื่อแยกพิจารณาครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีเงินออมเฉลี่ย เท่ากับ 41,348.57 บาทต่อครัวเรือน โดยอยู่ในช่วงน้อยกว่า 70,000 บาทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.40 รองลงมาคือไม่มีเงินออมในครัวเรือนเลย และมีเงินออม 70,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 32.90 และร้อยละ 15.70 ตามลำดับ ส่วน ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีเงินออมเฉลี่ย เท่ากับ 27,258.97 บาทต่อครัวเรือน โดยในช่วงน้อยกว่า 70,000 บาทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.30 รองลงมาคือไม่มีเงินออมในครัวเรือนเลย และมีเงินออม 70,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 39.30 และร้อยละ 9.40 ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีเงินออมเฉลี่ยสูงกว่าเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด เนื่องจากเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีรายได้เฉลี่ยรวมทั้งหมดของครัวเรือนสูงกว่าเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชาริณี ฉัตรไชยสิทธิกุล (2543) ที่ศึกษาถึงปัจจัยสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการออมภาคครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการออมภาคครัวเรือนของจังหวัดเชียงใหม่ คือรายได้ของครัวเรือน ขนาดของครัวเรือน และจำนวนผู้พักพิง โดยที่รายได้มีความสัมพันธ์กับการออมของครัวเรือนในทิศทางเดียวกัน

3) **รายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกร** ทำการศึกษาใน 5 ประเด็นย่อย คือ (1) รายจ่ายรวมทั้งหมดของครัวเรือน (2) รายจ่ายในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ รายจ่ายจากระบบฟาร์มสวนยางพารา และรายจ่ายจากระบบฟาร์มอื่น และ (3) รายจ่ายนอกภาคเกษตร

3.1) **รายจ่ายรวมทั้งหมดของครัวเรือน** ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพารามีรายจ่ายของครัวเรือนที่เกิดจากการประกอบอาชีพทั้งอาชีพหลักและอาชีพรองเฉลี่ย เท่ากับ 166,719.04 บาทต่อปี โดยในช่วงน้อยกว่า 160,000 บาทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60.40 รองลงมาคือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายจ่ายรวมทั้งหมดของครัวเรือนในช่วง 160,000 บาทขึ้นไป เป็นร้อยละ 39.60 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีรายจ่ายรวมทั้งหมดของครัวเรือนเฉลี่ยแตกต่างกันคือ 178,674.74 บาทต่อปี และ 159,566.05 บาทต่อปี ตามลำดับ และซึ่งพบว่าครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีรายจ่าย

รวมทั้งหมดต่อปีส่วนใหญ่ในช่วงน้อยกว่า 160,000 บาทคิดเป็นร้อยละ 58.60 และ 61.50 ตามลำดับ รองลงมาคือครัวเรือนที่มีรายจ่ายรวมทั้งหมดต่อปีในช่วง 160,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 41.40 และ 38.50 ตามลำดับ

3.2) รายจ่ายในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ รายจ่ายจากระบบฟาร์มสวนยางพารา และรายจ่ายจากระบบฟาร์มอื่น ๆ จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารามีรายจ่ายที่เกิดจากการทำกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมเฉลี่ย 23,767.49 บาทต่อปี ประกอบด้วยรายจ่ายเฉลี่ยจากระบบฟาร์มสวนยางพารา 20,543.58 บาทต่อปี และรายจ่ายเฉลี่ยจากระบบฟาร์มอื่น 2,579.52 บาทต่อปี ซึ่งพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรโดยส่วนใหญ่มีรายจ่ายจากภาคเกษตรกรรมต่อปีในช่วงน้อยกว่า 23,000 บาทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.50 รองลงมาอยู่ในช่วง 23,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 30.50 ส่วนรายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกรที่อยู่ในระบบฟาร์มสวนยางพาราต่อปีส่วนใหญ่อยู่ในช่วงน้อยกว่า 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 68.40 รองลงมาอยู่ในช่วง 20,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 31.60 ในด้านรายจ่ายจากระบบฟาร์มอื่น พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีรายจ่ายในระบบฟาร์มอื่นต่อปีในช่วงน้อยกว่า 2,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 92.00 รองลงมาคือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายจ่ายจากระบบฟาร์มอื่นต่อปีในช่วง 2,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 8.00

เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีรายจ่ายในการทำกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมเฉลี่ย 28,490.46 บาทต่อปี ประกอบด้วยรายจ่ายเฉลี่ยจากระบบฟาร์มสวนยางพารา 22,619.05 บาทต่อปี และรายจ่ายเฉลี่ยจากระบบฟาร์มอื่น 6,171.43 บาทต่อปี ซึ่งพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรโดยส่วนใหญ่มีรายจ่ายจากภาคเกษตรกรรมต่อปีในช่วง 23,000 บาทลงมา มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.40 รองลงมาอยู่ในช่วง 23,001 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 38.60 ส่วนรายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกรที่มาจากระบบฟาร์มสวนยางพาราต่อปีส่วนใหญ่อยู่ในช่วงน้อยกว่า 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 62.90 รองลงมาอยู่ในช่วง 20,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 37.10 ในด้านรายจ่ายจากระบบฟาร์มอื่น พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีรายจ่ายจากระบบฟาร์มอื่นต่อปีในช่วงน้อยกว่า 2,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 91.40 รองลงมาคือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายจ่ายจากระบบฟาร์มอื่นต่อปีในช่วง 2,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 8.60

สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีรายจ่ายที่เกิดจากการทำกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมเฉลี่ย 20,941.78 บาทต่อปี ประกอบด้วยรายจ่ายเฉลี่ยจากระบบฟาร์มสวนยางพารา 19,301.86 บาทต่อปี และรายจ่ายเฉลี่ยจากระบบฟาร์มอื่น 430.51 บาทต่อปี ซึ่งพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรโดยส่วนใหญ่มีรายจ่ายจากภาคเกษตรกรรมต่อปีในช่วงน้อยกว่า 23,000 บาทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 74.40 รองลงมาอยู่ในช่วง 23,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 25.60 ส่วนรายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกรที่มาจากระบบฟาร์มสวนยางพาราต่อปีส่วนใหญ่

อยู่ในช่วงน้อยกว่า 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 71.80 รองลงมาอยู่ในช่วง 20,000 บาทต่อปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 28.20 ในด้านรายจ่ายจากระบบฟาร์มอื่น พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีรายจ่ายจากระบบฟาร์มอื่นต่อปีในช่วงน้อยกว่า 2,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 92.30 รองลงมาคือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายจ่ายจากระบบฟาร์มอื่นต่อปีในช่วง 2,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 7.70

จะเห็นได้ว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีรายจ่ายรวมจากการทำกิจกรรมในภาคเกษตรกรรม ซึ่งเกิดจากใช้จ่ายในการดูแลสวนยางพารา และจากระบบฟาร์มอื่น สูงกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการผลิตยางแผ่นดิบมีค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสูงกว่าการผลิตน้ำยางสด

3.3) รายจ่ายนอกภาคเกษตร ประกอบด้วยรายจ่ายในชีวิตประจำวัน ค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าภาษีสังคม ค่าเช่าเรียนบุตร เป็นต้น ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารามีรายจ่ายนอกภาคเกษตรเฉลี่ยเท่ากับ 144,163.32 บาทต่อปี ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรโดยส่วนใหญ่มีรายจ่ายนอกภาคเกษตรต่อปีอยู่ในช่วงน้อยกว่า 140,000 บาทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 57.80 รองลงมาอยู่ในช่วง 140,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 42.20 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีรายจ่ายนอกภาคเกษตรโดยเฉลี่ยแตกต่างกันคือ 149,341.43 บาทต่อปี และ 141,065.30 บาทต่อปี ตามลำดับ ซึ่งแตกต่างกันเล็กน้อยและยังพบว่าครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มโดยส่วนใหญ่มีรายจ่ายนอกภาคเกษตรต่อปีอยู่ในช่วงน้อยกว่า 140,000 บาทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54.30 และ 59.80 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีรายจ่ายนอกภาคเกษตรในช่วง 140,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 45.70 และ 40.20 ตามลำดับ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าในปัจจุบันครัวเรือนเกษตรกรพยายามใช้ที่ดินเพื่อปลูกยางพาราซึ่งเป็นพืชที่ให้ผลตอบแทนสูง การให้ผลผลิตสม่ำเสมอและมีอายุการให้ผลผลิตนานกว่า 20 ปี แต่การลงทุนในการสร้างสวนยางพารานั้นมีค่าใช้จ่ายที่สูง และเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นตลอดทุกช่วงอายุของยางพาราตั้งแต่เริ่มปลูกจนกระทั่งกรีดยางได้

ตาราง 15 แสดงทุนทางการเงินของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด

ทุนทางการเงิน	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n=70)		ผลิตน้ำยางสด (n=117)		(n=187)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. รายได้						
1.1 รายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือน						
• น้อยกว่า100,000 บาท/ปี	20	28.60	20	17.10	40	21.40
• 100,000-300,000 บาท/ปี	37	52.90	82	70.10	119	63.60
• 300,000 บาท/ปีขึ้นไป	13	18.60	15	12.80	28	15.00
\bar{x} (บาท/ปี)		234,318.57		185,893.16		204,020.32
S.D.		254,663.29		142,959.02		193,278.36
Min		47,000.00		20,300.00		20,300.00
Max		1,320,000.00		900,000.00		1,320,000.00
1.2 รายได้ในภาคเกษตรกรรม						
• น้อยกว่า100,000 บาท/ปี	25	35.70	33	28.20	58	31.00
• 100,000-250,000 บาท/ปี	31	44.30	70	59.80	101	54.00
• 250,000 บาท/ปีขึ้นไป	14	20.00	14	12.00	28	15.00
\bar{x} (บาท/ปี)		213,135.71		160,683.76		180,318.18
S.D.		255,294.48		116,681.41		182,528.18
Min		27,500.00		10,300.00		10,300.00
Max		1,320,000.00		850,000.00		1,320,000.00
- รายได้จากสวนยางพารา						
• น้อยกว่า100,000 บาท/ปี	25	35.70	34	29.10	59	31.60
• 100,000-250,000 บาท/ปี	32	45.70	69	59.00	101	54.00
• 250,000 บาท/ปีขึ้นไป	13	18.60	14	12.00	27	14.40
\bar{x} (บาท/ปี)		204,078.57		157,025.64		174,639.04
S.D.		244,415.95		111,998.23		174,658.27
Min		22,000.00		10,300.00		10,300.00
Max		1,320,000.00		800,000.00		1,320,000.00

ตาราง 15 (ต่อ)

ทุนทางการเงิน	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1.2 รายได้ในภาคเกษตรกรรม						
- รายได้จากการเกษตรอื่น						
• ไม่มีรายได้จากการเกษตรอื่น	52	74.30	96	82.10	148	79.10
• มีรายได้จากการเกษตรอื่น	18	25.70	21	17.90	39	20.90
\bar{x} (บาท/ปี)		9,057.14		6,769.23		7,625.67
S.D.		29,297.02		20,000.92		23,856.35
Min		0.00		0.00		0.00
Max		200,000.00		130,500.00		200,000.00
1.3 รายได้นอกภาคเกษตร						
• ไม่มีรายได้	55	78.60	83	70.90	138	73.80
• น้อยกว่า 50,000 บาท/ปี	7	10.00	15	12.80	22	11.80
• 50,000 บาท/ปีขึ้นไป	8	11.40	19	16.20	27	14.40
\bar{x} (บาท/ปี)		21,182.86		22,824.79		22,210.16
S.D.		60,677.34		58,580.16		59,216.56
Min		0.00		0.00		0.00
Max		305,000.00		360,000.00		360,000.00
2. เงินออม						
• ไม่มีเงินออม	23	32.90	46	39.30	69	36.90
• น้อยกว่า 70,000 บาท	36	51.40	60	51.30	96	51.30
• 70,000 บาทขึ้นไป	11	15.70	11	9.40	22	11.80
\bar{x} (บาท)		41,348.57		27,258.97		32,533.16
S.D.		83,687.48		75,160.45		78,536.25
Min		0.00		0.00		0.00
Max		500,000.00		700,000.00		700,000.00

ตารางที่ 15 (ต่อ)

รายจ่าย	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. รายจ่ายรวมของครัวเรือน						
• น้อยกว่า 160,000 บาท/ปี	41	58.60	72	61.50	113	60.40
• 160,000 บาท/ปีขึ้นไป	29	41.40	45	38.50	74	39.60
\bar{x} (บาท/ปี)		178,674.74		159,566.05		166,719.04
S.D.		124,920.53		99,314.83		109,664.82
Min		30,000.00		26,000.00		26,000.00
Max		700,000.00		517,000.00		700,000.00
2. รายจ่ายในภาคเกษตรกรรม						
• น้อยกว่า 23,000 บาท/ปี	43	61.40	87	74.40	130	69.50
• 23,000 บาท/ปีขึ้นไป	27	38.60	30	25.60	57	30.50
\bar{x} (บาท/ปี)		28,490.46		20,941.78		23,767.49
S.D.		49,520.69		19,763.17		34,157.43
Min		2,000.00		2,000.00		2,000.00
Max		350,000.00		140,000.00		350,000.00
2.1 รายจ่ายจากสวนยางพารา (บาท/ปี)						
• น้อยกว่า 20,000 บาท/ปี	44	62.90	84	71.80	128	68.40
• 20,000 บาท/ปีขึ้นไป	26	37.10	33	28.20	59	31.60
\bar{x} (บาท/ปี)		22,619.05		19,301.86		20,543.58
S.D.		25,768.21		16,963.26		20,697.15
Min		2,000.00		2,000.00		2,000.00
Max		200,000.00		130,000.00		200,000.00

ตารางที่ 15 (ต่อ)

รายจ่าย	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
2.2 รายจ่ายจากการเกษตรอื่น						
• น้อยกว่า 2,000 บาท/ปี	64	91.40	109	92.30	172	92.00
• 2,000 บาท/ปีขึ้นไป	6	8.60	9	7.70	15	8.00
\bar{x} (บาท)		6,171.43		430.51		2,579.52
S.D.		33,611.15		1414.68		20690.44
Min		0.00		0.00		0.00
Max		240,000.00		10,000.00		240,000.00
3. รายจ่ายนอกภาคเกษตร						
• น้อยกว่า 140,000 บาท/ปี	38	54.30	70	59.80	108	57.80
• 140,000 บาท/ปีขึ้นไป	32	45.70	47	40.20	79	42.20
\bar{x} (บาทต่อปี)		149,341.43		141,065.30		144,163.32
S.D.		101,267.28		111,879.58		107827.42
Min		10,000.00		10,000.00		10,000.00
Max		480,000.00		880,000.00		880,000.00

4.2.4 ทูทางกายภาพ ทำการศึกษาใน 1 ประเด็นหลัก คือ การคมนาคม ซึ่งหมายถึง การคมนาคมขนส่งผลผลิตยางพาราจากสวนยางไปยังแหล่งจำหน่ายประเมินจากเส้นทางถนนว่าสามารถใช้พาหนะใดในการเดินทางบ้างจากการศึกษา พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่มีสวนยางอยู่ในหมู่บ้าน และบริเวณใกล้เคียงกับที่พักอาศัย คิดเป็นร้อยละ 71.10 มีบางส่วนที่มีสวนยางห่างไกลจากที่พักอาศัยออกไป คิดเป็นร้อยละ 28.90 สำหรับการเดินทางไปสวนยางของเกษตรกรมีความสะดวก คิดเป็นร้อยละ 83.40 เพราะสภาพถนนที่เดินทางไปสวนยางอยู่ในสภาพดี และสวนยางไม่ห่างไกลจากที่พักอาศัย และมีเกษตรกรบางครัวเรือนที่การเดินทางไปยังสวนยางไม่สะดวก คิดเป็นร้อยละ 16.60 เพราะสภาพถนนเป็นดินลูกรัง ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ นอกจากนี้เกษตรกรใช้วิธีการเดินทางไปยังสวนยางหรือขายผลผลิต โดยการขี่รถจักรยานยนต์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.90 รองลงมาใช้วิธีการเดินเท้า และรถยนต์ส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 31.60 และ 4.80 ตามลำดับ

เมื่อแยกพิจารณาพบว่า คราวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีสวนยางอยู่ในหมู่บ้าน และบริเวณใกล้เคียงกับที่พักอาศัย คิดเป็นร้อยละ 65.70 มีบางส่วนที่มีสวนยางห่างไกลจากที่พักอาศัยออกไป คิดเป็นร้อยละ 34.30 สำหรับการเดินทางไปสวนยางของเกษตรกรมีความสะดวก คิดเป็นร้อยละ 85.70 เพราะสภาพถนนที่เดินทางไปสวนยางอยู่ในสภาพดี สวนยางไม่ห่างไกลจากที่พักอาศัย และมีเกษตรกรบางครัวเรือนที่การเดินทางไปยังสวนยางไม่สะดวก คิดเป็นร้อยละ 14.30 เพราะสภาพถนนเป็นดินลูกรัง เป็นหลุมเป็นบ่อ นอกจากนี้เกษตรกรใช้วิธีการเดินทางไปยังสวนยางหรือขายผลผลิตโดยการขี่รถจักรยานยนต์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 64.30 รองลงมาใช้วิธีการเดินเท้า และรถยนต์ส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 35.70 และ 4.30 ตามลำดับ

ส่วนในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีสวนยางอยู่ในหมู่บ้าน และบริเวณใกล้เคียงกับที่พักอาศัย คิดเป็นร้อยละ 74.40 มีบางส่วนที่มีสวนยางห่างไกลจากที่พักอาศัยออกไป คิดเป็นร้อยละ 25.60 สำหรับการเดินทางไปสวนยางของเกษตรกรมีความสะดวก คิดเป็นร้อยละ 82.10 เพราะสภาพถนนที่เดินทางไปสวนยางอยู่ในสภาพดี และสวนยางไม่ห่างไกลจากที่พักอาศัย และมีเกษตรกรบางครัวเรือนที่การเดินทางไปยังสวนยางไม่สะดวก คิดเป็นร้อยละ 17.90 เพราะสภาพถนนเป็นดินลูกรัง ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ นอกจากนี้เกษตรกรใช้วิธีการเดินทางไปยังสวนยางหรือขายผลผลิตโดยการขี่รถจักรยานยนต์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 70.10 รองลงมาใช้วิธีการเดินเท้า และรถยนต์ส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 29.90 และ 5.10 ตามลำดับ (ตาราง 16)

จะเห็นได้ว่าการคมนาคมขนส่งผลผลิตยางพาราจากสวนยางไปยังแหล่งจำหน่าย ประเมินจากเส้นทางถนนว่าสามารถใช้พาหนะใดในการเดินทาง ทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดส่วนใหญ่มีสวนยางอยู่ในหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียงที่อยู่อาศัย และการเดินทางไปสวนยางส่วนใหญ่มีความสะดวก เพราะสภาพถนนที่เดินทางไปสวนยางอยู่ในสภาพดี และวิธีการเดินทางไปสวนยางหรือขายผลผลิตของเกษตรกรที่ใช้มากที่สุดคือ การขี่รถจักรยานยนต์ การเดินเท้าและใช้รถยนต์ส่วนตัว ตามลำดับ

ตาราง 16 แสดงทุนทางกายภาพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด

ทุนทางกายภาพ	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. สวนยาง ณ ปัจจุบันอยู่ใน						
หมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง						
• ไม่ใช่	24	34.30	30	25.60	54	28.90
• ใช่	46	65.70	87	74.40	133	71.10
2. ความสะดวกในการเดินทาง						
ไปสวนยางและขายผลผลิต						
• ไม่มีความสะดวก	10	14.30	21	17.90	31	16.60
• มีความสะดวก	60	85.70	96	82.10	156	83.40
3. วิธีการเดินทางไปสวนยาง						
หรือการขายผลผลิตยางพารา						
เดินเท้า						
• ไม่ใช่	45	64.30	83	70.90	128	68.40
• ใช่	25	35.70	34	29.10	59	31.60
จักรยานยนต์						
• ไม่ใช่	25	35.70	35	29.90	60	32.10
• ใช่	45	64.30	82	70.10	127	67.90
รถยนต์ส่วนตัว						
• ไม่ใช่	67	95.70	111	94.90	178	95.20
• ใช่	3	4.30	6	5.10	9	4.80

4.2.5 ทุนทางสังคม ทำการศึกษาในประเด็นของการเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารามีสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น เป็นส่วนมาก คิดเป็นร้อยละ 56.70 โดยที่ครัวเรือนเกษตรกรเป็นสมาชิกกลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มากที่สุด สักจะออมทรัพย์ และธนาคารหมู่บ้าน ตามลำดับ ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 43.30 พบว่าไม่เป็นสมาชิกกลุ่มใด ๆ เลย

ในด้านสถานภาพและบทบาทหน้าในองค์กรและกลุ่ม พบว่าเกษตรกรมีสถานภาพเป็นสมาชิกกลุ่มมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 83.02 และมีเกษตรกรบางส่วนที่เป็นกรรมการกลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 16.98

เมื่อแยกพิจารณา พบว่า ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นเป็นส่วนน้อย คิดเป็นเพียงร้อยละ 48.60 โดยที่เกษตรกรเป็นสมาชิกกลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มากที่สุด สัจจะออมทรัพย์ และธนาคารหมู่บ้าน ตามลำดับ ส่วนในด้านสถานภาพและบทบาทหน้าในองค์กรและกลุ่ม พบว่าเกษตรกรมีสถานภาพเป็นสมาชิกกลุ่มมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 82.50 และมีเกษตรกรบางส่วนที่เป็นทั้งสมาชิกและเป็นกรรมการกลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 17.65

ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นเป็นส่วนมาก คิดเป็นร้อยละ 61.50 โดยที่เกษตรกรเป็นสมาชิกกลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มากที่สุด สัจจะออมทรัพย์ และธนาคารหมู่บ้าน ตามลำดับ ส่วนในด้านสถานภาพและบทบาทหน้าในองค์กรและกลุ่ม พบว่าเกษตรกรมีสถานภาพเป็นสมาชิกกลุ่มมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 83.33 และมีเกษตรกรบางส่วนที่เป็นทั้งสมาชิกและเป็นกรรมการกลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 16.67 (ตาราง 17)

เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่มีความแตกต่างกันของการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น โดยครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีส่วนของผู้ที่เป็นสมาชิกสูงกว่าในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ เนื่องมาจากเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีเวลาว่างจากการผลิตน้ำยางสดมากกว่าจึงทำให้มีโอกาสเข้าร่วมกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมากกว่า อันอาจจะเกิดจากความสนใจและความกระตือรือร้นในการรวมกลุ่ม เพราะมีความเข้าใจและเห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่มดีกว่า ซึ่งวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมกลุ่มของเกษตรกรโดยส่วนใหญ่เพื่อกู้ยืมเงิน เพื่อใช้จ่ายทางด้านเกษตร เช่น ซื้อปุ๋ย และอุปกรณ์ทางการเกษตร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรบางส่วนที่เข้าร่วมกลุ่มเพื่อพบปะกับเพื่อนบ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างเพื่อนสมาชิกกลุ่ม และการเป็นกรรมการกลุ่มพบว่ามีจำนวนน้อยที่เป็นกรรมการบริหารกลุ่ม ซึ่งความแตกต่างในการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มย่อมส่งผลต่อความแตกต่างในการดำรงชีพได้ทางด้านความสะดวกในการจัดหาปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้รับจากการรวมกลุ่ม

ตาราง 17 แสดงทุนทางสังคมของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด

ทุนทางสังคม	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n=70)		ผลิตน้ำยางสด (n=117)		(n=187)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. เป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น						
• ไม่เป็น	36	51.40	45	38.50	81	43.30
• เป็น	34	48.60	72	61.50	106	56.70
2. สถานภาพในกลุ่มและองค์กรในท้องถิ่น						
• เป็นสมาชิก	28	82.35	60	83.33	88	83.02
• เป็นคณะกรรมการ	6	17.65	12	16.67	18	16.98

4.3 นโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต

การปลูกยางพาราของเกษตรกรไม่ได้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของเกษตรกรเพียงอย่างเดียว แต่จะขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐที่ควบคุม กำกับ ดูแลหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยพัฒนาส่งเสริม โดยเฉพาะสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สทย.) หรือที่ชาวสวนยางเรียกว่า กองทุน เป็นหน่วยงานที่ทำงานใกล้ชิดกับเกษตรกรทั้งการให้ความรู้ คำแนะนำ และการช่วยเหลือด้านการเงินในการลงทุนปลูกยางพารา จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดโดยส่วนใหญ่ใช้เงินทุนในครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 78.60 และร้อยละ 87.20 ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสวนยางพาราของครัวเรือนเกษตรกรไม่ได้อยู่ในเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งตามที่ สทย. ได้กำหนดไว้ ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดที่ได้รับเงินช่วยเหลือจาก สทย. คิดเป็นร้อยละ 21.40 และร้อยละ 12.80 ตามลำดับ (ตาราง 18) จะเห็นได้ว่าทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดส่วนใหญ่ลงทุนทำสวนยางพาราโดยกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. จึงกล่าวได้ว่า ธ.ก.ส. เป็นแหล่งเงินทุนหลักที่สำคัญต่อการลงทุนของเกษตรกร

ในด้านการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตและการตลาดจาก สทย. นั้นครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองรูปแบบการผลิตได้รับความรู้ในการจัดการสวนยาง เช่น การใส่ปุ๋ย เรื่องโรค การกำจัดวัชพืชตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงการเปิดกรีด และในอดีต สทย. มีการฝึกอบรมการกรีดยางให้แก่

เกษตรกรที่สนใจพัฒนาฝีมือกรีดยางของตนเอง ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่ไม่มีกรรไกรตัดยางกรีดยาง ให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่เลย จากการศึกษาพบว่า มีแรงงานกรีดยางที่ได้รับการฝึกอบรมการกรีดยาง เพียงร้อยละ 24.60 เท่านั้น ส่วนสำนักงานเกษตรอำเภอ นั้น พบว่าไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือ หรือแก้ปัญหา และพัฒนาระบบการทำสวนยางพาราแก่เกษตรกรมากนัก แต่จะมีบทบาทในการส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริม และการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นส่วนใหญ่

ด้านนโยบายที่ส่งเสริมให้เกิดการผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดนั้น พบว่า ในปี พ.ศ. 2537-2538 หน่วยงานรัฐบาลมีนโยบายลงทุนสร้างโรงงานรมขนาดเล็กเกือบ 700 แห่ง ทั่วประเทศ เพื่อต้องการเลื่อนระดับการผลิตของเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรชาวสวนยางพาราในตำบลนาหมอบุญได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาลผ่านทาง สกย. เช่นกัน โดยในตำบลนาหมอบุญมีสหกรณ์ สกย. หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า โรงรมยางในตำบลมี 2 โรงซึ่งรับซื้อน้ำยางสดมาแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควัน ส่งผลให้เกษตรกรผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด มีข้อสังเกตบางประการคือ โครงการนี้ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก จะเห็นได้จากการดำเนินงานของสหกรณ์ สกย. หรือโรงรมจะประสบปัญหาหลายด้าน เช่น กระบวนการรวมกลุ่มและการจัดการธุรกิจในกลุ่ม ทำให้กลุ่มสหกรณ์ สกย หรือโรงรมไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร

สำหรับวัฒนธรรม ค่านิยม และองค์กรท้องถิ่น ที่มีส่วนในการส่งเสริม เกื้อหนุนในการทำสวนยางพารา เนื่องจากการทำสวนยางพาราเป็นอาชีพที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และให้ผลผลิตอย่างสม่ำเสมอ โดยมองว่าการทำสวนยางพาราสามารถสร้างความมั่นคงให้กับครัวเรือน ทำให้ครัวเรือนมีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถส่งเสียบุตรหลานให้มีการศึกษาในระดับที่สูงกว่าพ่อแม่ และสามารถซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับครัวเรือน นอกจากนี้ยางพาราเป็นพืชที่มีความเสี่ยงน้อยกว่าพืชชนิดอื่น เช่น ข้าว หรือไม้ผล เกษตรกรในพื้นที่ตำบลนาหมอบุญส่วนใหญ่จึงนิยมปลูกยางพารา ซึ่งในปัจจุบันเกษตรกรนิยมปรับเปลี่ยนการทำเกษตรประเภทอื่นมาเป็นการทำสวนยางพารา โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวมาปลูกสร้างสวนยางพารา ซึ่งเกษตรกรให้เหตุผลว่ายางพาราสามารถทำรายได้ให้กับครัวเรือนมากกว่าการปลูกข้าว นอกจากนี้เกษตรกรเห็นว่าการทำสวนยางพาราไม่ต้องเดินร่อนออกไปรับจ้างในภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมนอกพื้นที่ ส่งผลให้เกิดความอบอุ่นขึ้นภายในครอบครัว นอกจากนี้เกษตรกรยังเห็นว่าการทำสวนยางพาราเป็นอาชีพที่มีความเป็นอิสระในการทำงานค่อนข้างมากโดยไม่ขึ้นอยู่กับนายจ้างหรือหัวหน้างาน ครัวเรือนเกษตรกรโดยส่วนใหญ่ทำงานด้วยความขยัน และมีความภูมิใจในอาชีพ ส่วนการตัดสินใจเลือกรูปผลผลิตยางแผ่นดิบ หรือน้ำยางสดนั้น นอกจากเหตุผลด้านรายได้ที่จะได้รับ จำนวนแรงงาน ระยะเวลาในการทำงาน ความเคยชิน เป็นต้น ครัวเรือนเกษตรกร

ยังมีเหตุผลว่าจะได้มีเวลาว่างให้สอดคล้องกับเพื่อนบ้าน หรือญาติพี่น้อง เพื่อให้สามารถเข้าร่วมพิธีกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือ เช่น งานบวช งานแต่งงาน และงานศพได้

ในด้านองค์กรท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สมาชิกในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรชาวสวนยางพาราได้เข้าถึงข่าวสาร บริการ และโครงการช่วยเหลือจากรัฐในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสร้าง หรือปรับปรุงถนน เพื่อให้เกษตรกรได้มีความสะดวกในการขนส่งผลผลิตทั้งในรูปแบบยางแผ่นดิบและน้ำยางสด การคมนาคมที่สะดวกมีส่วนทำให้ครัวเรือนเกษตรกรเลือกรูปแบบการผลิตยางแผ่นดิบหรือน้ำยางสดด้วย อีกทั้งยังทำให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพเสริมให้กับเกษตรกรในพื้นที่ เช่น อาชีพพ่อค้ารับซื้อยางแผ่นดิบ หรือน้ำยางสด เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิตนั้น ครัวเรือนทั้งสองประเภทได้รับนโยบายและการส่งเสริมไม่แตกต่างกัน เช่น ได้รับความรู้ในการผลิตและการตลาดจากหน่วยงานส่งเสริม ได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสำนักงานเกษตร เป็นต้น ส่วนด้านการเงินได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ นอกจากนี้พบว่ายังมีกลไกการประสานงานในระดับท้องถิ่นซึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สมาชิกในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรชาวสวนยางพาราได้เข้าถึงข่าวสาร บริการ และโครงการช่วยเหลือจากรัฐในรูปแบบต่าง ๆ

ตาราง 18 แหล่งเงินทุนในการทำสวนยางพาราของครัวเรือนเกษตรกร

รายละเอียด	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
แหล่งเงินทุนในการทำสวนยางพารา						
● รับการสงเคราะห์จาก สกย.	15	21.40	15	12.80	30	16.30
● เงินทุนในครัวเรือน	55	78.60	102	87.20	157	84.00

4.4 กลยุทธ์ และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน และเศรษฐกิจสังคม ก่อให้เกิดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนในการผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด การมีทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ การช่วยเหลือจากรัฐบาลผ่านนโยบายแผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิตดังกล่าวข้างต้น ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีการปรับกลยุทธ์ในการดำรงชีพดังนี้

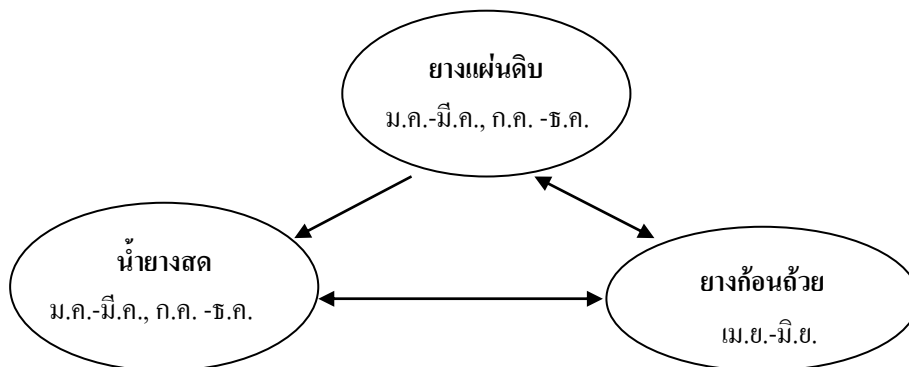
4.1 กลยุทธ์การปรับรูปแบบและวิธีการผลิต เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางตลาด และการมีทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือน พบว่า ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ มีการปรับรูปแบบและวิธีการผลิต 2 รูปแบบ คือ 1) การเปลี่ยนจากการผลิตยางแผ่นดิบเป็นน้ำยางสด และ 2) การเปลี่ยนจากการผลิตยางแผ่นดิบเป็นยางก้อนถ้วย สำหรับในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดนั้น พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีการปรับรูปแบบและวิธีการผลิตรูปแบบเดียว คือ การเปลี่ยนจากการผลิตน้ำยางสดเป็นยางก้อนถ้วย ทั้งนี้การปรับรูปแบบและวิธีการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรมีเงื่อนไขดังนี้

1) เงื่อนไขที่มีผลต่อการการปรับรูปแบบ และวิธีการผลิตของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีดังนี้ เงื่อนไขที่มีผลต่อการเปลี่ยนจากการผลิตยางแผ่นดิบเป็นน้ำยางสด คือ ใช้ระยะเวลาในการทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ไม่เหนื่อย การได้รับรายได้ที่เป็นเงินสดเร็วขึ้น การขาดแคลนแรงงาน จุติรับซื้อน้ำยางสดในพื้นที่มีมาก และสะดวกในการขายผลผลิต

2) เงื่อนไขที่มีผลต่อการเปลี่ยนจากการผลิตยางแผ่นดิบเป็นยางก้อนถ้วย คือ ขั้นตอนการผลิตง่าย สะดวก ภาวะการขาดแคลนแรงงาน และในบางกรณีเกิดจากยางให้ผลผลิตน้อย ซึ่งพบในสวนยางที่มีอายุมาก

3) เงื่อนไขที่มีผลต่อการเปลี่ยนจากการผลิตน้ำยางสดเป็นยางก้อนถ้วย คือ ระยะเวลาทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ปริมาณผลผลิตลดลง ค่าเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งต่ำ การผลิตยางก้อนถ้วยมีความคุ้มค่ากว่าการขายน้ำยางสด สามารถใช้เวลาว่างประกอบอาชีพเสริม และภาวะขาดแคลนแรงงาน อย่างไรก็ตามไม่พบลักษณะการผลิตทั้งยางแผ่นดิบ น้ำยางสดและยางก้อนถ้วยในแปลงเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันนั้นคือ เกษตรกรเลือกรูปแบบการผลิตเพียงชนิดเดียว และพบการเปลี่ยนกลับไปมาของผลผลิตยาง ซึ่งการเปลี่ยนกลับไปมาของผลผลิตยางนั้นครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดตามปกติในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม และเริ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตกลับไปมาระหว่างการผลิตยางแผ่นดิบกับการผลิตยางก้อนถ้วย และระหว่างการผลิตน้ำยางสดกับการผลิตยางก้อนถ้วย ในช่วงเดือนเมษายน ถึง เดือนมิถุนายน แต่มีบางครัวเรือนที่หยุดกรีดยางในช่วงเดือนเมษายน หลังจากนั้นครัวเรือนเกษตรกรทั้งสอง

กลุ่มมีการปรับเปลี่ยนไปผลิตยางแผ่นดิบหรือน้ำยางสดอีกครั้งในเดือนกรกฎาคม ถึง เดือนธันวาคม ส่วนมีเงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น (ภาพประกอบ 16)

ภาพประกอบ 16 รูปแบบการเปลี่ยนแปลงผลผลิตยางพารา

4.2 กลยุทธ์ในการลดต้นทุนการผลิต พบว่า เกษตรกรของทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีวิธีการปรับตัวโดยการลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี และเว้นช่วงการใส่ปุ๋ยปีเว้นปีเพื่อลดต้นทุนการผลิตภายใต้สภาวะปัจจัยการผลิตที่มีราคาสูง เพื่อประหยัดคอคอมเงินทุนไว้ใช้จ่ายในด้านอื่น แต่มีข้อสังเกตคือ การลดปริมาณการใช้ปุ๋ยในสวนยางพารา โดยเฉพาะสวนที่เปิดกรีดแล้วมักส่งผลให้ต้นยางให้น้ำยางน้อย และเกษตรกรยังไม่เห็นความสำคัญของการใช้ปุ๋ยชีวภาพ โดยให้เหตุผลว่าถึงแม้ราคาปุ๋ยชีวภาพมีราคาสูงกว่าปุ๋ยเคมี แต่ปริมาณที่ใช้มากกว่าปุ๋ยเคมีจึงทำให้มูลค่าการใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยชีวภาพสูงกว่ามูลค่าของปุ๋ยเคมี นอกจากนี้เกษตรกรบางครัวเรือนมีการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน เช่น กลุ่มปุ๋ยหมัก เพื่อจะได้ซื้อปุ๋ยหมักในราคาถูก ซึ่งเป็นการลดต้นทุนได้อีกทางหนึ่ง

4.3 กลยุทธ์ในการทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ทำการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลักจากกล่าวได้ว่า การผลิตเพื่อการค้าได้กลายเป็นส่วนหนึ่ง และเป็นส่วนที่สำคัญของชีวิตชาวสวนยางเนื่องจากมีความต้องการรายได้เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน เช่นการซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภค การศึกษาของบุตร การรักษาพยาบาล และอื่น ๆ รวมไปถึงการลงทุนในการผลิตก็ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตที่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่ได้มาจากการซื้อขายในระบบตลาด แต่กระนั้นก็ตามยังมีชาวสวนยางพาราบางส่วนที่ยังคงรักษาระบบการผลิตเพื่อการบริโภคไว้เป็นส่วนหนึ่งในระบบเศรษฐกิจของครัวเรือนนั่นคือ การทำนา การปลูกไม้ผลไว้รอบ ๆ บ้าน การเลี้ยงปลา เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงให้เห็นถึงระบบคิดที่คำนึงถึงการอยู่รอดด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า ครัวเรือน

เกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดใช้เวลาในการทำกิจกรรมการผลิตน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ โดยเวลาที่เกษตรกรใช้ในการทำกิจกรรมการผลิตยางพาราเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเลือกทำกิจกรรมอื่น ๆ ทั้งที่ก่อให้เกิดรายได้และไม่ก่อให้เกิดรายได้ นอกจากนี้การประหยัดเวลาในการทำกิจกรรมการผลิตยางพารานั้น ส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรกรสามารถบริหารเวลาที่เหลือในแต่ละวันไปประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ ซึ่งมีหลากหลายโดยครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบส่วนใหญ่ร้อยละ 43.50 เลี้ยงสัตว์/ ปศุสัตว์ สัตว์ที่นิยมเลี้ยง ได้แก่ วัว หมู แพะ ไก่ และเป็ด ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การเพิ่มรายได้ และบริโภคในครัวเรือนบางส่วน รองลงมา ร้อยละ 31.90 ทำนา ผลผลิตที่ได้ใช้บริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลัก หากเหลือก็จะจำหน่ายเป็นรายได้เสริม นอกจากนี้ยังมีการค้าขาย การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (เช่น ปลาชุก และปลานิล) การทำสวนผลไม้ (เช่น เงาะ ลองกอง ทุเรียน และมังคุด) ทำไร่ และอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด อาชีพเสริมที่นิยมมากที่สุด คือ ทำนา ร้อยละ 40.0 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน รองลงมา เลี้ยงสัตว์/ปศุสัตว์ ร้อยละ 34.70 นอกจากนี้ยังพบอาชีพค้าขายอาชีพอื่น ๆ เช่น พนักงานแอมเวย์ ทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ ทำไร่ และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ อย่างไรก็ตามยังพบว่าครัวเรือนเกษตรกร 1 รายอาจประกอบอาชีพเสริมมากกว่า 1 กิจกรรม (ตาราง 19)

จะเห็นได้ว่าการปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด นอกจากจะใช้กลยุทธ์การปรับตัวดังกล่าวข้างต้นแล้วยังมีความพยายามที่จะใช้แรงงานในการผลิตอย่างเข้มข้น เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้นซึ่งเน้นความสำคัญของทุนเงินตราเป็นหลักมากกว่าทุนชนิดอื่น ตลอดจนมีการนำวิธีการบริหารจัดการด้านการเงินมาใช้ภายในครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย การเล่นแชร์ ซึ่งเป็นการสะสมเงินโดยอ้อม และการกู้ยืมเงินจากแหล่งกู้เงินต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการรับมือกับความไม่แน่นอนหรือความไม่มั่นคงด้านรายได้นั่นเอง ซึ่งกลยุทธ์เหล่านี้จะมีผลต่อผลลัพธ์การดำรงชีพในระยะยาวด้วย อย่างไรก็ตามระดับของการปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในความเป็นจริงแล้วแต่ละครัวเรือนไม่สามารถปรับตัวได้ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้เนื่องจากเงื่อนไขบางประการซึ่งเป็นข้อจำกัดที่แตกต่างกันออกไป

ตาราง 19 แสดงการประกอบอาชีพเสริมของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด

อาชีพเสริม	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา		รวม
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n=70)	ผลิตน้ำยางสด(n=117)	(n=187)
	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ
ทำสวนยางพารา	1.40	2.10	1.80
ทำสวนผลไม้	2.90	1.10	1.80
ทำนา	31.90	40.00	36.60
ทำไร่	1.40	1.10	1.20
เลี้ยงสัตว์/ปศุสัตว์	43.50	34.70	38.40
ค้าขายน้ำ	11.60	13.70	12.80
เพาะเลี้ยงสัตว์	2.90	1.10	1.80
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	2.90	-	1.20
รับจ้าง	1.40	2.10	1.80
พนักงานบริษัท	-	4.20	2.40

หมายเหตุ : ครัวเรือนเกษตรกร 1 รายอาจประกอบอาชีพเสริมมากกว่า 1 กิจกรรม

เมื่อพิจารณาเงื่อนไขในการเลือกอาชีพเสริมของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด หากมองถึงเงื่อนไขทางทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่จำเป็นต่อการตัดสินใจประกอบอาชีพเสริม สามารถสรุปได้ในตาราง 20

ตาราง 20 แสดงการเปรียบเทียบเงื่อนไขในการประกอบอาชีพเสริมของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดในตำบลนาหมอบุญ

อาชีพเสริม	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา	
	ผลิตยางแผ่นดิบ	ผลิตน้ำยางสด
1. ทำสวนยางพารา	<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการรายได้เพิ่ม ● มีที่ดินถือครอง ● มีแหล่งตลาดรับซื้อสะดวก ● ราคาผลผลิตสูง 	<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการรายได้เพิ่ม ● มีที่ดินถือครอง ● ไม่ต้องการจ้างคนอื่น ● ใช้เวลาในการผลิตน้อย

ตาราง 20 (ต่อ)

อาชีพเสริม	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา	
	ผลิตยางแผ่นดิบ	ผลิตน้ำยางสด
2. ทำนา	<ul style="list-style-type: none"> ● ประสพการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ● ปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน ● ต้องการลดรายจ่ายด้านอาหาร ● มีที่ดินถือครอง ● สภาพพื้นที่เหมาะสม 	<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการดำรงอาชีพนี้ไว้ในครัวเรือเพื่อกรบริโภค ● ต้องการลดรายจ่ายด้านอาหาร ● มีที่ดินถือครอง ● สภาพพื้นที่เหมาะสม
3. ทำสวนผลไม้ (สวนสมรม)	<ul style="list-style-type: none"> ● ปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนที่เหลือขาย 	<ul style="list-style-type: none"> ● ปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนที่เหลือขาย
4. ทำไร่ (ผักสวนครัว)	<ul style="list-style-type: none"> ● ปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนที่เหลือขาย ● มีที่ดินถือครอง ● สภาพพื้นที่เหมาะสม ● ต้องการลดรายจ่ายด้านอาหาร 	<ul style="list-style-type: none"> ● ปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนที่เหลือขาย ● มีที่ดินถือครอง ● สภาพพื้นที่เหมาะสม ● ต้องการลดรายจ่ายด้านอาหาร
5. เลี้ยงสัตว์/ปศุสัตว์	<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการรายได้เพิ่ม ● ความชอบ/ความสนใจส่วนตัว ● มีประสพการณ์ในการเลี้ยงมาก่อน ● มีพื้นที่ว่าง 	<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการรายได้เพิ่ม ● ความชอบ/ความสนใจส่วนตัว ● มีพื้นที่ว่าง ●
6. เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	<ul style="list-style-type: none"> ● อบต.สนับสนุนพันธุ์ปลาครั้งแรก ● ปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนที่เหลือขาย ● ความชอบ/ความสนใจส่วนตัว 	<ul style="list-style-type: none"> ● อบต.สนับสนุนพันธุ์ปลาครั้งแรก ● ปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนที่เหลือขาย ● ความชอบ/ความสนใจส่วนตัว
7. ค้าขาย	<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการรายได้เพิ่ม ● ความชอบส่วนตัว ● ต้องการเป็นแหล่งกระจายสินค้าในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการรายได้เพิ่ม ● ความชอบส่วนตัว ● ต้องการเป็นแหล่งกระจายสินค้าในชุมชน
8. รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ	<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการความมั่นคงในชีวิต ● ต้องการรายได้เพิ่ม 	

ตาราง 20 (ต่อ)

อาชีพเสริม	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา	
	ผลิตยางแผ่นดิบ	ผลิตน้ำยางสด
9. รับจ้างทั่วไป	<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการรายได้เพิ่ม ● ความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ● ใกล้เคียงงาน ● 	<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการรายได้เพิ่ม ● ความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ● ใกล้เคียงงาน ● ความชอบ/ความสนใจส่วนตัว
10 พนักงานบริษัท		<ul style="list-style-type: none"> ● ต้องการรายได้เพิ่ม ● ความชอบ/ความสนใจส่วนตัว

4.5 ความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการผลิต นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ กลยุทธ์ และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร

จากการศึกษาสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ความสัมพันธ์ตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนแสดงความเชื่อมโยงความเกี่ยวข้องระหว่าง ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ ความไม่แน่นอนในการผลิต นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต ส่งผลกระทบทำให้ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของเกษตรกรอย่างมาก ครัวเรือนเกษตรกรจึงได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์เหล่านั้นด้วย และการที่เกษตรกรจะรักษาวิธีการดำรงชีพให้เหมาะสมกับภาวะผลกระทบทำให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ และวิธีการดำรงชีพเพื่อครัวเรือนสามารถอยู่รอดได้และให้ผลลัพธ์ตามที่เกษตรกรต้องการ

ความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาและผลกระทบที่ส่งผลต่อทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต กล่าวคือ ระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราเป็นระบบการผลิตที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกซึ่งบางครั้งอาจจะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาในระบบการผลิต แต่ในทางกลับกันปัจจัยดังกล่าวก็อาจจะสร้างปัญหา และผลกระทบทำให้เกิดความอ่อนแอ หรือข้อจำกัดในระบบการผลิตของครัวเรือน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นจะส่งผลให้สถานะของทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตแปรเปลี่ยนไป โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อทุน/ทรัพย์สินมีสองลักษณะ คือ ลักษณะที่ส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อทุน/ทรัพย์สิน หรือความเสี่ยงในการดำรงชีพ เช่น กรณีราคายางพาราดตกต่ำ ทำให้รายได้และเงินออมลดลง และลักษณะที่ส่งผลให้เกิดการเพิ่มประสิทธิภาพกับทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต เช่น ในปัจจัยด้านนโยบาย

แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนต่อระบบการผลิตของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความรู้ในการทำสวนยางพาราเพิ่มขึ้น มีเงินทุนในการพัฒนาหรือขยายพื้นที่เพาะปลูก ได้รับความสะดวกในเรื่องการจัดหาปัจจัยการผลิตและการตลาด ซึ่งเป็นการส่งเสริมหรือพัฒนาทุนมนุษย์ ทุนทางการเงิน ทุนธรรมชาติ และทุนทางสังคม ส่วนในด้านวัฒนธรรม ค่านิยมนั้นทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้นได้ เพราะยางพารานั้นให้ผลผลิตสม่ำเสมอ และให้ผลผลิตนานกว่า 20 ปี แต่ค่านิยมบางประการ เช่น ค่านิยมทางวัตถุจะทำให้เกิดความเลื่อมใส หรือความอ่อนแอต่อทุนบางชนิด เช่น ทุนทางการเงิน โดยการใช้จ่ายที่เกิดตัวจะส่งผลต่อเงินทุนหมุนเวียนของครัวเรือนซึ่งจะทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินเป็นปัญหาและความเสี่ยงต่อการดำรงชีพในอนาคต

สำหรับกลยุทธ์ หรือวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มนั้นจะเห็นได้ว่าครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มพยายามเลือกยุทธวิธีที่เหมาะสมกับปัญหาและผลกระทบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในระบบการผลิต โดยปัญหาได้ส่งผลกระทบต่อทั้งทางบวกและทางลบ เช่น การได้รับผลกระทบจากยางพาราคต่ำในปี 2552 นั้นทำให้รายได้และเงินออมของครัวเรือนลดลง เกษตรกรจึงมีความจำเป็นที่จะต้องลดต้นทุนการผลิต การประหยัดคอดออม และการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการผลิตให้สอดคล้องกับราคาของพาราที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการขาดแคลนเงินทุนทำให้ไม่สามารถออมเงินไว้ได้ ไม่สามารถพัฒนาหรือขยายพื้นที่การผลิตได้ เกษตรกรจึงมีความจำเป็นที่จะต้องลดต้นทุนการผลิต การกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ทั้งในและนอกระบบ และการเล่นแชร์เพื่อมุ่งหวังว่าจะทำให้เกิดความคล่องตัวทางการเงิน แนวโน้มความเคลื่อนไหวของราคาปัจจัยการผลิต ค่าครองชีพ สถานการณ์โรคและแมลงที่เกิดกับยางพารา ดินเสื่อมโทรม ดันยางให้ปริมาณน้ำยางน้อย ขั้นตอนการผลิตยุ่งยาก เปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งตกต่ำ และการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการผลิต เพิ่มความเอาใจใส่ในการจัดการดูแลสวนยาง และทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งเป็นการลดการพึ่งพาจากสวนยางเพียงอย่างเดียว ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ ความเจริญของการพัฒนาท้องถิ่น วัฒนธรรม และค่านิยมที่เข้ามาในพื้นที่จะเป็นปัจจัยช่วยเหลือ สนับสนุน และกระตุ้นให้ครัวเรือนเกษตรกรตื่นตัวที่พัฒนาการดำรงชีพให้เกิดความยั่งยืน โดยการเลือกกลยุทธ์ และวิธีการปรับตัวที่เหมาะสมภายใต้ทุน/ทรัพย์สินที่เกษตรกรเข้าถึง และครอบครอง การเอื้ออำนาจสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ผู้นำชุมชน และการรวมกลุ่มทางสังคม อย่างไรก็ตามหัวใจสำคัญของระบบการผลิตของครัวเรือนอยู่ที่ตัวเกษตรกรเป็นหลักในการตัดสินใจ การรับรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การควบคุม และการจัดการทุน/ทรัพย์สินที่มีให้อยู่ในสถานะสมดุล รวมถึงการเลือกกลยุทธ์ และ

วิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม
(ตาราง 21)

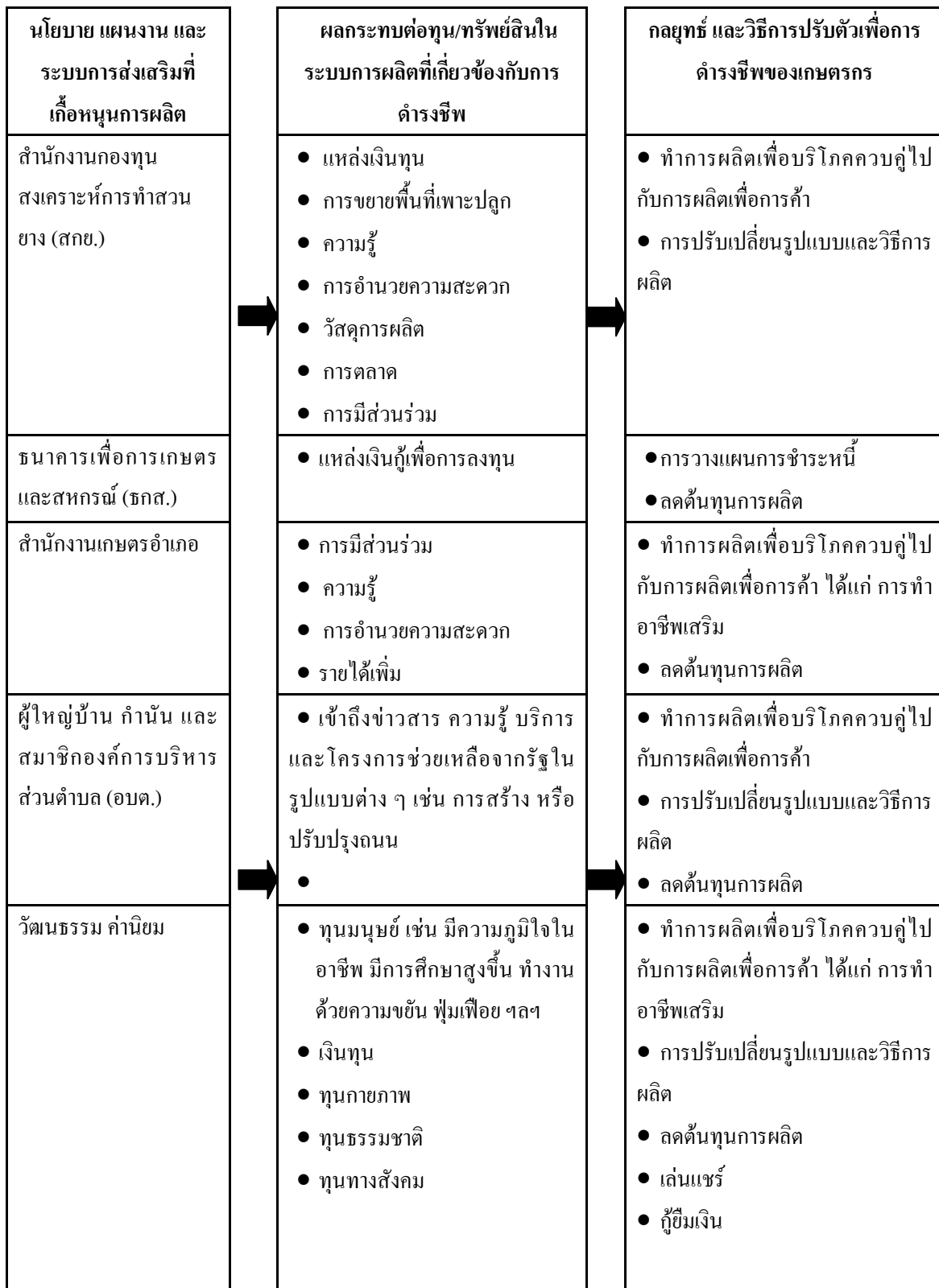
ตาราง 21 ปัญหาและผลกระทบที่มีต่อทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ
กลยุทธ์และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร

ปัญหาที่ก่อให้เกิดความ อ่อนแอ ความไม่แน่นอน ในการผลิต	ผลกระทบต่อทุน/ทรัพย์สินใน ระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการ ดำรงชีพ	กลยุทธ์ และวิธีการปรับตัวเพื่อการ ดำรงชีพของเกษตรกร
ราคายางพาราตกต่ำ	<ul style="list-style-type: none"> • รายได้ และเงินออมลดลง • ขาดแคลนเงินทุนในการบำรุงสวนยาง และพัฒนาสวนยาง • การเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> • ลดต้นทุนการผลิต เช่น ประหยัดคอกออม • การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการผลิต
การขาดแคลนเงินทุน	<ul style="list-style-type: none"> • ไม่สามารถออมเงินได้ • ไม่สามารถขยายพื้นที่การผลิตได้ 	<ul style="list-style-type: none"> • ลดต้นทุนการผลิต • กู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ในระบบและ นอกระบบ • เล่นแชร์
ปัจจัยการผลิตราคาสูง	<ul style="list-style-type: none"> • เงินทุน • หนี้สิน 	<ul style="list-style-type: none"> • ลดต้นทุนการผลิต • ทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า ได้แก่ การทำอาชีพเสริม
ยางให้ปริมาณน้ำยางน้อย	<ul style="list-style-type: none"> • รายได้ และเงินออมลดลง 	<ul style="list-style-type: none"> • การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการผลิต • ทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า ได้แก่ การทำอาชีพเสริม
โรคและแมลง	<ul style="list-style-type: none"> • จำนวนต้นยางที่กรีดยังได้ลดลง • ต้นยางตาย 	<ul style="list-style-type: none"> • หยุดกรีดยัง ปักปุ๋ยบำรุง เมื่อน้ำยางตาย • ขยายไม้ยาง
ขั้นตอนการผลิตยุ่งยาก	<ul style="list-style-type: none"> • จำนวนแรงงานในครัวเรือน • ประสบการณ์การทำสวนยาง 	<ul style="list-style-type: none"> • การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการผลิต

ตาราง 21 (ต่อ)

ปัญหาที่ก่อให้เกิดความ อ่อนแอ ความไม่แน่นอน ในการผลิต	ผลกระทบต่อทุน/ทรัพยากรใน ระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการ ดำรงชีพ	กลยุทธ์ และวิธีการปรับตัวเพื่อการ ดำรงชีพของเกษตรกร
ขาดแคลนแรงงาน	<ul style="list-style-type: none"> • รายได้ และเงินออมลดลง • แรงงานในครัวเรือนทำงานหนักขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> • การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการผลิต • ข้างแรงงานนอกครัวเรือน
ขาดแคลนน้ำสะอาดใน การผลิต	<ul style="list-style-type: none"> • เงินทุน 	<ul style="list-style-type: none"> • การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการผลิต
ดินเสื่อมโทรม	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมการผลิต • เงินทุน 	<ul style="list-style-type: none"> • ปรับวิธีการดูแลสวนยาง เช่น การเลือกใช้ปุ๋ย และวิธีการกำจัดวัชพืช
การคมนาคมไม่สะดวก	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมการผลิต • เงินทุน 	<ul style="list-style-type: none"> • การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการผลิต • ทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า • ลดต้นทุนการผลิต
เปอร์เซ็นต์น้ำยางตกต่ำ	<ul style="list-style-type: none"> • ความรู้ • เงินทุน • การเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> • การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการผลิต
ขาดการรับรู้ข่าวสาร ทางพารา	<ul style="list-style-type: none"> • เสียโอกาสในการพัฒนาทุนมนุษย์ และการพัฒนาระบบการผลิต • เงินทุน 	<ul style="list-style-type: none"> • การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการผลิต • ทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า
ค่าครองชีพสูง	<ul style="list-style-type: none"> • รายได้ และเงินออมลดลง • หนี้สินเพิ่ม • กิจกรรมการผลิต 	<ul style="list-style-type: none"> • ทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า ได้แก่ การทำอาชีพเสริม • ลดต้นทุนการผลิต

ตาราง 21 (ต่อ)

4.6 ผลลัพธ์การดำรงชีพ

ทำการศึกษาเพื่อประเมินว่าผลลัพธ์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดที่เกิดการเลือกกลยุทธ์ในการดำรงชีพ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดจากภายนอกกระบวนการผลิต และปัญหาที่เกิดจากระบบการผลิตเอง โดยคำนึงถึงทรัพย์สินที่เกษตรกรครอบครองอยู่ และสามารถเข้าถึงเพื่อใช้ประโยชน์ในตัวทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านั้น นโยบาย และระบบการส่งเสริมของรัฐที่เกื้อหนุนต่อการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งผลการศึกษา มีดังนี้

4.6.1 การมีหนี้สิน และความสามารถในการชำระหนี้

ในการศึกษาถึงการมีหนี้สินในครัวเรือนนั้น พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารามีหนี้สินเฉลี่ย 131,470.60 บาทต่อครัวเรือน โดยมีหนี้สินมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58.82 รองลงมาคือไม่มีหนี้สินเลย คิดเป็นร้อยละ 41.18 เมื่อแยกพิจารณาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีหนี้สินเฉลี่ย 90,142.86 บาทต่อครัวเรือน โดยพบว่าครัวเรือนที่มีหนี้สินมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.40 รองลงมาไม่มีหนี้สินเลย คิดเป็นร้อยละ 48.60 สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า มีหนี้สินเฉลี่ย 156,196 บาทต่อครัวเรือน โดยมีหนี้สินมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.20 รองลงมาคือไม่มีหนี้สินเลย คิดเป็นร้อยละ 36.80 ซึ่งหนี้สินส่วนใหญ่มาจากการกู้เงินมาซื้อรถยนต์ รถจักรยานยนต์ การลงทุนด้านปัจจัยการผลิตทางการเกษตร การลงทุนด้านการศึกษาแก่บุตรหลาน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาในด้านความสามารถในการชำระหนี้ พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่มีความสามารถในการชำระหนี้อยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.81 รองลงมาที่มีความสามารถในการชำระหนี้อยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 38.19 เมื่อแยกพิจารณา พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีความสามารถในการชำระหนี้อยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.44 รองลงมาที่มีความสามารถในการชำระหนี้อยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 30.56 ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีความสามารถในการชำระหนี้อยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58.10 รองลงมาที่มีความสามารถในการชำระหนี้อยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 41.90 (ตาราง 22)

จะเห็นได้ว่าปัจจุบันรายได้จากการกรีดยางอย่างเดียวไม่เพียงพอในการใช้จ่ายในครัวเรือน จึงทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีหนี้สินมาก โดยพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีหนี้สินมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเมื่อพิจารณาถึงระดับความสามารถในการชำระหนี้พบว่า ทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีส่วนใหญ่ความสามารถในการชำระหนี้อยู่ในระดับมาก แต่มีสัดส่วนต่างกันคือ ครัวเรือน

เกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีสัดส่วนสูงกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด สาเหตุของการมีหนี้สินจากคำบอกเล่าของเกษตรกรชาวสวนยางพารา คือ เริ่มแรกครัวเรือนเกษตรกรไม่ได้มีหนี้สินมากนัก ซึ่งกู้เงินจาก ธ.ก.ส. มาในปีแรกประมาณ 50,000 บาท เพื่อเอามาลงทุนซื้อปัจจัยในการทำสวนยางพารา แต่ 10 ปีให้หลังกลับเป็นหนี้ถึง 150,000 บาท หรือบางครัวเรือนมากกว่านี้ เพราะกู้เงินมาแล้วไม่ได้เอาเงินไปลงทุนอะไรเลย แต่เอาเงินไปซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น รถยนต์ ของใช้ภายในบ้าน เช่น ไมโครเวฟ เครื่องซักผ้า เป็นต้น ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ย่นหน้าคนอื่น เพราะบ้านไหน ๆ เขาก็มี ซึ่งบางช่วงราคายางพาราคต่ำทำให้ไม่มีเงินไปผ่อนรถจึงกู้เงินจากเพื่อนบ้านไปผ่อนรถ ทำให้ต้องไปกู้เงินจาก ธ.ก.ส. หรือกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ หรือกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท เพื่อนำเงินที่กู้มาคืนเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้อง ทำให้หนี้สินเพิ่มสูงขึ้นจนกลายเป็นปัญหาพัวพันในครัวเรือน ที่น่าสังเกตคือ หนี้สินของแต่ละครัวเรือนส่วนหนึ่งนั้นมาจากการสั่งสมที่เกิดจากการพัฒนา นั่นคือ ประการแรก เกษตรกรกู้เงินมาเพื่อลงทุน เช่น การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งจะเน้นการผลิตเพื่อการขายเพียงอย่างเดียว แต่ยังขาดการทำเพื่อการบริโภคในท้องถิ่นเป็นหลัก และประการที่สอง คือเป็นหนี้สินที่เกิดจากการบริโภคที่เกินตัวของครัวเรือนเกษตรกรเอง ซึ่งหนี้สินส่วนใหญ่มีส่วนมาจากการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ เอกชน (การโฆษณาสินค้า) พ่อค้า และตัวเกษตรกรเองที่ขาดความรู้ และการวางแผนในการดำรงชีพ ขาดการวางแผนการใช้จ่ายเงิน ไม่มีการทำบัญชีครัวเรือน นอกจากนี้บางครัวเรือนสมาชิกติดการพนันทำให้หนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามครัวเรือนเกษตรกรก็พยายามหาทางออกโดยการกู้ยืมเงินเพื่อชำระหนี้

ตาราง 22 หนี้สิน และความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด

รายละเอียด	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การมีหนี้สิน						
• ไม่มีหนี้สิน	34	48.60	43	36.80	77	41.18
• มีหนี้สิน	36	51.40	74	63.20	110	58.82
\bar{X} (บาท)		90,142.86		156,196.60		131,470.60
S.D.		149,234.33		313,913.45		266,025.45
Min		0.00		0.00		0.00
Max		700,000.00		2,000,000.00		2,000,000.00

ตาราง 22 (ต่อ)

รายละเอียด	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม	
	ผลิตยางแผ่นดิบ		ผลิตน้ำยางสด		(n=187)	
	(n=70)		(n=117)			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ความสามารถในการชำระหนี้						
• มีความสามารถน้อย	11	30.56	31	41.90	42	38.19
• มีความสามารถมาก	25	69.44	43	58.10	68	61.81

4.6.2 ความพึงพอใจในความเป็นอยู่

ในการศึกษาครั้งนี้นอกจากจะทำการศึกษา บริบทความอ่อนแอที่มีผลต่อครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ทรัพย์สินในระบบการผลิต นโยบายและแผนงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเทคนิคและวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร อันจะนำไปสู่ผลลัพธ์การดำรงชีพของเกษตรกร โดยให้ครัวเรือนประเมินความเพียงพอ หรือขาดแคลนในด้านต่าง ๆ เพียงใด ในการประเมินนี้ได้ให้กลุ่มตัวอย่างประเมิน โดยแบ่งคำตอบออกเป็น 3 ระดับ คือ ไม่เพียงพอ เพียงพอ และเพียงพออย่างมาก ซึ่งการประเมินความเพียงพอ 6 ด้าน คือ ด้านการบริโภคอาหาร ด้านเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านรายได้ ด้านการศึกษาของบุตรหลาน และด้านสาธารณสุข ซึ่งผลการศึกษาเป็นดังนี้ (ตาราง 23)

1) ความเพียงพอด้านการบริโภคอาหาร

ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราในตำบลนาหมอนบุญ มีความเห็นว่าการบริโภคอาหารในครัวเรือนของตนเองในครัวเรือนที่ผ่านมามีความเพียงพอแล้ว พบในสัดส่วนที่สูงมาก คิดเป็นร้อยละ 97.90 ในขณะที่ผู้ตอบว่าไม่มีความเพียงพอมีเพียงร้อยละ 0.50 และร้อยละ 1.60 ที่เห็นว่ามีเพียงพออย่างมาก เมื่อแยกพิจารณา พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีความเห็นว่าการบริโภคอาหารในครัวเรือนของตนเองในครัวเรือนที่ผ่านมามีความเพียงพอแล้ว คิดเป็นร้อยละ 97.10 ในขณะที่ผู้ตอบว่าไม่มีความเพียงพอมีเพียงร้อยละ 1.40 และร้อยละ 1.40 ที่เห็นว่ามีเพียงพออย่างมาก ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีความเห็นว่าการบริโภคอาหารของตนเองมีเพียงพอแล้ว พบในสัดส่วนที่สูงมาก คิดเป็นร้อยละ 98.30 ในขณะที่ไม่พบผู้ที่ตอบว่าการบริโภคอาหารในรอบเดือนที่ผ่านมาไม่มีความเพียงพอสำหรับผู้ที่มีความเพียงพออย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 1.70 จะเห็นได้ว่าความแตกต่างในด้านความเพียงพอในการ

บริโภคอาหารของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดไม่พบชัดเจน

2) ความเพียงพอด้านเสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่ม

ต่อคำถามที่ถามถึงความเพียงพอในเรื่องเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มของสมาชิกในครัวเรือน พบว่าโดยส่วนใหญ่ของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราในตำบลนาหมอบุญมีความเพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 97.90 และไม่พบผู้ที่ตอบว่าครัวเรือนของตนยังไม่มีเพียงพอในเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม สำหรับผู้ที่ตอบว่ามีความเพียงพออย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 2.10 เมื่อแยกพิจารณา พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีความเห็นว่าครัวเรือนของตนเองมีความเพียงพอในเรื่องเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 98.60 และรองลงมาคือมีความเพียงพออย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 1.40 สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีความเห็นว่าครัวเรือนของตนมีความเพียงพอในเรื่องเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 97.40 และรองลงมาคือมีความเพียงพออย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 1.70 และทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดไม่พบผู้ที่ตอบว่าครัวเรือนของตนยังไม่มีเพียงพอในเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม จะเห็นได้ว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด โดยส่วนใหญ่มีความเพียงพอในเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม โดยความแตกต่างระหว่างครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดไม่พบชัดเจน

3) ความเพียงพอด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

จากการสอบถามเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการผลิต การขนส่ง และอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้านว่ามีความเพียงพอหรือไม่ พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่มีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ เพียงพอแล้ว คิดเป็นร้อยละ 92.00 โดยพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดที่ตอบว่ามีความเพียงพอแล้วมีสัดส่วนสูงกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบเล็กน้อย คือร้อยละ 92.30 และร้อยละ 91.40 ตามลำดับ นั่นคือครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการผลิตที่แตกต่างจากครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ได้แก่ จักรรีดยาง และตะกง ส่วนสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการผลิตที่เหมือนกับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ได้แก่ เครื่องปั้มน้ำ (มอเตอร์) มีดกรีดยาง ถังเก็บน้ำยาง เครื่องพ่นสารเคมี และเครื่องตัดหญ้า สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการขนส่งพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มการผลิตใช้รถจักรยานยนต์ หรือ รถยนต์การขนส่งผลผลิต และปัจจัยการผลิต และในด้านเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้านพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มการผลิตส่วนใหญ่มีโทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เตารีด ไฟฟ้า เครื่องเล่นซีดี หม้อหุงข้าวไฟฟ้า และกาต้มน้ำไฟฟ้า เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีพ

4) ความเพียงพอด้านรายได้

จากการสอบถามในเรื่องรายได้รวมในรอบเดือนที่ผ่านมาของครัวเรือนว่ามีความเพียงพอหรือไม่ พบว่า เกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่มีความเห็นว่ารายได้ของครัวเรือนมีความเพียงพอแล้ว นั่นคือมีเงินทุนหมุนเวียนในครัวเรือน และมีเงินเก็บสำหรับใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน คิดเป็นร้อยละ 63.60 และร้อยละ 35.30 ที่เห็นว่ารายได้ในของครัวเรือนของตนเองยังไม่เพียงพอ และมีเพียงร้อยละ 1.10 เท่านั้นที่เห็นว่ารายได้มีความเพียงพออย่างมาก เมื่อแยกพิจารณาพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ มีความเห็นว่ารายได้ของครัวเรือนมีความเพียงพอแล้ว คิดเป็นร้อยละ 62.90 อีกร้อยละ 34.30 ที่เห็นว่ารายได้ของครัวเรือนยังไม่เพียงพอ และมีเพียงร้อยละ 2.90 เท่านั้นที่ระบุว่ารายได้ของครัวเรือนมีความเพียงพออย่างมาก สำหรับครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสด มีความเห็นว่ารายได้ของครัวเรือนมีความเพียงพอแล้ว คิดเป็นร้อยละ 64.10 และร้อยละ 35.90 ที่เห็นว่ารายได้ของครัวเรือนยังไม่เพียงพอ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่าผู้ที่ตอบว่ารายได้ของครัวเรือนมีความเพียงพอแล้วแตกต่างกัน โดยในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด สัดส่วนผู้ที่มีรายได้เพียงพอแล้วสูงกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบเล็กน้อย

5) ความเพียงพอด้านการศึกษาของบุตรหลาน

ในการศึกษาถึงความเพียงพอด้านการศึกษาของบุตรหลานในครัวเรือนนั้น ได้ทำการสอบถามหัวหน้าครัวเรือนหรือคู่สมรสถึงการได้รับการศึกษาของบุตรหลานว่ามีความเพียงพอหรือไม่ พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่มีความเห็นว่าบุตรหลานได้รับการศึกษาเพียงพอแล้ว คิดเป็นร้อยละ 67.40 และร้อยละ 29.90 ที่มีความเห็นว่าบุตรหลานของตนเองได้รับการศึกษายังไม่เพียงพอ และมีเพียงร้อยละ 2.70 เท่านั้นที่เห็นว่าบุตรหลานของตนเองได้รับการศึกษาที่เพียงพออย่างมากแล้ว เมื่อแยกพิจารณา พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีความเห็นว่าการศึกษาของบุตรหลานตนมีความเพียงพอแล้ว คิดเป็นร้อยละ 72.90 และร้อยละ 64.10 ตามลำดับ ซึ่งแตกต่างกันพอสมควร ในขณะที่ผู้ที่มีความเห็นว่าบุตรหลานของตนได้รับการศึกษายังไม่เพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 24.30 และร้อยละ 33.30 ตามลำดับ สำหรับครัวเรือนที่เห็นว่าบุตรหลานของตนเองได้รับการศึกษาที่เพียงพออย่างมากแล้ว มีเพียงร้อยละ 2.90 และร้อยละ 2.60 ตามลำดับ

6) การได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่ดีพอ

จากการสอบถามถึงระดับความเพียงพอของการได้รับการรักษาพยาบาลของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการรักษาพยาบาลมีความเพียงพอแล้ว คิดเป็นร้อยละ 92.00 อีกร้อยละ 4.80 ที่เห็นว่าการรักษาพยาบาลมีความเพียงพอ

อย่างมาก และมีเพียงร้อยละ 3.20 เท่านั้นที่เห็นว่าการรักษาพยาบาลครัวเรือนของตนยังไม่เพียงพอ เมื่อแยกพิจารณา พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การรักษาพยาบาลในครัวเรือนมีความเพียงพอแล้ว คิดเป็นร้อยละ 92.90 และ 92.30 ตามลำดับ อีกร้อยละ 2.90 และร้อยละ 5.10 ที่เห็นว่าการรักษาพยาบาลมีความเพียงพออย่างมาก และยังพบว่าร้อยละ 4.30 และ 2.60 ตามลำดับ ที่มองว่าครัวเรือนของตนเองไม่มีความเพียงพอในการรักษาพยาบาล

ข้อสังเกตคือ ครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่เจ็บป่วยด้วยโรคปวดตามข้อ ปวดหลัง ปวดคอ ความดันโลหิต และโรคเบาหวาน จะเห็นได้ว่าการเจ็บป่วยของเกษตรกรมีทั้งเป็นผลเนื่องมาจากการทำสวนยางพารา และจากสาเหตุอื่น ๆ นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่เข้ารับการรักษากับโรงพยาบาลของรัฐ เนื่องจากต้องการประหยัดในเรื่องค่ารักษาพยาบาล ส่วนครัวเรือนที่มีฐานะดีก็จะเข้ารับการรักษากับคลินิกเอกชนเป็นส่วนใหญ่ โดยให้เหตุผลว่าได้รับการรักษาที่รวดเร็ว ทันใจ จะเห็นว่าความแตกต่างในด้านสาธารณสุขระหว่างครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดไม่พบชัดเจน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่าสถานบริการรักษาพยาบาลมีมากพอสมควรและการที่รัฐมีนโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรคซึ่งครอบคลุมคนทุกกลุ่ม ทำให้โอกาสเข้าถึงการบริการเหล่านี้ไม่แตกต่างกัน

เมื่อประเมินความพอเพียงด้านต่าง ๆ ทั้ง 6 ด้าน คือ 1) ความเพียงพอด้านการบริโภคอาหาร 2) ความเพียงพอด้านเสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่ม 3) ความเพียงพอด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 4) ความเพียงพอด้านรายได้ 5) ความเพียงพอด้านการศึกษาของบุตรหลาน และ 5) การได้รับการบริการด้านสาธารณสุขที่เพียงพอ ว่าครัวเรือนในแต่ละชุมชนมีความเพียงพอหรือไม่เพียงพอในการเข้าถึงหรือได้รับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เพียงใด พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีสัดส่วนของความพอเพียงในทุก ๆ ด้านในสัดส่วนที่สูง

ตาราง 23 แสดงความพึงพอใจในความเป็นอยู่ของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด

ความพึงพอใจ ในความเป็นอยู่	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา				รวม (n=187)	
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n=70)		ผลิตน้ำยางสด (n=117)		จำนวน	ร้อยละ
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ		
ความพึงพอใจด้านการบริโภคอาหาร						
● ไม่เพียงพอ	1	1.40	0	0.00	1	0.50
● เพียงพอ	68	97.10	115	98.30	183	97.90
● เพียงพอมาก	1	1.40	2	1.70	3	1.60
ความพึงพอใจด้านเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม						
● ไม่เพียงพอ	0	0.00	0	0.00	0	0.00
● เพียงพอ	69	98.60	114	97.40	183	97.80
● เพียงพอมาก	1	1.40	3	2.60	4	2.10
ความพึงพอใจด้านสิ่งอำนวยความสะดวก						
● ไม่เพียงพอ	2	2.90	6	5.10	8	4.30
● เพียงพอ	64	91.40	108	92.30	172	92.00
● เพียงพอมาก	4	5.70	3	2.60	7	3.70
ความพึงพอใจด้านรายได้						
● ไม่เพียงพอ	24	34.30	42	35.90	66	35.30
● เพียงพอ	44	62.90	75	64.10	119	63.60
● เพียงพอมาก	2	2.90	0	0.00	2	1.10
ความพึงพอใจด้านการศึกษาของบุตรหลาน						
● ไม่เพียงพอ	17	24.30	39	33.30	56	29.90
● เพียงพอ	51	72.90	75	64.10	126	67.40
● เพียงพอมาก	2	2.90	3	2.60	5	2.70
การได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่ดีพอ						
● ไม่เพียงพอ	3	4.30	3	2.60	6	3.20
● เพียงพอ	65	92.90	108	92.30	172	92.00
● เพียงพอมาก	2	2.90	6	5.10	9	4.80

4.7 การเปรียบเทียบความพึงพอใจในความเป็นอยู่

เมื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจในความเป็นอยู่ 6 ด้าน คือ (1) ความพึงพอใจด้านการบริโภคอาหาร (2) ความพึงพอใจด้านเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม (3) ความพึงพอใจด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (4) ความพึงพอใจด้านรายได้ (5) ความพึงพอใจด้านการศึกษาของบุตรหลาน และ (6) การได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่ดีพอ พบว่า ครักวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีความรู้สึกพึงพอใจในความเป็นอยู่ในระดับมาก ในประเด็นความพึงพอใจด้านเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มและความพึงพอใจด้านสิ่งอำนวยความสะดวก แต่มีความรู้สึกพึงพอใจในความเป็นอยู่ในระดับน้อย ในประเด็นความพึงพอใจด้านการบริโภคอาหาร ความพึงพอใจด้านรายได้ ความพึงพอใจด้านการศึกษาของบุตรหลาน และการได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่ดีพอ โดยครักวเรือนเกษตรกรมองว่าในประเด็นดังกล่าวมีความสำคัญต่อการดำรงชีพท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะด้านรายได้ และการศึกษาของบุตรหลานซึ่งเกษตรกรมองว่ามีความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ เนื่องจากมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับด้านอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ (2549) ที่พบว่า ครักวเรือนอีสานส่วนใหญ่จะให้คุณค่ากับการศึกษาของสมาชิกของครักวเรือน และด้านรายได้มากซึ่งจะประเมินว่าครักวเรือนของเขายังขาดแคลนอยู่ และยังคงเป็นเป้าหมายที่ครักวเรือนต้องการที่จะบรรลุ

ส่วนในครักวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดนั้นมีความรู้สึกพึงพอใจในความเป็นอยู่ในระดับมาก ในประเด็นความพึงพอใจด้านการบริโภคอาหาร ความพึงพอใจด้านเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม และการได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่ดีพอ แต่มีความรู้สึกพึงพอใจในความเป็นอยู่ในระดับน้อย ในประเด็นความพึงพอใจด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ความพึงพอใจด้านรายได้ และความพึงพอใจด้านการศึกษาของบุตรหลาน โดยเฉพาะด้านรายได้ และการศึกษาของบุตรหลานซึ่งเหมือนกับครักวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสังคมในปัจจุบันให้ความสำคัญกับรายได้ และการศึกษาเป็นหลัก จึงทำให้สังคมเกษตรเกิดการตื่นตัว โดยครักวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มต่างพยายามผลักดันให้บุตรหลานของตนได้เข้ารับการศึกษาในระดับที่เหมาะสม โดยมองว่าการศึกษาคือสิ่งจำเป็นยิ่งในอนาคตซึ่งสามารถกำหนดอาชีพ รายได้ตลอดจนมีความสำคัญต่อการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาโดยภาพรวมครักวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในระดับน้อย ซึ่งไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในความเป็นอยู่ระหว่างครักวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม พบว่า ครักวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีความพึงพอใจในความเป็นอยู่โดยรวม และในรายด้านไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 24)

ตาราง 24 การเปรียบเทียบความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในแต่ละด้าน โดยใช้การทดสอบแบบ (T-Test)

ความพึงพอใจ ในความเป็นอยู่	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกร				ค่า t	ค่า Sig.
	ชาวสวนยางพารา					
	ผลิดยางแผ่นดิบ (n=70)		ผลิดน้ำยางสด (n=117)			
	Mean	S.D	Mean	S.D		
1. ความพึงพอใจด้านการบริโภคอาหาร	2.00 ¹	0.170	2.02 ²	0.130	-0.773	0.441
2. ความพึงพอใจด้านเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม	2.01 ²	0.120	2.03 ²	0.159	-0.517	0.606
3. ความพึงพอใจด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	2.03 ²	0.293	1.97 ¹	0.277	1.266	0.207
4. ความพึงพอใจด้านรายได้	1.69 ¹	0.526	1.64 ¹	0.482	0.593	0.554
5. ความพึงพอใจด้านการศึกษาของบุตรหลาน	1.79 ¹	0.478	1.71 ¹	0.526	0.992	0.322
6. การได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่พึงพอใจ	1.99 ¹	0.269	2.03 ²	0.277	-0.964	0.336
7. ความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในภาพรวม	1.92 ¹	0.15	1.90 ¹	0.16	0.757	0.450

หมายเหตุ * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$

** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$

² แทน ความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในระดับมาก (2.01-3.00)

¹ แทน ความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในระดับน้อย (1.00-2.00)

กล่าวโดยสรุป ผลการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิดยางแผ่นดิบ และ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิดน้ำยางสด ในประเด็นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้แก่ ปัญหาที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต นโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต กลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร และผลลัพธ์การดำรงชีพ

จากผลการศึกษาในประเด็นปัญหาสำคัญที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมทำให้ราคายางมีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด และนำไปสู่การดำรงชีพอย่างยั่งยืนในครัวเรือน ซึ่งการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิดยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมีความแตกต่างกันทั้งในทางเศรษฐกิจสังคม และการผลิต ซึ่งการดำรงชีพครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิดยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ในประเด็นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้แก่ ปัญหาที่ประสบอยู่

ในปัจจุบัน ทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต กลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร และผลลัพธ์การดำรงชีพ จากผลการศึกษาในประเด็นปัญหาสำคัญที่ประสบอยู่ในปัจจุบันพบว่า ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ได้แก่ ปัญหาราคายางพาราตกต่ำ การขาดแคลนเงินทุน ปัจจัยการผลิตราคาสูง ยางให้ปริมาณน้ำยางน้อย การขาดแคลนแรงงาน ขั้นตอนการผลิตยุ่งยากการขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิต ดินเสื่อมโทรม การคมนาคมไม่สะดวก โรคและแมลง ได้แก่ หน้ายางตาย ใบร่วง โรคยอดยางเน่า ยางตายยืนต้น ปลูกกินรากยาง และโรครากเน่า และค่าครองชีพสูง ส่วนในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ได้แก่ ปัญหาปัญหาราคายางพาราตกต่ำ การขาดแคลนเงินทุน ปัจจัยการผลิตราคาสูง ยางให้ปริมาณน้ำยางน้อย การขาดแคลนแรงงาน ดินเสื่อมโทรม การคมนาคมไม่สะดวก เบอร์เซนต์น้ำยางตกต่ำ ขาดการรับรู้ข่าวสารยางพารา โรคและแมลง ได้แก่ หน้ายางตาย ใบร่วง โรคยอดยางเน่า ยางตายยืนต้น ปลูกกินรากยาง และโรครากเน่า และค่าครองชีพสูง เมื่อพิจารณาพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการผลิตมากกว่าครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสดโดยเฉพาะแรงงานกรีดยางพารา ในประเด็นทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมีทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเหมือนกันแต่มีความแตกต่างกันในด้าน ทุนมนุษย์ ทุนทางการเงิน และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นนโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต พบว่า ครัวเรือนทั้งสองประเภทได้รับนโยบายและการส่งเสริมไม่แตกต่างกัน เช่น ได้รับความรู้ในการผลิตและการตลาดจากหน่วยงานส่งเสริม ได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางพารา และสำนักงานเกษตร เป็นต้น ประเด็นกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร พบว่า มีความแตกต่างกัน เช่น ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากยางแผ่นดิบเป็นยางก้อนถ้วย และน้ำยางสด ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากน้ำยางสดเป็นยางก้อนถ้วยภายใต้ปัจจัย ได้แก่ ระยะเวลาในการทำงาน การคำนึงถึงรายได้ และราคายางพารา สำหรับผลลัพธ์การดำรงชีพ พบว่า รายได้ของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีมากกว่ารายได้ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดในขณะที่ภาวะหนี้สิน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีภาวะหนี้สินมากกว่าภาวะหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ แต่มีความสามารถในการชำระหนี้ต่ำกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ส่วนในด้านความพึงพอใจในความเป็นอยู่ ทั้ง 6 ด้าน คือ (1) ความเพียงพอด้านการบริโภคอาหาร (2) ความเพียงพอด้านเสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่ม (3) ความเพียงพอด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (4) ความเพียงพอด้านรายได้ (5) ความเพียงพอด้านการศึกษาของบุตรหลาน และ (6) การได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่เพียงพอ พบว่า ครัวเรือน

เกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีสัดส่วนของความพอเพียงในทุก ๆ ด้านในสัดส่วนที่สูง (ตาราง 25)

ตาราง 25 สรุปลักษณะการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดในตำบลนาหมอบุญ

รายละเอียด	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา	
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n = 70)	ผลิตน้ำยางสด (n = 117)
1. ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการผลิต	1.1 ราคาขายพาราดกต่ำ	1.1 ราคาขายพาราดกต่ำ
	1.2 การขาดแคลนเงินทุน	1.2 การขาดแคลนเงินทุน
	1.3 ปัจจัยการผลิตราคาสูง	1.3 ปัจจัยการผลิตราคาสูง
	1.4 ยางให้ปริมาณน้ำยางน้อย	1.4 ยางให้ปริมาณน้ำยางน้อย
	1.5 โรคและแมลง	1.5 โรคและแมลง
	1.6 ขาดแคลนแรงงาน	1.6 ขาดแคลนแรงงาน
	1.7 ขั้นตอนการผลิตยุ่งยาก	1.7 ดินเสื่อมโทรม
	1.8 ขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิต	1.8 การคมนาคมไม่สะดวก
	1.9 ดินเสื่อมโทรม	1.9 เปอร์เซ็นต์น้ำยางตกต่ำ
	1.10 การคมนาคมไม่สะดวก	1.10 ขาดการรับรู้ข่าวสารยางพารา
	1.11 ค่าครองชีพสูง	1.11 ค่าครองชีพสูง
2. ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต		
2.1 ทุนมนุษย์		
• การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	ระดับประถมศึกษา 4 ปีลงมา	ระดับประถมศึกษา 6 ปี ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3
• แรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย (คน/ครัวเรือน)	2.01	1.95
• แรงงานจ้างในครัวเรือนเฉลี่ย (คน/ครัวเรือน)	0.49	0.37
• ทักษะในการประกอบอาชีพ - ประสบการณ์ทำสวนยางเฉลี่ย (ปี)	20.41	18.90
- การได้รับการฝึกอบรมการกรีดยาง	ไม่ได้รับร้อยละ 84.30	ไม่ได้รับร้อยละ 70.10

ตาราง 25 (ต่อ)

รายละเอียด	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา	
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n = 70)	ผลิตน้ำยางสด (n = 117)
2. ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต		
2.1 ทุนมนุษย์		
<ul style="list-style-type: none"> ทักษะในการประกอบอาชีพ <ul style="list-style-type: none"> - ระดับความสามารถในการกรีดยางของแรงงานในครัวเรือน 	ส่วนใหญ่มีความสามารถน้อย (กรีดยางเนื้อไม้)	ส่วนใหญ่มีความสามารถน้อย (กรีดยางเนื้อไม้)
2.2 ทุนธรรมชาติ		
<ul style="list-style-type: none"> พื้นที่ถือครองทั้งหมดเฉลี่ย (ไร่) พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วเฉลี่ย (ไร่) พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดเฉลี่ย (ไร่) พื้นที่นาเฉลี่ย (ไร่) ทรัพยากรธรรมชาติ สวท.ที่เป็นสมบัติสาธารณะ 	23.97 17.36 5.18 1.55 แหล่งน้ำ, ต้นไม้, จับสัตว์ป่า	23.12 16.16 5.19 1.85 แหล่งน้ำ, ต้นไม้
2.3 ทุนทางการเงิน		
<ul style="list-style-type: none"> รายได้รวมทั้งหมดเฉลี่ย(บาท/ ครัวเรือน/ปี) รายได้ในภาคเกษตรกรรมเฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน/ปี) รายได้จากสวนยางพาราเฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน/ปี) รายได้เฉลี่ยจากการเกษตรอื่นๆ (บาท/ครัวเรือน/ปี) รายได้เฉลี่ยนอกภาคเกษตร (บาท/ครัวเรือน/ปี) 3.2 เงินออมเฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน) 	234,318.57 213,135.71 204,078.57 90,057.14 21,182.86 41,348.57	185,893.16 160,683.76 157,025.64 6,769.23 22,824.79 27,258.97
2.4 ทุนทางกายภาพ		
<ul style="list-style-type: none"> การคมนาคม 	สวนยางอยู่ใกล้บ้านมีความสะดวกในการเดินทาง	สวนยางอยู่ใกล้บ้าน มีความสะดวกในการเดินทาง

ตาราง 25 (ต่อ)

รายละเอียด	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา	
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n = 70)	ผลิตน้ำยางสด (n = 117)
2. ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต		
2.5 ทุนทางสังคม		
• การเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่ม	กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธนาคารเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และกลุ่มยางแผ่นดิบ	กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธนาคารเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และกลุ่มน้ำยางสด
3. นโยบาย แผนงาน และ ระบบการ ส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต และ องค์กรท้องถิ่น	กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง สำนักงานเกษตร ธนาคารเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์ ผู้ใหญ่บ้าน และ อบต.	กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสำนักงานเกษตร ผู้ใหญ่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์ และ อบต.
4 กลยุทธ์ในการปรับตัวของเกษตรกร	4.1 กลยุทธ์การปรับรูปแบบและ วิธีการผลิต 4.2 กลยุทธ์ในการลดต้นทุนด้าน การผลิต 4.3 ทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ ไปกับการผลิตเพื่อการค้า	4.1 กลยุทธ์การปรับรูปแบบและ วิธีการผลิต 4.2 กลยุทธ์ในการลดต้นทุน ด้านการผลิต 4.3 ทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ ไปกับการผลิตเพื่อการค้า
5. ผลลัพธ์การดำรงชีพ		
5.1 หนี้สิน เฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน)	90,142.86	156,196.60
5.2 ความสามารถในการชำระหนี้	ระดับมาก	ระดับมาก
5.3 ความพึงพอใจในความเป็นอยู่		
• ความพึงพอใจด้านการบริโภค อาหาร	เพียงพอ ร้อยละ 97.10	เพียงพอ ร้อยละ 97.90
• ความพึงพอใจด้านเสื้อผ้าและ เครื่องนุ่งห่ม	เพียงพอ ร้อยละ 98.60	เพียงพอ ร้อยละ 97.80
• ความพึงพอใจด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	เพียงพอ ร้อยละ 91.40	เพียงพอ ร้อยละ 92.00
• ความพึงพอใจด้านรายได้	เพียงพอ ร้อยละ 62.90	เพียงพอ ร้อยละ 63.60
• ความพึงพอใจด้านการศึกษา ของบุตรหลาน	เพียงพอ ร้อยละ 72.90	เพียงพอ ร้อยละ 67.40
• การได้รับบริการด้านสาธารณสุข ที่ดีพอ	เพียงพอ ร้อยละ 92.90	เพียงพอ ร้อยละ 92.00

ส่วนที่ 5 การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน กับทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

จากการตั้งสมมติฐานในการวิจัย ข้อที่ 1 ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตในด้าน ทุนมนุษย์ ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ และทุนทางสังคมของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน และสมมติฐานข้อที่ 2 ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตในด้าน ทุนมนุษย์ ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ และทุนทางสังคมของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน โดยใช้การใช้สถิติ ไค-สแควร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผลการศึกษามีดังนี้

1) ทุนมนุษย์ ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่ (1) การศึกษา (2) จำนวนแรงงาน ประกอบด้วย (2.1) จำนวนแรงงานในครัวเรือน (2.2) จำนวนแรงงานจ้างนอกครัวเรือน (3) ประสบการณ์การทำงานยาง เพื่อนำไปทดสอบด้วยสถิติ ไค-สแควร์กับการมีหนี้สินของครัวเรือน พบว่า ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ จำนวนแรงงานจ้างนอกครัวเรือน และประสบการณ์การทำงานยางมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ แต่การศึกษา และจำนวนแรงงานในครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์อย่างนัยสำคัญทางสถิติกับการมีหนี้สิน ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า การศึกษามีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ส่วนจำนวนแรงงานในครัวเรือน จำนวนแรงงานจ้างนอกครัวเรือน และประสบการณ์การทำงานยางไม่มีความสัมพันธ์อย่างนัยสำคัญทางสถิติกับการมีหนี้สิน (ตาราง 26)

เมื่อพิจารณาข้อมูลในรายละเอียดของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ การที่จำนวนแรงงานจ้างนอกครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในครัวเรือนที่มีการจ้างแรงงานนอกครัวเรือนมากจะมีหนี้สินมากตามไปด้วย นั่นคือเมื่อครัวเรือนเกษตรกรมีการจ้างแรงงานนอกครัวเรือน ภาวะการมีหนี้สินของครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่ม

ส่วนในด้านประสบการณ์ในการทำงานยาง จากการศึกษพบว่า ประสบการณ์ในการทำงานยางมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งจะเห็นได้ว่าครัวเรือนเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำงานยางมากจะมีหนี้สินมากตามไปด้วย แต่เมื่อครัวเรือนมีประสบการณ์ในการทำงานยาง 25 ปีขึ้นไป ภาวะหนี้สินในครัวเรือนจะลดลง

ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า การศึกษามีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อครัวเรือนมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ภาวะหนี้สินของครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

2) **ทุนธรรมชาติ** ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่ (1) ขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน (2) พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว (3) พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด และ (4) พื้นที่นาเพื่อนำไปทดสอบด้วยสถิติ ไค-สแควร์ กับการมีหนี้สินของครัวเรือน พบว่า ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ในประเด็นพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ส่วนขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือนพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว และพื้นที่นาไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการมีหนี้สิน ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว และพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ส่วนขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน และพื้นที่นาไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการมีหนี้สิน (ตาราง 27)

ผลการวิเคราะห์พบว่า พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดย ครัวเรือนที่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดจำนวนมากมีโอกาสมีหนี้สินในครัวเรือนมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดเลย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องนำเงินมาใช้จ่ายลงทุนในการทำสวนยาง เช่น การเตรียมพื้นที่ปลูกยาง ซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า การจ้างแรงงานในการตัดหญ้า เป็นต้น ซึ่งการสร้างสวนยางพาราในปัจจุบันต้องใช้จ่ายเงินในการลงทุนสูง ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดก็จะลดภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลและบำรุงสวนยาง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พิระพันธ์แสงใส (2535) เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ปุ๋ยเคมีในสวนยางพาราของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดสตูล ซึ่งพบว่า เกษตรกรที่มีหนี้สินจะมีสัดส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่มีหนี้สิน

ส่วนในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยครัวเรือนที่มีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วจำนวนน้อยมีโอกาสมีหนี้สินมากกว่าครัวเรือนที่มีพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วจำนวนมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะ จำนวนพื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว เป็นฐานที่สำคัญที่สามารถสร้างรายได้หลักให้แก่ครัวเรือน

ส่วนในด้านพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ครัวเรือนที่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดมีในช่วง 1-10 ไร่มีแนวโน้มมีหนี้สินในครัวเรือนมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดเลย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดในช่วง 1-10 ไร่ และจำเป็นต้องนำเงินมาใช้

ลงทุนในการทำสวนยาง เช่น การเตรียมพื้นที่ปลูกยาง ซื้อปุ๋ยเคมี ขนมาหญ้า การจ้างแรงงานในการตัดหญ้า เป็นต้น ซึ่งการสร้างสวนยางพาราในปัจจุบันต้องใช้จ่ายเงินในการลงทุนสูง ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดก็จะลดภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลและบำรุงสวนยางได้

3) **ทุนทางการเงิน** ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่ ได้แก่ (1) รายได้รวมของครัวเรือน (2) รายได้ในภาคเกษตรกรรม (3) รายได้จากสวนยางพารา (4) รายได้จากการเกษตรอื่น (5) รายได้นอกภาคเกษตร และ (6) เงินออมเพื่อนำไปทดสอบด้วยสถิติ ไค-สแควร์กับการมีหนี้สิน จากการศึกษาพบว่า ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ในประเด็นรายได้จากการเกษตรอื่น และเงินออมมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ส่วนประเด็นรายได้รวมของครัวเรือน รายได้ในภาคเกษตรกรรม รายได้จากสวนยางพารา และรายได้นอกภาคเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า เงินออมมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ และรายได้นอกภาคเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ส่วนประเด็นรายได้รวมของครัวเรือน รายได้ในภาคเกษตรกรรม รายได้จากสวนยางพารา และรายได้จากการเกษตรอื่นไม่มีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 28)

เมื่อพิจารณาข้อมูลในรายละเอียดของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบในประเด็นรายได้รวมทั้งหมดของครัวเรือน พบว่า รายได้จากการเกษตรอื่นมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยครัวเรือนที่ไม่มีรายได้จากการเกษตรอื่นมีแนวโน้มที่จะมีหนี้สินในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่มีรายได้จากการเกษตรอื่น ๆ

ในส่วนของเงินออมในครัวเรือน พบว่า เงินออมมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยครัวเรือนเกษตรกรไม่มีเงินออมมีแนวโน้มที่จะมีหนี้สินในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่มีเงินออม ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะในครัวเรือนที่ไม่มีเงินออม เนื่องจากมีรายได้น้อย รายจ่ายสูง ทำให้ไม่สามารถเก็บเงินไว้ใช้จ่ายในยามเจ็บป่วย/ฉุกเฉิน เพื่อการศึกษาของบุตรหลาน และเพื่อการลงทุนในการประกอบอาชีพ จึงจำเป็นต้องกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบส่วนใหญ่เป็นหนี้กับ ธกส.

ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า ในประเด็นรายได้นอกภาคเกษตร จากการศึกษาพบว่า รายได้นอกภาคเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้นอกภาคเกษตรมีแนวโน้มที่จะมีหนี้สินในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่มีรายได้นอกภาคเกษตร ในส่วนของเงินออมในครัวเรือน พบว่า เงินออมมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยครัวเรือนเกษตรกรไม่มีเงินออมมี

แนวโน้มที่จะมีหนี้สินในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่มีเงินออม เหตุผลเดียวกับในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ

4) **ทุนทางกายภาพ** ตัวแปรที่ทำการศึกษา ได้แก่ (1) สวนยาง ณ ปัจจุบันอยู่ในหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง และ (2) ความสะดวกในการเดินทางไปสวนยางหรือขายผลผลิตยางพาราเพื่อนำไปทดสอบด้วยสถิติ ไค-สแควร์ กับการมีหนี้สินของครัวเรือน พบว่า ทุนทางกายภาพทุกตัวแปร กับการมีหนี้สินของครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์อย่างนัยสำคัญทางสถิติทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด (ตาราง 29)

5) **ทุนทางสังคม** ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ (1) การเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น และ (2) สถานภาพในกลุ่ม และองค์กรในท้องถิ่นเพื่อนำไปทดสอบด้วยสถิติ ไค-สแควร์ กับการมีหนี้สินของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในประเด็นการเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ส่วนสถานภาพในกลุ่ม และองค์กรในท้องถิ่นไม่มีความสัมพันธ์กับการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด ทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด (ตาราง 30) การพิจารณารายละเอียดในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

การเป็นสมาชิกกลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดในครัวเรือนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นครัวเรือนมีโอกาสมีหนี้สินในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มและองค์กร ต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะการเข้าร่วมกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน หรือกลุ่มลูกค้า ชกส. เกษตรกรโดยส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อการกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายทางด้านการเกษตร การซื้ออุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพนั่นเอง ซึ่งครัวเรือนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มมีสิทธิ์ และมีโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินกู้สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น ดังตาราง 26-30

ตาราง 26 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนมนุษย์ กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพในด้านการมีหนี้สินของครัวเรือน

ทุนมนุษย์	ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ (N=70)				ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด (N=117)			
	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.
1.การศึกษา								
● ประถมศึกษาลงมา	42.60(23)	57.40(31)	3.381	0.066	46.20(36)	53.80(42)	8.898	0.003**
● มัธยมศึกษาขึ้นไป	68.80(11)	31.30(5)			17.90(7)	82.10(32)		
2. จำนวนแรงงาน								
2.1 แรงงานในครัวเรือน								
● 1 คน	40.00(4)	60.60(6)	0.346	0.557	22.20(4)	77.80(14)	1.932	0.165
● 2 คนขึ้นไป	50.00(30)	50.00(30)			39.40(39)	60.60(60)		
2.2 แรงงานจ้างนอกครัวเรือน								
● ไม่มี	57.60(34)	42.40(25)	10.127	0.001**	38.00(38)	62.00(62)	0.461	0.497
● 1 คนขึ้นไป	0	100.00(11)			29.40(5)	70.60(12)		
3.1 ประสบการณ์การทำงาน								
● น้อยกว่า 14 ปี	75.00(12)	25.00(4)	9.128	0.010**	35.30(12)	64.70(22)	0.051	0.975
● 14-24 ปี	28.60(8)	71.40(20)			37.00(17)	63.00(29)		
● 25 ปีขึ้นไป	53.80(14)	46.20(12)			37.80(14)	62.20(23)		

หมายเหตุ : * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ และ ** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$

ตาราง 27 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนธรรมชาติ กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพในด้านการมีหนี้สินของครัวเรือน

ทุนธรรมชาติ	ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ (N=70)				ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด (N=117)			
	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.
1. ขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดของครัวเรือน								
• น้อยกว่า 15 ไร่	50.00(12)	50.00(12)	0.790	0.674	45.00(18)	55.00(22)	3.036	0.219
• 15-32 ไร่	51.40(18)	48.60(17)			36.40(20)	63.60(35)		
• มากกว่า 32 ไร่	36.40(4)	63.60(7)			22.70(5)	77.30(17)		
2. พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว								
• น้อยกว่า 9 ไร่	33.30(5)	66.70(10)	1.793	0.408	13.60(3)	86.40(19)	6.517	0.038*
• 9-24 ไร่	52.30(23)	47.70(21)			43.20(35)	56.80(46)		
• มากกว่า 24 ไร่	54.50(6)	45.50(5)			35.70(5)	64.30(9)		
3. พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด								
• ไม่มี	61.40(27)	38.60(17)	9.700	0.008**	45.90(34)	54.10(40)	8.353	0.015*
• 1-10 ไร่	14.30(2)	85.70(12)			13.60(3)	86.40(19)		
• มากกว่า 10ไร่	41.70(5)	58.30(7)			28.60(6)	71.40(15)		
4. พื้นที่นา								
• ไม่มี	47.50(19)	52.50(21)	1.448	0.496	33.30(22)	66.70(44)	1.006	0.605
• 1-3 ไร่	57.10(12)	42.90(9)			43.80(14)	56.30(18)		
• มากกว่า 3 ไร่	33.30(3)	66.70(6)			36.80(7)	63.20(12)		

หมายเหตุ : * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ และ ** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$

ตาราง 28 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางการเงิน กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพในด้านการมีหนี้สินของครัวเรือน

ทุนทางการเงิน	ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ (N=70)				ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด (N=117)			
	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.
1. รายได้รวมของครัวเรือน								
• น้อยกว่า100,000 บาท/ปี	45.00(9)	55.00(11)	1.079	0.583	30.00(6)	70.00(14)	1.028	0.598
• 100,000-300,000 บาท/ปี	45.90(17)	54.10(20)			36.60(30)	63.40(52)		
• 300,000 บาท/ปีขึ้นไป	61.50(8)	38.50(5)			46.70(7)	53.30(8)		
2. รายได้ในภาคเกษตรกรรม								
• น้อยกว่า100,000 บาท/ปี	36.00(16)	64.00(16)	4.510	0.105	27.30(9)	72.70(24)	3.784	0.151
• 100,000-250,000 บาท/ปี	48.40(15)	51.60(16)			37.10(26)	62.90(44)		
• มากกว่า250,000 บาท/ปี	71.40(10)	28.60(4)			57.10(8)	42.90(6)		
3. รายได้จากสวนยางพารา								
• น้อยกว่า100,000 บาท/ปี	36.00(9)	64.00(16)	3.829	0.147	26.50(9)	73.50(25)	4.076	0.130
• 100,000-250,000 บาท/ปี	50.00(16)	50.00(16)			37.70(26)	62.30(43)		
• 250,000 บาท/ปีขึ้นไป	69.20(9)	30.80(4)			57.10(8)	42.90(6)		
4. รายได้จากการเกษตรอื่น								
• ไม่มีรายได้จากการเกษตรอื่น	38.50(20)	61.50(32)	8.274	0.004**	34.40(33)	65.60(63)	1.300	0.254
• มีรายได้จากการเกษตรอื่น	77.80(14)	22.20(4)			47.60(10)	52.40(11)		

หมายเหตุ * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ และ ** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$

ตาราง 28 (ต่อ)

ทุนทางการเงิน	ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ (N=70)				ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด (N=117)			
	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.
5. รายได้นอกภาคเกษตร								
• ไม่มีรายได้	52.70(2)	47.30(26)	2.521	0.324	44.60(37)	55.40(46)	7.590	0.022*
• น้อยกว่า 50,000 บาท/ปี	42.90(3)	57.10(4)			20.00(3)	80.00(12)		
• 50,000 บาท/ปีขึ้นไป	25.00(2)	75.00(6)			15.80(3)	84.20(16)		
6. เงินออม								
• ไม่มีเงินออม	8.70(2)	91.30(21)	23.254	0.000**	17.40(8)	82.60(38)	12.656	0.002**
• น้อยกว่า 70,000 บาท	67.60(25)	32.40(12)			50.80(31)	49.20(30)		
• 70,000 บาทขึ้นไป	70.00(7)	30.00(3)			40.00(4)	60.00(6)		

หมายเหตุ * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$

** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$

ตาราง 29 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางกายภาพ กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพในด้านการมีหนี้สินของครัวเรือน

ทุนทางกายภาพ	ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ (N=70)				ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด (N=117)			
	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.
1. สวนยาง ณ ปัจจุบันอยู่ในหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง								
• ไม่ใช่	50.00(12)	50.00(12)	0.030	0.863	26.70(8)	73.30(22)	1.765	0.184
• ใช่	47.80(22)	52.20(24)			40.20(35)	59.80(52)		
2. ความสะดวกในการเดินทางไปสวนยางและขายผลผลิต								
• ไม่มีความสะดวก	40.00(4)	60.00(6)	0.343	0.736	38.10(8)	61.90(13)	0.020	0.888
• มีความสะดวก	50.00(30)	50.00(30)			36.50(35)	63.50(61)		

หมายเหตุ * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$
 ** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$

ตาราง 30 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคม กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพในด้านการมีหนี้สินของครัวเรือน

ทุนทางสังคม	ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ (N=70)				ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด (N=117)			
	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.	ไม่มีหนี้สิน	มีหนี้สิน	χ^2	ค่าSig.
1. การเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น								
• ไม่เป็น	77.80(28)	22.20(8)	25.310	0.000**	53.30(24)	46.70(21)	8.649	0.003**
• เป็น	17.60(6)	82.40(28)			26.40(19)	73.60(53)		
2. สถานภาพในกลุ่มและองค์กรในท้องถิ่น								
• เป็นสมาชิก	21.43(6)	78.57(22)	0.005	0.990	26.70(16)	73.30(44)	0.014	1.000
• เป็นคณะกรรมการ	16.70(1)	83.30(5)			25.00(3)	75.00(9)		

หมายเหตุ * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$

** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$

กล่าวโดยสรุป จากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินกับทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ได้แก่ พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด เงินออม และการเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นทุนธรรมชาติ ทุนทางการเงิน และทุนทางสังคม

ส่วนทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่พบในเฉพาะครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ คือ แรงงานจ้างนอกครัวเรือน ประสิทธิภาพทำสวนยางพารา และรายได้จากการเกษตรอื่น

สำหรับทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่พบในเฉพาะครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด คือ การศึกษา พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว และรายได้นอกภาคเกษตร (ตาราง 31)

ตารางที่ 31 ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินของครัวเรือน

ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต	ค่าสถิติ	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกร	
		ชาวสวนยางพารา	
		ผลิตยางแผ่นดิบ (N=72)	ผลิตน้ำยางสด (N=115)
ทุนมนุษย์			
การศึกษา	χ^2		8.898**
แรงงานจ้างนอกครัวเรือน	χ^2	10.127**	
ประสิทธิภาพการทำสวนยาง	χ^2	9.128**	
พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด	χ^2	11.173*	
ทุนธรรมชาติ			
พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้ว	χ^2		6.517*
พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด	χ^2	9.700**	8.353*

ตาราง 31 (ต่อ)

ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต	ค่าสถิติ	ประเภทของครัวเรือนเกษตรกร	
		ชาวสวนยางพารา	
		ผลิตยางแผ่นดิบ (N=72)	ผลิตน้ำยางสด (N=115)
ทุนทางการเงิน			
รายได้จากการเกษตรอื่น	χ^2	8.274**	
รายได้นอกภาคเกษตร	χ^2		7.590*
เงินออม	χ^2	23.254**	12.656**
ทุนทางสังคม			
การเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น	χ^2	25.310**	8.694**

หมายเหตุ * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$

** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$

อภิปรายผล

จากการศึกษาการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา ในครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จะเห็นถึงพลวัตในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลผลิตยางพาราของเกษตรกรในตำบลนาหมอนบุญ จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมทำให้ราคายางมีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด และพยายามนำครัวเรือนไปสู่การดำรงชีพอย่างยั่งยืน ซึ่งการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมีความแตกต่างกันทั้งในยุทธวิธีการผลิตเป็นสำคัญเพื่อให้สามารถได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและปรารถนาให้เพียงพอมากที่สุด การศึกษาการดำรงชีพครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ในประเด็นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้แก่ ปัญหาที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือน นโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต กลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร และผลลัพธ์การดำรงชีพ โดยปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

ที่เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอน ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ได้แก่ ปัญหาราคายางพาราตกต่ำ การขาดแคลนเงินทุน ปัจจัยการผลิตราคาสูง ยางให้ปริมาณน้ำยางน้อย การขาดแคลนแรงงาน ขั้นตอนการผลิตยุ่งยากการขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิต ดินเสื่อมโทรม การคมนาคมไม่สะดวก โรคและแมลง ได้แก่ หน้ายางตาย ใบร่วง โรคยอดยางเน่า ยางตายยืนต้น ปลูกกินรากยาง และโรครากเน่า และค่าครองชีพสูง ส่วนในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ได้แก่ ปัญหาปัญหาราคายางพาราตกต่ำ การขาดแคลนเงินทุน ปัจจัยการผลิตราคาสูง ยางให้ปริมาณน้ำยางน้อย การขาดแคลนแรงงาน ดินเสื่อมโทรม การคมนาคมไม่สะดวก เปอร์เซ็นต์น้ำยางตกต่ำ ขาดการรับรู้ข่าวสารยางพารา โรคและแมลง ได้แก่ หน้ายางตาย ใบร่วง โรคยอดยางเน่า ยางตายยืนต้น ปลูกกินรากยาง และโรครากเน่า และค่าครองชีพสูง แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมักประสบปัญหาหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสินค้าปัญหาอุปโภคบริโภคราคาแพง แต่คงไม่สำคัญเท่าปัญหาราคายางพาราตกต่ำ ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน หากสามารถแก้ปัญหาหนึ่งได้ก็สามารถแก้ปัญหาอื่นด้วย โดยปัญหาที่มีทั้งปัญหาเกษตรกรสามารถแก้ไขได้เอง เช่น การใช้เงินอย่างประหยัด ซื้อเฉพาะสิ่งจำเป็น เพื่อลดความเสี่ยงในการดำรงชีพ และบางปัญหาต้องอาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือ เช่น ในด้านการให้ความรู้ในเรื่องโรคและแมลงที่เกิดกับยางพารา การควบคุมราคาปัจจัยด้านการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า และการควบคุมราคาราคาสินค้าอุปโภคและบริโภค ซึ่งต้องอาศัยความตั้งใจในปรับตัวและการแก้ปัญหาของตัวเอง และความจริงจังของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ด้านนโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต ซึ่งพบว่า ครัวเรือนทั้งสองประเภทได้รับนโยบายและการส่งเสริมไม่แตกต่างกัน เช่น ได้รับความรู้ในการผลิตและการตลาดจากหน่วยงานส่งเสริม ได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสำนักงานเกษตร เป็นต้น ส่วนด้านการเงิน ได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ นอกจากนี้พบว่ายังมีกลไกการประสานงานในระดับท้องถิ่นซึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สมาชิกในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรชาวสวนยางพาราได้เข้าถึงข่าวสาร บริการ และ โครงการช่วยเหลือจากรัฐในรูปแบบต่าง ๆ

ผลการศึกษาด้านผลกระทบต่อระบบการผลิตตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บัญชา สมบูรณ์สุข (2547) ศึกษา สาเหตุของปัญหาการพัฒนา ยางพาราไทยทั้งด้านการผลิต การตลาด และอุตสาหกรรมยาง สามารถสรุปได้ดังนี้ ผลผลิตต่อไร่ต่ำ ประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำและด้อยคุณภาพ การผลิตของเกษตรกรรายย่อยไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ตลาดยางพาราระดับท้องถิ่น เป็นตลาดที่

มีผู้ค้าจำนวนมากกระจายอยู่ในระดับตำบลหมู่บ้าน ส่งผลให้มูลค่าที่เกษตรกรได้รับต่ำกว่ามูลค่าที่ควรจะเป็น ส่วนตลาดประมูลยางท้องถิ่นที่รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการยังกระจายไม่ทั่วถึง เกษตรกรชาวสวนยาง และพ่อค้ายางระดับต่างขนาดโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารการตลาดและราคาราย ทำให้ไม่สามารถตัดสินใจการดำเนินกิจกรรมของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในสภาพความเป็นจริงเกษตรกรจะทราบราคารายก็ต่อเมื่อขายยางเท่านั้น จึงถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าอยู่เสมอ เหตุผลประการหนึ่ง คือรัฐบาลไม่มีระบบข้อมูลข่าวสารที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างตลาดกลางตลาดท้องถิ่น และตลาดประมูลท้องถิ่น การกำหนดนโยบายและมาตรการในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาทางพาราของประเทศไม่สามารถแก้ปัญหาทางพาราครบวงจรได้ และรัฐขาดงบประมาณในการค้นคว้าวิจัยและพัฒนา และการถ่ายทอดการแปรรูปยางพารา Somboonsuke, *et al.* (2002) ได้ศึกษาปัญหาในระดับฟาร์มของเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็ก และราคาในภาคใต้ พบว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดของเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็ก คือปัญหาคุณภาพของผลผลิต โดยเฉพาะคุณภาพของยางแผ่นดิบซึ่งพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่ร้อยละ 61 ของเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็กทั้งหมด ผลิตยางแผ่นดิบที่มีคุณภาพต่ำ (ชั้น 3-4) ปัญหาการขาดเงินลงทุนในการผลิตทำให้ไม่สามารถจัดหาหรือซื้อปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพได้ เช่น ในปัจจุบันพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางใช้ปุ๋ยไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ คือ เกษตรกรชาวสวนยางทราบเรื่องสูตรปุ๋ยแต่ไม่มีเงินทุน ซึ่งจำเป็นต้องการจัดหา เป็นต้น ปัญหาโรคและแมลงเป็นปัญหาเฉพาะพื้นที่

ความเชื่อมโยงระหว่างนโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐและบริบทที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนของเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด จากการศึกษาสามารถวิเคราะห์ได้ว่า นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการลดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการของเกษตรกรชาวสวนยางทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดไม่แตกต่างกัน โดยพบว่าครัวเรือนทั้งสองประเภท ได้รับความรู้ในการผลิตและการตลาดผ่านหน่วยงานส่งเสริม ได้แก่งบกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสำนักงานเกษตร ส่วนด้านการเงินครัวเรือนเกษตรกรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลไกการประสานงานในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และ อ.บ.ต เป็นต้น ที่เป็นกลไกสำคัญทำให้เกษตรกรชาวสวนยางได้เข้าถึงบริการ ข่าวสารและโครงการช่วยเหลือจากรัฐในรูปแบบต่างๆ ซึ่งจากนโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐต่อการลดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในระบบการผลิตของเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด สามารถสรุปได้ดังนี้

(1) นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมในด้านการให้ความรู้ในการผลิตและการตลาดหน่วยงานส่งเสริมได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และ สำนักงานเกษตรช่วยลดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนในการผลิตของเกษตรกรในประเด็น การขาดแคลนเงินทุนในระบบการผลิต ปัจจัยการผลิตราคาสูง โรคและแมลง สภาพดินเสื่อมโทรม และการรับรู้ข่าวสารด้านยางพารา โดยสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง จะให้เงินทุนในการซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า เป็นต้น ในสวนยางที่ได้รับการสงเคราะห์ในช่วง (1-5 ปี) ซึ่งสามารถลดปัญหาได้ในระดับหนึ่ง และยังให้ความรู้ในเรื่องการดูแลสวนยางพารา เช่นในเรื่องโรคและแมลงที่เกิดกับยางพารา และยังให้ความรู้ในเรื่องเทคนิคการเพิ่มปริมาณน้ำยาง และการเพิ่มเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง ส่วนสำนักงานเกษตรจะให้ความรู้ในเรื่องการผลิตปุ๋ยเช่น ปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อลดเงินทุนในการซื้อปุ๋ย และการให้ความรู้เรื่องโรคและแมลงที่เกิดกับยางพารา เป็นที่น่าสังเกตว่าการแก้ปัญหาในเรื่องโรคและแมลงที่เกิดกับยางพารา โรคพืชที่พบบ่อย ได้แก่ (1) โรคยืนต้นตายจากเชื้อรา (2) โรคยางเปลือกแห้ง ส่วนแมลงที่เป็นศัตรูยางที่พบมากที่สุด คือ ปลวก ซึ่งพบว่าทั้งครวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด แต่พบว่าปัญหาดังกล่าวยังไม่สามารถรักษาได้อย่างจริงจัง แต่ต้องอาศัยการดูแลรักษาของเกษตรกรเองที่ต้องหมั่นตรวจสอบต้นยางพาราอยู่เสมอว่ามีการระบาดของโรคและแมลงในสวนหรือไม่

(2) นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมในด้านการเงินหน่วยงานส่งเสริมได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ช่วยลดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนในการผลิตของเกษตรกรในประเด็น การขาดแคลนเงินทุนในระบบการผลิต ปัจจัยการผลิตราคาสูง สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง จะให้เงินทุนในการซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า เป็นต้น ในสวนยางที่ได้รับการสงเคราะห์ในช่วง (1-7 ปี) ซึ่งสามารถลดปัญหาได้ในระดับหนึ่ง และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) ซึ่งเป็นแหล่งกู้ยืมเงินที่สำคัญของครวเรือนเกษตรกร เนื่องจาก ชกส. คิดดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำกว่าแหล่งเงินกู้ในระบบ เกษตรกรส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายในการลงทุนทางการเกษตร เช่น ปุ๋ยเคมี เป็นต้น และซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการประกอบอาชีพ เช่น รถจักรยานยนต์ เป็นต้น

(3) กลไกการประสานงานในระดับท้องถิ่นซึ่งมี ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ช่วยลดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการผลิตของเกษตรกรในประเด็น การคมนาคมไม่สะดวก และการขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิตยางแผ่นดิบ โดยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า และการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพได้ในระดับหนึ่ง

ส่วนในประเด็นปัญหาราคายางตกต่ำ การขาดแคลนแรงงาน ขั้นตอนการผลิตยางแผ่นดิบยุ่งยาก เบอร์เซ็นน้ำยางตกต่ำ และค่าครองชีพสูง เป็นปัญหาที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งหากสามารถแก้ปัญหาหนึ่งได้ก็จะสามารถแก้ปัญหาอื่น ๆ ได้ด้วย บางปัญหาเกษตรกรสามารถแก้ปัญหาได้เอง และบางปัญหาต้องอาศัยหน่วยงานรัฐให้ความช่วยเหลือ

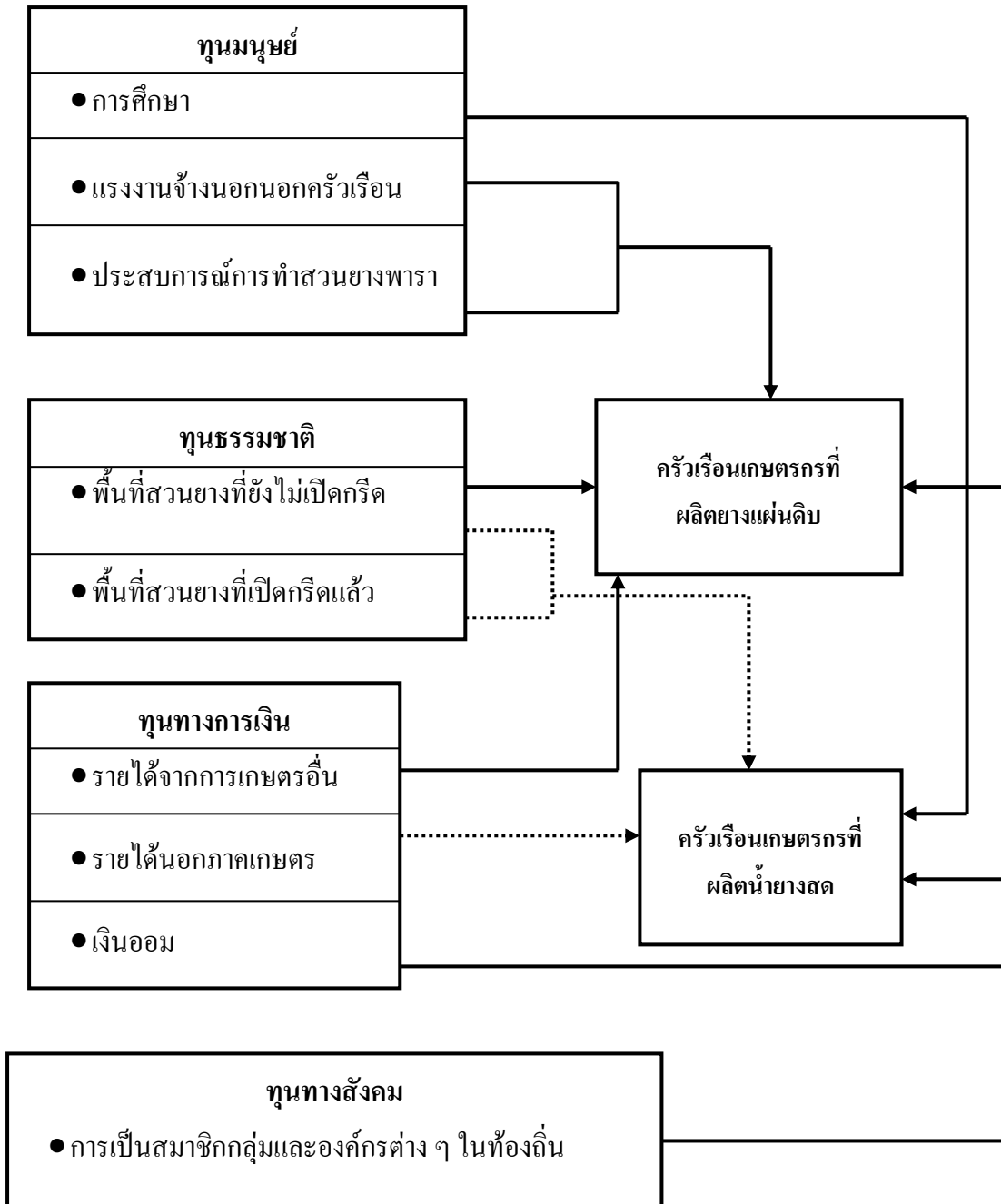
เมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด พบว่า การเปลี่ยนแปลงของทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต ทั้ง 5 ด้าน คือ ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ และทุนทางสังคม เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ระบบตลาด และนโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิตทำให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนกับระบบการผลิตของเกษตรกร ซึ่งส่งผลกระทบต่อ ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่เกษตรกรครอบครองและใช้ประโยชน์ทั้งในทางบวก และทางลบ จากปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนในการผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด การช่วยเหลือจากรัฐบาลผ่านนโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต การเปลี่ยนแปลงของทุน/ทรัพย์สินในครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพ โดย 1) การปรับรูปแบบและวิธีการผลิต เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางตลาด และการมีทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือน พบว่า เกษตรกรของทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตประกอบด้วย 4 รูปแบบคือ (1) การเปลี่ยนจากยางแผ่นดิบเป็นน้ำยางสด โดยพบว่าผู้มีเงื่อนไขในการตัดสินใจ คือ ใช้ระยะเวลาทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ไม่เหนื่อย ได้รับรายได้ที่เป็นเงินสดเร็วขึ้น และราคาน้ำยางสดที่สูงขึ้น (2) การเปลี่ยนจากยางแผ่นดิบเป็นยางก้อนถ้วย โดยมีเงื่อนไขในการตัดสินใจ คือ ใช้ระยะเวลาทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ได้รับรายได้ที่เป็นเงินสดเร็วขึ้น สามารถใช้เวลาว่างประกอบอาชีพเสริม และภาวะขาดแคลนแรงงาน (3) การเปลี่ยนจากน้ำยางสดเป็นยางก้อนถ้วย เนื่องจากระยะเวลาทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ปริมาณผลผลิตลดลงและค่าเนื้อยางต่ำ การผลิตยางก้อนถ้วยมีความคุ้มค่ากว่าการขายน้ำยางสด สามารถใช้เวลาว่างประกอบอาชีพเสริม และภาวะขาดแคลนแรงงาน และ (4) เปลี่ยนแปลงสลับไปมาของผลผลิตยาง ซึ่งไม่พบลักษณะการผลิตทั้งน้ำยางสดและยางแผ่นดิบในแปลงเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันนั่นคือ เกษตรกรเลือกรูปแบบการผลิตเพียงชนิดเดียวและพบการเปลี่ยนแปลงสลับไปมาของผลผลิตยาง โดยมีเงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตคือ ราคายางที่สูงขึ้น 2) การลดต้นทุนการผลิต พบว่า เกษตรกรมีวิธีการปรับตัวโดยการลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี และเว้นช่วงการใส่ปุ๋ยปีเว้นปีเพื่อลดต้นทุนการผลิตภายใต้สภาวะปัจจัยการผลิตที่มีราคาสูง แต่มีข้อสังเกตคือ การลดปริมาณการใช้ปุ๋ยในสวนยางพารา โดยเฉพาะสวนที่เปิดกรีดแล้วมักส่งผลให้ต้นยางให้น้ำยางน้อย และเกษตรกรยังไม่เห็นความสำคัญของการใช้ปุ๋ยชีวภาพ

โดยให้เหตุผลว่าถึงแม้ราคาปุ๋ยชีวภาพมีราคาสูงกว่าปุ๋ยเคมี แต่ปริมาณที่ใช้มากกว่าปุ๋ยเคมีจึงทำให้มูลค่าการใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยชีวภาพสูงกว่ามูลค่าของปุ๋ยเคมี และ 3) การทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า โดยพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ทำการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลักอาจกล่าวได้ว่า การผลิตเพื่อการค้าได้กลายเป็นส่วนหนึ่ง และเป็นส่วนที่สำคัญของชีวิตชาวสวนยางเนื่องจากมีความต้องการรายได้เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน เช่นการซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภค การศึกษาของบุตร การรักษาพยาบาล และอื่น ๆ รวมไปถึงการลงทุนในการผลิตก็ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตก็ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่ได้มาจากการซื้อขายในระบบตลาด แต่กระนั้นก็ตามยังมีชาวสวนยางพาราบางส่วนที่ยังคงรักษาการผลิตเพื่อการบริโภคไว้เป็นส่วนหนึ่งในระบบเศรษฐกิจของครัวเรือนนั่นคือ การทำนา การปลูกไม้ผลไว้รอบ ๆ บ้าน การเลี้ยงปลา เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงให้เห็นถึงระบบคิดที่คำนึงถึงการอยู่รอด นอกจากนี้ยังพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดใช้เวลาในการทำกิจกรรมการผลิตน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ โดยเวลาที่เกษตรกรใช้ในการทำกิจกรรมการผลิตยางพาราเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเลือกทำกิจกรรมอื่น ๆ ทั้งที่ก่อให้เกิดรายได้และไม่ก่อให้เกิดรายได้ อย่างไรก็ตามการประหยัดเวลาในการทำกิจกรรมการผลิตยางพารานั้น ส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรกรสามารถบริหารเวลาที่เหลือในแต่ละวันไปประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ ซึ่งมีหลากหลายทั้ง เลี้ยงสัตว์/ ปลูกสัตว์ สัตว์ที่นิยมเลี้ยง ได้แก่ วัว หมู แพะ ไก่ และเป็ด การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น ปลาอุก และปลานิล เป็นต้น การทำสวนผลไม้ เช่น เงาะ ลองกอง ทุเรียน และมังคุด เป็นต้น ค่าขาย อาชีพอื่น ๆ เช่น พนักงานแอมเวย์

ผลที่เกิดจากการเลือกกลยุทธ์ในการดำรงชีพ สามารถสรุปได้ดังภาพประกอบที่ 17 เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดจากภายนอกกระบวนการผลิต และปัญหาที่เกิดจากระบบการผลิตเอง โดยคำนึงถึงทรัพย์สินที่เกษตรกรครอบครองอยู่ และสามารถเข้าถึงเพื่อใช้ประโยชน์ในตัวทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านั้น นโยบาย และระบบการส่งเสริมของรัฐที่เกื้อหนุนต่อการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร จะส่งผลต่อผลลัพธ์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในด้าน ภาวะหนี้สินในครัวเรือน ความสามารถในการชำระหนี้ และความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ คือ ด้านการบริโภคอาหาร ด้านเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านรายได้ ด้านการศึกษาของบุตรหลาน และด้านสาธารณสุข โดยพบว่า ปัจจุบันรายได้จากการกรีดยางอย่างเดียวไม่เพียงพอในการใช้จ่ายภายในครัวเรือน เนื่องจากราคาสินค้าอุปโภคบริโภคราคาสูงขึ้น และความต้องการที่ไม่มีขีดจำกัดจึงทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีหนี้สินมาก โดยพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีหนี้สินมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ซึ่งมีทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์

การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ ทุนทางการเงิน และทุนทางสังคม เมื่อพิจารณาถึงระดับความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีความสามารถในการชำระหนี้ต่ำกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ส่วนการประเมินความพึงพอใจในความเป็นอยู่ว่ามีความพอเพียงด้านต่าง ๆ ทั้ง 6 ด้าน คือ 1) ความเพียงพอด้านการบริโภคอาหาร 2) ความเพียงพอด้านเสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่ม 3) ความเพียงพอด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 4) ความเพียงพอด้านรายได้ 5) ความเพียงพอด้านการศึกษาของบุตรหลาน และ 5) การได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่เพียงพอ ว่าครัวเรือนมีความเพียงพอหรือไม่เพียงพอในการเข้าถึงหรือได้รับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เพียงใด พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีสัดส่วนของความพอเพียงในทุก ๆ ด้านในสัดส่วนที่สูง ซึ่งผลผลลัพธ์การดำรงชีพดังกล่าวจะส่งผลต่อทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต ทั้ง 5 ด้านทั้งในทางบวกและทางลบ

อย่างไรก็ตามการที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีหนี้สินในสัดส่วนที่สูงนั้นน่าจะก่อให้เกิดผลกระทบหรืออุปสรรคในการพัฒนาทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตได้ในอนาคต ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองก็ยังคงหาทางออกที่เป็นไปได้ด้วยการประนีประนอมเพื่อให้ครัวเรือนอยู่รอดได้อย่างไม่ยากลำบากมากนักโดยสมาชิกในครัวเรือนอาจต้องคืนรน หรือใช้แรงงานอย่างเข้มข้นเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน เพื่อให้มีรายได้เพียงพอสำหรับการใช้จ่ายค่าอาหารในชีวิตประจำวัน และเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของครัวเรือน

หมายเหตุ ➤ หมายถึง มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$
 ➤ หมายถึง มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$

ภาพประกอบ 17 แสดงทุน/ทรัพยากรในระบบการผลิตที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) พัฒนาการรูปแบบผลผลิตยางพาราในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช (2) ลักษณะการผลิต และการตลาดยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในพื้นที่ตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช (3) การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด และ (4) ความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินกับทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

การเลือกสถานที่ทำการวิจัยคือ ตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการเลือกแบบเจาะจงเนื่องจากเป็นตำบลที่มีเกษตรกรผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมากที่สุด และยังสามารถสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงของรูปแบบผลผลิตของเกษตรกรได้อย่างชัดเจน ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับข้อมูลเชิงปริมาณใช้ครัวเรือนเป็นหน่วยในการศึกษา โดยให้กลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ จำนวน 70 ครัวเรือน และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด จำนวน 117 ครัวเรือน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาค้างครั้งนี้ทั้งหมด 187 ครัวเรือน เทคนิคการสุ่มตัวอย่างเป็นแบบสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย โดยวิธีจับฉลากแบบไม่ใส่คืน ส่วนผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพได้แก่ ผู้นำชุมชน และแกนนำกลุ่มเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เกษตรตำบลที่รับผิดชอบตำบลนาหมอบุญ

การรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน คู่สมรส หรือสมาชิกที่สามารถให้ข้อมูลได้ครบและครอบคลุมตลอดแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกต การสำรวจพื้นที่ และการรวบรวมข้อมูลเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วย โปรแกรมทางสถิติโดยใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วยไค-สแควร์ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการแยกแยะประเด็นหาความเชื่อมโยง และความสอดคล้องของเนื้อหาตามกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยการเชื่อมโยงสิ่งที่ค้นพบกับแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ในประเด็นที่เกี่ยวกับ ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และ

ความไม่แน่นอนกับระบบการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด นโยบาย และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เทคนิคและวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพ รวมถึงผลลัพธ์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร นอกจากนี้ยังอาศัยข้อมูลบางส่วนที่ได้จากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง นำมาวิเคราะห์โดยอาศัยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อใช้ประกอบในการอธิบายผลการศึกษา และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินกับทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ผลการวิจัยพบว่า

1. พัฒนาการรูปแบบผลผลิตยางพาราในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

การผลิตยางพาราของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา ดำเนินการในหลายรูปแบบ เช่น ยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารามีทางเลือกในการเลือกรูปแบบผลผลิต โดยรูปแบบผลผลิตยางพาราของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราในตำบลนาหมอนบุญมีการพัฒนาและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เกิดจากการเรียนรู้ของเกษตรกรเอง และจากการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ เพื่อปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และการพัฒนาของอุตสาหกรรมยาง และค่านิยมตลอดจนความจำเป็นบางประการของครัวเรือนเกษตรกรเอง การพัฒนารูปแบบผลผลิตยางพาราในพื้นที่วิจัยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค คือ (1) รูปแบบผลผลิตยางพาราในยุคป่ายาง (2) รูปแบบผลผลิตยางพาราในยุคสวนยางสงเคราะห์ (พ.ศ.2513-พ.ศ. 2532) และ (3) รูปแบบผลผลิตยางพาราในยุคอุตสาหกรรม (พ.ศ.2533-ปัจจุบัน)

2. ลักษณะการผลิต และการตลาดยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในพื้นที่ตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.1 ลักษณะการผลิตยางพารา

2.1.1 วัตถุประสงค์ของการผลิต ครัวเรือนเกษตรกรมีวัตถุประสงค์การในการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้หลักของครัวเรือน และเป็นอาชีพหลักของครัวเรือนที่สืบทอดมาจากรุ่นพ่อแม่ นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์อื่นเพิ่มเติมคือ การทำสวนยางเพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานและเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของครัวเรือน ลักษณะการผลิตทางการเกษตรทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ส่วนใหญ่เป็นการปลูกยางเชิงเดี่ยว และมีกิจกรรมทางการเกษตรอื่น ๆ ร่วมกับสวนยาง เช่น การทำสวนผลไม้ ทำนา

และเลี้ยงสัตว์ โดยการทำนานั้นเป็นอาชีพหลักที่ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ วัตถุประสงค์ในการผลิตข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลัก ที่เหลือจึงขาย ส่วนการเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงวัว เป็นการเลี้ยงสัตว์เพียงจำนวนน้อยตัวเพื่อการเสริมรายจ่าย โดยใช้พื้นที่ในสวนยางหรือแยกแปลงและใช้เวลาว่างหลังกรีดยาง ในขณะที่การทำสวนผลไม้ เช่น สวนทุเรียน มังคุด ลองกอง เป็นต้น เป็นการ ใช้พื้นที่แยกแปลง วัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก และเป็นอาชีพเสริมรายจ่าย

2.1.2 ที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดเฉลี่ย 23.97 ไร่ ส่วนใหญ่มีขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดในช่วง 15-32 ไร่ ซึ่งประกอบด้วย พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วเฉลี่ย 17.36 ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 9-24 ไร่ ส่วนขนาดพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด มีขนาดเฉลี่ย 5.18 ไร่ ส่วนใหญ่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด และมีพื้นที่นาเฉลี่ย 1.55 ไร่

สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า มีขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดเฉลี่ย 23.97 ไร่ ส่วนใหญ่มีขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดในช่วง 15-32 ไร่ ซึ่งประกอบด้วย พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วเฉลี่ย 16.16 ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 9-24 ไร่ ส่วนพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดเฉลี่ย 5.19 ไร่ ส่วนใหญ่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีด และมีพื้นที่นาเฉลี่ย 1.85 ไร่

2.1.3 การจัดการและการดูแลสวนยาง สามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

1) **การใช้พันธุ์ยาง** พบว่า พันธุ์ยางที่นิยมปลูกมากที่สุด คือ พันธุ์ RRIM600 เนื่องจากเกษตรกรให้เหตุผลว่า เป็นพันธุ์ที่ให้ปริมาณน้ำยางสูง ทรงต้นสวย และให้เนื้อไม้ยางดี และสามารถหาซื้อกล้าพันธุ์ได้ง่าย สำหรับจำนวนต้นต่อไร่อาจแตกต่างกันไปในแต่ละสวนโดยมากนิยมปลูกในอัตรา 70-80 ต้นต่อไร่

2) **การกำจัดวัชพืช** พบว่า ในด้านปัญหาวัชพืช พบว่า สวนยางส่วนใหญ่มีปัญหาวัชพืช การจัดการกับปัญหาดังกล่าวใช้วิธีเชิงกล เช่น การตัดด้วยเครื่องตัดหญ้า รถไถ การถาง และการใช้สารเคมีฉีด โดยมีการกำจัดวัชพืช 2 ครั้งต่อปีก่อนใส่ปุ๋ย นอกจากนี้การกำจัดวัชพืชยังช่วยให้มีความสะดวกในการเดินกรีดยางในเวลากลางคืน รวมทั้งทำให้ปลอดภัยจากสัตว์มีพิษต่าง ๆ เช่น งู ตะขาบ ที่เป็นอันตรายต่อเกษตรกร

3) **การใส่ปุ๋ย** พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด เลือกใช้ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 ให้เหตุผลว่าหาซื้อได้ง่ายในท้องตลาด ปริมาณใส่ปุ๋ยประมาณ 50 กิโลกรัมต่อไร่ ความถี่การใส่ปุ๋ยเคมีประมาณ 1-2 ครั้งต่อปี นอกจากนี้เกษตรกรยังใส่ปุ๋ยชีวภาพ โดยให้เหตุผลว่า ปุ๋ยชีวภาพจะช่วยปรับปรุงโครงสร้างดินในระยะยาว ปริมาณการใช้ประมาณ 55 กิโลกรัมต่อไร่ ความถี่การใส่ปุ๋ยชีวภาพประมาณ 1-2 ครั้งต่อปีซึ่งเกษตรกรจะใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยชีวภาพสลับปีเว้นปี

4) การควบคุมโรคและแมลงศัตรูของยางพารา การทำสวนยางพาราที่มีปัญหาเรื่องโรคและแมลงค่อนข้างมากโดยเฉพาะปัญหาโรคยาง เช่น ยางหน้าแห้ง ปลูก เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรใช้วิธีแก้ปัญหาโดยหุคกริดยาดั้งนั้นๆ หรือใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นยาง ส่วนการควบคุมปลวกนั้นเกษตรกรใช้วิธีหมั่นตรวจตราทำลายรังปลวกไม่ให้มาทำลายหน้ากริดได้ โดยพบว่าทั้งคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีการควบคุมโรคและแมลงศัตรูยางพาราเหมือนกัน

2.1.4 การกริดยางและระบบการกริดยาง พบว่า สวนยางส่วนใหญ่เปิดกริดยางเมื่ออายุโดยเฉลี่ย 7.0 ปี การใช้ระบบกริดพบว่า ทั้งคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีระบบกริดที่นิยมใช้มีเพียงสองระบบคือระบบกริด 1/3S 3d/4 และ 1/2S 3d/4

2.1.5 ช่วงเวลาการทำงานของเกษตรกร พบว่า ระยะเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมการผลิตยางพาราเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการผลิตของคร้วเรือนเกษตรกร โดยคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบจะใช้เวลาในการผลิตมากกว่าคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด นั่นคือคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบจะใช้เวลาในการผลิตเฉลี่ย 9.02 ชั่วโมงต่อวันต่อคร้วเรือน ในขณะที่คร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดใช้เวลาเฉลี่ยเพียง 6.93 ชั่วโมงต่อวันต่อคร้วเรือน โดยคร้วเรือนเกษตรกรทั้งสองรูปแบบจะใช้เวลาในการจัดเตรียมอุปกรณ์กริดยาง ได้แก่ การลับมีดกริดยาง เตรียมตะเกียงหรือแบตเตอรี่ และเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น เกษตรกรทั้งสองรูปแบบเริ่มกริดยางตั้งแต่ 24.00 น. หรือ 02.30 น. ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่สวนยาง ระยะทางระหว่างที่พักกับสวนยาง และจำนวนแรงงานกริด โดยเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางมากหรือระยะที่ที่พักกับสวนยางไกลก็จะเริ่มกริดยางเร็วขึ้น ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่กริดยางเสร็จสิ้นในเวลา 6.00 น.

ในขั้นตอนเก็บผลผลิตหรือการเก็บน้ำยาง หลังจากกริดยางเสร็จเกษตรกรใช้ในการรับประทานอาหารเช้า ทักทายเพื่อนบ้านหรือพักผ่อน ประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง และเริ่มเก็บผลผลิตในช่วงเวลา 07.00 - 08.00 น. และเก็บน้ำยางเสร็จสิ้นในเวลาประมาณ 10.00 น. สำหรับคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ เกษตรกรจะนำน้ำยางสดไปผลิตยางแผ่นดิบ ส่วนคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดก็จะนำไปขาย ณ จุดรับซื้อในหมู่บ้านทันที สำหรับคร้วเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบจะนำน้ำยางสดไปแปรรูปเป็นยางแผ่นดิบซึ่งมีขั้นตอนการแปรรูปดังนี้คือ (1) นำน้ำยางสดมากรองให้สะอาด (2) แบ่งน้ำยางสดใส่ตะกวง ๆ ละ 4 ลิตร (3) เติมน้ำสะอาดประมาณ 3.5 ลิตร (4) เติมน้ำกรด (กรดฟอร์มิค หรือน้ำส้มขาง) 1 ฝาต่อ 1 ตะกวง (5) รอประมาณครึ่งชั่วโมงเพื่อให้ยางแข็งตัว (6) นำยางที่แข็งตัวไปตบ หรือเหยียบเพื่อให้ได้ยางแผ่นบางพอที่จะเข้าเครื่องรีด

ยางได้ (7) นำยางแผ่นเข้าเครื่องรีดยางเส้น 2 รอบ และเข้าเครื่องรีดยางดอก 1 รอบ และ (8) นำยางแผ่นดิบที่ได้ไปล้างแล้วตากแดดให้แห้ง ซึ่งคริวเรือนเกษตรกรจะเริ่มผลิตยางแผ่นดิบในช่วงเวลาประมาณ 10.00 น. และเสร็จขั้นตอนการผลิตยางดิบในเวลาประมาณ 14.00 นาฬิกา ยางแผ่นดิบที่ได้ส่วนใหญ่เป็นยางแผ่นชั้น 3 ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด มีขั้นตอนการปฏิบัติงานในแต่ละวันเหมือนกัน คือ 1) ขั้นตอนการเตรียมอุปกรณ์กรีดยาง 2) ขั้นตอนการกรีดยาง และ 3) ขั้นตอนเก็บผลผลิตหรือการเก็บน้ำยาง แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องขั้นตอนการแปรรูปผลผลิต ในด้านปริมาณผลผลิต จากการศึกษาพบว่าในปี 2552 คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีปริมาณผลผลิตในแต่ละครั้งกรีดยางเท่ากับ 2.33 กิโลกรัมต่อไร่ ราคาขายเฉลี่ยเท่ากับ 51.93 บาทต่อกิโลกรัม ส่วนคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีปริมาณผลผลิตในแต่ละครั้งกรีดยางเท่ากับ 6.50 กิโลกรัมต่อไร่ มีเปอร์เซ็นต์น้ำยางสดอยู่ระหว่าง 27-34 เปอร์เซ็นต์ ราคาขายเฉลี่ยเท่ากับ 50.46 บาทต่อกิโลกรัม

2.2. การตลาดยางพารา เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบว่า การตลาดยางพาราของเกษตรกรในปัจจุบันเป็นอย่างไร โดยอธิบายในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.2.1 วิธีการตลาดยางแผ่นดิบ พบว่า

แหล่งการขายผลผลิตยางพาราของเกษตรกร พบว่า ในคริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ มีแหล่งขายผลผลิตยางพาราหลายแหล่งด้วยกัน คือ พ่อค้าในพื้นที่ สหกรณ์ สกย. ตลาดกลางยางพารา และโรงงานในจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งเกษตรกรโดยส่วนใหญ่นิยมขายให้พ่อค้าคนกลาง เนื่องจากมีความสะดวกในการขาย และได้รับเงินทันที และความถี่ในการขายเท่ากับ 15 วันต่อเดือน

2.2.2 วิธีการตลาดน้ำยางสด

ในขณะที่คริวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด เกษตรกรส่วนใหญ่ขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางในพื้นที่ และสหกรณ์ สกย. ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ การเลือกแหล่งขายน้ำยางสด เกษตรกรจะพิจารณาจากเปอร์เซ็นต์น้ำยางสดที่ได้รับ และราคาน้ำยางสด ความถี่ในการขายเท่ากับจำนวนวันกรีดยาง ซึ่งเท่ากับ 20-25 วันต่อเดือน ส่วนการรับเงินนั้นขึ้นอยู่กับเกษตรกรจะตกลงกับพ่อค้าคนกลาง ซึ่งมีหลายแบบ เช่น ขอรับเงินในทันที หรือขอรับเงินเดือนละ 2 ครั้งเหมือนกับสหกรณ์ สกย. ในปัจจุบันช่องทางในการขายผลผลิตยางพาราของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกพื้นที่ จุดอ่อนของเกษตรกร คือขาดการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อขายผลผลิตทั้งยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด จึงขาดอำนาจในการต่อรองเรื่องราคา และได้รับเปอร์เซ็นต์น้ำยางสดที่ไม่ยุติธรรม เมื่อพิจารณาเกษตรกรที่มีการเข้าร่วมกลุ่มกับ

สหกรณ์ สกย. พบว่าการดำเนินงานของสหกรณ์ สกย. ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และการดำเนินงานไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของสมาชิกอย่างแท้จริง

2.2.3 วิธีการตลาดยกก้อนด้วย ผลผลิตยางพาราในรูปยกก้อน มีช่องทางการขายเพียงช่องทางเดียว คือ เกษตรกรจะขายให้แก่พ่อค้าคนกลางในชุมชน จากนั้นพ่อค้าคนกลางในชุมชนจะรวบรวมขึ้นยางเพื่อขายแก่พ่อค้าคนกลางในอำเภอ ซึ่งจะส่งต่อไปยังโรงงานยางพาราอีกทอดหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันช่องทางในการขายผลผลิตยางพาราของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกพื้นที่ จุดอ่อนของเกษตรกร คือขาดการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อขายผลผลิตทั้งยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด จึงขาดอำนาจในการต่อรองเรื่องราคา และได้รับเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งในน้ำยางสดที่ไม่ยุติธรรม โดยพบว่ามีเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งในน้ำยางสดอยู่ระหว่าง 27-34 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งมีค่าต่ำในมุมมองของเกษตรกร เมื่อพิจารณาเกษตรกรที่มีการเข้าร่วมกลุ่มกับสหกรณ์ สกย. พบว่าการดำเนินงานของสหกรณ์ สกย. ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และการดำเนินงานไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของสมาชิกอย่างแท้จริง

3 การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

ผลการศึกษาการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา ในครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้เห็นถึงพลวัตในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลผลิตยางพาราของเกษตรกรในตำบลนาหมอบุญ จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมทำให้ราคายางมีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด และพยายามนำครัวเรือนไปสู่การดำรงชีพอย่างยั่งยืน ซึ่งการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมีความแตกต่างกันทั้งในทางเศรษฐกิจสังคม และการผลิต ซึ่งการศึกษากการดำรงชีพครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ในประเด็นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ได้แก่ ปัญหาที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ทุน/สินทรัพย์ในระบบการผลิตของครัวเรือน นโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต กลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร และผลลัพธ์การดำรงชีพ โดยปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน นั่นคือ 1) ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอน ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ได้แก่ ปัญหาราคายางพาราคงต่ำ การขาดแคลน

เงินทุน ปัจจัยการผลิตราคาสูง งามให้ปริมาณน้ำยางน้อย การขาดแคลนแรงงาน ขั้นตอนการผลิต ยุ่งยากการขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิต ดินเสื่อมโทรม การคมนาคมไม่สะดวก โรคและแมลง ได้แก่ หน้ายางตาย ใบร่วง โรคยอดยางเน่า ยางตายยืนต้น ปลวกกินรากยาง และโรครากเน่า และค่าครองชีพสูง ส่วนในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ได้แก่ ปัญหาปัญหาหารายทางพาราตกต่ำ การขาดแคลนเงินทุน ปัจจัยการผลิตราคาสูง งามให้ปริมาณน้ำยางน้อย การขาดแคลนแรงงาน ดินเสื่อมโทรม การคมนาคมไม่สะดวก เปอร์เซ็นต์น้ำยางตกต่ำ ขาดการรับรู้ข่าวสารทางพารา โรคและแมลง ได้แก่ หน้ายางตาย ใบร่วง โรคยอดยางเน่า ยางตายยืนต้น ปลวกกินรากยาง และโรครากเน่า และค่าครองชีพสูง แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองรูปแบบมักประสบปัญหาหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสินค้าปัญหาอุปโภคบริโภค ราคากาแพง แต่คงไม่สำคัญเท่าปัญหาหารายทางพาราตกต่ำ ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน หากสามารถแก้ปัญหาหนึ่งได้ก็สามารถแก้ปัญหาอื่นด้วย โดยปัญหาที่มีทั้งปัญหาเกษตรกรสามารถแก้ไขได้เอง เช่น การใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด ซื้อเฉพาะสิ่งจำเป็น เพื่อลดความเสี่ยงในการดำรงชีพ และบางปัญหาต้องอาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือ เช่น ในด้านการให้ความรู้ในเรื่องโรคและแมลงที่เกิดกับยางพารา การควบคุมราคาปัจจัยด้านการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า เป็นต้น และการควบคุมราคาสินค้าอุปโภคและบริโภค ซึ่งต้องอาศัยความตั้งใจในปรับตัวและแก้ปัญหาของตัวเอง และความจริงจังของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2) นโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต ซึ่งพบว่า ครัวเรือนทั้งสองประเภทได้รับนโยบายและการส่งเสริมไม่แตกต่างกัน เช่น ได้รับความรู้ในการผลิตและการตลาดจากหน่วยงานส่งเสริม ได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสำนักงานเกษตร เป็นต้น ส่วนด้านการเงิน ได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ นอกจากนี้พบว่ายังมีกลไกการประสานงานในระดับท้องถิ่นซึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สมาชิกในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรชาวสวนยางพาราได้เข้าถึงข่าวสาร บริการ และโครงการช่วยเหลือจากรัฐในรูปแบบต่าง ๆ

ผลการศึกษาด้านผลกระทบต่อระบบการผลิตตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บัญชา สมบูรณ์สุข (2547) ศึกษา สาเหตุของปัญหาการพัฒนา ยางพาราไทยทั้งด้านการผลิต การตลาด และอุตสาหกรรมยาง สามารถสรุปได้ดังนี้ ผลผลิตต่อไร่ต่ำ ประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำและด้อยคุณภาพ การผลิตของเกษตรกรรายย่อยไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ตลาดยางพาราในระดับท้องถิ่น เป็นตลาดที่มีผู้ค้าจำนวนมากกระจายอยู่ในระดับตำบลหมู่บ้าน ส่งผลให้มูลค่าที่เกษตรกรได้รับต่ำกว่ามูลค่าที่

ควรจะเป็น ส่วนตลาดประมูลยางท้องถิ่นที่รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการยังกระจายไม่ทั่วถึง เกษตรกรชาวสวนยาง และพ่อค้ายางระดับกลางขาดโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารการตลาดและราคายาง ทำให้ไม่สามารถตัดสินใจการดำเนินกิจกรรมของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในสภาพความเป็นจริง เกษตรกรจะทราบราคายางก็ต่อเมื่อขายยางเท่านั้น จึงถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าอยู่เสมอ เหตุผลประการหนึ่ง คือรัฐบาลไม่มีระบบข้อมูลข่าวสารที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างตลาดกลางตลาดท้องถิ่น และตลาดประมูลท้องถิ่น การกำหนดนโยบายและมาตรการในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาทางพาราของประเทศไม่สามารถแก้ปัญหาทางพาราครบวงจรได้ และรัฐบาลงบประมาณในการค้นคว้าวิจัยและพัฒนา และการถ่ายทอดการแปรรูปยางพารา Somboonsuke, *et al.* (2002) ได้ศึกษาปัญหาในระดับฟาร์มของเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็ก และราคาในภาคใต้ พบว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดของเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็ก คือปัญหาคุณภาพของผลผลิต โดยเฉพาะคุณภาพของยางแผ่นดิบซึ่งพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่ร้อยละ 61 ของเกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็กทั้งหมด ผลิตยางแผ่นดิบที่มีคุณภาพต่ำ (ชั้น 3-4) ปัญหาการขาดเงินลงทุนในการผลิตทำให้ไม่สามารถจัดหาหรือซื้อปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพได้ เช่น ในปัจจุบันพบว่า เกษตรกรชาวสวนยางใช้ปุ๋ยไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ คือ เกษตรกรชาวสวนยางทราบเรื่องสูตรปุ๋ยแต่ไม่มีเงินทุน ซึ่งจำเป็นต้องการจัดหา เป็นต้น ปัญหาโรคและแมลงเป็นปัญหาเฉพาะพื้นที่

ความเชื่อมโยงระหว่างนโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐและบริบทที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนของเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด จากการศึกษาสามารถวิเคราะห์ได้ว่า นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการลดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการของเกษตรกรชาวสวนยางทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดไม่แตกต่างกัน โดยพบว่าครัวเรือนทั้งสองประเภท ได้รับความรู้ในการผลิตและการตลาดผ่านหน่วยงานส่งเสริม ได้แก่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสำนักงานเกษตร ส่วนด้านการเงินครัวเรือนเกษตรกรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลไกการประสานงานในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และ อ.บ.ต เป็นต้น ที่เป็นกลไกสำคัญทำให้เกษตรกรชาวสวนยางได้เข้าถึงบริการ ข่าวสารและโครงการช่วยเหลือจากรัฐในรูปแบบต่างๆ ซึ่งจากนโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐต่อการลดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในระบบการผลิตของเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด สามารถสรุปได้ดังนี้

1) นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมในด้านการให้ความรู้ในการผลิตและการตลาดหน่วยงานส่งเสริมได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และ สำนักงานเกษตรช่วยลดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนในการผลิตของเกษตรกรในประเด็น การขาดแคลนเงินทุนในระบบการผลิต ปัจจัยการผลิตราคาสูง โรคและแมลง สภาพดินเสื่อมโทรม และการรับรู้ข่าวสารด้านยางพารา โดยสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง จะให้เงินทุนในการซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า เป็นต้น ในสวนยางที่ได้รับการสงเคราะห์ในช่วง (1-5 ปี) ซึ่งสามารถลดปัญหาได้ในระดับหนึ่ง และยังให้ความรู้ในเรื่องการดูแลสวนยางพารา เช่นในเรื่องโรคและแมลงที่เกิดกับยางพารา และยังให้ความรู้ในเรื่องเทคนิคการเพิ่มปริมาณน้ำยาง และการเพิ่มเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง ส่วนสำนักงานเกษตรจะให้ความรู้ในเรื่องการผลิตปุ๋ยเช่น ปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อลดเงินทุนในการซื้อปุ๋ย และการให้ความรู้เรื่องโรคและแมลงที่เกิดกับยางพารา เป็นที่น่าสังเกตว่าการแก้ปัญหาในเรื่องโรคและแมลงที่เกิดกับยางพารา โรคพืชที่พบบ่อย ได้แก่ (1) โรคยืนต้นตายจากเชื้อรา (2) โรคยางเปลือกแห้ง ส่วนแมลงที่เป็นศัตรูยางที่พบมากที่สุด คือ ปลวก ซึ่งพบว่าทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด แต่พบว่าปัญหาดังกล่าวยังไม่สามารถรักษาได้อย่างจริงจัง แต่ต้องอาศัยการดูแลรักษาของเกษตรกรเองที่ต้องหมั่นตรวจสอบต้นยางพาราอยู่เสมอว่ามีการระบาดของโรคและแมลงในสวนหรือไม่

2) นโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมในด้านการเงินหน่วยงานส่งเสริมได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ช่วยลดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนในการผลิตของเกษตรกรในประเด็น การขาดแคลนเงินทุนในระบบการผลิต ปัจจัยการผลิตราคาสูง สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง จะให้เงินทุนในการซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า เป็นต้น ในสวนยางที่ได้รับการสงเคราะห์ในช่วง (1-7 ปี) ซึ่งสามารถลดปัญหาได้ในระดับหนึ่ง และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ซึ่งเป็นแหล่งกู้ยืมเงินที่สำคัญของครัวเรือนเกษตรกร เนื่องจาก ธกส. คิดดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำกว่าแหล่งเงินกู้นอกระบบ เกษตรกรส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายในการลงทุนทางการเกษตร เช่น ปุ๋ยเคมี เป็นต้น และซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการประกอบอาชีพ เช่น รถจักรยานยนต์ เป็นต้น

3) กลไกการประสานงานในระดับท้องถิ่นซึ่งมี ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ช่วยลดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการผลิตของเกษตรกรในประเด็น การคมนาคมไม่สะดวก และการขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิตยางแผ่นดิบ โดยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า และการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพได้ในระดับหนึ่ง

ส่วนในประเด็นปัญหาราคายางตกต่ำ การขาดแคลนแรงงาน ขั้นตอนการผลิตยางแผ่นดิบยุ่งยาก เบอร์เซ็นน้ำยางตกต่ำ และค่าครองชีพสูง เป็นปัญหาที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งหากสามารถแก้ปัญหาหนึ่งได้ก็จะสามารถแก้ปัญหาอื่น ๆ ได้ด้วย บางปัญหาเกษตรกรสามารถแก้ปัญหาได้เอง และบางปัญหาต้องอาศัยหน่วยงานรัฐให้ความช่วยเหลือ

ตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด พบว่า การเปลี่ยนแปลงของทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต ทั้ง 5 ด้าน คือ ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ และทุนทางสังคม เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ระบบตลาด และนโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิตทำให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนกับระบบการผลิตของเกษตรกร ซึ่งส่งผลกระทบต่อ ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่เกษตรกรครอบครองและใช้ประโยชน์ทั้งในทางบวก และทางลบ จากปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนในการผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด การช่วยเหลือจากรัฐบาลผ่านนโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต การเปลี่ยนแปลงของทุน/ทรัพย์สินในครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์/ยุทธวิธีในการดำรงชีพ คือ

1) กลยุทธ์การปรับรูปแบบและวิธีการผลิต เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางตลาด และการมีทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือน พบว่าเกษตรกรของทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลผลิตประกอบด้วย 4 รูปแบบคือ (1) การเปลี่ยนจากยางแผ่นดิบเป็นน้ำยางสด โดยพบว่ามีเงื่อนไขในการตัดสินใจ คือ ใช้ระยะเวลาทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ไม่เหนื่อย ได้รับความได้ที่เป็นเงินสดเร็วขึ้น และราคาน้ำยางสดที่สูงขึ้น (2) การเปลี่ยนจากยางแผ่นดิบเป็นยางก้อนถ้วย โดยมีเงื่อนไขในการตัดสินใจ คือ ใช้ระยะเวลาทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ได้รับความได้ที่เป็นเงินสดเร็วขึ้น สามารถใช้เวลาว่างประกอบอาชีพเสริม และภาวะขาดแคลนแรงงาน (3) การเปลี่ยนจากน้ำยางสดเป็นยางก้อนถ้วย เนื่องจากระยะเวลาทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ปริมาณผลผลิตลดลงและค่าเนื้อยางต่ำ การผลิตยางก้อนถ้วยมีความคุ้มค่ากว่าการขายน้ำยางสด สามารถใช้เวลาว่างประกอบอาชีพเสริม และภาวะขาดแคลนแรงงาน และ (4) เปลี่ยนแปลงสลับไปมาของผลผลิตยาง ไม่พบลักษณะการผลิตทั้งน้ำยางสดและยางแผ่นดิบในแปลงเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันนั่นคือ เกษตรกรเลือกรูปแบบการผลิตเพียงชนิดเดียวและพบการปรับเปลี่ยนสลับไปมาของผลผลิตยาง โดยมีเงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตคือ ราคายางที่สูงขึ้น

2) กลยุทธ์ในการลดต้นทุนการผลิต พบว่า เกษตรกรมีวิธีการปรับตัวโดยการลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี และเว้นช่วงการใส่ปุ๋ยปีเว้นปีเพื่อลดต้นทุนการผลิตภายใต้ภาวะปัจจัยการผลิตที่มีราคาสูง แต่มีข้อสังเกตคือ การลดปริมาณการใช้ปุ๋ยในสวนยางพารา โดยเฉพาะสวนที่เปิด

กรีดแล้วมักส่งผลให้ต้นยางให้น้ำยางน้อย และเกษตรกรยังไม่เห็นความสำคัญของการใช้ปุ๋ยชีวภาพ โดยให้เหตุผลว่าถึงแม้ราคาปุ๋ยชีวภาพมีราคาถูกกว่าปุ๋ยเคมี แต่ปริมาณที่ใช้มากกว่าปุ๋ยเคมีจึงทำให้มูลค่าการใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยชีวภาพสูงกว่ามูลค่าของปุ๋ยเคมี

3) กลยุทธ์ในการทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า โดยพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ทำการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลักอาจกล่าวได้ว่า การผลิตเพื่อการค้าได้กลายเป็นส่วนหนึ่ง และเป็นส่วนที่สำคัญของชีวิตชาวสวนยางเนื่องจากมีความต้องการรายได้เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน เช่นการซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภค การศึกษาของบุตร การรักษาพยาบาล และอื่น ๆ รวมไปถึงการลงทุนในการผลิตที่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตที่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่ได้มาจากการซื้อขายในระบบตลาด แต่กระนั้นก็ตามยังมีชาวสวนยางพาราบางส่วนที่ยังคงรักษาการผลิตเพื่อการบริโภคไว้เป็นส่วนหนึ่งในระบบเศรษฐกิจของครัวเรือนนั่นคือ การทำนา การปลูกไม้ผลไว้รอบ ๆ บ้าน การเลี้ยงปลา เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงให้เห็นถึงระบบคิดที่คำนึงถึงการอยู่รอด นอกจากนี้ยังพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดใช้เวลาในการทำกิจกรรมการผลิตน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ โดยเวลาที่เกษตรกรใช้ในการทำกิจกรรมการผลิตยางพาราเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเลือกทำกิจกรรมอื่น ๆ ทั้งที่ก่อให้เกิดรายได้และไม่ก่อให้เกิดรายได้ อย่างไรก็ตามการประหยัดเวลาในการทำกิจกรรมการผลิตยางพารานั้น ส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรกรสามารถบริหารเวลาที่เหลือในแต่ละวันไปประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ ซึ่งมีหลากหลายทั้ง เลี้ยงสัตว์/ ปลูกสัตว์ สัตว์ที่นิยมเลี้ยง ได้แก่ วัว หมู เป็ด ไก่ และเป็ด การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น ปลาชุก และปลานิล เป็นต้น การทำสวนผลไม้ เช่น เงาะ ลองกอง ทุเรียน และมังคุด เป็นต้น ค้าขาย อาชีพอื่น ๆ เช่น พนักงานแอมเวย์

ผลที่เกิดจากการเลือกกลยุทธ์ในการดำรงชีพ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดจากภายนอก ระบบการผลิต และปัญหาที่เกิดจากระบบการผลิตเอง โดยคำนึงถึงทรัพย์สินที่เกษตรกรครอบครองอยู่ และสามารถเข้าถึงเพื่อใช้ประโยชน์ในตัวทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านั้น นโยบาย และระบบการส่งเสริมของรัฐที่เกื้อหนุนต่อการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร จะส่งผลต่อผลลัพธ์การดำรงชีพอย่างยั่งยืนของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในด้าน ภาวะหนี้สินในครัวเรือน ความสามารถในการชำระหนี้ และความพึงพอใจในความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ คือ ด้านการบริโภคอาหาร ด้านเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านรายได้ ด้านการศึกษาของบุตรหลาน และด้านสาธารณสุข โดยพบว่า ปัจจุบันรายได้จากการกรีดยางอย่างเดียวไม่เพียงพอในการใช้จ่ายในครัวเรือน จึงทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีหนี้สินมาก โดยพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีหนี้สินโดยเฉลี่ยเท่ากับ 156,196.60 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งมากกว่าในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบโดยมีหนี้สินเฉลี่ย 90,142.86 บาทต่อครัวเรือน และเมื่อ

พิจารณาถึงระดับความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดส่วนใหญ่มีความสามารถในการชำระหนี้ในระดับมาก และการประเมินความพึงพอใจในความเป็นอยู่ว่ามีความพอเพียงด้านต่าง ๆ ทั้ง 6 ด้าน คือ 1) ความเพียงพอด้านการบริโภคอาหาร 2) ความเพียงพอด้านเสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่ม 3) ความเพียงพอด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 4) ความเพียงพอด้านรายได้ 5) ความเพียงพอด้านการศึกษาของบุตรหลาน และ 5) การได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่เพียงพอ ว่าครัวเรือนมีความเพียงพอหรือไม่เพียงพอในการเข้าถึงหรือได้รับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เพียงใด พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีสัดส่วนของความพอเพียงในทุก ๆ ด้านในสัดส่วนที่สูง ซึ่งผลผลลัพธ์การดำรงชีพดังกล่าวจะส่งผลต่อทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิต ทั้ง 5 ด้านทั้งในทางบวกและทางลบ เมื่อพิจารณาความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในความเป็นอยู่ระหว่างครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีความพึงพอใจในความเป็นอยู่โดยรวม และในรายด้านไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. ความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์การดำรงชีพการมีหนี้สินกับทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

จากการศึกษาพบว่า ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ คือ ทุนมนุษย์ ในตัวแปร ประสบการณ์การทำสวนยาง ในขณะที่จำนวนแรงงานจ้างนอกครัวเรือนมีความสัมพันธ์ กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ ทุนธรรมชาติ ในตัวแปร พื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ทุนทางการเงิน ในตัวแปร รายได้รวมของครัวเรือน รายได้ในภาคเกษตรกรรมรายได้จากยางพารา และมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ในขณะที่เงินออมมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ และทุนทางสังคม ในส่วนของการเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่มต่าง ๆ ในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ เช่นกัน สำหรับทุนทางกายภาพไม่มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$

ส่วนในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด พบว่า ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตที่มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$

คือ ทูมนมนุษย์ ในตัวแปรการศึกษา ส่วนทุนธรรมชาติ ในตัวแปร พื้นที่สวนยางที่เปิดกรีดแล้วมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ ทุนทางการเงิน ในตัวแปร รายได้จากสวนยางพารา รายได้นอกภาคเกษตร และเงินออมมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$ และทุนทางสังคม ในส่วนของการเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่มต่าง ๆ ในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.01$ สำหรับทุนทางกายภาพไม่มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในการดำรงชีพด้านการมีหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการทำสวนยางพาราเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัย

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า การทำสวนยางพารามีใช่เป็นเพียงแค่แหล่งสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรชาวสวนยางพาราเท่านั้น แต่สวนยางพารายังเปรียบเสมือน “จุมทรัพย์” ที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้กับเกษตรกรชาวสวนยางพาราและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามการปลูกสร้างสวนยางให้ประสบผลสำเร็จนอกจากเกษตรกรต้องคำนึงถึงพื้นที่ และพันธุ์ยางที่เหมาะสมแล้ว ครัวเรือนเกษตรกรจะต้องมีการจัดการสวนยางอย่างถูกต้อง และเหมาะสม ซึ่งนอกจากจะส่งผลให้ต้นยางเจริญเติบโตเป็นต้นยางที่สมบูรณ์แข็งแรง เปิดกรีดได้เร็ว และมีความต้านทานต่อโรคต่าง ๆ ได้ดีแล้วยังทำให้ต้นยางให้ผลผลิตสูงอย่างสม่ำเสมอตลอดอายุการให้น้ำยาง และมีอายุการให้น้ำยางได้นานทำให้เกิดความยั่งยืนในการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการพัฒนาการทำสวนยางพาราเพื่อให้เกิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ดังนี้

1.1 ด้านทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตยางพารา

1) การพัฒนาทุนมนุษย์ ซึ่งมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในระบบการผลิตให้ ดังนั้นหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ครัวเรือนเกษตรกรทั้งที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดได้มีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และการจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับยางพารา เพื่อเกษตรกรจะได้นำความรู้ไปพัฒนาการผลิตยางแผ่นดิบที่มีคุณภาพ ทำให้ขายได้ราคาสูง ส่วนในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดความรู้ในเรื่องปัจจัย

ที่มีผลต่อเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรให้ความรู้กับเกษตรกร และแนะนำวิธีการคิดเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรไม่ให้ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง

2) การพัฒนาทักษะการกรีดยาง และการฝีกอบรมการกรีดยาง จากการศึกษาพบว่า แรงงานกรีดยางทั้งที่เป็นแรงงานในครัวเรือน และแรงงานจ้างนอกครัวเรือน ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองรูปแบบ ส่วนใหญ่มีความสามารถในการกรีดยางน้อยนั่นคือ กรีดยางเนื้อไม้ ส่งผลให้หน้ายางมีลักษณะขรุขระ และแรงงานกรีดยางส่วนใหญ่ไม่ได้เข้ารับการฝีกอบรมการกรีดยาง โดยหน่วยงานของรัฐละเลยในการจัดฝีกอบรมการกรีดยาง และตัวเกษตรกรเองก็ขาดการพัฒนาฝีมือการกรีดยาง โดยเกษตรกรชาวสวนยางมีความจำเป็นที่จะต้องฝีกทักษะการกรีดยางตามขั้นตอนอย่างถูกต้อง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรให้ความสำคัญในการพัฒนาฝีมือแรงงานกรีดยาง ซึ่งคนกรีดยางเป็นหัวใจสำคัญในการทำหน้ายางให้สมบูรณ์ โดยจะส่งผลให้สามารถกรีดยางได้จนถึง 30 หรือ 40 ปี

3) ที่ดิน ครัวเรือนเกษตรกรควรมีการวางแผนในการพัฒนาระบบการผลิต เช่น ขยายขนาดพื้นที่ถือครอง การวิเคราะห์ดิน และการปรับปรุงบำรุงดินเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

4) หน่วยงานรัฐควรมีนโยบาย หรือมาตรการระยะยาว และเข้มงวดเพื่อปกป้องพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไว้สำหรับการทำนา เพื่อป้องกันการเปลี่ยนพื้นที่นาไปปลูกยาง

5) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เนื่องจากพบว่า ในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบประสบปัญหาขาดแคลนน้ำใช้ในการแปรรูปยาง และยังพบว่าในพื้นที่ศึกษาไม่มีระบบชลประทาน ดังนั้น การเตรียมอุปกรณ์ในการกักเก็บน้ำเพื่อเก็บไว้ใช้ในหน้าแล้งจึงน่าจะเป็นการแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้หน่วยงานรัฐในระดับท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และ อบต. ควรร่วมกันรับฟัง และแก้ปัญหาให้กับเกษตรกร

6) ส่งเสริมการออม พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้รายได้จากการทำสวนยาง และจากการประกอบอาชีพเสริมอยู่ในระดับสูง แต่เกษตรกรยังไม่รู้จักการบริหารเงินให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร ซึ่งเกษตรกรบางส่วนนำไป ซื้อเหล้า และเล่นการพนัน ดังนั้นหน่วยงานของรัฐควรเข้าไปส่งเสริมการออม หรือการทำบัญชีรายรับรายจ่าย เพื่อให้รู้สภาพทางการเงินของครัวเรือน และเกษตรกรสามารถวางแผนการใช้จ่ายเงินอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสามารถลดความเสี่ยงในการดำรงชีพของครัวเรือนได้

7) เกษตรกรควรมีการรวมกลุ่มและสร้างกระบวนการกลุ่มให้เข้มแข็งเพื่อการต่อรองราคาผลผลิตทั้งในครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด

1.2 ด้านการจัดการฟาร์ม

1) เกษตรกรควรพิจารณาเพิ่มจำนวนครั้งของการใส่ปุ๋ย นั่นคือ จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรใส่ปุ๋ย 1-2 ครั้งต่อปี ในปริมาณ 1 กระสอบต่อไร่ ซึ่งเกษตรกรอาจเปลี่ยนเป็นการใส่ปุ๋ยหลายครั้งต่อปี โดยการใส่ครั้งละน้อย ๆ แต่บ่อยครั้งขึ้น และควรใส่ปุ๋ยในช่วงที่ดินมีความชื้น

2) หน่วยงานรัฐควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการควบคุมโรคและแมลงศัตรูยางพารา ซึ่งปัจจุบันพบว่า ยางพารามีการยืนต้นตาย หน้ายางตายเป็นจำนวนมาก และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่สามารถควบคุมได้

3) การกรีดยางและระบบการกรีดยาง จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า เกษตรกรชาวสวนยางพาราในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครศรีธรรมราช นิยมกรีดยาง 2 ระบบ คือ กรีดยางครั้งละต้น กรีดยาง 3 วันเว้น 1 วัน ($1/2S \ 3d/4$) และกรีดยางหนึ่งใบในสามของลำต้น กรีดยาง 3 วันเว้น 1 วัน ($1/3S \ 3d/4$) ดังนั้นข้อเสนอแนะด้านการกรีดยางและระบบการกรีดยาง คือ เกษตรกรควรเลือกระบบการกรีดยางที่เหมาะสมโดยลดการจำนวนวันกรีดยาง และเลือกระบบการกรีดยางตามคำแนะนำของกรมวิชาการเกษตร ได้แก่ (1) กรีดยางครั้งละต้น กรีดยาง 1 วันเว้น 1 วัน ($1/2S \ d/2$) เพราะในทางวิชาการถือเป็นระบบการกรีดยางที่ให้น้ำยางมากที่สุด และช่วยถนอมต้นยางพาราให้มีเวลาพักเพื่อผลิตน้ำยางในคราวต่อไป รวมทั้งให้ผลผลิตอย่างสม่ำเสมอ (2) กรีดยางหนึ่งใบในสามของลำต้น กรีดยาง 1 วันเว้น 1 วัน ($1/3S \ d/2$) และ (3) ระบบการกรีดยางแบบ 2 รอยกรีดยาง 1 วันเว้น 1 วัน เพราะการใช้ระบบการกรีดยางแบบ 2 รอยกรีดยาง 1 วันเว้น 1 วันช่วยให้ผลผลิตและรายได้เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 2-22 และปริมาณเนื้อยางแห้งสูงกว่าเมื่อเทียบกับการใช้ระบบการกรีดยางแบบ 1 รอยกรีดยาง (สายพันธ์ สดุดี, 2552) ซึ่งการเลือกระบบการกรีดยางที่เหมาะสมจะส่งผลต่อความอยู่รอด และความมั่นคงในการดำรงชีพของเกษตรกรในระยะยาว

4) การกรีดยางในช่วงผลัดใบ โดยปกติแล้วในช่วงผลัดใบเกษตรกรควรหยุดกรีดยาง แต่เกษตรกรบางครัวเรือนที่มีความจำเป็นหรืออยู่ในระยะที่ราคาขายสูงขึ้น เกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่จะเร่งกรีดยางโดยไม่หยุดพักในช่วงผลัดใบ แต่จะได้รับผลผลิตน้อยกว่าปกติ อย่างไรก็ตามครัวเรือนเกษตรกรควรจะต้องหยุดกรีดยางในช่วงพักใบใหม่ และไม่ควรรีบกรีดยางเร็วเกินไป เพราะจะกระทบกระเทือนต่อการเจริญเติบโตของต้นยาง

5) หน่วยงานรัฐควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหาแหล่งปัจจัยการผลิตที่มีราคาถูกเพื่อลดต้นทุนการผลิต รวมถึงสนับสนุนให้เกษตรกรลดต้นทุนการผลิตโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อขนส่งผลผลิตภายในชุมชน

1.3 ด้านกลยุทธ์การปรับตัวเพื่อการดำรงชีพ ครัวเรือนเกษตรกรควรลดการพึ่งพิงรายได้จากการกรีดยางอย่างเดียว และเพิ่มความหลากหลายของรายได้ในครัวเรือน เนื่องจากการปลูกยางในพื้นที่เป็นการปลูกยางเชิงเดี่ยว ทำให้ขาดความหลากหลายทางชีวภาพ ดังนั้นการปลูกยางพาราแบบยั่งยืน จึงจำเป็นต้องฟื้นฟูธรรมชาติภายในระบบนิเวศน์สวนยางนั้นๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลและเหมาะสม เช่น การทำเกษตรผสมผสาน หรือระบบวนเกษตร ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งของระบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยคงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสภาพแวดล้อมไว้ประโยชน์เพื่อสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของเกษตรกร คือ ปัจจัย 4 ได้แก่ พืชอาหาร ผลไม้ ยาสมุนไพร พลังงาน ไม้ใช้สอยสร้างบ้านเรือน และไม้ยืนต้นที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ และการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ซึ่งพืชที่กรมวิชาการเกษตรแนะนำ และส่งเสริมให้ปลูกในสวนยาง แบ่งได้เป็น 4 ชนิด คือ (1) พืชล้มลุก (2) พืชอายุสั้น (3) ไม้ผล ไม้ยืนต้นหรือไม้ใช้สอย และ (4) พืชที่เป็นยารักษาโรค ซึ่งเกษตรกรจะต้องเลือกที่มีความสูงของเรือนยอดต่างๆ ใกล้เคียงกัน โดยสามารถแบ่งความสูงของพืชร่วมยางได้เป็น 3 ระดับ คือ ประเภทต้นสูง เช่น ประดู่ ไม้เคี่ยม พะยอม ไม้สัก เหลียง สะตอ เนียง ประเภทโตปานกลาง หรือไม้พุ่ม เช่น มะม่วง มะนาว ผักหวาน ชะมวง หรือ ผักเหลียง และ ประเภทพืชชั้นล่างที่ทนร่ม เช่น จิง ข่า ตะไคร้ บอน กระจ่าง ขมิ้น ชะพลู และเห็ด เป็นต้น ซึ่งการทำระบบวนเกษตรจะทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่หลากหลายมากขึ้น โดยไม่ต้องพึ่งพาการกรีดยางอย่างเดียว และลดความเสี่ยงในเรื่องความผันผวนในด้านราคา รวมทั้งการส่งเสริมการรวมกลุ่มและกิจกรรมการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ซึ่งถ้าเกษตรกรได้ปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาการทำสวนยางพาราเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนดังกล่าวจะสามารถลดปัญหา ความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นกับระบบฟาร์มได้ไม่มากนัก

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ควรมีการศึกษาตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในอาชีพอื่นด้วย เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ระบบการผลิต และการวางแผนการพัฒนาในระดับที่สูงขึ้นไป

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศ. 2550. **สรุปสถานการณ์การผลิตและการตลาดยางพาราของไทย**. สืบค้นจาก : <http://www.mfa.go.th/business/index.php>. (20 มีนาคม 2552)
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2551. **นโยบายการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ราคายางตกต่ำ**. สืบค้นจาก : <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID>. (20 มีนาคม 2552)
- กัลยา วานิชย์บัญชา. 2550. **การใช้ SPSS for windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กานดา พูนลาภทวี. 2539. **สถิติเพื่อการวิจัย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.
- ชุมพล พูลศิริ. 2543. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความแตกต่างในการขายยางแผ่นดิบละน้ำยางสดในจังหวัดพังงา**. สืบค้นจาก : <http://lib.oae.go.th/elib/cgi-bin/opacexe.exe>. (29 มีนาคม 2552)
- ชุมสิน ทองมิตร. 2550. การซื้อ-ขายน้ำยางสด. สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร. **The Rubber International Magazine. (Chumsin Thongmitr) 9(11/2007) : 12-15.**
- เดโช ไชยทัฬห. 2539. **การปรับตัวของชาวนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ศึกษากรณี : การประกอบอาชีพนอกไร่นากับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นงลักษณ์ สืบชนะ. 2549. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขายผลผลิตยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยางในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา**. สารนิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นเวศ นพภานี. 2547. **กลยุทธ์ในการพัฒนายางพาราไทย**. สารนิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นันทนา ทราบรัมย์ และสุภาพร ใจการุณ. 2550. **การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการผลิต ความยากจนและสุขภาพ สำหรับเกษตรกรรายย่อยในประเทศไทย**. สืบค้นจาก : http://www.nationalhealth.or.th/hia_data/Hia04-3/31.pdf. (29 มกราคม 2552)
- นिरนาม. 2551. **มาตรฐานการดำรงชีพ**. สืบค้นจาก : <http://www.oha-thailand.com>. (4 กุมภาพันธ์ 2551)

- นิรนาม. 2552. **รักษาสวนยางพาราให้เป็นขุมทรัพย์ - กรีดยางดีมีชัยไปกว่าครึ่ง.** สืบค้นจาก : <http://www.live-rubber.com/index.php/rubber-news-events/3-from-newspaper/224-good-rubber-garden-maintenance-is-victory>. (12 ตุลาคม 2552)
- นุชนารถ กังพิศดาร และอรวรรณ ทองน้อยงาม. 2550. **ศักยภาพการผลิตยางของไทย. วารสารยางพารา. 1 (ม.ค.-เม.ย.) : 42-52.**
- บัญชา สมบูรณ์สุข และ พรพรรณ แซ่หว่าง. 2548. **การเพิ่มผลผลิตในสวนยางพาราขนาดเล็กภายใต้ระบบวนเกษตร. รายงานตลาดผลผลิตภายใต้ระบบวนเกษตรยางพารา. สงขลา : คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.**
- บัญชา สมบูรณ์สุข และอภิญา จันท์เจริญ. 2540. **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางภาคใต้ประเทศไทย. วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม) 18 : 113-132.**
- บัญชา สมบูรณ์สุข. 2548. **ยางพารา : พืชเศรษฐกิจที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไทย. ผลงานวิชาการและบทความทางวิชาการในวาระครบรอบ 30 ปี คณะทรัพยากรธรรมชาติ สงขลา : ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.**
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง อโศก พลบำรุง ยุวคล ทองโคตร ปาริชาติ พิรุณ เกษราภรณ์ คลังแสง บัณฑิต อ้นละมัย จุฑามณี สมบูรณ์สุข พรเพ็ญ ปานคำ และภัทรพร ศรีพรหม. 2549. **ทรัพยากรความจำเป็นและความผาสุกโดยรวมของครัวเรือนอีสาน. มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์. 23 : 113-137.**
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2540. **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.**
- เบญจพรรณ เอกะสิงห์ และธันยา พรหมบุรมย์. 2545. **การเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตรและความยั่งยืนของประเภทการผลิตในชุมชนที่สูง. วารสารเศรษฐศาสตร์เกษตร. 21 : 39-54.**
- ประดับดวง คงเลิศ. 2547. **ผลทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตยางพาราจากการทำยางแผ่นดิบเป็นการทำน้ำยางสดในตำบลนิคมพัฒนา กิ่งอำเภอมะนัง จังหวัดสตูล. สารนิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.**
- ประทุมวัน ประจันพล. 2543. **ปัจจัยบางประการที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของเกษตรกรที่ปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษาจังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**

- ประสาน ถนอมานนท์. 2549. การทำางแผน, ใน เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรความรู้
ด้านยางพาราแก่นักศึกษาผู้ช่วยนักวิชาการทำหน้าที่มีคฤเทศก์ภายใต้โครงการ “พืชสวนใต้
ร่มยาง” เสริมสร้างสิ่งแวดล้อม พร้อมพึ่งพาตนเอง ณ โรงแรมเชียงใหม่ออกคิด เชียงใหม่
17-20 ตุลาคม 2549 หน้า 145-147.
- ปรีชา แดงโรจน์. 2538. ศิลป์และศาสตร์การบริหารจัดการโรงแรม. กรุงเทพฯ: ชงชัยการพิมพ์.
- ปิ่นแก้ว เหลืออร่ามศรี. 2550. สํารวจสถานภาพแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน. ใน รายงานการ
ประชุมทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 6 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิริธร 25-27 มีนาคม 2550. 1-81.
กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิริธร.
- พงษ์เทพ ขจรไชยกุล. 2538. การเสริมรายได้ของสวนยางขนาดเล็กในประเทศไทย. สุราษฎร์ธานี :
ศูนย์วิจัยยางสุราษฎร์ธานี สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์.
- พิระพันธ์ แสงใส. 2535. ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ปุ๋ยเคมีในสวนยางพาราของเกษตรกรรายย่อยใน
จังหวัดสตูล. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย ศิริพร ชัมภลิจิต และ ทศนีย์ นะแสง. 2539. วิจัยทางพยาบาล : หลักการ
และกระบวนการ . พิมพ์ครั้งที่ 2 . สงขลา : เทมการพิมพ์.
- เพ็ญแข แสงแก้ว. 2541. การวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : ภาควิชาคณิตศาสตร์และสถิติ
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เพ็ญสุดา สอนบุญ. 2539. การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบการผลิตแบบเกษตรทางเลือกของเกษตรกร
ในชนบท. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศึกษาศาสตร์ การศึกษานอกระบบ
มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- มณีมัย ทองอยู่. 2546. การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนา กรณีชาวนาลุ่มน้ำพอง. รายงานการ
วิจัยฉบับสมบูรณ์. โครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ : สกว.
- มันทนา สามารถ. 2526. การศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรในภาวะฝนแล้ง ปี 2525 : รายงานการ
วิจัยโครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกสิกรในระบบเกษตรน้ำฝน. ขอนแก่น :
คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ยุพินพรรณ ศิริวิธนนุกุล. 2540. จิตวิทยาพัฒนาชนบท. สงขลา : ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะ
ทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- ยุพินพรรณ ศิริวัธนกุล. 2541. **พฤติกรรมและแนวคิดทางสังคม**. สงขลา : ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เยาวนุช เพ็ญบุญศรี. 2541. **การศึกษาพัฒนาชุมชนในรูปแบบการจัดสหกรณ์นิคม กรณีศึกษาเฉพาะ: สหกรณ์นิคมสันทรายจำกัด จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รจเรช หนูสังข์. 2549. **การปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนยาง ในระบบการทำฟาร์มสวนยางขนาดเล็กที่มีกิจกรรมการทำาร่วม ในตำบลเขาชัยสน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาการเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ละออ อนุจันทร์. 2548. **สุขภาพจิตและการดูแลตนเองด้านจิตใจของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ในจังหวัดพัทลุง**. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (การพยาบาลสุขภาพจิต และจิตเวช) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วาริท วงศ์ทอง. 2551. **ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำสวนยางพาราในอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ช่วงปี พ.ศ. 2470 – พ.ศ. 2546**. สืบค้นจาก : <http://www.tonklagroup.blogspot.com/2008/08/2470-2546.html>. (10 มีนาคม 2553)
- วิจิตต์ ดันติพิมลพันธ์. 2541. **ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกขายยางแผ่นดิบ หรือน้ำยางสดของเกษตรกร ในจังหวัดสงขลา**. ภาคนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วิฑูร อินทมณี. 2538. **ปัจจัยที่มีผลต่อการขายน้ำยางสดและยางแผ่นของเกษตรกร ตำบลปริก อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วิรัตน์ ศรียุค. 2553. **การสวนยางพาราอย่างไร ให้ยางสมบูรณ์อย่างยั่งยืน**. สืบค้นจาก : <http://www.ranong.doae.go.th>. (26 กุมภาพันธ์ 2553)
- แววสุดา หนูไธ. 2542. **ศึกษาวัฒนธรรมการทำงานของชาวสวนยางในอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ศูนย์บริการและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบลนาหมอบุญ. 2551. **แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล พ.ศ. 2551-2553**. นครศรีธรรมราช : สำนักงานเกษตรอำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช กรมส่งเสริมการเกษตร.

- ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลนาหมอบุญ สำนักงานเกษตร อำเภอ
 จุฬาภรณ์. 2550. **แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล (2551-2553)**. นครศรีธรรมราช :
 สำนักงานเกษตร จังหวัดนครศรีธรรมราช กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ฯ. 2551. **แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลนาหมอบุญ**
อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. สงขลา : คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2541. **รายงานคุณภาพชีวิตของคนในเขตเมืองภาค**
ตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิพย์เนตรการพิมพ์.
- สถาบันวิจัยยาง. 2545. **ข้อมูลวิชาการยางพารา 2547**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ. : โรงพิมพ์ชุมชน
 สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยยาง. 2547. **ข้อมูลวิชาการยางพารา 2545**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ. : โรงพิมพ์ชุมชน
 สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยยาง. 2549. การคายความชื้นของยางแผ่นดิบที่มีความหนาต่าง ๆ กัน. **The Rubber**
International Magazine. 8 (10) : 84-87.
- สถาบันวิจัยยาง. 2550. **ข้อมูลวิชาการยางพารา 2550**. กรุงเทพฯ. : กรมวิชาการเกษตร กระทรวง
 เกษตรและสหกรณ์.
- สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล. 2547. **วิธีวิจัยทางธุรกิจเกษตร**. สงขลา: เอกสารประกอบการบรรยายวิชา
 วิธีวิจัยทางธุรกิจ. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมบูรณ์ แสงแก้ว. 2544. **ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเป็นสมาชิกกองทุนสำรองเลี้ยงชีพสำหรับ**
ลูกจ้างประจำของราชการซึ่งจดทะเบียนแล้ว : ศึกษากรณีลูกจ้างประจำสังกัดกรมช่างโยธา
ทหารอากาศ. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมยศ พุ่มหว่า และศิริจิต พุ่มหว่า. 2537. **วิวัฒนาการและการปรับเปลี่ยนของระบบสังคมเกษตร**
การผลิตยางพาราบริเวณชายฝั่งตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำทะเลสาบสงขลา. **วารสาร**
เกษตรศาสตร์ (สังคม) 15 : 77-107.
- สมยศ พุ่มหว่า. 2544. “ระบบสังคมเกษตร” : ข้อเสนอเชิงแนวคิดที่ได้จากการวิจัยภาคใต้, ใน **ระบบ**
เกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน. 341-347. ขอนแก่น
 กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะเกษตรศาสตร์
 มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- สัตตพงษ์ บุตรโยชน์โท. 2547. **วิถีชีวิตของครอบครัวเกษตรกรชาวสวนยางพาราภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษาบ้านกุด อำเภอมือง จังหวัดเลย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศึกษาเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สันติ บางอ้อ และจุฬารัตน์ นิรัตน์ชัยกุล. 2549. **การปรับโครงสร้างการเกษตรกับการปรับตัวของเกษตรกร.** สืบค้นจาก : <http://www.plangsinsap.or.th>. (25 เมษายน 2552)
- สำนักงานเกษตรจังหวัดระนอง. 2552. **การจัดการสวนยางพาราอย่างยั่งยืน.** (สารคดีส่งเสริมการเกษตร) สืบค้นจาก : http://www.ranong.doae.go.th/virat_seeyuk/virat_seeyook.htm. (25 กุมภาพันธ์ 2553)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2550. **การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2550.** สืบค้นจาก : <http://www.thainews.prd.go.th/view.php>. (10 มีนาคม 2553)
- สำราญ สระอุโน. 2545. **กระบวนการปรับปรุงการผลิตเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของเกษตรกรที่ทำนาเป็นอาชีพหลัก พื้นที่บ้านพรวน ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.** สารนิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศิริลักษณ์ สมพลกรัง. 2542. **สิ่งแวดล้อมในการทำงานกับความเหนื่อยล้าของพยาบาล โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา.** วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริการพยาบาล บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุภา แก้วบริสุทธิ. 2547. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตเกษตรกรชาวสวนยางพารา จังหวัดสงขลา.** วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุรพงษ์ กองจันทิก. 2553. **ป่าชุมชน : ป่าของใคร ของชุมชนหรือของประเทศ.** สืบค้นจาก : <http://www.statelessperson.com/www/?q=node/3360>. (10 มีนาคม 2553)
- สุรศักดิ์ สุทธิสงค์. 2542. **การจัดการวัตถุดิบที่เหมาะสมกับการแปรรูปยาง.** สงขลา : ศูนย์วิจัยยางสงขลา สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร
- สุวินัย รันดาแวง. 2543. **การพัฒนาเกษตรยั่งยืน : มิติใหม่ และการพัฒนาเทคโนโลยีเกษตร แบบมีส่วนร่วม.** รายงานการสัมมนาาระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 . กรุงเทพฯ.
- เสรี พงศ์พิศ. 2548. **หน้าผาครัวเรือน.** สืบค้นจาก : <http://www.phongphit.com/index.php?>. (28 ตุลาคม 2552)
- เสาวนีย์ ก่อวุฒิกุลรังษี. 2546. **การผลิตยางธรรมชาติ.** ปัตตานี: ภาควิชาเทคโนโลยียางและพอลิเมอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- หลักชัย กิตติพล. 2550. **โรกรมยางทั่วไปที่ป่วนสวนกระแสรายางฟุ้ง**. ฐานเศรษฐกิจ. 8 พฤศจิกายน 2550. สืบค้นจาก : <http://www.thannews.th.com/detailnews.php?id.> (28 ตุลาคม 2551)
- องค์การสวนยาง. 2552. **องค์การสวนยาง (อ.ส.ย.) เดินหน้าสร้าง “เครือข่ายสถาบันเกษตรกรเชื่อมโยงธุรกิจยางพาราครบวงจรให้เข้มแข็ง”**. สืบค้นจาก : <http://www.reothai.co.th.> (23 มีนาคม 2552)
- อดุลย์ ต้นประยูร. 2523. **สังคมวิทยาชนบทและเมือง**. กรุงเทพฯ. : โอเดียนสโตร์.
- อนุก กุณาละสิริ. 2549. **ต้นทุนการผลิตยางแผ่นดิบ**. สืบค้นจาก : <http://www.pikul.lib.ku.ac.th.> (26 ตุลาคม 2551)
- อภิญา จันท์เจริญ และบัญชา สมบูรณ์สุข. 2540. **วิเคราะห์สถานการณ์แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น ของเกษตรกรชาวสวนยางในภาคใต้**. *วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม)* 18 : 25-38.
- อุยทธ์ นิสสภา อิบรอฮิม ชีดำ และสมยศ ทุ่งหว่า. 2537. **แนวทางการศึกษาและพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพในสวนยางพาราขนาดเล็ก**. *วารสารนิเวศวิทยา*. (มกราคม-เมษายน) : 45-60.
- อาแว มะแส บัญชา สมบูรณ์สุข และ มาลี สบายยิ่ง. 2550. **กระบวนการทันสมัยกับการปรับตัวในการดำรงชีพในชุมชนชนบท**. ใน *เอกสารประกอบการนำเสนอในที่ประชุมวิชาการ. โรงแรม เจบี. หาดใหญ่. 29-30 กรกฎาคม 2550*. สงขลา : คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อุดม ทุมโฆสิต. 2536. **ลักษณะและสาเหตุของปัญหาความยากจนของครอบครัวชนบท : กรณีจังหวัดสงขลา**. สืบค้นจาก : http://www.tkc.go.th/thesis/abstract.asp?item_id=3001. (26 ตุลาคม 2551)
- โอภาวดี เข้มทอง. 2537. **องค์ประกอบของระบบฟาร์มและกระบวนการตัดสินใจ**. ใน *เอกสารการสอนชุดการจัดการฟาร์ม หน่วยที่ 1-8, พิมพ์ครั้งที่ 5*. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Anonymous. nd. **What are livelihood**. Available : <http://www.livelihoods.org/SLdefn.html>. (March 4, 2008.)
- Carney, Diana. 1999. **Sustainable Rural Livelihoods**. Available : <http://www.livelihoods.org>. (October 30, 2009)

- Carole, Rakodi. 1999. A Capital Asset Framework for Analyzing Household Livelihood Strategies : Implications for Policy, **Development Policy Review**. (17) : 315-342.
- Chambers, R. and Conway, G.R. 1992. **Sustainable Rural Livelihoods : Practical Concepts for the 21st Century**,. Brighton, Institute of Development Studies.
- Department for International Development. 1999. **Sustainable Livelihood Guidance sheets**. Available : http://www.livelihoods.org/info/info_guidancesheets.html. (October 1, 2008.)
- Masae, A. 2007. **The Role of Human, Social and Cultural Resources in Adapting Livelihood Strategies to Meet Wellbeing Aspiration in Contemporary Thailand**. Available : http://www.ppdoconference.org/session_papers/session8/session8_awaie_masae.pdf. (October 15, 2008.)
- Somboonsuke, B., Prommee, P., Cherdchom, P. and Petchrat,J. 2003. The Sustainable Livelihood of Rubber Small Holder : A Case Study of Rubber-Fruit Tree Farming System in Kao Phra Community, the Southern Thailand. **Kasetsart Journal (Soc. Sci)**. 24 : 156-168.
- Somboonsuke, B. , Demaine, H. and Shivakoti, G.P. 2002. Rubber-Based Farming System in Thailand : Problems, Potential, Solution and Constrains. **Journal of Rural Development**. 21 : 85-113.
- Swift, J. 1989. **Understanding and Preventing Famine and Famine Mortality**. Available : <http://www3.interscience.wiley.com/journal/122396109/abstract>. (October 15, 2009.)
- Viswanathan, P.K. and Shivakoti, G.P. 2007. **Adoption of Rubber-integrated Farm-Livelihood System : Contrasting Empirical Evidence from the Indian Context**. **The Japanese Forest Society and Springer 2007**. Available : <http://www.scholargoogle.com/rubber+bases/livelihood/043/>. (October 30, 2009.)

ผู้ให้สัมภาษณ์

- จำลอง จันแก้ว. 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 17 กันยายน 2552. ณ หมู่ที่ 6 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- จิตรา ไชยธานี. 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 3 สิงหาคม 2552. ณ หมู่ที่ 6 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.

- จินดา ชูบัวทอง. 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 17 กันยายน 2552. ณ หมู่ที่ 1 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- ธันลักษ์ณ์ นวลใหม่. 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 3 สิงหาคม 2552. ณ หมู่ที่ 5 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- น้อย เตชะ. 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 3 สิงหาคม 2552. ณ หมู่ที่ 5 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- ปรีชา เนรนนท์. 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 3 สิงหาคม 2552. ณ หมู่ที่ 1 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- แปลก แก้ววิจิตร. 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 3 สิงหาคม 2552. ณ หมู่ที่ 6 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- พัน ขวัญใจ. 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 3 สิงหาคม 2552. ณ หมู่ที่ 3 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- พั้ว จันแก้ว. 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 3 สิงหาคม 2552. ณ หมู่ที่ 6 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- สุชาติ จิตศักดิ์ (ก้านัน). 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 17 กันยายน 2552. ณ หมู่ที่ 6 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- สุนทร ชัยสุวรรณ (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1). 2552. ผู้ให้สัมภาษณ์, อารีย์ จันแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 17 กันยายน 2552. ณ หมู่ที่ 6 ตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. ข้อมูลเบื้องต้นของเกษตรกร
2. ศึกษาพลวัต หรือประวัติความเป็นมาของรูปแบบผลผลิตยางทั้งยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดว่ามีพัฒนาการเป็นมาอย่างไร
3. เหตุผลที่เกษตรกรเลือกผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด เพราะอะไร
4. พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันของเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดเป็นอย่างไร ในด้าน
 - 4.1 ปัจจุบันเกษตรกรมีกิจกรรมการผลิตอะไรบ้าง
 - 4.2 วัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์รองของการผลิตในแต่ละกิจกรรมคืออะไร
 - 4.3 ขั้นตอน วิธีดำเนินการผลิต ระยะเวลาในการผลิต และ ลักษณะการขายผลผลิตในแต่ละกิจกรรมเป็นอย่างไร
 - 4.4 การใช้จ่ายเงิน/วัน
 - 4.5 การใช้เวลาว่าง (ตนเอง ครอบครัว เพื่อนบ้าน) ทั้งด้านบวก และลบ
 - 4.6 การจัดการฟาร์ม เช่น ใ้ปุ๋ย ตัดหญ้า
 - 4.7 ผลตอบแทนทั้งที่ได้จากแต่ละกิจกรรม ทั้งผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน มีอะไรบ้าง คิดเป็นมูลค่าเท่าไร หรือถ้าไม่ใช่มูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นประโยชน์อย่างไรบ้าง
5. ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม
 - การผลิตยางแผ่นดิบ/น้ำยางสด ส่งผลต่อเศรษฐกิจในครัวเรือนอย่างไร
 - ปัจจัยการผลิต (รายจ่ายในฟาร์ม รายจ่ายนอกฟาร์ม และจำนวนแรงงานเพียงพอหรือไม่)
6. ปัญหา และข้อจำกัดของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด
7. ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา

8. กลยุทธ์และวิธีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกรให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
9. เกษตรกรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนในการทำกิจกรรมการผลิตในแต่ละกิจกรรมในด้านใด อย่างไรบ้าง และจากหน่วยงาน และองค์กรท้องถิ่นใดบ้าง
10. รูปแบบการผลิต หรือวิธีการเกษตรที่เกษตรกรทำอยู่ปัจจุบันนี้ ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น หรือไม่อย่างไร หรือช่วยลดปัญหา/ข้อจำกัดอะไรบ้าง
11. มีนโยบายอะไรบ้างที่มีผลกระทบกับการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดของเกษตรกร

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย ชุดที่ 2

เรื่อง การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....วันที่สัมภาษณ์.....
 ชื่อ-นามสกุลผู้ตอบแบบสัมภาษณ์.....
 บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ชื่อหมู่บ้าน.....ตำบล.....
 อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เบอร์โทรศัพท์.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

1. เพศ
 - 1.1 ชาย 1.2 หญิง
2. อายุ.....ปี
3. ระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัว
 - 3.1 ระดับประถมศึกษาตอนต้นลงมา (ป.4 ลงมา)
 - 3.2 ประถมศึกษาตอนปลาย (ป.6) – มัธยมศึกษาตอนต้น (ม. 3)
 - 3.3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไป (ม. 6 ขึ้นไป)
4. อาชีพหลัก (อาชีพที่ใช้เวลาส่วนใหญ่)
 - 4.1 ทำสวนยางพารา 4.2 ทำสวน (ระบุ).....
 - 4.3 ทำนา 4.4ทำไร่ (ระบุ).....
 - 4.5เลี้ยงสัตว์/ปศุสัตว์ (ระบุ)..... 4.6เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำระบุ.....
 - 4.7 ค้าขาย 4.8รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
 - 4.9อื่น ๆ (ระบุ).....

5. อาชีพเสริม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- 5.1 ทำสวนยางพารา 5.2 ทำสวน (ระบุ)..... 5.3 ทำนา
- 5.4 ทำไร่ (ระบุ)..... 5.5 เลี้ยงสัตว์/ปศุสัตว์ (ระบุ)..... 5.6 ค้าขาย
- 5.7 เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำระบุ..... 5.8 รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ 5.9 อื่น ๆ (ระบุ).....
6. ประสบการณ์การทำสวนยางพารา.....ปี
7. ขนาดของพื้นที่สวนยางที่ครอบครองทั้งหมด.....ไร่
พื้นที่สวนยางที่ให้ผลผลิตแล้ว.....ไร่ พื้นที่สวนยางที่ยังไม่ให้ผลผลิตแล้ว.....ไร่
8. จำนวนสมาชิกที่เกษตรกรดูแล.....คน
9. สมาชิกในครัวเรือนที่กำลังเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนในปัจจุบัน

ลำดับที่	ระดับการศึกษา	ประเภทของสถานศึกษา

10. ข้อความใดต่อไปนี้เป็นจริง/ตรงกับการศึกษาที่ได้รับของบุตรหลานของท่าน
- 9.1 เพียงพอย่างมาก 9.2 เพียงพอ 9.3 ไม่เพียงพอ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปด้านการขายผลผลิตยางพาราในรูปแบบต่างๆ ของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

1. รูปแบบการขายผลผลิตยางพาราของท่านในปัจจุบัน
- 1.1 นำเงินสด 1.2 ยางแผ่นดิบ
2. ท่านขายยางในรูปแบบดังกล่าวมานานเท่าไร..... ก่อนหน้านี้ขายแบบใด.....
ทำไมจึงเปลี่ยน เพราะ.....
3. ในอนาคต ท่านคิดว่ามีโอกาสรูปแบบการขายเป็นรูปแบบอื่นหรือไม่
- 3.1 ไม่เปลี่ยนแล้ว เพราะ.....
- 3.2 เปลี่ยนเป็นรูปแบบใด.....เพราะ.....
- 3.3 ไม่แน่ใจ เพราะ.....

หมวดที่ 2.1 ข้อมูลด้านการผลิตยางแผ่นดิบ

1. ปริมาณยางแผ่นดิบที่ผลิตได้ เฉลี่ยวันละ.....แผ่น มีน้ำหนักเฉลี่ย.....กิโลกรัม/แผ่น
2. ระยะเวลาตั้งแต่กรีดยางจนทำแผ่นเสร็จ.....ชั่วโมง/วัน
3. ปริมาณยางแผ่นดิบเฉลี่ยที่ท่านขายต่อครั้ง.....กิโลกรัม/ครั้ง
4. จำนวนครั้งที่ท่านขายยางแผ่นดิบ ใน 1 เดือน.....ครั้ง/เดือน
5. ลักษณะการขายยางแผ่นดิบ

☐ 5.1 ขายพ่อค้าคนกลาง	☐ 5.2 รวมกลุ่มไปขายให้กับโรงงาน
☐ 5.3 ขายสหกรณ์ สกย.	☐ 5.4 ขายตลาดประมูลยาง สกย.
☐ 5.5 ขายผ่านตลาดกลางยางพาราขนาดใหญ่	☐ 5.6 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
6. ราคาขายยางแผ่นดิบที่ท่านขายได้เฉลี่ยในรอบปีที่ผ่านมาบาท/กิโลกรัม
7. สาเหตุที่เลือกขายยางในรูปแบบการขายยางแผ่นดิบ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 7.1 ความเคยชิน ทำตามคนอื่นในชุมชน	☐ 7.2 รายได้ดีกว่า
☐ 7.3 ได้น้ำหนักยางที่ยุติธรรมกว่า	☐ 7.4 แหล่งขายอยู่ใกล้กับสวนยาง
☐ 7.5 การชำระเงินรวดเร็ว	☐ 7.6 ไม่มีพ่อค่านำยางมารับซื้อ
☐ 7.7 เหมาะกับขนาดของสวนยาง	☐ 7.8 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
8. ท่านคิดว่ากรรวมกลุ่มในการขายยางแผ่นดิบดีหรือไม่

☐ 9.1 ดี เพราะ.....
☐ 9.2 ไม่ดี เพราะ.....
☐ 9.3 อื่น ๆ

หมวดที่ 2.2 ข้อมูลด้านการผลิตน้ำยางสด

1. ปริมาณน้ำยางสดที่ผลิตได้เฉลี่ยวันละ.....กิโลกรัม
2. ระยะเวลาตั้งแต่กรีดยางจนนำน้ำยางสดส่งขาย.....ชั่วโมง/วัน
3. จำนวนครั้งที่ท่านขายน้ำยางสด ใน 1 เดือน.....ครั้ง/เดือน
4. ลักษณะการขายน้ำยางสด

☐ 4.1 ขายให้พ่อค้าคนกลาง	☐ 4.2 รวมกลุ่มไปขายให้กับโรงงาน
☐ 4.3 ขายสหกรณ์	☐ 4.4 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
5. ราคาน้ำยางสดที่ท่านขายได้เฉลี่ยในรอบปีที่ผ่านมา.....บาท/กิโลกรัม
6. สาเหตุที่เลือกขายยางในรูปแบบน้ำยางสด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 6.1 ความเคยชิน	☐ 6.2 รายได้ดีกว่า
☐ 6.3 คนรับจ้างไม่เคยยอมทำยางแผ่นดิบ	☐ 6.4 แหล่งขายอยู่ใกล้กับสวนยาง
☐ 6.5 การชำระเงินรวดเร็ว	☐ 6.6 ไม่มีพ่อค้ายางแผ่นดิบมารับซื้อ
☐ 6.7 ไม่เหนื่อย งานเสร็จเร็ว	☐ 6.8 ต้องการประกอบอาชีพเสริม
☐ 6.9 มีความยุติธรรมในการวัดความเข้มข้นของน้ำยาง	
☐ 6.10 ไม่ต้องการลงทุนด้านเครื่องจักรและอุปกรณ์	
☐ 6.11 เหมาะกับขนาดพื้นที่สวนยาง	☐ 6.12 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
7. ท่านพอใจในราคาที่ได้รับจากการขายน้ำยางสดในระดับใด

☐ 7.1 มากที่สุด
☐ 7.2 มาก
☐ 7.3 ปานกลาง
☐ 7.4 น้อย
☐ 7.5 ไม่พอใจ

 เหตุผลเพราะ.....
8. ท่านคิดว่าการรวมกลุ่มในการขายน้ำยางสดดีหรือไม่

☐ 8.1 ดี เพราะ.....
☐ 8.2 ไม่ดี เพราะ.....
☐ 8.3 อื่น ๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 3 ทรัพย์สินในระบบการผลิตยางพารา

หมวดที่ 3.1 ทุนมนุษย์

1. จำนวนแรงงานในครอบครัวที่ใช้ในการทำสวนยางพารา จำนวน.....คน
 - จำนวนแรงงานเพศชาย.....คน
 - จำนวนแรงงานเพศหญิง.....คน
 - จำนวนชั่วโมงทำงานต่อวัน.....ชม./วัน
 - จำนวนวันทำงานต่อสัปดาห์.....วัน/สัปดาห์
 - จำนวนวันทำหยุดต่อปี.....วัน/ปี
2. จำนวนการจ้างแรงงานจากภายนอกครอบครัวมาทำสวนยาง
 - 2.1 กรีดยาง หรือ เก็บน้ำยาง จำนวน.....คน/ปี
 - ค่าจ้าง.....บาท/ปี
 - 2.2 ใส่น้ำยาง จำนวน.....ครั้ง/ปี ค่าจ้าง.....บาท/ไร่
 - 2.3 ตัดหญ้า หรือ ฉีดยาฆ่าหญ้า จำนวน.....ครั้ง/ปี
 - ค่าจ้าง.....บาท/ไร่
3. ทักษะและความรู้ในการประกอบอาชีพ
 - 3.1 แรงงานกรีดยางได้รับการฝึกอบรมหรือไม่
 - 1. ใช่ (ระบุ)
 - 2. ไม่ใช่
 - 3.2 แรงงานกรีดยางมีความสามารถในการกรีดยางมากน้อยเพียงใด
 - 1. มากที่สุด 2. มาก 3. ปานกลาง 4. น้อย 5. ไม่มีความสามารถ
 - 3.3 ท่านมีความรู้เกี่ยวกับการคิดเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งจากน้ำยางสดหรือไม่
 - 1. มี 2. ไม่มี
 - กรณีมี การคิดเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งจากน้ำยางสดโดยวิธีใด
 - 1. เมโทรเลค 2. ออบแห้ง 3. อื่น ๆ (ระบุ)
 - กรณีไม่มี ท่านต้องการความรู้หรือไม่
 - 1. ต้องการ 2. ไม่ต้องการ
 - 3.4 ท่านมีความรู้เกี่ยวกับการชั่งน้ำหนักในการขายยางแผ่นดิบหรือไม่
 - 1. มี 2. ไม่มี
 - กรณีไม่มี ท่านต้องการความรู้หรือไม่
 - 1. ต้องการ 2. ไม่ต้องการ

หมวดที่ 3.2 ทุนธรรมชาติ

1. ที่ดินทำการเกษตร

ในปัจจุบันครอบครัวท่านทำการเกษตรอะไรบ้าง และมีการถือครองที่ดินอย่างไร

แปลงที่	ระบบการปลูกพืช	พื้นที่ (ไร่)	วัตถุประสงค์หลัก	เอกสารสิทธิ์

2. จำนวนที่ดินที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์.....ไร่

3. ท่านคิดว่าสภาพดินที่ทำการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์มากน้อยใด

2.1 มากที่สุด 2.2 มาก 2.3 ปานกลาง 2.4 น้อย 2.5 ไม่สมบูรณ์

4. ทรัพยากรธรรมชาติอื่นที่ครัวเรือนใช้ในการบริโภค หรือ เพื่อการผลิต หรือขาย

1. แหล่งน้ำธรรมชาติ (แม่น้ำ สระ เป็นต้น)	สำหรับดื่ม	☐
	สำหรับการประมง	☐
	สำหรับการชลประทาน	☐
2. ต้นไม้	สำหรับก่อสร้าง	☐
	เก็บเกี่ยวผลไม้	☐
3. อื่น ๆ	ผลไม้ป่า	☐
	สัตว์ป่า	☐
	น้ำผึ้ง	☐

หมวดที่ 3.3 ทุนทางการเงิน

1. รายได้ของครัวเรือน.....บาท/ปี
 - 1.1 รายได้จากฟาร์ม.....บาท/ปี
 - 1.1.1 รายได้จากสวนยาง.....บาท/ปี
 - 1.1.2 รายได้จากฟาร์มอื่น ๆบาท/ปี
 - 1) ระบุ.....บาท/ปี
 - 2) ระบุ.....บาท/ปี
 - 1.2 รายได้นอกฟาร์ม.....บาท/ปี
2. ท่านคิดว่ารายได้ปัจจุบันเพียงพอมากน้อยเพียงใด

1. เพียงพอมาก 3. เพียงพอปานกลาง 4. เพียงพอน้อย 5. ไม่เพียงพอ
3. รายจ่ายของครัวเรือน.....บาท/ปี
 - 3.1 รายจ่ายจากฟาร์ม.....บาท/ปี
 - 3.1.1 รายจ่ายจากสวนยาง.....บาท/ปี
 - 3.1.2 รายจ่ายจากฟาร์มอื่น ๆ (ระบุ).....บาท/ปี
 - 1) ระบุ.....บาท/ปี
 - 2) ระบุ.....บาท/ปี
 - 3.2 รายจ่ายนอกฟาร์ม.....บาท/ปี
4. ท่านคิดว่ารายจ่ายในครัวเรือนของท่าน เป็นรายจ่ายที่สูงมากน้อยเพียงใด

1. มากที่สุด 2. มาก 3. ปานกลาง 4. น้อย
5. สถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

1. .รายได้มากกว่ารายจ่าย 2. รายได้เท่ากับรายจ่าย 3. รายได้น้อยกว่ารายจ่าย
6. เงินออมของครัวเรือนในปัจจุบัน.....บาท/ปี
7. ท่านคิดว่าเงินออมของครัวเรือนที่มีอยู่เพียงพอที่จะใช้ลงทุนการผลิตในปีถัดไปมากน้อยเพียงใด

1. เพียงพอมาก 2. เพียงพอปานกลาง 3. เพียงพอน้อย 4. ไม่เพียงพอ
8. ท่านมีหนี้สินจากการกู้ยืมจำนวน.....บาท
9. ท่านคิดว่าท่านมีความสามารถในการชำระหนี้ตามระยะเวลาที่ทำสัญญากู้ยืมมากได้น้อยเพียงใด

1. มีความสามารถมาก 2. มีความสามารถน้อย

10. ปัจจุบันท่านได้รับเงินช่วยเหลือ/สนับสนุน จากแหล่งใดบ้าง

1. ได้รับจาก.....
 จำนวนเงิน.....บาท
 ใช้ในกิจกรรม.....
2. ไม่ได้รับ

หมวดที่ 3.4 ทนทางกายภาพ

- สวนยางของท่าน ณ ปัจจุบันอยู่ในหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียงใช่หรือไม่
 1. ใช่ 2. ไม่ใช่ (ระบุสถานที่).....
- ท่านคิดว่าการเดินทางไปสวนยางของท่านสะดวกหรือไม่
 1. มีความสะดวก 2. ไม่มีความสะดวก เพราะ.....
- วิธีที่ท่านเดินทางไปสวนยาง หรือขายผลผลิตยางพารา (น้ำยางสด, ยางแผ่นดิบ) ณ ปัจจุบัน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 1. เดินเท้า 2. จักรยานยนต์
 3. รถยนต์ส่วนตัว 4. อื่น ๆ (ระบุ).....

หมวดที่ 3.5 ทนทางสังคม

- กลุ่ม การเป็นสมาชิกกลุ่ม และบทบาทหน้าที่ในกลุ่ม

ชื่อกลุ่ม	สถานภาพการเป็นสมาชิก	
	1 เป็นสมาชิก	2 เป็นกรรมการ

ประโยชน์ที่ได้จากการรวมกลุ่ม.....

ส่วนที่ 4 ผลลัพธ์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร

หมวดที่ 4.1 การประเมินในเรื่องรายได้

1. หากกล่าวถึงรายได้รวมในรอบเดือนที่ผ่านมาของครัวเรือนเป็นอย่างไร

1. เพียงพอย่างมาก 2. เพียงพอ 3. ไม่เพียงพอ

2. หากกล่าวถึงรายได้รวมในปัจจุบันเมื่อเทียบกับเมื่อ 5 ปีที่แล้วของครัวเรือน ข้อใดตรงกับความเป็นจริง

1. ปัจจุบันนี้ดีกว่าเดิมมาก 2. ปัจจุบันนี้ดีกว่าเดิมเล็กน้อย 3. เหมือนเดิม

4. ปัจจุบันนี้แย่กว่าเดิมเล็กน้อย 5. ปัจจุบันนี้แย่กว่าเดิมมาก

หมวดที่ 4.2 ภาวะความขาดแคลนอาหาร และเครื่องนุ่งห่ม

1. ในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา ครัวเรือนของท่าน ได้รับความเดือดร้อนจากภาวะการขาดแคลนอาหารหลัก (เช่น ข้าว) ผัก/ผลไม้ โปรตีนจากพืช (เช่น ถั่วเมล็ดแห้ง และผลิตภัณฑ์จากถั่วเมล็ดแห้ง เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว เป็นต้น) โปรตีนจากสัตว์ (เช่น ผลิตภัณฑ์นม ไข่ และเนื้อ) หรือไม่

ภาวะความขาดแคลนอาหาร	ใช่	ไม่ใช่
อาหารหลัก		
ผัก/ผลไม้		
โปรตีนจากพืช		
โปรตีนจากสัตว์		

2. ในเดือนใดที่เกิดภาวะขาดแคลนอาหารที่รุนแรง

เดือน	อาหารหลัก	ผัก/ผลไม้	โปรตีนจากพืช	โปรตีนจากสัตว์
มกราคม				
กุมภาพันธ์				
มีนาคม				
เมษายน				
พฤษภาคม				
มิถุนายน				
กรกฎาคม				
สิงหาคม				
กันยายน				
ตุลาคม				
พฤศจิกายน				
ธันวาคม				

3. หากกล่าวถึงการบริโภคอาหารในครัวเรือนของท่านในรอบปีที่ผ่านมา ข้อใดต่อไปนี้ตรงกับความเป็นจริง

1. เพียงพออย่างมาก 2. เพียงพอ 3. ไม่เพียงพอ เหตุผล.....

4. หากกล่าวถึงเรื่องเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มมีความเพียงพอหรือไม่

1. เพียงพออย่างมาก 2. เพียงพอ 3. ไม่เพียงพอ เหตุผล.....

หมวดที่ 4.3 การเป็นเจ้าของทรัพย์สิน

1. คร่าวๆของท่านเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่สามารถอำนวยความสะดวกต่อการผลิต การขนส่ง และอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ต่อไปนี้หรือไม่ (จัดถูกในช่องที่เป็นเจ้าของ)

1. อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต	ใช่	2. อุปกรณ์ในการขนส่ง	ใช่	3. เครื่องใช้ไฟฟ้า	ใช่
เครื่องปั้มน้ำ (มอเตอร์)		รถจักรยาน		วิทยุ	
จักรรีดยาง		รถจักรยานยนต์		เครื่องเล่นเทป	
ถังเก็บน้ำยาง		รถยนต์		เครื่องเล่น ซีดี	
มีดกรีดยาง		อื่น ๆ ระบุ		โทรทัศน์	
เครื่องพ่นสารเคมี				พัดลม	
อื่น ๆ ระบุ				จานดาวเทียม	
				เตารีดไฟฟ้า	
				ตู้เย็น	
				หม้อหุงข้าวไฟฟ้า	
				ไมโครเวฟ	
				การต้มน้ำไฟฟ้า	
				คอมพิวเตอร์	
				เครื่องซักผ้า	

2. หากกล่าวถึงทรัพย์สินที่สามารถอำนวยความสะดวกต่อการผลิต การขนส่ง และอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน ข้อใดต่อไปนี้ตรงกับความเป็นจริง

1. เพียงพออย่างมาก 2. เพียงพอ
3. ไม่เพียงพอ เหตุผล.....

หมวดที่ 4.4 ด้านสุขภาพอนามัย

1. ในรอบปีที่ผ่านมาท่านเจ็บป่วยด้วยโรคอะไรบ้าง

1. ไม่เจ็บป่วย

2. เจ็บป่วย

โรค	ปี 2551	
	ตัวท่าน	สมาชิกในครอบครัว
1. โรคความดันโลหิตสูงหรือต่ำ		
2. ปวดตามข้อ		
3. ภาวะแพ้อาหาร		
4. ภูมิแพ้		
5. ปวดเอว ปวดหลัง		
6. ปวดศีรษะ ไมเกรน		
7. ตับอักเสบ		
8. โรคเบาหวาน		
9. เป็นลมบ่อย		
10. ซา เมื่อตามข้อ		
11. พืชจากสารกำจัดศัตรูพืช		
12. อื่น ๆ (ระบุ).....		

2. อาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นท่านได้รับการรักษาพยาบาลหรือไม่

1. เข้ารับการรักษา

2. ไม่ได้รับการรักษา

3. สถานพยาบาลที่ท่านรักษา คือ

1. โรงพยาบาลของรัฐ

2. โรงพยาบาลเอกชน

3. ศูนย์สาธารณสุข

4. คลินิกเอกชน

5. อื่น ๆ (ระบุ).....

4. หากกล่าวถึงการได้รับบริการด้านสาธารณสุขของครัวเรือนของท่านในรอบเดือนที่ผ่านมา ข้อใดต่อไปนี้อยู่ตรงกับความเป็นจริง

1. เพียงพออย่างมาก

2. เพียงพอ

3. ไม่เพียงพอ เหตุผล.....

ส่วนที่ 5 ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการปรับตัวของเกษตรกร

5.1 ปัญหาในการดำเนินการผลิตยางแผ่นดิบ

1).....

2).....

3).....

4).....

5).....

5.2 ข้อเสนอแนะการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพ

1).....

2).....

3).....

4).....

5).....

ภาคผนวก ค

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

ชื่อเรื่องผลงาน การเปรียบเทียบการดำรงชีพระหว่างครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช นำเสนอในการประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ครั้งที่ 1 วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 ณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ชื่อเรื่อง : การเปรียบเทียบการดำรงชีพระหว่างครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ชื่อนักศึกษา : นางสาวอารีย์ จันแก้ว

ชื่ออาจารย์/คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ :

1. รองศาสตราจารย์ ดร.บัญชา สมบูรณ์สุข
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาแว มะแส
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เก็ดฉวา บุญปรากร

มหาวิทยาลัย/สถาบัน : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่ทำให้ราคายางมีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ซึ่งการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมีความแตกต่างกันทั้งในทางเศรษฐกิจสังคม และการผลิต การศึกษาเปรียบเทียบการดำรงชีพครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด ในประเด็นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ได้แก่ ปัญหาที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต นโยบาย แผนงาน ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต กลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร และผลลัพธ์ของการดำรงชีพ จากผลการศึกษาในประเด็นปัญหาสำคัญที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการผลิตมากกว่าครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสด โดยเฉพาะแรงงานกรีดยางพารา ในประเด็นทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมีทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเหมือนกันแต่มีความแตกต่างกันในด้านทุนมนุษย์ ทุนทางการเงิน และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับประเด็นนโยบายแผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต พบว่าครัวเรือนทั้งสองประเภทได้รับนโยบายและการส่งเสริมไม่แตกต่างกัน เช่น ได้รับความรู้ในการผลิตและการตลาดจากหน่วยงานส่งเสริม เช่น กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสำนักงานเกษตร เป็นต้น ประเด็นกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร พบว่ามีความแตกต่างกัน เช่น ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากยางแผ่นดิบเป็นยางก้อนถ้วยหรือน้ำยางสด ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากน้ำยางสดเป็นยางก้อนถ้วยภายใต้ปัจจัย ได้แก่ ระยะเวลาในการทำงาน และราคายางพารา

สำหรับผลลัพธ์ของการดำรงชีพ พบว่ารายได้และเงินออมครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีมากกว่ารายได้ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในขณะที่การมีหนี้สิน พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีหนี้สินมากกว่าหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ แต่มีความสามารถในการชำระหนี้ต่ำกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ

Abstract

Under socio-economic change that effect uncertain rubber price, rubber farmers were forced to adjust for survival. The livelihood of rubber unsmoked sheet farmer household and rubber latex farmer household are different in both socio-economic status and production operation. In this research study, Livelihoods comparison between Rubber Unsmoked Sheet Producing Households (USH) and Rubber Latex Producing Households (RLH) is emphasis on inter linkage livelihood components as present household constraint face, farm household asset or capital, plan and policy supporting, appropriate strategies for adjustment and output of livelihood, respectively. Then the result revealed that in the issue of present household constraint face, there was found USH has more constraint faced with labor shortage than RLH. In the issue of farm household asset or capital, there are different in human capital Financial Capital but similar in natural resource capital between USH and RLH. For plan and policy supporting, there was found that both types of households have received such as knowledge about production and marketing from ORRAF and OAE. In the issues of appropriate strategies for adjustment, there were different appropriate strategies for sustainable livelihood between USH and RLH such as the transformation rubber product form USH trend to change rubber product form rubber sheet to rubber latex and cup lump, while RLH trend to change product form from rubber latex to cup lump under the important factors as working time and rubber price situation. For output of livelihood, the result shown that USH have more income and saving fund than RLH, while RLH has more dept situation than USH.

คำสำคัญ : การดำรงชีพ, ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ, ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด

Keywords : Livelihood, Unsmoked Sheet Producing Households, Rubber Latex Producing Households.

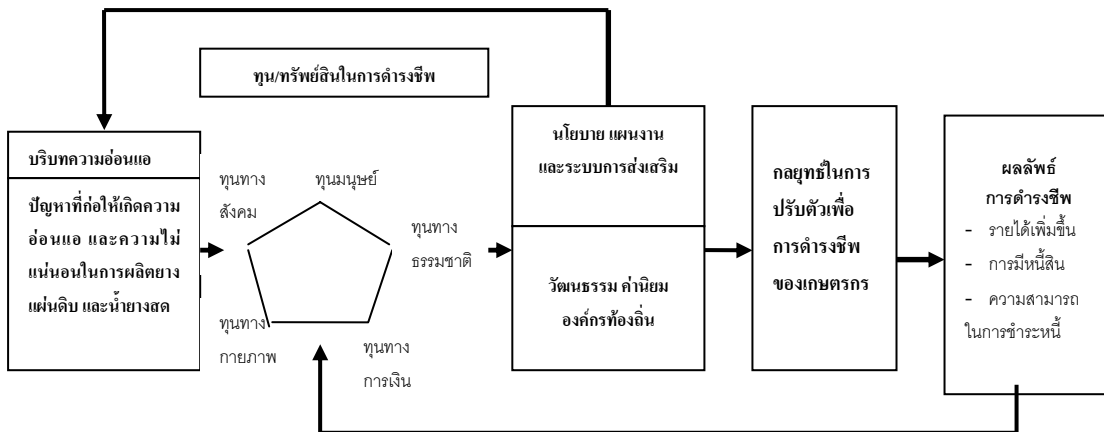
บทนำ :

ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชนิดหนึ่งของไทยที่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นมูลค่าไม่ต่ำกว่าปีละ 64,000 ล้านบาท ทั้งยังสร้างรายได้เลี้ยงชีวิตเกษตรกรชาวสวนยางมากกว่า 1 ล้านครัวเรือน และช่วยสร้างความมั่นคงด้านอาชีพให้กับเกษตรกรชาวสวนยาง เนื่องจากยางพาราเป็นพืชที่ให้ผลผลิตสม่ำเสมอตลอดปี ซึ่งมีอายุการให้ผลผลิตนานกว่า 20 ปี (อภิฤดี, 2543; อ่างโดย ประดับดวง, 2547; บัญชา, 2548 และสถาบันวิจัยยาง, 2550) ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีรายงานว่าความต้องการบริโภคยางพาราของโลกเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วเป็น 6-7 เท่า (สุภา, 2547 และสถาบันวิจัยยาง, 2550) อย่างไรก็ตามนับว่าเกษตรกรชาวสวนยางพาราไทยยังมีความโชครึ่ที่มีกรนำผลผลิตยางพาราไปจำหน่ายหลากหลายรูปแบบ เช่น น้ำยางสด และยางแผ่นดิบ เป็นต้น ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางพารามีทางเลือกในการเลือกรูปแบบการผลิตตามภาวะราคาของผลผลิตยางพาราที่มีราคาสูงในขณะนั้น อีกทั้งยังเป็นการช่วยปรับสมดุลของอุปทานอุปสงค์ของตลาดยางแต่ละประเภทในขณะนั้นได้ด้วย

การศึกษาการดำรงชีพ (livelihoods) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความอยู่รอด (survival) ของครัวเรือนแต่ละครัวเรือน ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ความสามารถ, ทุน และกิจกรรมต่าง ๆ ที่นำไปสู่วิถีทางการดำรงชีวิต (Chamber *et al.*, 1992) โดยการดำรงชีพอาศัยยุทธวิธีหรือยุทธศาสตร์ในการอยู่รอดภายใต้ความกดดันที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาของสังคมที่มุ่งเข้าสู่สังคมทุนนิยมที่มุ่งเน้นไปที่วัตถุคือเงินตรามากกว่าสิ่งอื่นใด ครัวเรือนเกษตรกรจึงมีการตอบสนองโดยการหาวิธีเพื่อให้ตนเองสามารถมีชีวิตอยู่ได้ในสภาวะที่มีความกดดันและความเสี่ยงต่าง ๆ ทั้งที่มาจากตัวเกษตรกรเอง นอกจากนี้ยังมีความเสี่ยงที่มาจากภาวะธรรมชาติและฤดูกาล รวมถึงมาจากความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ ภาวะขาดแคลนแรงงานที่ใช้ในการทำงานในพื้นที่ทางการเกษตรเนื่องจากแรงงานเหล่านั้นไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยที่เกษตรกรไม่สามารถที่จะคาดคะเนเวลาที่จะเกิดขึ้นได้ทำให้เกิดผลเสียหายต่อผลผลิตทางการเกษตร ภาวะการณ์ตลาดที่ไม่มีความแน่นอนทั้งในด้านราคาผลผลิต ราคาของต้นทุนการผลิตและความเสี่ยงที่เกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่กำหนดเกี่ยวกับการทำการเกษตรหรือทิศทางการเกษตรของประเทศ อย่างไรก็ตามความหลากหลายของทุนที่เกษตรกรครอบครองอยู่ทั้งที่เป็นทุนทางด้านทรัพยากรมนุษย์ ทุนธรรมชาติ ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพ และทุนทางสังคม ซึ่งความหลากหลายของทุน นโยบาย แนวโน้ม กระบวนการ และสิ่งที่มีกระทบ เป็นตัวกำหนดการเลือกกิจกรรมเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร ตามกรอบแนวคิดการวิจัยในครั้งนี้ซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 5 ประการ ที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการดำรงชีพของเกษตรกร คือ (1) องค์ประกอบด้านบริบทของความอ่อนแอและไม่แน่นอน เป็นภาวะที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบ

โดยตรงต่อทรัพย์สิน และผลลัพธ์จากวิถีการดำรงชีพ (2) ทรัพย์สินในการดำรงชีพ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือ เป็นทุนที่เกษตรกรนำมาใช้ในกระบวนการดำรงชีพ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเกิดผลลัพธ์ มีผลต่อโอกาสการเลือกวิถีการดำรงชีพ ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากบริบทความอ่อนแอ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง และสถาบัน ได้แก่ (2.1) ทุนมนุษย์ หมายถึง การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ปี) แรงงานในครัวเรือน (คน/ครัวเรือน) และทักษะในการประกอบอาชีพ (2.2) ทุนธรรมชาติ หมายถึง ขนาดพื้นที่ถือครอง (ไร่) และการมีแหล่งน้ำ (2.3) ทุนการเงิน หมายถึง รายได้สุทธิจากสวนยางพารา (บาท/ครัวเรือน/ปี) และเงินออม (บาท/ครัวเรือน) (2.4) ทุนกายภาพ หมายถึง การคมนาคม และ (2.5) ทุนสังคม หมายถึง การเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่ม (3) การเปลี่ยนผ่าน โครงสร้างและกระบวนการ เป็นองค์ประกอบที่มีผลกระทบโดยตรงที่ทำให้เกิดความอ่อนแอในกระบวนการ และส่งผลต่อการเลือกวิถีการดำรงชีพ (4) ยุทธวิธีการดำรงชีพ เป็นทางเลือก หรือโอกาส ที่เกษตรกรใช้เป็นกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะมีความหลากหลาย ตามลักษณะพื้นที่ ภูมิประเทศ ที่ดินที่ถือครอง ช่วงเวลา และมีความเชื่อมโยง กับทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ และบริบทของพื้นที่ (5) ผลลัพธ์ เป็นผลได้ที่เกิดจากการเลือกวิถีหรือยุทธวิธีในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การมีรายได้เพิ่มขึ้น การมีหนี้สิน และความสามารถในการชำระหนี้ ดังรูปที่ 1 อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่ปรากฏออกมาในรูปของการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมากขึ้น (Masae, 2007) ซึ่งจะส่งกระทบต่อการดำรงชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ต้องเลือกรูปแบบการผลิตให้สอดคล้องกับภาวะราคายางพาราที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และมีส่วนชักนำให้เกิดการปรับตัวในยุทธวิธีการดำรงชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการดำรงชีพระหว่างครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดที่นำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต เพื่อเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในการวางแผนในการประกอบอาชีพหลัก และการจัดสรรเวลาเพื่อประกอบอาชีพเสริม และเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตยาง และการส่งเสริมอาชีพเสริมเพื่อยกระดับการดำรงชีพให้แก่กลุ่มเกษตรกรอย่างเหมาะสม

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework)

ที่มา : ดัดแปลงจาก Department for International Development (DFID) 1999.

วิธีการวิจัย :

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ ตำบลนาหมอบุญ อำเภอกุพากรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณจำนวน 187 ครัวเรือน ประกอบด้วยครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบเท่ากับ 70 ครัวเรือน และเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดเท่ากับ 117 ครัวเรือน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (simple random sampling) โดยวิธีจับฉลากแบบไม่ใส่คืน (sampling without replacement) และกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ จำนวน 10 ราย ได้แก่ แกนนำกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เกษตรตำบลที่รับผิดชอบตำบลนาหมอบุญ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ส่วนการวิเคราะห์จะพิจารณาจากกรอบแนวคิดในการดำรงชีพในองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกัน

ผลและวิจารณ์ผล :

ผลการวิจัยสามารถนำเสนอในประเด็นต่างๆ เกี่ยวข้องภายใต้กรอบกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ดังต่อไปนี้

- 1) ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอ และความไม่แน่นอนในการผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด

ในประเด็นปัญหาสำคัญที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดประสบอยู่ในปัจจุบัน พบว่า (1) การขาดเงินทุนในการซื้อปัจจัยการผลิต โดยมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากราคายางปรับตัวสูงขึ้นและลดลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งในขณะที่ราคายาง

ปรับตัวสูงขึ้นนั้นราคาสินค้าอุปโภค และสินค้าบริโภคได้ปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตามไปด้วย แต่เมื่อราคายางลดต่ำลงราคาสินค้าอุปโภคและสินค้าบริโภคไม่ได้ปรับตัวลดลง แต่ยังคงผลให้ปัจจัยทางการเกษตรทุกประเภท เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ปรับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วด้วย (2) โรค และแมลง โรคที่พบมากที่สุดคือ โรคยางหน้าตาย พบว่าเป็นปัญหาของเกษตรกรชาวยางพาราทุกครัวเรือน สาเหตุของอาการยางหน้าตายหรือน้ำยางตายในยางพารานั้นมีอยู่ 3 สาเหตุหลัก คือ (2.1) การกรีดยางในช่วงฤดูฝน (2.2) เชื้อราในดิน (2.3) การขาดการใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นยาง นอกจากนี้ยังมีโรคยางยืนต้นตาย และปลวกกินรากยาง วิธีการแก้ไขปัญหของเกษตรกรคือ หยุดกรีดยางเฉพาะต้นยางที่มีอาการหน้าตาย และใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นยาง (3) ราคาสินค้าผลผลิตตกต่ำ สำหรับสาเหตุสำคัญที่ทำให้ราคายางปรับตัวลดลงอย่างรวดเร็ว นั้นคือ (3.1) วิกฤตเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจทั่วโลก รวมถึงภาคอุตสาหกรรมรถยนต์ จึงทำให้ความต้องการซื้อรถยนต์ลดลงอย่างมาก ในที่สุดทำให้ความต้องการยางพาราซึ่งเป็นส่วนประกอบของรถยนต์ลดลงด้วยเช่นเดียวกัน (3.2) การกดราคาของพ่อค้าคนกลาง (3.3) เกษตรกรไม่ใส่ใจที่จะผลิตยางให้มีคุณภาพ และ (4) การขาดแคลนแรงงานในการผลิต โดยพบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการผลิตมากกว่าครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสด โดยเฉพาะแรงงานกรีดยางพารา ซึ่งการขาดแคลนแรงงานในการกรีดยางของทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ (4.1) แรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ เนื่องจากการเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกชุมชน ทำให้มีวัยแรงงานในครัวเรือนลดลง โดยมีสาเหตุคือ คนในชุมชนส่วนใหญ่นิยมให้บุตรหลานศึกษาต่อในระดับสูงจึงส่งบุตรหลานไปเรียนในเมืองและการที่เกษตรกรมีค่านิยมไม่ยอมให้บุตรหลานทำการเกษตรซึ่งเป็นงานที่หนัก และมีรายได้ก็น้อย และ (4.2) แรงงานขาดประสิทธิภาพในเรื่องฝีมือการกรีดยาง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Somboonsuke *et al* (2003) ศึกษาเรื่อง การดำรงชีพอย่างยั่งยืนของระบบการทำฟาร์มสวนขนาดเล็ก พบว่าสาเหตุของปัญหาหรือข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในระบบการทำสวนยางขนาดเล็กที่มีไม่ผลร่วม ได้แก่ (1) ราคาสินค้าผลผลิตตกต่ำและคุณภาพของผลผลิตต่ำ (2) ขาดเงินทุนในการลงทุน (3) โรคและศัตรูพืชระบาด (4) ขาดความรู้ในการจัดการ (5) สภาพอากาศไม่เหมาะสม (6) โครงสร้างพื้นฐานไม่สะดวก (7) ขาดแคลนแรงงาน และ (8) การส่งเสริมขาดประสิทธิภาพ และยังสอดคล้องกับ อภิญา และบัญชา (2540) ที่ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์สถานการณ์แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของเกษตรกรชาวสวนยางในภาคใต้ พบว่ามีการเคลื่อนย้ายแรงงานของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางเพื่อไปศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ต้องการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ผลกระทบที่เกิดต่อครัวเรือน คือ ทำให้ปริมาณผลผลิตของครัวเรือนลดลง ซึ่งปัญหาดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อทรัพย์สิน การวางแผนและยุทธวิธีการจัดการที่เหมาะสม ซึ่งมีอิทธิพลต่อความสำเร็จและนำไปสู่ความยั่งยืน

ของฟาร์ม สำหรับปัญหาอื่น ๆ ที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบประสบคือ การขาดแคลนน้ำสะอาดในการผลิตยางแผ่นดิบ เนื่องจากการผลิตยางแผ่นดิบมีหลายขั้นตอน โดยแต่ละขั้นตอนต้องการน้ำสะอาดในปริมาณมากเพื่อเป็นส่วนประกอบในการทำยางแผ่นดิบ และทำความสะอาดยางแผ่นดิบ ส่วน ปัญหาอื่น ๆ ที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดประสบคือ การคิดเปอร์เซ็นต์เนื้องานแห่งที่ไม่ยุติธรรม และกระทำโดยพ่อค้าคนกลางเพียงฝ่ายเดียว

2) ทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ

การศึกษาทรัพย์สินในการดำรงชีพที่ระหว่างครัวเรือนเกษตรกรชาวยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดดังแสดงในตารางที่ 1 ซึ่งให้เห็นว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมีทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านทุนมนุษย์ ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติคือ (1) ทุนมนุษย์ ในด้านการศึกษา พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีการศึกษาสูงกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ โดยครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (6 ปี) สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป. 4) ส่วนทักษะในการประกอบอาชีพด้านฝีมือการกรีดยางของทั้งสองกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับเดียวกันคือ ฝีมือการกรีดยางอยู่ในระดับปานกลาง และด้านแรงงาน พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบใช้แรงงานในครอบครัวมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดเท่ากับ 2.01 คน และ 1.95 คน ตามลำดับ (2) ทุนธรรมชาติ ด้านที่ดินทำการเกษตร พบว่าทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีที่ดินทำการเกษตรในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีขนาดที่ดินที่ใช้ทางการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 23.97 ไร่ สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีขนาดที่ดินที่ใช้ทางการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 23.12 ไร่ ด้านการมีแหล่งน้ำ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ ใช้น้ำจากบ่อน้ำบาดาล และน้ำฝน และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดใช้น้ำจากน้ำฝน (3) ทุนทางการเงิน ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีรายได้สุทธิจากสวนยางพาราและเงินออมมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด โดยครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีรายได้สุทธิจากสวนยางพาราและเงินออมเท่ากับ 181,459.50 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และ 41,348.57 บาทต่อครัวเรือน ตามลำดับ (4) ทุนทางกายภาพ พบว่าทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีทุนทางกายภาพไม่แตกต่างกันคือ การขนส่งผลผลิตจากสวนยางพารา และวัสดุการเกษตรมีลักษณะการคมนาคมไม่สะดวก และ (5) ทุนทางสังคม พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดมีทุนทางสังคมไม่แตกต่างกันคือ การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ชกส.) แต่มีความแตกต่างกันในแต่ละรูปแบบการผลิตคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิต

ยางแผ่นดิบเป็นสมาชิกกลุ่มยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดเป็นสมาชิกกลุ่มน้ำยางสด

ตารางที่ 1 ทู่น/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด

ทูน/ทรัพย์สินของครัวเรือน	ประเภทของประชากร	
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n = 70)	ผลิตน้ำยางสด (n = 117)
1. ทูนมนุษย์		
1.1 การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	ระดับประถมศึกษา 4 ปี	ระดับประถมศึกษา 6 ปี
1.2 แรงงานในครัวเรือน (คน/ครัวเรือน)	2.01	1.95
1.3 ทักษะในการประกอบอาชีพ	ฝีมือการกรีดยางอยู่ในระดับปานกลาง	ฝีมือในการกรีดยางอยู่ในระดับปานกลาง
2. ทูนธรรมชาติ		
2.1 ขนาดพื้นที่ที่ถือครอง (ไร่)	23.97	23.12
2.2 การมีแหล่งน้ำ	น้ำบาดาล และน้ำฝน	น้ำฝน
3. ทูนทางการเงิน		
3.1 รายได้สุทธิจากสวนยางพารา (บาท/ครัวเรือน/ปี)	181,459.50	137,723.80
3.2 เงินออม (บาท/ครัวเรือน)	41,348.57	28,223.89
4. ทูนทางกายภาพ		
4.1 การคมนาคม	ไม่สะดวก	ไม่สะดวก
5. ทูนทางสังคม		
5.1 การเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่ม	การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และกลุ่มยางแผ่นดิบ	การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และกลุ่มน้ำยางสด

ที่มา : จากการสำรวจ

3) นโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต

สำหรับนโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต พบว่าครัวเรือนทั้งสองประเภทได้รับนโยบายและการส่งเสริมไม่แตกต่างกัน เช่น ได้รับความรู้ในการผลิตและการตลาดจากหน่วยงานส่งเสริม ได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสำนักงาน

เกษตร เป็นต้น นอกจากนี้พบว่ายังมีกลไกการประสานงานในระดับท้องถิ่นซึ่งมี ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สมาชิกในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรชาวสวนยางพาราได้เข้าถึงข่าวสาร บริการ และโครงการช่วยเหลือจากรัฐในรูปแบบต่าง ๆ

4) กลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร

จากปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนในการผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสด การมีทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ การช่วยเหลือจากรัฐบาลผ่านนโยบาย แผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิตดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกษตรกรต้องมีการปรับกลยุทธ์ในการดำรงชีพดังนี้ (1) กลยุทธ์การปรับรูปแบบและวิธีการผลิตเพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางตลาด และการมีทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือน พบว่าเกษตรกรของทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตประกอบด้วย 4 รูปแบบคือ 1) การเปลี่ยนจากยางแผ่นดิบเป็นน้ำยางสด โดยพบว่ามีความสนใจในการตัดสินใจ คือ ใช้ระยะเวลาทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ไม่เหนื่อย ได้รับรายได้ที่เป็นเงินสดเร็วขึ้น และราคาน้ำยางสดที่สูงขึ้น 2) การเปลี่ยนจากยางแผ่นดิบเป็นยางก้อนถ้วย โดยมีความสนใจในการตัดสินใจ คือ ใช้ระยะเวลาทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ได้รับรายได้ที่เป็นเงินสดเร็วขึ้น สามารถใช้เวลาว่างประกอบอาชีพเสริม และภาวะขาดแคลนแรงงาน 3) การเปลี่ยนจากน้ำยางสดเป็นยางก้อนถ้วย เนื่องจากระยะเวลาทำงานน้อยลง ขั้นตอนการผลิตง่าย ปริมาณผลผลิตลดลงและค่าเนื้อยางต่ำ การผลิตยางก้อนถ้วยมีความคุ้มค่ากว่าการขายน้ำยางสด สามารถใช้เวลาว่างประกอบอาชีพเสริม และภาวะขาดแคลนแรงงาน และ 4) เปลี่ยนแปลงสลับไปมาของผลผลิตยาง ซึ่งไม่พบลักษณะการผลิตทั้งน้ำยางสดและยางแผ่นดิบในแปลงเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกันนั่นคือ เกษตรกรเลือกรูปแบบการผลิตเพียงชนิดเดียวและพบการเปลี่ยนแปลงสลับไปมาของผลผลิตยางโดยมีความสนใจในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตคือราคาที่สูงขึ้น (2) กลยุทธ์ในการลดต้นทุนการผลิต พบว่าเกษตรกรมีวิธีการปรับตัวโดยการลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมี และเว้นช่วงการใส่ปุ๋ยปีเว้นปีเพื่อลดต้นทุนการผลิตภายใต้สภาวะปัจจัยการผลิตที่มีราคาสูง แต่มีข้อสังเกตคือ การลดปริมาณการใช้ปุ๋ยในสวนยางพารา โดยเฉพาะสวนที่เปิดกรีดแล้วมักส่งผลให้ต้นยางให้น้ำยางน้อย และเกษตรกรยังไม่เห็นความสำคัญของการใช้ปุ๋ยชีวภาพ โดยให้เหตุผลว่าถึงแม้ราคาปุ๋ยชีวภาพมีราคาสูงกว่าปุ๋ยเคมี แต่ปริมาณที่ใช้มากกว่าปุ๋ยเคมีจึงทำให้มูลค่าการใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยชีวภาพสูงกว่ามูลค่าของปุ๋ยเคมี (3) ทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ทำการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลักอาจกล่าวได้ว่า การผลิตเพื่อการค้าได้กลายเป็นส่วนหนึ่ง และเป็นส่วนที่สำคัญของชีวิตชาวสวนยางเนื่องจากมีความต้องการรายได้เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน เช่น การซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภค การศึกษาของบุตร การรักษาพยาบาล และอื่น ๆ รวมไปถึงการ

ลงทุนในการผลิตก็ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตก็ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่ได้มาจากการซื้อขายในระบบตลาด แต่กระนั้นก็ตามยังมีชาวสวนยางพาราบางส่วนที่ยังคงรักษาการผลิตเพื่อการบริโภคไว้เป็นส่วนหนึ่งในระบบเศรษฐกิจของครัวเรือนนั่นคือ การทำนา การปลูกไม้ผลไว้รอบ ๆ บ้าน การเลี้ยงปลา เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงให้เห็นถึงระบบคิดที่คำนึงถึงการอยู่รอด

5) ผลลัพธ์ของการดำรงชีพ

สำหรับผลลัพธ์ของการดำรงชีพของครัวเรือน พบว่ารายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีมากกว่ารายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด นั่นคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีรายได้สุทธิของครัวเรือนเท่ากับ 55,643.83 บาท/ครัวเรือน/ปี สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด มีรายได้สุทธิของครัวเรือนเท่ากับ 26,327.11 บาท/ครัวเรือน/ปี จากการสอบถามเรื่องรายได้รวมในปัจจุบันเปรียบเทียบกับรายได้รวมเมื่อ 5 ปีที่แล้ว พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดทั้งหมด 187 ครัวเรือน ให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือ รายได้ปัจจุบันนี้ลดลงอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับ 5 ปีที่แล้ว เนื่องจากการทำสวนยางพาราแม้จะมีรายได้ในอัตราที่ค่อนข้างแน่นอน แต่ช่วงที่กรี๊ดได้ไม่ครอบคลุมตลอดปี อีกทั้งยังมีการขึ้นลงของราคายางค่อนข้างมาก ซึ่งทำให้คาดคะเนรายได้ยาก เพราะเป็นสินค้าที่ต้องพึ่งพาดตลาดอย่างเดียว ส่วนการมีหนี้สิน และความสามารถในการชำระหนี้ พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีหนี้สินมากกว่าหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีหนี้สินเท่ากับ 94,179.104 บาท/ครัวเรือน และ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีหนี้สินเท่ากับ 157,543.10 บาท/ครัวเรือน สำหรับความสามารถในการชำระหนี้ พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีความสามารถในการชำระหนี้มากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีความคล่องตัวในการใช้จ่ายเงินสูง เนื่องจากการขายน้ำยางสดนั้นได้รับเงินทันที ทำให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ที่ไม่จำเป็น ทำให้เกิดความเสียหายในการดำรงชีพมากกว่าครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบ ส่วนในประเด็นการมีเวลาพักผ่อน พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีเวลาพักผ่อนมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ เนื่องจากขั้นตอนการผลิตน้อยกว่าทำให้เกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีเวลาว่างในการประกอบอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง เพื่อความจำเป็นของการดำรงชีพตามยุคสมัยที่ต้องการรายได้ที่เป็นตัวเงินมากขึ้น และเพื่อสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นทำให้ครัวเรือนต้องปรับยุทธวิธีการดำรงชีพด้วยการทำหลายกิจกรรมพร้อมๆ กัน สมาชิกในครัวเรือนเดียวกันจำเป็นต้องประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำรงชีพ

สรุปและข้อเสนอแนะ:

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมทำให้ราคายางมีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด และนำไปสู่การดำรงชีพอย่างยั่งยืนในครัวเรือน ซึ่งการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมีความแตกต่างกันทั้งในทางเศรษฐกิจสังคม และการผลิต ซึ่งการศึกษาเปรียบเทียบการดำรงชีพครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสด ในประเด็นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ได้แก่ ปัญหาที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต นโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต กลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร และผลลัพธ์ของการดำรงชีพ จากผลการศึกษาในประเด็นปัญหาสำคัญที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการผลิตมากกว่าครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสด โดยเฉพาะแรงงานกรีดยางพารา ในประเด็นทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและน้ำยางสดมีทุน/สินทรัพย์ของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเหมือนกันแต่มีความแตกต่างกันในด้าน ทุนมนุษย์ ทุนทางการเงิน และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นนโยบาย แผนงาน และ ระบบการส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต พบว่าครัวเรือนทั้งสองประเภทได้รับนโยบายและการส่งเสริมไม่แตกต่างกัน เช่น ได้รับความรู้ในการผลิตและการตลาดจากหน่วยงานส่งเสริม ได้แก่ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางพารา และสำนักงานเกษตร เป็นต้น ประเด็นกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกร พบว่ามีความแตกต่างกัน เช่น ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากยางแผ่นดิบเป็นยางก้อนถ้วย และน้ำยางสด ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากน้ำยางสดเป็นยางก้อนถ้วยภายใต้ปัจจัย ได้แก่ระยะเวลาในการทำงาน และราคายางพารา สำหรับผลลัพธ์ของการดำรงชีพ พบว่ารายได้และเงินออมครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีมากกว่ารายได้ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดในขณะที่ภาวะหนี้สิน พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีภาวะหนี้สินมากกว่าภาวะหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ แต่มีความสามารถในการชำระหนี้ต่ำกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ (ดังแสดงในตารางที่ 2) อย่างไรก็ตามครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสดมีเวลาว่างมากขึ้น จึงใช้เวลาว่างที่เหลือในการประกอบอาชีพเสริมทั้งที่ก่อให้เกิดรายได้และไม่ก่อให้เกิดรายได้ ได้แก่ ทำนา ดูแลสวนยางพารา เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป เป็นต้น และจัดสรรเพื่อพักผ่อน ได้แก่ การนอน พูดคุยกับเพื่อนบ้าน ออกกำลังกาย เป็นต้น มากกว่าครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบ ส่งผลให้เกษตรกรมีสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจดีขึ้น มีเวลาในการดูแลสมาชิกในครอบครัวมากขึ้น

จากการเผชิญปัญหาในเรื่องของยางพารา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนภาคใต้แต่เป็นอาชีพที่ไม่มีความมั่นคง เพราะผลผลิตขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ ราคาที่ขึ้นอยู่กับตลาดโลก ความมั่นคงที่ขึ้นอยู่กับนโยบายรัฐบาล เกษตรกรชาวสวนยางไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางอนาคตของตนเอง ดังนั้นหน่วยงานรัฐควรสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มสร้างความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายช่วยเหลือกันเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การตั้งเครือข่ายยางพาราโดยอาจใช้ชุมชนไม่เรียงเป็นแม่แบบในการเรียนรู้ นอกจากนี้รัฐควรจัดให้มีการทำแผน หรือโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพหลัก อาชีพรอง และอาชีพเสริมแก่เกษตรกรอย่างจริงจังและยั่งยืน เช่น การปลูกพืชผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงปลาน้ำจืด การเพาะเลี้ยงไก่พื้นบ้าน การเพาะเลี้ยงเห็ด การเพาะเลี้ยงสุกร การผลิตอาหารสัตว์ การแปรรูปข้าว การแพทย์แผนไทย และสมุนไพรเพื่อสุขภาพ

ตารางที่ 2 สรุปลักษณะการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และน้ำยางสดในตำบลนาหมอบุญ

รายละเอียด	ประเภทของประชากร	
	ผลิตยางแผ่นดิบ (n = 70)	ผลิตน้ำยางสด (n = 117)
1. ปัญหาที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนในการผลิต		
	1.1 การขาดเงินทุน	1.1 การขาดเงินทุน
	1.2 โรค และแมลง	1.2 โรค และแมลง
	1.3 ราคาผลผลิตตกต่ำ	1.3 ราคาผลผลิตตกต่ำ
	1.4 การขาดแคลนแรงงาน	1.4 การขาดแคลนแรงงาน
	1.5 ขาดแคลนน้ำสะอาด	1.5 การคิดเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง
2. ทุน/ทรัพย์สินของครัวเรือน		
2.1 ทุนมนุษย์		
• การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	ระดับประถมศึกษา 4 ปี	ระดับประถมศึกษา 6 ปี
• แรงงานในครัวเรือน (คน/ครัวเรือน)	2.01	1.95
• ทักษะในการประกอบอาชีพ	ฝีมือการกรีดยางอยู่ในระดับปานกลาง	ฝีมือการกรีดยางอยู่ในระดับปานกลาง
2.2 ทุนธรรมชาติ		
• ขนาดพื้นที่ถือครอง (ไร่)	23.97	23.12
• การมีแหล่งน้ำ	น้ำบาดาล และน้ำฝน	น้ำฝน
2.3 ทุนทางการเงิน		
• รายได้สุทธิจากสวนยางพารา (บาท/ครัวเรือน/ปี)	181,459.50	137,723.80
• เงินออม (บาท/ครัวเรือน)	41,348.57	28,223.89

ตารางที่ 2 (ต่อ)

รายละเอียด	ประเภทของประชากร	
	ผลิตรายแผ่นดิน (n = 70)	ผลิตน้ำยางสด (n = 117)
2.4 ทูทางกายภาพ		
• การคมนาคม	ไม่สะดวก	ไม่สะดวก
2.5 ทูทางสังคม		
• การเป็นสมาชิกองค์กรและกลุ่ม	การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และกลุ่มยางแผ่นดิน	การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และกลุ่มน้ำยางสด
3. นโยบาย แผนงาน และ ระบบ การส่งเสริมที่เกื้อหนุนการผลิต	กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง สำนักงานเกษตร ผู้ใหญ่บ้าน และ อบต.	กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และสำนักงานเกษตร ผู้ใหญ่บ้าน และ อบต.
4 กลยุทธ์ในการปรับตัวของ เกษตรกร	4.1 กลยุทธ์การปรับรูปแบบและวิธีการผลิต 4.2 กลยุทธ์ในการลดต้นทุนการผลิต 4.3 ทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า	4.1 กลยุทธ์การปรับรูปแบบและวิธีการผลิต 4.2 กลยุทธ์ในการลดต้นทุนการผลิต 4.3 ทำการผลิตเพื่อบริโภคควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อการค้า
5. ผลลัพธ์ของการดำรงชีพ		
• รายได้สุทธิ (บาท/ครัวเรือน/ปี)	55,643.83	26,327.11
• หนี้สิน (บาท/ครัวเรือน)	94,179.10	157,543.10
• ความสามารถในการชำระหนี้	ระดับมาก	ระดับปานกลาง

เอกสารอ้างอิง :

บัญชา สมบูรณ์สุข. 2548. ยางพารา: พืชเศรษฐกิจที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไทย. ผลงานวิชาการและบทความทางวิชาการในวาระครบรอบ 30 ปี สงขลา: คณะทรัพยากรธรรมชาติ ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ประดับดวง คงเลิศ. 2547. ผลทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต ยางพาราจากการทำยางแผ่นดินเป็นการทำน้ำยางสดในตำบลนิคมพัฒนา จังหวัดสตูล. สารนิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สถาบันวิจัยยาง. 2550. ข้อมูลวิชาการยางพารา. กรุงเทพฯ. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. น 1-19.

- สุภา แก้วบริสุทธิ. 2547. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตเกษตรกรชาวสวนยางพารา จังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อภิัญญา จันทร์เจริญ และบัญชา สมบูรณ์สุข. 2540. วิเคราะห์สถานการณ์แรงงานการกรีดยางพารา และการทำยางแผ่น ของเกษตรกรชาวสวนยางในภาคใต้. **วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม)** 18: 25-38.
- Chamber, R. and G. Conway. 1992. Sustainable rural livelihood: Practical concepts for the 21st century, **IDS Discussion Paper 276**, Institute of Development Studies, university of Sussex.
- Department for International Development. 1999. **Sustainable Livelihood Guidance sheets**. Available from: http://www.livelihoods.org/info/info_guidancesheets.html. (2008 October 1).
- Masae A. 2007. **The Role of Human, Social and Cultural Resources in Adapting Livelihood Strategies to Meet Wellbeing Aspiration in Contemporary Thailand**. Available from: http://www.ppdoconference.org/session_papers/session8/session8_awaie_masae.pdf. (2008 October 15).
- Somboonsuke B, P. Prommee, P. Cherdchom and J. Petchrat. 2003. The Sustainable Livelihood of Rubber Small Holder : A Case Study of Rubber-Fruit Tree Farming System in Kao Phra Community, the Southern Thailand. **Kasetsart Jour**

การเปรียบเทียบการดำรงชีพระหว่างครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางสด ในตำบลนาหมอยบุญ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ

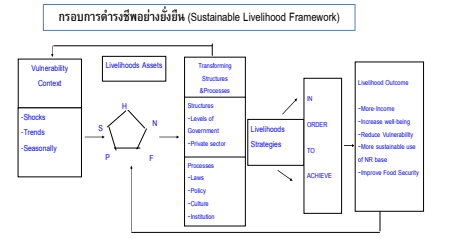
อานี จิตกาน¹ ศึกษาศาสตรบัณฑิต และเสาวนีย์ เกตุวา ศึกษาศาสตรบัณฑิต

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาการเกษตร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
²รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการเกษตร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศึกษา สถาบันศึกษิตติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
⁴ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ
 การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรระหว่างครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนที่ผลิตยางสดตามกรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน DFID พบว่ามีความแตกต่างกันไม่ประเด็นทุนหรือทรัพย์สินของครัวเรือนได้แก่ ทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ และทุนกายภาพ เช่นเดียวที่ไม่ประเด็นนโยบายแผนงาน และระบบการส่งเสริมที่เกี่ยวข้องการผลิต พบว่าครัวเรือนทั้งสองประเภทได้รับนโยบายและการส่งเสริมในเรื่อง ความรู้ในการผลิตและการตลาดจากหน่วยงานส่งเสริม เช่น กองทุนส่งเสริมการค้าทำสวนยาง และสำนักงานเกษตร ซึ่งมีส่วนช่วยให้เกิดความเข้มแข็งของทุนและทรัพย์สินของครัวเรือน สำหรับกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรทั้งสองประเภท พบว่าครัวเรือนทั้งสองประเภทมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การลดต้นทุนการผลิต และการรับมือปัญหาการผลิตรายได้ของครัวเรือนได้เป็นอย่างดี แรงงานในครัวเรือน เวลา สถานการณ์ราคาตลาด และตลาด ซึ่งกลยุทธ์ในการปรับตัวของครัวเรือนทั้งสองประเภทมีความแตกต่างกัน ทำให้ผลลัพธ์ในการดำรงชีพแตกต่างกัน เช่น พบว่ารายได้ และเงินออมของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีมากกว่ารายได้ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางสด ในขณะที่การหนี้นั้น พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางสดมีหนี้น้อยกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และมีความสามารถในการชำระหนี้ต่ำกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ

บทนำ
 การศึกษาดำรงชีพ (livelihoods) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของครัวเรือนแต่ละครัวเรือน ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ความสามารถ ทุน และกิจกรรมต่าง ๆ ที่นำไปสู่วิถีทางการดำรงชีพ (Chamber et al., 1992) โดยการดำรงชีพอาศัยทรัพยากรหรือยุทธศาสตร์ในการอยู่รอดภายใต้ความกดดันที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาของสังคมที่มุ่งเข้าสู่สังคมทุนนิยมที่ มุ่งเน้นไปที่วัตถุประสงค์ความร่ำรวยยิ่งขึ้นได้อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่ปรากฏออกมาในรูปของการ ดับโตทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมากขึ้น (Masae, 2007) ซึ่งส่งผลกระทบต่อดำรงชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ต้องเลือกรูปแบบการผลิตให้สอดคล้องกับภาวะราคาตลาด ราคายางที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และมีต้นทุนค่าใช้สอยการปรับตัวในยุทธศาสตร์ดำรงชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

วัตถุประสงค์
 1. เปรียบเทียบการดำรงชีพระหว่างครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางสด
 2. เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางสดนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต

ที่มา: Department for International Development (DFID) 1999.

วิธีการวิจัย
 ทำการศึกษาภายใต้กรอบการดำรงชีพของ DFID โดยทำการศึกษาเชิงสำรวจด้วยการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ ในตำบลนาหมอยบุญ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณได้แก่ ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ จำนวน 70 ครัวเรือน และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางสดจำนวน 117 ครัวเรือน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จำนวน 10 รายได้แก่หัวหน้ากลุ่มเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และนายจ้างผู้จำหน่าย และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เกษตรตำบลที่รับผิดชอบตำบลนาหมอยบุญ ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบการดำรงชีพตามกรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของ DFID

พื้นที่ศึกษา และลักษณะการผลิตยางแผ่นและยางสด

จังหวัดศรีสะเกษ
 ตำบลนาหมอยบุญ อำเภออุทุมพรพิสัย

ลักษณะการผลิตยางแผ่นดิบ

ลักษณะการผลิตและการตลาดยางสด

รายละเอียด	ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ	ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางสด
ปัญหาที่ก่อให้เกิดการขาดแคลนและขาดไม่แน่นอนในการผลิต	1. การขาดทุนของครัวเรือน 2. ราคายางแผ่นดิบตกต่ำหรือไร้อัตรา 3. การขาดแคลนแรงงานในการผลิต 4. การขาดแคลนน้ำสะอาดในการล้างแผ่น 5. ต้นทุนการผลิตสูงเกินไป	1. การขาดแคลนเงินทุนครัวเรือน 2. ราคายางแผ่นดิบตกต่ำหรือไร้อัตรา 3. ราคายางไม่แน่นอน 4. ต้นทุนการผลิตสูงเกินไป
ทุนทรัพย์สินของครัวเรือน	1. ทุนสังคม * ระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา (ปี) * ระดับอายุครัวเรือนเฉลี่ย (คนครัวเรือน) * ประสบการณ์ และความสัมพันธ์ในการประกอบอาชีพ * การมีสมาชิกกลุ่ม	1. ทุนสังคม * ระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา (ปี) * ระดับอายุครัวเรือนเฉลี่ย (คนครัวเรือน) * ประสบการณ์ และความสัมพันธ์ในการประกอบอาชีพ * การมีสมาชิกกลุ่ม
2. ทุนทรัพยากรธรรมชาติ	23.97	23.12
3. ทุนเศรษฐกิจ	181,459.50	137,723.80
4. ทุนกายภาพ	41,348.57	28,223.89
ผลสัมฤทธิ์ของการดำรงชีพ	2. รายได้ครัวเรือนเฉลี่ย (บาทครัวเรือนปี) * เงินออมเฉลี่ย (บาทครัวเรือน) 3. หนี้ของครัวเรือน	6. เงินออมเฉลี่ย (บาทครัวเรือนปี) * เงินออมเฉลี่ย (บาทครัวเรือนปี) * หนี้ของครัวเรือน (บาทครัวเรือน)
ดัชนีของสถานะ	55,643.83 84,179.10 ร้อยละ	26,327.11 157,543.10 ร้อยละ
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	1. การที่เกษตรกรตัดสินใจเลือกผลิตยางแผ่นดิบ หรือนำยางสดมาแปรรูปเป็นแผ่นยาง สำคัญ ได้แก่ ทุนทรัพย์สินของครัวเรือน เวลา สถานการณ์ราคาตลาด และตลาด รวมถึงการจัดการเวลาเพื่อประกอบอาชีพเสริม 2. การลดต้นทุนการผลิตที่สำคัญของครัวเรือนทั้งสองประเภทคือ การลดการใช้สารเคมีและเพิ่มการใช้ปุ๋ยชีวภาพแทน 3. กระบวนการกลุ่มและความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของครัวเรือน	1. การที่เกษตรกรตัดสินใจเลือกผลิตยางแผ่นดิบ หรือนำยางสดมาแปรรูปเป็นแผ่นยาง สำคัญ ได้แก่ ทุนทรัพย์สินของครัวเรือน เวลา สถานการณ์ราคาตลาด และตลาด รวมถึงการจัดการเวลาเพื่อประกอบอาชีพเสริม 2. การลดต้นทุนการผลิตที่สำคัญของครัวเรือนทั้งสองประเภทคือ การลดการใช้สารเคมีและเพิ่มการใช้ปุ๋ยชีวภาพแทน 3. กระบวนการกลุ่มและความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของครัวเรือน

เอกสารอ้างอิง
 Masae A. 2007. The Role of Human, Social and Cultural Resources in Adapting Livelihood Strategies to Meet Wellbeing Aspiration in Contemporary Thailand. Available from: http://www.pdcdconference.org/session_papers/session6_masae.pdf, (2008 October 15).

ภาพประกอบ 18 Poster การนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ครั้งที่ 1 วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 ณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

